ECE TEMELKURAN
TURCIA
ÎNTRE NEBUNIE ȘI MELANCOLIE
Corint
ISTORIE
Colecţie coordonată de LAVINIA BETEA

ECE TEMELKURAN

TURCIA

ÎNTRE NEBUNIE ȘI MELANCOLIE

Traducere din limba engleză de Dragoș Zetu
Prefață de Ovidiu Nahoi

CORINT BOOKS
—2017—

ECE TEMELKURAN este una dintre cele mai cunoscute autoare din Turcia, precum şi comentator politic. A lucrat nouă ani pentru ziarul *Milliyet*, apoi trei ani pentru *Habertürk*, dar a fost concediată din cauza unor

articole critice la adresa guvernului. Editorialele sale au fost preluate în presa internaţională, în publicaţii precum *The Guardian* şi *Le Monde Diplomatique*. Printre volumele sale apărute în limba engleză se numără: *Deep Mountain*: *Across the Turkish-Armenian Divide* (2010) şi *The Time of Mute Swans* (2017). În 2008, i s-a decernat *Ayşe Zarakolu Freedom of Thought Award* din partea Human Rights Association din Turcia.

Redactare: Camelia Bădaşcu
Tehnoredactare computerizată: Mihaela Ciufu
Design copertă: Dan Mihalache
Ilustraţie copertă: Un bătrân se plimbă în baston pe străzile vechiului oraş Şanliurfa (Fotografie de Jorge Femăndez/Light Rocket via Getty Images).

ECE TEMELKURAN, *Qtigm ve huziinlu* Copyright © Ece Temelkuran e Kalem Agency All rights reserved.
Toate drepturile asupra ediţiei în limba română aparţin GRUPULUI EDITORIAL CORINT.

ISBN: 978 – 606 – 793 – 147 – 1
Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
TEMELKURAN, ECE
Turcia: între nebunie şi melancolie / Ece Temelkuran; pref.: Ovidiu Nahoi.
— Bucureşti: Corint Books, 2017
ISBN 978 – 606 – 793 – 147 – 1

Prefaţă

Câteva impresii din Turcia mea îţi trebuie o viaţă de om ca să poţi spune că ai văzut Turcia. Îţi trebuie ceva mai mult ca să o înţelegi.

Am vizitat Turcia în mai multe rânduri şi am stat de vorbă cu câţiva dintre oamenii ei – unii, importanţi. Dar nu toţi. Am scris mereu ce am văzut şi ce am auzit. Fără false pretenţii. Am descoperit de fiecare dată o altă Turcie, care uneori o contrazicea până la demolare pe precedenta. Turcia mea, atât cât îmi pot permite să o cuprind, este un crâmpei de imagini, de impresii şi de paradoxuri, văzute,

simţite şi trăite la faţa locului sau în discuţii cu interlocutori turci. Un mozaic multicolor, cu forme şi culori mereu schimbătoare.

De unde să încep? Poate cu scena de acum vreo 17 ani, cu turcul care ne-a pregătit un chebap la o locantă de pe marginea şoselei, undeva pe lângă Bursa. Erau vremurile când lira turcească se schimba cu milionul pentru un dolar, când ţara se ridica din praf după criza financiară şi devastatorul cutremur din regiunea Mării Marmara. Omul simplu, ca atâţia turci simpli pe care i-am întâlnit, avea impresia că toţi oaspeţii trebuie să ştie turceşte. Vorbea cu zâmbet larg, dădea mereu din cap şi până la urmă, limbajul universal al oamenilor care se văd pentru prima oară s-a lăsat desluşit: „Turcia, ce a fost odată Turcia…”

Turcia fusese mereu ţara ascensiunilor şi căderilor economice spectaculoase, a democraţiei abolite şi renăscute. Ne aflam – dar aveam să ne dăm seama mai târziu – în zorii ascensiunii AKP, partidul care avea să domine viaţa politică a Turciei până în zilele noastre. Nu mi-am dat seama nici până azi la care trecut luminos se referea amicul nostru…

Îmi amintesc înflăcărатul discurs proeuropean al fostului ministru turc al Afacerilor Europene, Egemen Bagiş. Am avut de mai multe ori prilejul să discut cu tânărul şi impetuosul ministru, ba la un ceai în salonul Ambasadei Turciei din Bucureşti, ba la un prânz, pe malul Bosforului, (îmi amintesc că nouă, oaspeţilor europeni, ni s-a servit vin, în timp ce oamenii AKP au băut doar suc de fructe), ba într-o pauză a unei conferinţe Atlantic Council la Istanbul, în care Zbigniew Brzezinski a făcut furori, ba la o cafea, pe fugă, la bufetul Parlamentului European din Bruxelles.

De fiecare dată, ministrul îmi vorbea cu însufleţire despre valenţele europene ale ţării sale, despre reformele proeuropene, despre performanţele economice, despre abolirea rolului politic al armatei, despre îndrăzneaţă linie

de metrou pe sub Bosfor. „Suntem în toate organizaţiile europene, de la Consiliul Europei la UEFA şi Eurovision, doar în Uniunea Europeană nu suntem! Suntem un model de democraţie pentru statele musulmane, atunci când tunisienii şi egiptenii s-au ridicat la luptă împotriva tiraniei, ei au vrut să fie ca turcii! Frustrarea ar fi mare pentru noi dacă vom fi din nou ţinuţi în afară!”

Între timp, Egemen Bagiş a căzut în tenebrele rivalităţilor interne din cadrul AKP. Iar Turcia aceea europeană… unde este? Dar a existat vreodată? „Suntem eurodezabuzaţi”, îmi spunea, acum patru ani, un confrate jurnalist la Izmir.

Mi-a rămas în memorie privirea sfredelitoare a ministrului de externe Ahmet Davutoglu, în timpul primului interviu, luat în sediul ambasadei de la Bucureşti, în 2009, la puţin timp de la numirea sa în funcţie. Acest universitar, despre care se spune că dacă nu a lansat, cel puţin a teoretizat ideea neo-otomanismului, a fost luat de Erdogan de la catedra Bogaziţi University din Istanbul. El părea să simbolizeze noua Turcie, parte a lumii globalizate.

„Zero probleme cu vecinii” părea a fi primul pas înainte de o reinstaurare a influenţei turce în vechea sa sferă de dominaţie – o influenţă de tip 2. O, soft-power, specifică secolului XXI. La asta m-am gândit atunci când a ţinut să-mi spună, înainte de începerea discuţiei, când de-abia deschisesem reportofonul: „Mă simt foarte bine aici, la Bucureşti, sunt între prieteni, sunt ca acasă!”

Suntem în 2017 şi Turcia e departe de a-şi fi rezolvat problemele vecinătăţii. La 5 mai 2016, Ahmet Davutoglu a demisionat din funcţia de prim-ministru, pe fondul unor neînţelegeri cu preşedintele Erdogan pe marginea modificării Constituţiei. Se spune că rămăsese ultimul obstacol în calea planului preşedintelui de a prelua în mâinile sale întreaga putere executivă – un plan încununat de controversatul referendum din aprilie 2017. Soft-powerul turcesc, atât cât a putut fi, a intrat de atunci în

stare de avarie.

Nu pot uita senzaţia ciudată de după o discuţie cu liderii opoziţiei de la Ankara. Kemal Kihţdaroglu, şeful Partidului Republican al Poporului (CLIP), partidul lui Mustafa Kemal Atatürk, un om de lume, cu maniere alese, părea parcă un pic depăşit de evenimente, dar şi prins în propria suficienţă. Kihţdaroglu era ca la el acasă, înconjurat cu căldură de tinerii activişti nord-ciprioţi şi veteranii cu căciuli precum cea dintr-o celebră fotografie a lui Atatürk Ciprioţii din nord, în genere oameni cu concepţii liberale, nu priveau cu ochi buni accesele otomaniste şi mai ales islamiste ale lui Erdogan şi, în orice caz, se simţeau intim legaţi de politica „de tip vechi", care-i punea pe militari în prim-plan. În plus, ceea ce îi deranjează pe localnicii nord-ciprioţi este afluxul de colonişti turci proveniţi din Anatolia – mult mai conservatori şi mai puţin ataşaţi laicităţii statului.

M-am întrebat atunci dacă acesta e omul care l-ar putea detrona pe Erdogan. Până să ne revedem la Ankara, Kihţdaroglu avea să piardă alegerile din 2011. Apoi avea să le piardă pe cele din noiembrie 2015 – alegeri reluate după ce, la scrutinul general din iunie, AKP se găsise în situaţia de a nu deţine majoritatea. Un şir de înfrângeri grele pentru CLIP, chiar dacă cea din noiembrie

2015 a fost facilitată şi de seria de atentate din vara acelui an, în special cel de la gara din Ankara. Atentate care au ajutat AKP să se prezinte drept singurul garant al ordinii şi liniştii în ţară.

Demisia nu este tocmai o specialitate turcească, iar Kemal Kihţdaroglu a rămas şeful opoziţiei. Ceea ce i-a permis, totuşi, în vara lui 2017 un sublim gest politic şi civic: marşul de 25 de zile de la Ankara la Istanbul, pentru o justiţie independentă şi pentru susţinerea deputatului CLIP Enis Berberoglu, condamnat la 25 de ani de închisoare, în cadrul valului de recesiune de după încercarea de lovitură de stat din iulie 2016. A fost cel mai mare act de protest din Turcia, de la mişcarea din Piaţa

Taksim (2013).

Dar câte şi mai câte nu-mi trec prin faţa ochilor minţii, atunci când dau frâu liber gândurilor despre Turcia mea! Amestecul de grandoare şi decadenţă al Palatului Dolmabanţe, tinerii aşezaţi pe caldarâmul de pe Beyoglu, nu departe de celebrul parc Gezi din Piaţa Taksim şi schimburile reci de priviri cu forţele de poliţie, amintind parcă de starea de încordare de pe frontiera coreeană. Berea artizanală de pe terasa din Izmir, un alt fel de declaraţie de modernitate şi europenitate. Incredibila energie pe care o resimţi în Istanbulul primelor ore ale dimineţii, cu imensele construcţii tronconice de carne crudă şi cu câteva legume în vârf, care vor deveni peste zi savurosul chebap; cu proprietarii care-şi deschid prăvăliile, nu înainte de a uda trotuarul din faţa intrării, cu negustorii ambulanţi de *gevrek*, covrigii aceia împletiţi, daţi prin susan, care, alături de un pahar de ayran rece reprezintă, probabil, una dintre gustările de dimineaţă care ar putea figura oricând pe primele locuri într-un top global.

Turcia mea nu încetează să mă uimească, să mă surprindă şi să mă contrarieze, cu acţiunile sale măreţe, cu transformările pline de dramatism, dar şi cu sublimele gesturi ale vieţii de zi cu zi.

Nu mi-am petrecut o viaţă vizitând Turcia. De aceea, sper să o mai pot descoperi şi sunt sigur că n-o voi înţelege niciodată.

Tinerilor care au murit în timpul confruntărilor din ultimul timp şi ale căror sicrie au fost mai grele decât trupurile lor.

INTRODUCERE

IERI

„Asta e Turcia!”

Este foarte posibil ca aceasta să fie sintagma cel mai des folosită în Turcia, în conversaţiile de zi cu zi. Este întâlnită atunci când te referi la situaţii sau evenimente de un absurd ieşit din comun. Există un consens naţional asupra faptului că această expresie, însoţită mereu de un

surâs sarcastic lipsit, de fapt, de orice sens, poate fi folosită ca o explicaţie universală. De pildă, dacă o ambulanţă întârzie, iar atunci când ajunge îl calcă pe pacient şi acesta moare, ai dreptul să spui, pe un ton dramatic: „Asta e Turcia!”

La fel de bine, ai putea zâmbi şi spune acelaşi lucru dacă vezi pe autostradă un şofer care îşi scoate un picior pe geam, fără ca gestul lui să facă victime: „Asta e Turcia!”

Dar, stai! Dacă te săruţi în public în Istanbul şi cineva te loveşte peste umăr şi îţi strigă următoarele vorbe, atunci ai grijă: „Hei. Asta e Turcia! N-ai voie să faci aşa ceva!”

Ar trebui să ştii că sărutul este mai indecent pentru oamenii din această ţară decât bătaia.

O propoziţie care începe cu „Asta e „este destul de abil construită pentru că exprimă surprinderea şi în acelaşi timp o respinge. Pe de o parte se referă cu mândrie la un anume specific local, pe de altă parte motivează orice lipsă de progres ca fiind rezultatul unui soi de destin inevitabil. Vorbeşte despre tristeţea cu care oamenii privesc marea şi nesfârşita nebunie care este Turcia, despre cum se obişnuiesc cu această nebunie sau, mai bine zis, despre felul cum se resemnează în faţa ei. Această propoziţie constituie miezul naturii tragicomice a unei ţări în care orice mesaj are cel puţin două înţelesuri: „Asta e Turcia!”

Toate bune şi frumoase, însă ce reprezintă locul acesta?

Poate că nici măcar nu e vorba de un loc. Pentru că, după cum spune şi definiţia pe care o ştim încă de la întemeierea ţării, locul acesta este un pod. „Între Est şi Vest” şi „între Asia şi Europa”. Între Orient şi Occident. Această stare de suspendare între două lumi generează o anume ezitare în minţile tuturor celor care se trag de aici. De pildă, de care parte a podului trebuie să te afli pentru a-l putea descrie cel mai bine? După cum ne învaţă republica fondată în 1923, răspunsul este evident.

De la întemeierea republicii, fiecare generaţie a

studiat la şcoală aceeaşi hartă a ţării. Această hartă prezenta Turcia ca fiind cea mai mare ţară din lume şi, evident, o poziţiona chiar în centrul lumii. Stătea ca un colos în mijlocul îndemnurilor părintelui fondator Atatürk: „Turcilor, fiţi mândri, munciţi şi aveţi încredere!” şi „Fericit este cel care se numeşte turc!” Europa plutea pe „deasupra”, desenată în culori vii. În interiorul ţărilor misterioase erau oraşe cu nume frumoase şi râuri de un albastru intens. Înaintaşii noştri lăudau acest Eldorado, prezentându-l ca pe o ţintă ideală. „Dedesubt” se afla Estul care era mereu de un galben şters. La fel ca URSS, semăna cu un deşert sau cu un spaţiu neprimitor şi nedefinit. Oraşele erau menţionate ici şi acolo. În această formă, harta spunea: „Nu te uita în jos sau la dreapta, ci în sus. Acolo, sus, e viaţa intensă, plină de culoare. Jos nu găseşti nimic altceva decât «arabi murdari» şi cămile. Acolo nu e nimic interesant. Pleacă de acolo şi fugi spre Vest cât te ţin picioarele”.

Prin această hartă, republica găsise că era mai potrivit să definească această ţară care uneşte Asia de Europa, guvernul său şi copiii născuţi aici, pe malul drept al podului. Prezenta această „existenţă de tranziţie” ca pe o identitate de care trebuie să fii mândru, nu una în faţa căreia să eziţi, într-o asemenea măsură încât ai fi crezut că noi eram singurul liant care ţinea unit Estul de Vest, nepermiţându-le să se separe şi salvând astfel lumea de la dezintegrare. Slavă Cerului că exista Turcia! Era soarta noastră să înotăm spre Occident, într-o eternă stare de tranziţie.

Totuşi, cei care erau pe pod aveau două mari probleme care priveau identitatea şi locul lor în lume. În primul rând, oricât de lin ar fi înotat spre Vest, erau mereu traşi înapoi spre partea răsăriteană a podului. Şi acesta nu era singurul lor coşmar. După ordinele părintelui fondator, le fusese dată misiunea de a se ridica la nivelul celor din Occident, pentru ca apoi să îi depăşească în toate domeniile. În celebrul discurs care a marcat a zecea

aniversare a republicii, Atatürk decretase că trebuie „să ne ridicăm deasupra nivelului civilizaţiilor invadatoare”. Această misiune i-a împovărat şi mai mult pe oameni. Ştiau că ei erau „dedesubt”, însă cu pretenţia că erau la acelaşi nivel cu cei „de sus”, şi în acelaşi timp erau traşi înapoi de sentimentul lipsei de importanţă care îi apăsa şi care venea din partea de est a existenţei lor. Erau traşi într-o parte sau în cealaltă de un vid existenţial cu dublă aspiraţie: către mărire şi către lipsa de însemnătate. Este ca şi cum Turcia ar fi fost blestemată să nu fie capabilă să găsească o oglindă care să îi reflecte imaginea reală, fără a o exagera sau a o subestima.

Şi, ca şi cum nu ar fi fost de ajuns, o altă dualitate ţesută în destinul ţării a avut rolul de a-i deruta şi mai mult pe locuitorii de pe pod. Pe mica bucată de pământ rămasă după pierderea întregului imperiu, chiar şi cei care trăiseră pe pielea lor teribila tragedie a războiului percepeau întemeierea Turciei ca fiind „o mare victorie”. Imperiul Otoman fusese oricum o povară! Tânăra Turcie era un nou început, o nouă şansă. Pentru un popor care a pierdut totul în război, această motivare a fost o necesitate firească, însă rescrierea istoriei a avut şi costuri. Existenţa „de dinainte” a fost anulată. Eram nepoţii unui imperiu colosal, însă acest imperiu nu mai avea nicio valoare! Istoria formală invalidase epoca imperiului şi totuşi trebuia, în continuare, să învăţăm despre sultani şi domniile lor. Anul 1923 a reprezentat o piatră de hotar, însă una faţă de care, trebuie să recunoaştem, am adoptat o atitudine ambivalentă. Existenţa „de dinainte” era, în acelaşi timp, o amintire dezagreabilă şi o sursă de mândrie, o autoritate supremă pe care o percepeam chiar şi atunci când o tratam cu dispreţ. Locuitorii de pe pod au crescut ca nişte copii uluiţi, care trăiseră istoria pe propria lor piele, pentru ca apoi să fie nevoiţi să memoreze o cu totul altă versiune a evenimentelor decât cea pe care o trăiseră. Ei s-au obişnuit într-o asemenea măsură cu adevărurile răsturnate, încât nu li s-a mai părut ciudat

faptul că fiecare semn avea un înţeles dublu. Oamenilor din Turcia nu li s-a părut niciodată stranie fraza: „Asta e Turcia!” pentru că sunt obişnuiţi cu neprevăzutul şi cu indiferenţa, cu râsul şi cu plânsul. Şi nu li se pare ciudat că trebuie, în acelaşi timp, să protesteze împotriva situaţiei şi să se adapteze ei, sau că sunt nevoiţi să trăiască având o mentalitate atât de complicată.

Au trecut anii, decadele, guvernele şi loviturile de stat, masacrele şi victoriile la fotbal, războaiele calde şi reci, revoltele şi reprimările lor, visele concepute din dragoste de ţară şi spulberate din aceeaşi cauză şi, mai presus de toate, sicriele, şirurile întregi de sicrie. Fiecare sicriu a fost răscumpărat prin ridicarea unui drapel. Coranul, drapelul şi pâinea sunt sfinte pe aceste meleaguri. De generaţii întregi, dacă unul dintre acestea este găsit pe jos, trebuie să fie sărutat de trei ori şi aşezat pe un raft, la loc de cinste. Soldaţii, membrii gherilelor, combatanţii de tot felul, ziariştii, scriitorii, poeţii, muncitorii, studenţii şi copiii erau omorâţi pentru ca, după fiecare crimă, să ni se spună răspicat: „Nu, nimeni nu a fost omorât!”

Locul acesta a preferat mereu furia doliului. Rapiditatea cu care sunt organizate înmormântările în Turcia i-ar putea surprinde pe occidentali, însă, de fapt, nu au de ce să se mire. „Asta e Turcia!” Oamenii suspendaţi între două lumi şi preocupaţi de propria supravieţuire au fost învăţaţi de mici că doliul este o pierdere de vreme.

Deşi cei care au dorit egalitate, dreptate şi libertate pentru ţara lor au fost mereu anihilaţi, fie de vreun regim militar, fie de forţele paramilitare ale guvernelor de dreapta, în fiecare seară, la cină, oamenii discutau cu mai multă pasiune despre cum trebuie salvată ţara decât despre problemele de dragoste. Au existat mereu mai multe certuri despre starea ţării decât conflicte între doi bărbaţi îndrăgostiţi de aceeaşi femeie, au curs mai multe lacrimi decât atunci când cineva a fost părăsit de persoana iubită, s-a râs mai mult decât atunci când cineva îşi

regăsea persoana iubită după mulţi ani de despărţire. Ţara şi-a pedepsit mereu copiii care o iubeau cel mai mult şi oamenii se hotărau să-i iubească pe acei copii doar după moartea lor. În jurul aceloraşi mese, oamenii se întrebau deseori cum se face că o ţară este atât de crudă cu propriii copii.

Era o tradiţie otomană ca sultanul să poruncească moartea fraţilor săi pentru a-i împiedica să emită pretenţii la tron, mergând până la legalizarea fratricidului. Este oare posibil ca această tradiţie să aibă ceva în comun cu felul în care prim-ministrul i se adresează cât se poate de calm unui tată care şi-a pierdut fiul în războiul din sud-est: „Frate, în armată nimeni nu stă degeaba!” Este oare posibil ca faptul că acest stat a fost la început fondat cu ajutorul unor copii luaţi din familiile şi din patrule lor să aibă de-a face cu complexul „statul ca tată” care se face remarcat atunci când kurzii, aleviţii[1] şi armenii sunt pedepsiţi ca şi cum ar fi atacat un părinte sacru? Există tot felul de speculaţii, însă un lucru e clar: până în ultimii 10 ani, Turcia a fost chinuită mereu de aceste boli în ultimii 10 ani a încercat să le trateze, aducând însă în prim-plan altele, şi mai complicate…

AZI

„Voi sunteţi Turcia! Trebuie să faceţi lucruri măreţe!” împreună cu acest slogan, nenumărate portrete gigantice ale lui Recep Tayyip Erdogan, probabil cel mai remarcabil personaj care a onorat cu existenţa sa istoria politică a Turciei, au fost expuse peste tot în Turcia ultimilor ani. La fel ca odinioară portretul lui Atatürk, imaginea este însoţită de fraze ca „Turcilor, fiţi mândri, munciţi şi aveţi încredere!”. Totuşi sintagma „Asta e Turcia!” nu mai apare nicăieri, fiind înlocuită de „Măreaţa Turcie”. Datorită retoricii inventate de Partidul Justiţiei şi Dezvoltării (AKP) cu ajutorul intelectualilor de dreapta, noul slogan este

1 Adepți ai lui Aii, ginerele profetului Mahomed. Practicile lor sociale sunt liberale, consumul de alcool este permis, iar femeile nu sunt obligate să își acopere părul (n. red.).

„Aceasta e noua Turcie, o democraţie avansată”. Fiind partidul care se află la putere încă din 2002, hegemonia politică şi socială a AKP nu face decât să sublinieze o dată în plus „misiunea sa sacră”. Gestul de a te opune partidului este echivalent cu acela de a fi împotriva conceptului „măreaţa Turcie” şi, prin extrapolare, reprezintă o ameninţare la adresa „misiunii sacre”. Înseamnă să te opui lui Erdogan, considerat *reis* (mare conducător), care se străduieşte să constituie un regim prezidenţial din scaunul său de preşedinte din AK Saray pe care tot el l-a construit. Ironia face ca AK Saray să însemne „Palatul Alb”, astfel încât este echivalentul Casei Albe. Având în vedere că în această ţ ară există membri de partid care afirmă sus şi tare că Erdogan este „alesul” şi că a-l atinge este o formă de venerare, ca să nu mai vorbim de votanţii care strigă în gura mare că „nu ar avea nimic împotrivă să fie părul de pe fundul său”, înseamnă că această problemă nu este doar una politică, ci are şi o componentă socio-psihologică. Bazându-se pe valori conservatoare şi neoliberale, retorica partidului nu este doar o incantaţie populistă care fascinează masele needucate. De la venirea la putere şi până acum, consilierii de imagine ai AKP au fost aplaudaţi în cele mai exclusiviste şi respectate cercuri occidentale. În acelaşi fel, mediile de informare tradiţionale din SUA şi Europa au lăudat ascensiunea AKP afirmând că „democraţia a ajuns, în sfârşit, în Turcia”. AKP nu a reprezentat doar mariajul perfect între Islamul moderat şi democraţie, ci şi un model convingător pentru lumea arabă, cu toată furia ei incontrolabilă faţă de Occident de după evenimentele de la 11 septembrie. Când intelectualii şi scriitorii laici turci au încercat să avertizeze lumea că un asemenea „model” nu era potrivit pentru lumea islamică, ca să nu mai vorbim de restul lumii, ei au fost ridiculizaţi nu numai de neoliberalii din Turcia, ci şi de unii intelectuali occidentali. Criticii au fost catalogaţi drept duşmani ai democraţiei, militanţi care vor să aducă înapoi la putere armata, a cărei autoritate

clandestină asupra guvernului fusese abolită de AKP. în plus, fiindcă economia se dezvoltase datorită banilor care începuseră să intre în ţară din surse obscure, intelectualii care se declarau sceptici faţă de AKP şi de intenţiile acestuia în ceea ce priveşte sistemul politic au fost văzuţi şi prezentaţi ca nişte socialişti arhaici, rămăşiţe ale Războiului Rece. A fi unul dintre acei intelectuali în timpul primului mandat la putere al AKP a echivalat cu exilarea din cercurile respectabile. Şi asta pentru că AKP făcea nişte promisiuni extraordinare. Reprezentanţii partidului au vorbit răspicat despre mişcările libertare care încercau să se înfiripe, în tăcere, de ceva vreme. Au vorbit despre nemusulmani, despre kurzi, despre libertăţile personale. Au condamnat lovitura de stat militară de la 12 septembrie 1980. Au susţinut ideea că armata nu ar trebui să aibă acces la viaţa politică şi au vorbit în gura mare despre democraţie. Au atras atenţia asupra faptului că Turcia este un mozaic format dintr-un spectru bogat de grupuri etnice şi religioase şi au preamărit cultura coexistenţei. Totul era atât de măreţ şi de minunat! în plus, au venit cu o nouă definiţie a Turciei, percepută ca o punte de legătură între Est şi Vest, în cadrul Iniţiativei Orientului Mijlociu, reunind ţara cu teritorii cărora le întorsese spatele încă de la întemeierea republicii. Partidul s-a adresat acestei ţări istovite de efortul de a se umfla în pene şi de a părea mai mare pentru a alina durerea cauzată de sentimentul de insignifianţă pe care îl avea în faţa Occidentului, spunându-i: „Stai liniştită! Până la urmă tot tu eşti fratele mai mare al Orientului Mijlociu, chiar şi în contextul actual. Iar Vestul te vede ca pe o «ţară model»!”

AKP era simbolul capitalului conservator care a ieşit la suprafaţă odată cu lovitura de stat militară din 1980, a câştigat adepţi în Asia Mică şi şi-a făcut simţită din plin prezenţa în anii 1990, când a adoptat porecla „Tigrii Anatoliei”. Nu degeaba fostul preşedinte Abdullah Gül, co-fondatorul AKP, a proclamat: „Noi suntem WASP[2] în

2 Prescurtare pentru White Anglo-Saxon Protestant (albi anglo-sa- xoni

această ţară”. Această formaţiune politică a avut ca scop înlocuirea vechiul capital secular din marile oraşe şi, în ultimii 20 de ani, a militat pentru acest deziderat. AKP a reprezentat această clasă de oameni nu doar din punctul de vedere al interesului economic, dar şi din perspectiva stilului de viaţă, a viziunii asupra lumii, a valorilor şi a simţului estetic. Sub noua administraţie, noua burghezie, care spera să înlocuiască vechea burghezie seculară formată cu sprijinul oficial al republicii, avea acum reprezentare politică şi era „dedicată valorilor naţionale”. Noua politică provincialistă a AKP avea să stabilească despre ce valori era vorba.

Motivul pentru care masele au fost atrase de AKP a fost promisiunea că relaţiile noastre cu trecutul vor fi, în sfârşit, reglate. Încă de la început, partidul a declarat că noi eram măreţii urmaşi ai otomanilor şi că ne vom însuşi din nou fosta identitate grandioasă şi impunătoare. Totuşi, partidul era nevoit să inventeze un nou Imperiu Otoman, care să fie acceptat şi de masele conservatoare. În acest scop, însuşi prim-ministrul şi-a făcut un obicei din a-şi întrerupe activitatea pentru a face diferite comentarii, de pildă, despre femeile din serialul de televiziune *Suleyman Magnificul*, producţie de mare succes în Balcani, în lumea arabă şi în Turcia, sugerând că acestea ar trebui să se îmbrace cu mai multă modestie şi pretinzând că padişahii erau mult prea ocupaţi cu călăritul ca să mai poate petrece atât de mult timp cu femeile lor. În episodul din săptămâna următoare, oamenii au văzut cum femeile se rugau în harem şi l-au privit pe Suleyman Magnificul călare pe cal, arătându-ni-se astfel cui trebuia să i se asemene Noul Imperiu Otoman. Acesta este un exemplu minor de schimbare a culturii. Prim-ministrul nu s-a oprit aici în ambiţia sa de a impune o cultură mai conservatoare prin intermediul artelor. A demolat imensa statuie a păcii ridicată în Kars şi vizibilă din Armenia pentru că nu

protestanți), termen informai care se referă la un grup elitist de americani influenți, albi și descendenți ai protestanților britanici (n. tr.).

corespundea cu propriile gusturi şi a început să monitorizeze atent teatrul, baletul şi opera de stat. Ca un adevărat părinte (re) – fondator, el şi-a împărtăşit gusturile muzicale poporului. La manifestaţii îndemna mulţimea să repete, ca pe un jurământ, versurile cântecului popular „Am mers împreună pe această cale”:

Am mers împreună pe această cale împreunăm am fost udaţi de ploaie Acum toate cântecele îmi amintesc de tine.

În decursul ultimilor ani am fost cu toţii martorii felului în care un cântec de dragoste a devenit un adevărat marş pentru misiunea sacră a AKP.

Alteori, rudele prim-ministrului au fost cele care s-au ocupat de problemele culturale, atunci când el nu a găsit timpul necesar pentru a se implica. Când fiica lui a fost deranjată de un actor pentru că a mestecat gumă în timpul unei piese de teatru, aşa cum prevedea scenariul, persoana în cauză a fost investigată şi i s-a reţinut o parte din salariu.

Nici Vestul şi nici majoritatea elitei intelectuale a ţării nu au acordat prea multă atenţie criticilor exprimate încă de pe atunci. Într-adevăr, armata a fost îndepărtată din viaţa politică, însă aceasta s-a făcut prin intermediul unor ample procese politice, care au încălcat legea. Şi mai grav, la fiecare proces erau condamnaţi şi ziarişti sau politicieni, acuzaţi că fac parte din organizaţii clandestine care pregătesc lovituri de stat, organizaţii reale sau imaginare. Au fost şi unii intelectuali care credeau că încălcarea legii este un preţ mic care trebuia plătit dacă doream ca armata să fie îndepărtată din zona politicului şi nu se sfiau să o declare.

Cei care aplaudau în timp ce AKP îi considera pe social-democraţi „suporterii partidului CLIP[3], fondator al statului”, pe celelalte partide conservatoare „de modă

3 Partidul Republican al Poporului, cel mai vechi partid din Turcia, de orientare kemalistă și social-democrată, al cărui lider a fost, în perioada de formare a republicii Mustafa Kemal Ataturk (n. tr.).

veche” şi pe socialişti „anarhişti”, ca în timpul loviturii de stat din 1980, declarându-se, prin urmare, singura mişcare cu adevărat democratică din ţară, au fost din nou martori ai felului în care unele sindicate, asociaţii şi partide politice au fost aduse pe calea cea bună prin mijloace extrajudiciare. Ca mişcare politică şi socială creionată de Erdogan, AKP a continuat să facă promisiuni minunate. A „iniţiat” şi apoi anulat tabuurile politice ale Turciei. Iniţiativa kurdă, iniţiativa alevită, iniţiativa intelectuală, iniţiativa românească. Primind grupuri de mult timp ignorate la masa lui de la Palatul Dohnabanţe, Erdogan le-a permis să se bucure de recunoaştere oficială. Totuşi, acest gest în aparenţă democratic, nu i-a inclus pe disidenţi. „Iniţiativele” guvernului au fost făcute în colaborare cu aleviţii pe care i-a agreat, cu acei kurzi cu care s-a înţeles şi cu românii care susţineau AKP. Turcia docilă a fost invitată la masa conducătorului, în timp ce restul oamenilor aşteptau să fie numiţi terorişti, ceea ce avea să se întâmple mai devreme sau mai târziu.

Da, iniţiativa kurdă fusese inaugurată, guvernul pregătindu-se de negocieri cu PKK[4], cu toate că în acelaşi timp reducea presa la tăcere pentru a evita să răspundă întrebărilor legate de kurzii care erau luaţi drept terorişti şi împuşcaţi la graniţa cu Irak, şi contribuia la concedierea unor ziarişti (şi cazul meu) prin telefoane către patronii din media, atunci când aceştia se încăpăţânau să scrie despre această problemă. Între timp „tratativele de pace” dintre PKK şi Turcia progresau, însă erau ascunse de public şi de oricine ar fi putut da glas vreunei opinii divergente. Cuvântul prim-ministrului Erdogan era, în definitiv, suficient. Acesta era felul în care se făceau lucrurile acum. Drepturile muncitorilor, ale copiilor, ale femeilor, libertăţile personale erau toate garantate de gestul prim-ministrului de a-şi duce mâna la piept, spunând „Promit!”. Entuziasmul pe care mulţi intelectuali disidenţi l-au afişat

4 Partidul Muncitorilor din Kurdistan - organizație de stânga care luptă pentru drepturile kurzilor (n. tr.).

atunci când au dat crezare cuvintelor acestui presupus părinte (re) fondator era dureros de urmărit. Iar partea cea mai grea de suportat a fost când, concomitent cu aceste promisiuni legate de drepturile minorităţilor şi democratizare, oficiali ai statului care i-au protejat în mod făţiş pe ucigaşii lui Hrant Dink[5] au fost disculpaţi de administraţia AKP şi câţiva intelectuali armeni au fost în stare să găsească motive pentru a justifica acest fapt.

În orice caz, mecanismele politice au început să-şi piardă importanţa în mod vizibil în timp ce „discursurile de la balcon" ale lui Erdogan, ţinute la sediul AKP, au devenit o instituţie legitimă a vieţii politice. Până şi cei care simţeau pericolele schimbărilor recenteâşi găseau alinare în cuvintele mieroase ale lui Erdogan. Şi asta într-o asemenea măsură încât afirmaţia lui Erdogan că: „Cei care nu votează pentru noi fac şi ei parte din paleta de culori a ţării noastre", făcută în timpul discursului ţinut cu ocazia obţinerii celui de-al doilea mandat la putere al AKP, a fost considerată un semn de „profundă democraţie", iar „iertarea" disidenţilor şi „toleranţa" de care a dat dovadă a fost primită cu ropote de aplauze. Articolul pe care l-am scris cu acea ocazie, „Am fost reduşi cu toţii la statutul de fel de mâncare secundar al acestei ţări", a stârnit reacţii de ură şi acuzaţii sardonice de paranoia pe care mi le amintesc acum cu un zâmbet amar.

Ceea ce atât susţinătorii din lumea internaţională cât şi intelectualii „aliniaţi" din Turcia refuzau să înţeleagă începând cu 2002 şi până spre mijlocul celui de-al doilea mandat la putere al AKP era nu doar faptul că ţara era împinsă spre sfere din ce în ce mai conservatoare, ci şi că numeroasele legi împotriva terorismului aveau de fapt ca scop crearea unei societăţi obediente. Prin modificări ale Constituţiei, AKP a câştigat controlul implementării legilor, eliminând complet toate mecanismele politice şi juridice.

5 Hrant Dink (1954-2007) - jurnalist turc de origine armeană, figură proeminentă a comunității armene din Turcia. A fost asasinat de un tânăr ultranaționalist turc (n. red.).

Ca să nu mai vorbim de faptul că unele libertăţi nu mai erau valabile, deşi erau prevăzute în lege, din cauza fenomenului social cunoscut ca „presiunea comunităţii” şi că valorile conservatoare limitau din ce în ce mai mult stilul de viaţă, într-un fel dificil de dovedit, însă tangibil. Este posibil ca nimeni să nu le fi spus femeilor din Anatolia să-şi acopere capul, însă era prezentată ca o virtute exemplară, iar cele care nu se conformau erau tratate ca şi cum ar fi mers pe stradă dezbrăcate. Sondajele de opinie arătau cum AKP controla atât economia cât şi viaţa de zi cu zi, iar angajatorii care nu îşi manifestau loialitatea faţă de partid erau marginalizaţi. Ambiţiile partidului de a controla viaţa ţării au mers până acolo încât au acuzat Curtea

Constituţională de „preferinţe politice” de fiecare dată când dădea o hotărâre care contravenea intereselor AKP. Ţara intrase, din toate punctele de vedere, într-un proces rapid de „dubaizare”. Deşi termenul are neajunsurile lui, dacă ar trebui să rezum situaţia actuală din Turcia într-un singur cuvânt, acesta ar fi „dubaizare”.

În această carte veţi putea găsi explicaţii detaliate despre sensul acestui termen.

Cu toate acestea, în 2013, când mediile de comunicare din Occident nu îşi găseau cuvintele pentru a descrie nebunia care începuse în parcul Taksim Gezi şi care se răspândise prin toată ţara sub formă de proteste, aceasta se întâmpla pentru că presa din Vest interpretase greşit povestea încă de la început. Pentru a înţelege acea Turcie care s-a alăturat protestelor din Gezi, ziariştii ar fi trebuit să-şi întoarcă privirea în trecut şi să rescrie povestea pe care o tot spuneau de 11 ani, însă de data aceasta cu date reale. Nefiind în stare să urmeze acest deziderat, câteva trusturi de presă din lume au continuat să privească mişcarea de protest ca fiind „ciocnirea dintre secularii insistenţi şi societatea conservatoare”, în ciuda faptului că zeci de organizaţii islamice şi conservatoare participaseră la proteste, refuzând astfel să vadă că era, de

fapt, ultima şansă pentru grupările ignorate şi oprimate ale societăţii de a-şi face auzite vocile. În ochii prim-ministrului Erdogan şi a simpatizanţilor AKP, revolta era produsul acţiunii „unor forţe externe, trădători care nu doresc nimic altceva decât împiedicarea progresului Turciei”. Mulţi simţeau că retorica prim-ministrului semăna din ce în ce mai mult cu cea folosită de generalii care pregăteau o lovitură de stat şi împotriva cărora pretinsese că luptă pentru a veni la putere, între timp, sistemul media controlat de AKP îi luase în vizor pe ziariştii care prezentau revolta şi pe scriitorii, artiştii şi oamenii de afaceri care o susţineau, pretinzând că sunt „provocatori” şi afişând fotografii de o pagină cu aceştia în ziarele lor, în timp ce editorialiştii pro – AKP „le cereau imperativ procurorilor publici” să îi pună sub acuzare pe aceşti oameni.

În perioada de după revoltele Gezi, la puţin timp după ce a declarat că are o aversiune faţă de imparţialitate, Recep Tayyip Erdogan a fost ales preşedinte. Acum locuieşte într-un palat colosal, cu 1 100 de camere, pe care l-a construit în Ankara, în Pădurea Atatürk, un simbol al republicii, după ce a tăiat copacii de pe terenul în cauză. Din revoltele Gezi nu s-a format nicio mişcare politică, iar în Parlament nu există nicio formaţiune politică care să reprezinte o alternativă viabilă la AKP. Toată lumea, de la cei mai bogaţi la cei mai săraci, ştie că soarta lor depinde de ceea ce iese din gura Marelui Conducător, în timp ce el pozează pe treptele palatului, lângă statuile celor 16 lideri ai statului turc de dinaintea lui. Deşi majoritatea utilizatorilor de reţele sociale au considerat că fotografia e doar o glumă modificată în Photoshop, trebuie să ne reamintim că ceea ce trăim în fiecare zi nu este o glumă, ci realitatea. Purtătorii de cuvânt ai AKP ne amintesc fără încetare că cei nemulţumiţi de starea generală ar trebui fie să părăsească ţara, fie să înveţe să se împace cu situaţia. Având în vedere actuala situaţie din Turcia, majoritatea oamenilor sunt fie prea

blazaţi să-şi mai pună problema viitorului, fie prea furioşi să vorbească despre asta. Totuşi, AKP şi preşedintele au un răspuns cât se poate de clar. Toate sloganurile de partid spun acelaşi lucru: „Obiectiv 2023”. Cu alte cuvinte, au de gând să rămână la putere încă cel puţin 10 ani.

MÂINE

„Ce se va alege de ţara asta a noastră!”

Străinii ar putea crede că folosirea semnul exclamării este ciudată. Şi totuşi, în Turcia aceasta nu este o întrebare. Deşi pare o întrebare, tinde să fie enunţată ca o exclamaţie. Propoziţia transmite, de fapt, o frustrare profundă. Deşi este traductibilă, este în acelaşi timp atât de încărcată de specificul turcesc, încât starea pe care o transmite este greu de transpus în altă limbă. „Ce se va alege de ţara asta a noastră!” aminteşte de faptul că lucrurile nu stau deloc bine şi că va fi încă şi mai rău. Cu capul în mâini, propoziţia aceasta zace nefericită într-o stare de disperare. Cuprinsă de deznădejde, imploră interlocutorul să vină cu o soluţie pentru acest curs îngrijorător al evenimentelor. Întreabă: „Există oare vreo speranţă?” şi uneori merge până într-acolo încât spune: „Pare că, într-adevăr, nu mai este nimic de făcut”. În timp ce afirmaţia guvernului în legătură cu viitorul – „Obiectiv 2023” – este ambiţioasă şi clară, sloganul maselor este: „Ce se va alege de ţara asta a noastră!”

Şi asta pentru că ei nu văd viitorul Turciei prin ochii guvernului, adică din spatele ferestrelor blocurilor-turn şi al mallurilor. În schimb, ei văd:

O creştere cu 1400 la sută a situaţiilor în care au fost omorâte femei în ultimii şapte ani, o ţară care, practic, a declarat război femeilor.

Mai bine de 180 de oameni omorâţi de gloanţele poliţiştilor în ultimii 8 ani de guvernare a AKP, majoritatea tineri şi copii, în timp ce ofiţerii vinovaţi au scăpat nepedepsiţi.

Sutele de prizonieri şi deţinuţi politici condamnaţi cu ajutorul unor dovezi falsificate şi săli de judecată clădite

special pentru aceste procese în interiorul (!) noilor închisori asemănătoare cu lagărele de concentrare.

Grupurile proguvernamentale care susţin „legea penală pentru pedepsirea duşmanilor”, implementată de guvern împotriva disidenţilor, crezând că cei care se opun forţelor de poliţie merită să moară, chiar dacă sunt copii.

O armată docilă de nevoiaşi care, în admiraţia lor pentru putere, cred că este corect ca un singur om să se bucure de autoritate absolută, fără să răspundă în faţa cuiva, şi, în plus, să trăiască într-un palat enorm.

Protecţia ostentativă de care se bucură sfătuitorul prim-ministrului din partea administraţiei, om care, după o tragedie în urma căreia au murit 301 de mineri, i-a lovit pe minerii care îşi cereau drepturile, sau alţi numeroşi miniştri ale căror abuzuri au fost dovedite.

Sutele de ziarişti concediaţi de directorii trusturilor de media pentru că au îndrăznit să scrie despre lucrurile de mai sus sau, de exemplu, despre faptul că militanţi islamişti radicali erau aduşi în Turcia din Siria.

Reprezentanţii opoziţiei băgaţi în spital de reprezentanţii partidului de la putere chiar în Marea Adunare Naţională, după care cei răniţi au fost fotografiaţi de membrii partidului aflat la putere, imaginile fiind postate pe reţelele de socializare pentru a fi ridiculizaţi.

Organizaţiile muncitorilor, asociaţiile profesionale şi universităţile care au suferit de pe urma unor procese politice, înainte de a fi reorganizate din ignoranţă sau ca dovadă de subordonare faţă de guvern.

Copiii neputincioşi în faţa unui sistem educaţional devenit din ce în ce mai reacţionar şi mai totalitar prin introducerea orelor obligatorii de religie şi de limba turcă otomană.

Senzaţia constantă că suntem pe punctul de a ne pierde minţile după ce îi tot ascultăm pe susţinătorii regimului care apar pe micile ecrane şi ne asigură că toate acestea simt elemente ale „marii Turcii” şi ale unei „democraţii avansate”.

Totuşi, ceea ce nu veţi afla din statisticile sau analizele politice ale experţilor internaţionali este un fapt extrem de important: în ultimii cinci ani, cele mai folosite cuvinte în conversaţiile private din casele din Turcia sunt următoarele:

„M-am săturat de tot ce se întâmplă. Nu mai vreau să aud nimic despre asta”.

„Ţara asta a înnebunit de-a binelea. Şi-a pierdut minţile”.

„Nu mă mai uit la ştiri pentru că nu mai suport să văd ce se întâmplă”.

„Totul e atât de ciudat încât pare să se întâmple în altă ţară”.

„Oare e adevărat ce se întâmplă sau trăim cu toţii un coşmar colectiv?”

„E ca şi cum Turcia ar apărea la Camera ascunsă”.

Şi asta pentru că această societate, copleşită de obstrucţia constantă a administraţiei care nu permite reprezentarea politică, de subminarea căilor legale prin divizarea întregului sistem juridic, de încercarea necontenită de a pune presei căluş în gură şi de transformarea protestelor de stradă în acţiuni „ilegitime” prin legi împotriva terorismului, este hrănită cu forţa în fiecare zi, la televizor, cu declaraţii care ne spun cât de bine este condusă ţara. Suntem ca nişte copii care primesc o bătaie bună în fiecare zi, pentru ca apoi să li se spună că n-au fost bătuţi. Mai mult decât atât, sentimentul nostru este că „suntem aduşi în pragul nebuniei!” şi că administraţia ţării, dacă într-adevăr obiectivul ei este 2023, „nu doreşte pe nimeni altcineva decât pe oamenii săi”.

În ultima vreme, cel mai răspândit mesaj pe reţelele de socializare este un citat din Tezer Özlü[6], din epoca loviturii de stat militare: „Această ţară nu ne aparţine nouă, ci celor care doresc să ne ucidă”.

6 Tezer Özlü (1943-1986) - scriitoare turcă, autoare de povestiri și romane (n. red.).

Dacă cititorului european i s-ar spune că Turcia se îndreaptă spre fascism, ar putea crede că, bazându-se pe experienţa istorică personală, e ca şi cum un adolescent ar striga: „Dar ăsta e fascism!” când i se spune să-şi facă ordine în cameră. Şi, într-adevăr, rămâne de dezbătut dacă Turcia se îndreaptă spre ceea ce am putea numi fascism. Însă adevărul este că în ziua de azi, până şi oamenii simpli din Turcia postează pe Facebook celebra declaraţie a pastorului Martin Niemoller[7]: „Mai întâi au venit să-i ia pe socialişti, iar eu nu am protestat pentru că nu eram socialist... şi în scurt timp n-a mai rămas nimeni în jurul meu care să-mi ia apărarea”. „Când va veni şi rândul meu?”, se gândesc oamenii Pentru că, deşi motivele nu sunt mereu reţinute în istoria oficială, până şi patronii de mici magazine sau de băcănii din Turcia, oameni care nu se implică în viaţa politică, cred că guvernul le interceptează convorbirile telefonice.

Şi atunci cine va hotărî viitorul Turciei? Masele care privesc Turcia prin perspectiva „Obiectivului 2023!” sau cei care se trezesc în fiecare dimineaţă cu senzaţia de asfixiere şi care cred că se află în pragul nebuniei?

Turcii care trăiesc cu această senzaţie de sufocare şi nebunie sunt cei care s-au revoltat în vara lui 2013. Totul a început când trei copaci din Piaţa Taksim din centrul Istanbulului au fost tăiaţi pentru că pe acolo urma să treacă o autostradă. Vreme de câteva săptămâni, întreaga ţară, cu excepţia a doua oraşe, a ieşit pe stradă zi şi noapte pentru a protesta, în numele celor care se simţeau nemulţumiţi şi aduşi în pragul disperării, împotriva metodelor iraţionale, eronate, ilegale şi lipsite de scrupule ale administraţiei. După Piaţa Tahrir şi Madrid şi exact la fel ca mulţimile din acele locuri, oamenii au protestat cu zâmbetul pe buze, deşi îşi riscau viaţa. Au fost 11 morţi şi mai bine de 8.000 de răniţi în timpul revoltei Gezi. Niciunul dintre cei care au răspuns cu violenţă la adresa

7 Martin Niemoller (1892-1984) - pastor luteran, cunoscut pentru vederile sale antifasciste (n. red.).

oamenilor nu a fost învinuit, însă aproape 6.000 de participanţi la protest au fost aduşi în faţa instanţei. Şi totuşi, trei ani mai târziu, fantoma revoltei Gezi continuă să bântuie Turcia.

Astăzi, o stare de disensiune pare să domine nu doar viaţa Turciei, ci şi a Egiptului, Spaniei, Greciei şi a altor ţări din întreaga lume. Lăsată fără cuvinte şi retorică în timpul tranziţiei de la Războiul Rece la ordinea mondială unipolară, nemulţumirea ia din ce în ce mai des forma furiei pure pe mai toate străzile sărăcite ale lumii. Probabil că în curând Tahrir, Gezi sau Madrid vor fi martorele unei noi „revolte fără cuvinte", care nu are nimic de spus, nici măcar un cuvânt sau o propoziţie, şi care nu face nicio cerere. Sau…

Sau *Andaluzia Reloaded*! Nu există altă soluţie decât înapoierea cuvintelor şi a puterii de a constitui o masă de oameni competenţi celor săraci, oprimaţi şi abuzaţi, nu doar în Turcia, ci şi în celelalte ţări. Iată de ce toate revoltele din cele două emisfere ale lumii trebuie să se „unească". Estul şi Vestul trebuie să fie reconstruite chiar la punctul de contact, adică în Andaluzia. În paginile următoare veţi putea afla mai multe despre *Andaluzia Reloaded*.

Mâine… Cuvântul acesta pare să conţină un Eldorado în orice limbă ar fi rostit. Astăzi, totuşi, când cineva îl pronunţă în turcă, un ton prevestitor de rău se strecoară în vocea respectivă, similar cu cel folosit atunci când spune: „Asta e Turcia!"

Încă ceva înainte de a începe: atunci când vorbeşti cu un străin despre ţara ta plină de probleme, lipsită de şansă şi complicată, ai senzaţia că resimţi o presiune etică, aşa cum e şi normal: încerci să eviţi să-ţi trădezi ţara, să ocoleşti adevărul, să eviţi jignirile. Mi-e teamă că lucrurile pe care le voi dezvălui vor lăsa impresia că Turcia este o ţară cu o patologie enormă. Lucrurile nu stau aşa. Această ţară neobişnuită are o structură a sa. Cu toate că voi descrie aspectele detestabile ale acestei structuri, aş vrea

să resping ideea că întreaga structură ar fi astfel... A descrie o casă „din afară” nu ar trebui să fie privilegiul exclusiv al celor care nu locuiesc în ea.

IERI

„Geografia înseamnă destin”.

Ibn Khaldun[8]

„Nu sunt sigur cum poate cineva să exprime un punct de vedere care să fie în total dezacord cu lumea occidentală. Într-un fel, este un punct de vedere iraţional, ne-occidental. Un punct de vedere care are o notă involuntară de comedie, ceea ce mi se pare destul de naiv. Impresia mea este că suntem un popor destul de imatur, înclinat cât se poate de dar spre interpretarea evenimentelor şi a realităţii prin prisma miracolului şi a mitului. Şi asta într-un mod care l-ar face pe orice occidental raţional să râdă în sinea lui, când pentru noi acel lucru este cât se poate de serios”.

Oguz Atay, *Jurnal*

„Ieri e ieri, azi e azi şi mâine e mâine!”

Pronunţată în limba engleză de un invitat din Turcia, această exclamaţie bizară ar fi trebuit, în mod normal, să ia prin surprindere asistenţa adunată la Universitatea Cornell, pe 7 octombrie 2003. Bătrânul supraponderal şi chel de la pupitru s-a luminat la faţă în clipa când a tradus, cuvânt cu cuvânt, fraza axiomatică pe care se obişnuise să o tot repete de-a lungul timpului în limba turcă. În definitiv, faptul că a dat glas unei cugetări atât de profunde i-a permis să-şi guverneze ţara în calitate de prim-ministru timp de 10 ani în total, între 1965 şi 1993, înainte de a câştiga un mandat de preşedinte şi, odată cu acesta, supranumele de „Tată”, cu care avea să fie asociat până la moartea sa. Omul de la pupitru era Süleyman Demirel, cel de-al nouălea preşedinte al Turciei, şi era convins că această tautologie, cu atât mai flagrantă în absurditatea sa cu cât era rostită la Universitatea Cornell, era o analogie

8 Ibn Khaldun (1332-1406) a fost istoric, filosof și politician arab (n. red.).

perfectă pentru relaţia Turciei cu propriul trecut: „Ieri e ieri, azi e azi”.

În Turcia, acest aforism des întâlnit este folosit nu doar de politicieni, ci şi de oamenii simpli. Întrebaţi pe oricine: „Cum e posibil să spui asta, când ieri afirmai exact opusul?” şi răspunsul va fi acelaşi, rostit cu un aplomb şi o veselie identice cu ale lui Demirel: „Ieri e ieri…”

Dacă te interesează consecvenţa sau dacă vrei să pui la îndoială moralitatea acelei persoane, nu-ţi bate capul. Căci orice a fost rostit sau făcut ieri a fost ieri. Aplombul şi veselia îşi au originea în confortul oferit de acest punct de vedere căruia i s-a conferit legitimitate. Nimeni nu te poate judeca în baza faptelor tale din trecut, tot la fel cum nici statul nu poate fi considerat răspunzător astăzi pentru acţiunile sale de ieri. Celor care încearcă să pună sub semnul întrebării trecutul le este destinată uitarea, lucru valabil pentru orice ţine de trecut. Problema urgentă nu este ziua de ieri, ci prezentul său, şi mai important, viitorul. Aforismul este relevant şi pentru etica politică. Din acest punct de vedere, politicienii turci sunt cei mai privilegiaţi politicieni din lume. Fiindcă Turcia este una din acele ţări excepţionale în care, atunci când un politician este interogat despre o faptă trecută, cel care pune întrebări este insultat şi pus la punct. Interogarea trecutului este percepută ca o inadecvare, o naivitate, un tip de gândire anacronică, incapacitatea de a trăi în prezent, iar tu devii persoana care strică bucuria celorlalţi, fapt pentru care vei fi în cele din urmă eliminat din joc. Să te interesezi de trecut înseamnă să fii înfrânt încă de la început. Nu ai fost în stare să te acomodezi cu prezentul şi nu eşti la curent cu ce se întâmplă în jurul tău. Ar fi mai bine să adopţi o poziţie nouă, să fii în pas cu schimbările din prezent.

E mai bine să uiţi. Sau, şi mai bine ar fi să uiţi sau să-ţi aduci aminte atunci când o permite actualul climat politic. Iată de ce în Turcia trecutul este un punct îndepărtat aflat într-o continuă mişcare şi schimbare.

Victoria de la Gallipoli[9], cu Mustafa Kemal Atatürk printre protagoniştii, este un eveniment de o actualitate dureroasă şi, în aceeaşi măsură, extaziantă. Însă acelaşi 1915 pare uneori a fi acum un milion de ani…

Rădăcinile acestei atitudini atât de răspândite pot fi găsite în trecut, într-o *practică a uitării* care a început demult. Graţie acestei practici, torturarea a sute de mii de oameni în timpul loviturii de stat militare din 1980, atrocităţile de neînţeles care au avut loc împotriva kurzilor în închisoarea din Diyarbakir, dezastrul din mină din 2014, în care au murit 310 de oameni, tragedia de acum două săptămâni, când un copil a fost ucis de un glonţ tras de un poliţist, miile de măslini tăiaţi ilegal acum trei zile, faptul că oamenii care anul trecut cereau pacea cu kurzii astăzi ies în stradă, cerând război sau, chiar în această dimineaţă, violul şi uciderea unei adolescente, se poate considera că toate acestea aparţin unui trecut foarte îndepărtat. S-au întâmplat acum multă vreme… *practic*, *în preistorie*.

ORIGINILE UITĂRII

„Ce? Lucrurile alea? Aparţin, practic, preistoriei…”

Dacă îi întrebi pe locuitorii unui sat sau ai unui oraş despre vechile biserici armeneşti, lăsate în paragină în centrul sau la marginea marilor oraşe, ori pe câmpurile şi dealurile Anatoliei, mai mult ca sigur că îţi vor răspunde: „Ce? Lucrurile alea? Aparţin, practic, preistoriei…”

„Ce înţelegeţi, mai exact, prin preistorie? Abia dacă au trecut o sută de ani de atunci. Armenii au fost alungaţi şi masacraţi în 1915. Cum adică în preistorie?!”

Să presupunem că ţi-ai asumat riscul de a înfrunta ura pe care o asemenea reacţie probabil că o va provoca. Interlocutorul tău ar da indiferent din cap şi ţi-ar spune:

— A, da, armenii. Păi, au plecat!

---

9 Turcia, este considerată un moment definitoriu al istoriei țării: o reușită în apărarea țării în timp ce Imperiul Otoman se prăbușea (n. red.).

— Unde s-au dus?

— S-a întâmplat cu mult timp în urmă. Au plecat în direcţia podului.

— Şi unde s-au dus?

— Au plecat pe acolo, pe pod.

Nu are rost să întrebi: „Şi după ce au trecut podul, încotro au luat-o?” pentru că răspunsul este evident. După ce unii şi-au strâns toate lucrurile (sau nu), într-o bună zi, din motive necunoscute, armenii au plecat cu sutele de mii în vremuri „preistorice”.

În Fethiye, staţiune cunoscută de turiştii europeni şi ruşi, există încă, pe un deal, case de piatră părăsite. Fără ferestre şi uşi, par nişte cadavre cu ochii scoşi şi gurile deschise. Ca nişte fantome îngheţate în timp ce ţipau. Dacă încerci să urmăreşti istoria satului Kayakby, afli că povestea începe cândva înainte de Hristos şi se termină, invariabil, „practic în preistorie”. Şi aici, populaţia greacă[10] care locuia în zonă a plecat cu miile, într-o bună zi, din motive necunoscute. Nimeni nu s-a mai mutat în sat de atunci încoace. Zace acolo pe vârful dealului ca un oraş blestemat dintr-o poveste. Întreabă-i pe localnici şi ei vor arăta cu degetul spre podul pe care au plecat grecii. Îţi vor spune o poveste ale cărei detalii se pierd în negura timpului, spre cine ştie ce pod care duce „practic în preistorie”.

Cea mai veche baie publică din Ankara se numeşte Şengiil Hamam. Dacă te vei interesa cum să ajungi acolo, vei afla că se află pe o stradă proaspăt botezată, al cărui nume nu îl ştie nimeni. Doar dacă insişti pe lângă un localnic ţi se va indica locul real, cel rămas în memoria colectivă: „În vechiul Cartier Evreiesc”.

Nu mai sunt evrei în Cartierul Evreiesc. Deci unde sunt aceştia? Sau, bunăoară, creştinii din Ankara? Fără îndoială că există un pod, aflat la o distanţă convenabilă,

10 în Antichitate, locuitorii de aici erau greci. Ei au fost majoritari până în anul 1922, când cei mai mulți dintre ei au fugit în Grecia. După un singur an, li s-a interzis definitiv întoarcerea acasă, prin acordul greco-turc care stabilea schimbul de populații dintre cele două state (n. red.).

spre care localnicii vor arăta cu degetul. Este acelaşi şi pentru asirienii din Mardin, pentru grecii din Trabzon, pentru miile de aleviţi kurzi din Dersim. De la întemeierea republicii, toate podurile şi-au canalizat poveştile spre un vid fără sfârşit, o gaură neagră care ia forma „celor de dinainte" şi a „zilelor de ieri". Ironia face ca majoritatea podurilor din Turcia să poarte fie numele lui Atatürk, fie pe cel al republicii…

Se poate crede că transformarea adevărurilor istorice în poveşti fragmentate sau chiar în basme şi amnezia care le permite politicienilor să declare cu zâmbetul pe buze că: „Ieri e ieri şi azi e azi" sunt politici de stat sau, şi mai grav, că ţara a fost fondată pe această amnezie. Republica turcă s-a bazat pe uitare. Acesta este adevărul. Fondatorii acestei ţări au proclamat că anul înfiinţării republicii este anul zero, plasând astfel în preistorie tot ce s-a întâmplat până atunci. Ca atare, cei care „au plecat" (au fost izgoniţi, anihilaţi, forţaţi să plece) au trecut podul spre preistorie, iar acum este interzis să mai vorbim despre ei. Cu toate acestea, motivul tăcerii nu este interdicţia oficială, ci mai degrabă uitarea voluntară care i-a învăluit, unul câte unul, pe toţi cetăţenii ţării. Nu e ca şi cum practica aceasta a uitării ne-a fost impusă de stat sub ameninţarea puştilor. În cuvintele eseistului Nurdan Gurbilek, care cercetează şi scrie despre „sufletul" Turciei: „Starea de spirit a Turciei este în strânsă legătură atât cu dorinţa acută de a-şi schimba mereu locul cât şi cu incapacitatea persistentă de a îndeplini acest ţel".

Din acest punct de vedere, timpul, pentru această ţară, este ceva peste care să treci repede în timp ce te îndrepţi spre un loc anume. A trăi aici înseamnă a te lupta să ajungi mai repede în viitor. Pentru cei concentraţi doar pe viitor, oamenii care îşi aduc aminte de trecut sunt ca gunoaiele de pe marginea drumului pe care le văd cu coada ochiului în timp ce gonesc în maşinile lor ultramoderne. Cei care îşi aduc aminte au ceva demodat, inutil, stricat, pervertit. Probabil că din acest motiv

mamele celor dispăruţi, care s-au adunat ani de zile pe bulevardul Istiklal, în fiecare sâmbătă, nu sunt percepute la fel ca mamele respectate din Argentina care îşi plâng şi ele morţii[11], ci mai degrabă ca un spectacol „demodat”. Nu avem nici cea mai mică idee despre cum au aşteptat acolo sute de săptămâni în şir. Mamele însă îmbătrânesc, în timp ce fotografiile copiilor pierduţi pe care le ţin pe genunchi rămân mereu aceleaşi. Lipsa de curiozitate, apatia generală şi indiferenţa sunt toate învăţate. La fel cum am fost învăţaţi să uităm de 1915, tot aşa suntem şi acum învăţaţi să privim cu neîncredere aducerea aminte şi să respingem orice formă de curiozitate. Aceste femei nu ne intrigă, la fel cum nu ne mai miră nici de ce vechile clădiri ale armenilor din centrul Istanbulului simt nelocuite, presupunând că le mai observăm. Pe bulevardul Istiklal, foarte apreciat de turişti şi pe care păşesc milioane de oameni, „mamele de sâmbătă” ai căror copii au fost victimele crimelor neelucidate din anii 1990 par acum un biet monument al ruşinii pentru turiştii japonezi care se opresc şi le fotografiază cu mare seriozitate. Acest refuz de a vedea chiar şi atunci când istoria ne sare în ochi nu se poate explica decât printr-o orbire bine învăţată. Astăzi Turcia a devenit o maestră a uitării pe care a perfecţionat-o prin învăţarea lipsei de interes şi a orbirii, lucruri învăţate încă de la întemeierea ţării. Oamenii de pe stradă s-au obişnuit să-ţi spună acelaşi lucru: „Turcia are memoria unui peştişor de aur!”

În mod curios, când cineva spune acest lucru, zâmbetul larg care însoţeşte fraza: „Ieri e ieri, azi e azi” dispare fără urmă. Şi totuşi, aşa cum am mai spus la începutul cărţii, să fii forţat să trăieşti două emoţii diferite trezite de aceeaşi situaţie, să interpretezi un semn în două feluri contradictorii este parte a temperamentului acestei ţări. În definitiv, „Asta e Turcia!”

11 începând cu anul 1977, mamele copiilor dispăruți în timpul dictaturii militare din Argentina (1976-1983) se întâlnesc în Piaza de Mayo din Buenos Aires pentru a afla ce s-a întâmplat cu fiii lor (n. tr.).

CUM SE ÎNVAŢĂ INDIFERENŢA?

Iată cum.

Fiecare copil care a crescut pe coasta de vest, ca mine, îşi aduce aminte de acele nopţi când se deschidea largul Internaţional. În esenţă, este vorba de un târg comercial şi cultural, însă pentru locuitorii din Izmir e mai mult o săptămână tradiţională de distracţie. Familiile ies la plimbare ziua şi noaptea. Vizitează pavilioanele alocate diferitelor ţări în parcul împădurit din centrul oraşului. Însă, pentru copii, cea mai mare plăcere este să urmăreşti luminile minunate din Lunapark. Veselia începe ziua şi continuă noaptea în Lunapark, însă vine momentul închiderii când toată lumea trebuie să se întoarcă acasă, toţi copiii fiind epuizaţi. Şi dacă se întâmplă să fi trecut de vârsta în care puteai să fii luat în braţe, atunci te vaiţi fără niciun folos: „Dar, mami, sunt atât de obosit!”

Interesant este că toţi cei care au crescut în Izmir au primit acelaşi răspuns la văicăreala lor: „E din cauza cablurilor electrice care trec pe dedesubt. De asta toată lumea de la târg e obosită”. Creşti auzind acest răspuns şi eşti mereu la fel de istovit, la fiecare ediţie a târgului. Crescând cu această explicaţie, aceşti copii simt înclinaţi să le spună şi copiilor lor acelaşi lucru: „E din cauza cablurilor electrice care trec pe dedesubt…”

Pentru a începe să înţelegi că tensiunea de la suprafaţă este produsă de altceva decât de cabluri electrice, că nu suntem epuizaţi din cauza „curenţilor” de dedesubt ci din cauza fantomelor care ne urmăresc din spatele amintirilor noastre, trebuie să ne maturizăm.

Nu mi-a trecut niciodată prin minte să mă întreb ce este cu spaţiul enorm din mijlocul oraşului Izmir, unde are loc largul Internaţional. Şi asta deşi scrisesem deja cartea *Muntele adânc*: *de-a lungul liniei de separaţie dintre turci şi armeni* şi eram conştientă de faptul că starea de indiferenţă din Turcia era rezultatul unui comportament învăţat sau condiţionat. Şi totuşi fiecare copil turc este învăţat, fără să-şi dea seama de asta, să nu pună întrebări

şi nici să nu se gândească vreodată la motivul pentru care proprietarii acelor locuinţe frumoase au plecat, la cum se face că enoriaşii acelor biserici superbe din Anatolia au dispărut pur şi simplu, sau la explicaţia faptului că aceia care erau odată aici nu mai sunt. Deşi ştiam toate acestea, ani de zile târgul a existat în mintea mea ca locul în care oboseam „din cauza cablurilor electrice”. Nu m-am întrebat niciodată cum este posibil să existe un teren viran atât de mare în mijlocul oraşului. Nu m-am gândit niciodată că aceasta este o dovadă a faptului că acolo s-a întâmplat ceva care merită aflat. Oricât de absurde ar fi, primele impresii sunt rezistente la revizuiri. Uitarea şi indiferenţa învăţate nu se pot vindeca atât de uşor, fie şi în cazul celor care au voinţă. Astfel am aflat că locul acela enorm din centrul Izmirului a fost odinioară cartierul armenilor şi al grecilor, că a fost ars de pe faţa pământului… Tratarea orbirii învăţate poate fi o încercare mai grea decât credem la prima vedere.

Minciuna epuizează. De fiecare dată când spunem o minciună, aceasta se adânceşte, creşte, devine şi mai complicată. După un timp, ghemul minciunii devine mai vizibil decât adevărul pe care încercasem să-l ascundem. Rădăcinile minciunii se hrănesc în mod constant cu ceea ce găsesc în sufletul nostru. Minciuna ne epuizează, ne mănâncă de vii. Iată de ce o patrie care, încă de la crearea sa, şi-a scris doar istoria victoriilor sale, nu şi pe cea a înfrângerilor, povestind despre sărbători, nu şi despre masacre, despre renaşterea în paradis, nu şi despre moarte, o asemenea patrie ne epuizează şi ne mănâncă de vii.

Din acest motiv este posibil ca oamenii cărora te adresezi, de la săteanul întrebat despre biserica armenească, la orăşeanul care nu ştie unde simt locuitorii din Kayakby, la locuitorul din Ankara care pretinde că nu ştie nimic despre istoria băii comunale, să-ţi spună cu totul altceva dacă dialogul continuă. Săteanul, de pildă, ar putea să-ţi spună că a învăţat să gătească, să ţească sau să

zidească de la armeni. Sau, copleşită de tristeţea provocată de o calamitate la care ea nu a asistat, o femeie din Izmir ar putea să ridice un pahar de *raki* în cinstea unor vechi prieteni, arătând spre luminile de pe insulele greceşti din apropiere. Un locuitor din Ankara ar putea să-şi aducă aminte de ceea ce făceau evreii lunea şi despre cât de mult îi invidia pentru sărbătorile lor. Nimeni nu a plâns după ei, pentru că au fost uitaţi. Iar cei care au rămas aici au şi ei poveştile lor. Fiecare familie povesteşte despre o călătorie care începe ca un basm: „Neamul meu a venit de departe, de foarte departe…”

Aceasta este prima propoziţie a poveştii multor familii din Turcia. Au pierdut multe lucruri în timpul călătoriei şi au îndurat multe greutăţi până să se stabilească aici. Aceasta este povestea sângeroasă şi plină de suferinţe, ascunsă în spatele clişeului des folosit al „podului” din Anatolia. Astăzi chiar şi cei care au rămas aici poartă în suflet frica de podul pe care sunt în curs de a-l traversa.

O justificare pentru pierderea de memorie suferită de Turcia, justificare legată de trecut, dar nefiind limitată la trecut şi care eclipsează, în acelaşi timp, prezentul este următoarea: „Se întâmplă prea multe lucruri în ţară acum, încât e imposibil să fii la curent cu toate detaliile”. Este adevărat, se întâmplă multe. Se pot întâmpla destule într-o singură zi în Turcia cât într-o altă ţară europeană într-un an întreg. Ţinând cont de dimensiunea agendei politice şi sociale, am putea spune că suntem cu toţii figuranţi într-un film cu Jackie Chan. Avem de-a face cu atât de multe palme şi lovituri, încât nici măcar nu le mai putem număra. De abia dacă avem timp să ne revenim dintr-o lovitură, că suntem loviţi din nou. Totuşi, o parte din explicaţie este că nu am putut şi nici nu am vrut să oprim filmul şi să investigăm prima lovitură primită.

Înlăturarea evenimentelor din 1915 din istoria oficială a Turciei a stabilit o practică a uitării. Restul nu este decât o spirală prelungită şi neîntreruptă. Privit din

această perspectivă, aforismul lui Demirel: „Ieri e ieri, azi e azi”, nu este invenţia lui personală, ci mai degrabă o evaluare corectă a esenţei Turciei. La urma urmei, Demirel şi-a înţeles atât de bine poporul, încât acesta îl întâmpina cu scandarea: „Tata, tata!”

şi nimic nu l-a oprit să ordone spânzurarea a trei tineri de stânga în 1971, pentru a oferi tuturor un exemplu. În timp ce execuţiile erau votate în Parlament, el îşi întorcea privirea spre membru propriului partid de dreapta şi striga: „Ridicaţi mâinile sus! Ridicaţi-le!” Execuţiile celor trei tineri aveau să marcheze moartea inocenţei pentru istoria politică a Turciei şi nimeni nu s-ar fi străduit să le ducă la bun sfârşit dacă nu ar fi fost siguri că acele zile vor fi uitate. (Cei trei tineri, Deniz Gezmiş, Huseyin înan şi Yusuf Aslan, sunt simboluri ale culturii disidenţei din Turcia. Continuaţi să citiţi şi veţi afla despre renaşterea lor de peste câţiva zeci de ani.) în fond, atât Demirel cât şi oamenii simpli ştiu că taţii sunt în stare să omoare şi apoi să declare trecutul nul şi neavenit, că trebuie să uităm şi să nu mai vorbim despre trecut, că, în definitiv, toţi cei care pleacă păşesc pe podul care şterge memoria…

Am putea fi priviţi ca nişte copii care au fost obligaţi să închidă ochii la crima făcută de tatăl lor. Şi asta de la bun început.

Subiectul acesta al autorităţii paternale merită mai multă atenţie. Să mai zăbovim, deci, asupra lui.

ORFANII, TAŢII ŞI RESENTIMENTELE

Tot ce ştiu este că ţara aceasta este blestemată. Suntem puşi să plătim pentru ceva, un fel de păcat originar. Mă uit la istoria noastră. A avut loc o lovitură de stat în 1971, când i-au spânzurat pe mulţi dintre copiii noştri. Dar nu a fost prima oară. Aşa că mă întorc în timp, în anii 1930, când a fost sădită sămânţa Turciei moderne şi când mulţi oameni au fost executaţi. Însă nu a început atunci. Îmi spun că probabil a început atunci când otomanii s-au mutat din corturi în palate. Ştiţi, atunci când

primii otomani au început să răpească băieţi din satele Balcanilor pentru a-i pune în slujba sultanului. Unii dintre acei orfani au ocupat apoi poziţii de putere şi au condus ţara. Poate că mamele acelor băieţi ne-au blestemat încă de pe atunci. Sau este posibil ca…

În cel mai recent roman al meu, *Time of the Mute Swans*, a cărui acţiune este plasată în vara anului 1980, Aydin, un funcţionar de stat de 30 de ani, semiintelectual, ajunge la concluzia de mai sus cu câteva luni înainte de lovitura de stat militară. El se gândeşte la originea primară a sistemului nemilos, vulgar, atroce, opresiv şi epuizant al acestei ţări, care îi îndepărtează pe disidenţi. Se întreabă: „De ce nu îşi iubeşte această ţară copiii?” Şi ajunge la concluzia că tradiţia de stat este construită pe resentimentul acelor copii orfani. Simte că pământul ţării este blestemat. Nu pot să spun dacă are sau nu dreptate, în definitiv, nu prea este o concluzie ştiinţifică. Însă, în orice caz, această observaţie neobişnuită pare să fie împărtăşită de mulţi oameni.

Dacă cineva ar căuta în arhivele ziarelor publicate în Turcia de-a lungul timpului, ar ajunge la următoarea concluzie: Toţi politicienii, fie ei lideri de partid sau candidaţi la alegerile parlamentare, vorbesc mereu în mod explicit despre „drepturile orfanilor”. În cel mai bun caz melodramatică, această retorică este folosită în majoritatea discursurilor electorale, într-o asemenea măsură încât ai crede că orfanii constituie majoritatea votanţilor la alegerile parlamentare din Turcia. Urmând această logică, candidaţi! nu sunt politicieni, ci taţi care rivalizează pentru protejarea orfanilor. Se pare că epigraful meu din Oguz Atay, unul dintre cei mai importanţi scriitori ai Turciei, este adevărat, însă cred că îi lipseşte ceva. Nu suntem doar o naţiune de copii ci, în acelaşi timp, suntem fie o ţară orfană, fie una care este învăţată să se simtă orfană sau căreia îi este la îndemână să se simtă astfel. „Un tată iubeşte, dar şi pedepseşte”, aşa am fost învăţaţi să gândim noi, orfanii. Dacă percepem o

lovitură ca pe o mângâiere este pentru că acesta este singurul fel de atingere pe care l-am cunoscut vreodată.

Aţi văzut vreodată un copil neiubit? Sau pe copiii din orfelinate? Se agaţă de prima persoană care le dă atenţie. Se lipesc de tine şi nu îţi mai dau drumul, precum o pisică înţărcată prea devreme care suge degetele stăpânului său. La început simţi un spasm de bucurie dulce-amar. Apoi eşti cuprins de o frică ciudată: „Şi dacă nu-mi mai dă drumul niciodată?” în final, vrei doar să îţi dea drumul. Simţi că statutul de obiect al dorinţei este copleşitor. E un fel de stânjeneală bizară. Atunci când nu ai avut niciodată pe nimeni, când nu ai fost iubit niciodată, îţi doreşti un tată de care să te ataşezi şi cu care să te identifici. Cu orice preţ…

Pentru occidentali cuvântul „tată” trimite, probabil, la Tatăl nostru din ceruri, la un preot sau poate chiar la un şef mafiot. În Turcia, însă, are un sens ceva mai corporal. Vorbitorul de la tribună nu trebuie să vorbească despre date economice, să dovedească o oarecare consecvenţă faţă de atitudinile sale trecute, sau să prezinte vreun argument raţional. Dacă este o figură paternă asemănătoare celor din Orientul Mijlociu, voturile sunt ale lui.

Se pare că aceasta este starea generală a lucrurilor în Turcia. Suntem ca nişte orfani care îşi caută cu disperare tatăl şi, după ce îl găsesc, se prind de piciorul lui, gata să plece oricând li se porunceşte. Din acest punct de vedere, aceasta este o parte a lumii în care cei reticenţi la nevoile orfanilor sau la dorinţele lor neîmplinite nu au prea mult succes în politică. Este un univers politic în care cei care se prezintă drept „taţi de orfani” au cel mai mare succes, pot spera la un scaun de lider şi au garantat un loc central. Taţi de orfani care au obrazul să îi înveţe pe orfani să le fie recunoscători…

„VOM CREŞTE O GENERAŢIE…”

„Vom creşte, după voi, o generaţie care nu îşi va mai aduce aminte de voi”.

Există un bunic care astăzi trăieşte într-o căsuţă frumoasă de pe coastă. Pictează în ulei. Nu are talent, însă este foarte motivat şi devine din ce în ce mai bun. Nu este o persoană agreabilă şi pare a fi destul de inofensiv. Citatul de mai sus îi aparţine acestui bunic pitoresc. „Vom creşte, după voi, o generaţie care nu îşi va mai aduce aminte de voi”.

„Bunicul-lovitură de stat” a adresat aceste cuvinte oamenilor de stânga, progresişti, democraţi, pe care i-a ţinut în închisori, i-a torturat şi i-a ucis în timpul loviturii de stat din 1980. Pe atunci obişnuia să picteze în sânge, nu în ulei. Şi pe atunci „bunicul-lovitură de stat” era tot atât de nepriceput la pictură ca şi astăzi, deşi era la fel de motivat. Tablourile pe care le-a pictat în timpul conducerii sale, în 1980, arată astfel:

Centrele culturale ale ţării au fost închise şi au fost înlocuite cu şcoli religioase oficiale.

Orele de filosofic au fost interzise şi înlocuite cu ore de religie, iar discuţiile politice au fost interzise în toate universităţile.

Au fost ridicate tot atâtea închisori câte uniuni şi asociaţii profesionale a desfiinţat.

A acceptat să se construiască bănci multinaţionale în locul sediilor sindicatelor peste care a trecut cu buldozerul.

A fabricat profesori şi studenţi programaţi să spună: „Da, domnule comandant!”, în locul învăţătorilor şi comandanţilor pe care i-a condamnat.

Mii de oameni au fost omorâţi sau au dispărut în împrejurări suspecte, zeci de mii au fost torturaţi, exilaţi sau li s-a retras cetăţenia. Tabloul picat în sânge şi frică de acest bunic simpatic a fost tot la fel de lipsit de viaţă ca naturile moarte pe care le va picta peste ani, după pensionare.

La fel ca Demirel, generalul Kenan Evreu, cel care a organizat lovitura de stat, a devenit o figură paternă pentru cei care confundau violenţa cu dragostea. Tot în

acelaşi fel, s-a bucurat şi el din plin de avantajele oferite de mentalitatea „ieri e ieri” şi a murit liniştit, în timp ce cartea lui era pe punctul de a fi publicată. Nici măcar cultura noastră, care ne învaţă să nu vorbim rău de morţi, nu ne-a oprit să îl vorbim de rău după ce a murit. Ziarele şi televiziunile au ignorat „practic, ştirea morţii lui”.

Partea din povestea mea care are legătură cu acest om este un exemplu de uitare şi ignorare forţată a trecutului. Deşi au trecut numai 35 de ani de la sângeroasa lovitură de stat pe care a condus-o, astăzi până şi cei între 30 şi 40 de ani se gândesc la el ca la un bunic afabil, iubitor de artă (cu condiţia să nu fie pasionaţi de istoria politică).

Vestitor plin de vervă al „generaţiei fără ideologie” sau al „generaţiei care nu îşi va mai aminti”, Kenan Evreu a fost generalul care a condus lovitura de stat militară care a avut loc pe 12 septembrie 1980. Astăzi, lumea îşi aduce aminte de Evreu, responsabil pentru evenimentele de atunci alături de ceilalţi patru generali, în două ipostaze: fie ca bătrânelul amator de pictură care a pus capăt „certurilor dintre fraţi” care au avut loc între 1971 şi 1980, fie ca generalul nemilos care a creat un nou fel de fascism, anihilând democraţia din Turcia. Ideea preconceptă pe care o împărtăşesc aceste amintiri incomplete este că o persoană a schimbat istoria într-o singură zi, în timp ce, după cum ştiţi, fascismul nu se naşte în clipa când apar nişte băieţi răi care îi nenorocesc pe băieţii buni. Fascismul este pierderea treptată a umanităţii. Progresia este atât de lentă şi de lină, încât este aproape invizibilă cu ochiul liber.

Dintre toate dezastrele, fascismul ştie cel mai bine să îşi schimbe forma. Deşi înfăţişarea şi caracterul acestei vechi cunoştinţe ne-au fost descrise de mii de ori, de fiecare dată când se apropie nu reuşim să îl recunoaştem de la distanţă. Când se apropie de noi şi se recomandă este deja prea târziu. Şi asta pentru că ascunde un secret care corupe pe oricine se apropie de el. Nu omoară, ci corupe…

ca mucegaiul sub influenţa umidităţii.

Fascismul se răspândeşte în timp, dând naştere unei ezitări care aminteşte de somnul indus de hipotermie. Fraze precum: „E oare posibil?”, „Să mai aşteptăm, să vedem”, „Poate că nu va fi aşa de rău pe cât credem noi” ne amorţesc pe nesimţite. Fascismul este cel mai mare iluzionist al timpurilor noastre. Are capacitatea de a face răul să arate ca binele. În anumite momente din istorie, această abilitate este acoperită de o mantie care face ca elementele mizerabile şi insuportabile din care este construit să devină invizibile. Deşi, în mod invariabil, justiţia intervine şi câţiva ţapi ispăşitori sunt arestaţi, însă doar după ce a trecut multă vreme, fantoma răuvoitoare a fascismului nu este niciodată alungată complet de pe planeta noastră.

Fascismul nu îi omoară pe oameni de la bun început, îi transformă. Victoria lui constă în uşurinţa cu care schimbă esenţa oamenilor. Respectul pentru aproapele tău este primul lucru care dispare. Jocul începe când procesul de legitimare care dă naştere la obedienţă şi face cruzimea acceptabilă este iniţiat în minţile majorităţii oamenilor. Pentru a fi obedientă, populaţia unei ţări trebuie să fi pornit pe drumul spre nebunie.

Istoria lumii ne-a arătat că, atunci când esenţa umanităţii este atinsă de confuzie, societăţi întregi se pot îmbolnăvi şi cădea la pat, fără să se mai poată ridica vreodată.

Fiecare crimă, masacru sau act de cruzime din istoria unei ţări care rămâne neasumat injectează sânge veninos, picătură cu picătură, în venele unui popor. Iar în clipa în care sângele a fost complet schimbat, noii cetăţeni vor fi gata să aplaude ridicarea unei statui de-a dictatorului chiar sub ochii lor. Caracterul acestui om nou nu este descris în culori favorabile în paginile de istorie. Însă odată ce ai schimbat caracterul oamenilor, este uşor să schimbi restul…

Acest lucru s-a întâmplat în Turcia. Lovitura de stat

din 1971, care a precedat-o pe cea din 1980, a început să injecteze mucegaiul şi putreziciunea fascismului în venele ţării. Având în vedere criza de legitimitate din politică, ciocnirile de pe străzi care nu puteau fi oprite sau nu se dorea acest lucru şi criza economică, la 12 septembrie 1980 majoritatea oamenilor erau gata să aplaude lovitura de stau sau, în cel mai bun caz, să nu protesteze.

În realitate, fascismul nu a fost impus guvernului ţării într-o singură zi, de un general sau un grup de generali. Este foarte complicat să explici această situaţie cititorului european. Aproape că îmi pot imagina expresia care apare pe feţele cititorilor în timp ce citesc despre relaţia dintre Turcia şi fascism, indiferent câte exemple sângeroase le pot da. Vor spune: „Nu trebuie să faci din ţânţar armăsar!”

Nu ne referim la evenimentele din 1971 ca la o lovitură de stat, spre deosebire de cea din 1980, pentru că nu a fost, teoretic, o lovitură de stat. Să o numim schimbarea prin prestidigitaţie a echilibrului politic de către armată. La 12 martie 1971, administraţia lui Suleyman Demirel a fost schimbată în urma unui memorandum semnat de patru generali din armată şi citit la emisiunile de ştiri ale postul naţional.

Parlamentul nu a fost închis, partidele politice nu au fost desfiinţate şi nu au fost arestaţi membrii fostei conduceri. Administraţia nu a fost preluată *de facto*, însă armata a impus propria viziune în politică. Parlamentul şi guvernul nu mai controlau armamentul ţării.

În timpul loviturii de stat, puterile liberale, studenţii socialişti, învăţătorii, oamenii de la ţară şi muncitorii consideraţi a fi „beligeranţi” au fost arestaţi şi torturaţi. Mai mult decât atât, lovitura de stat din 1971 a rămas în istorie din cauza a trei execuţii prin spânzurătoare. După execuţii, oamenii din Turcia au ajuns să-i cunoască pe cei trei sub numele de *Denizler*, forma de plural a numelui unuia dintre ei. *Denizler* au marcat o transformare a memoriei colective a Turciei. Fantoma unuia dintre tineri,

Deniz Gezmiş, va ieşi la suprafaţă, în mod surprinzător, în ultimele capitole ale acestei cărţi, dar şi în istoria viitoare a Turciei, în primul rând, să ne îndreptăm privirea spre parlamentarii de dreapta care strigau: „Trei! Trei! Trei!” în timpul votului din Sala Adunării Generale, din 24 aprilie 1972, în urma căruia au fost condamnaţi la moarte cei trei tineri. De ce strigau oare aceşti oameni?

FASCISM SAU RĂZBUNARE PE FAŢĂ?

Am mai spus că aventura Turciei în ceea ce priveşte coruperea democraţiei şi a umanităţii îşi are rădăcinile în trecut. Din moment ce am început să călătorim în timp, să facem câţiva paşi înapoi. Ne obligă scandarea parlamentărilor de dreapta: „Trei! Trei! Trei!” din 24 aprilie 1972, data când s-a votat condamnarea la moarte a *Denizler*. De ce trei? Pentru că mai avusese loc o lovitură de stat în 1960. Şi după acest eveniment au avut loc trei execuţii prin spânzurătoare. Fusese o lovitură de stat organizată de aşa-numiţi „militari liberali” şi îndreptată împotriva guvernului de dreapta. În paranteză fie spus, lovitura de stat din 1960 a fost numită multă vreme „revoluţie”. De fapt, aniversarea loviturii de stat a fost sărbătorită ca Ziua Libertăţii şi a Constituţiei. Cu toate acestea, nicio sărbătoare şi nicio evitare a sintagmei „lovitură de stat” nu a putut schimba faptul că şi în anul 1960 au fost luate vieţile a trei oameni. Lovitura de stat din 1971, organizată de simpatizanţi ai dreptei, a cerut, prin urmare, să fie luate trei vieţi ale unor oameni de stânga pentru „a regla conturile”, spălând sângele tot cu sânge. La fel cum prim-ministrul de dreapta Adnan Menderes, ministrul de finanţe Hasan Polatkan şi ministrul afacerilor externe Fatih Riiştii Zorlu au fost executaţi în timpul loviturii de stat din 1960, în timpul rejucării meciului, în 1971, a fost necesar să moară alţi trei oameni. Şi aşa s-a şi întâmplat. Răzbunarea a fost completă odată cu execuţiile lui Deniz Gezmiş, Yusuf Aslan şi Hüseyin înan, trei lideri ai tinerilor, care aveau sub 30 de ani. În fruntea parlamentărilor de dreapta care cereau sânge pentru a se

răzbuna pe cei de stânga în ziua de 24 aprilie 1972, strigând: „Trei! Trei! Trei!” a fost Süleyman Demirel, cel care avea să spună: „Ieri e ieri, azi e azi!” la Universitatea Cornell, ani de zile mai târziu. Pe atunci el era în Parlament şi se întorcea către locurile ocupate de membrii partidului său, strigându-le că trebuie să aprobe condamnarea la moarte: „Ridicaţi mâinile sus! Ridicaţi-le!”

Hotărâţi voi dacă Turcia este un copac care putrezeşte sau unul care se usucă după ce crengile i-au fost în mod constant retezate de atâtea represalii politice sângeroase. Este greu să te decizi când problema despre care vorbim este o cronică a vendetelor, fiecare parte judecând-o pe cealaltă după legile duşmăniei. Totuşi, putem vorbi despre sensurile simbolice ale acestor evenimente marcante şi despre consecinţele pe care le-au avut în Turcia.

Mai întâi, însă, trebuie să parcurgem următoarele informaţii istorice deprimante.

După fondarea sa, în 1923, republica turcă a fost condusă, mai mult sau mai puţin, de Atatürk până la moartea lui din 1938. Oricine îşi poate face o idee despre acea epocă analizând câteva dintre adagiile sale:

„Turcilor, fiţi mândri, munciţi şi aveţi încredere!”

„Fericit este cel care se numeşte turc!”

„Ne vom ridica cultura naţională deasupra nivelului civilizaţiilor contemporane”.

Cu excepţia disidenţilor reduşi la tăcere, o naţiune întreagă s-a străduit să-şi păstreze onoarea şi mândria prin înfometare, cu ajutorul părinţilor ei fondatori. Era o ţară ieşită dintr-un război în care pierduse totul, însă Atatürk arăta spre lumina de la caj. Ătul tunelului cu fiecare ţel pe care îl impunea, în fiecare aspect al vieţii. Printre maximele sale de atunci, care se refereau la fiecare profesie în parte, se spune că s-ar fi găsit şi aceasta: „Şoferii turci sunt oamenii cu cea mai nobilă simţire”. Puteţi să vă imaginaţi restul şi singuri. Atatürk este un personaj politic care a pătruns în fiecare aspect al vieţii

din Turcia, în întreaga conştiinţă naţională, fără să fi lăsat niciun colţ neatins.

Pe de altă parte, anii dintre 1938 şi 1946 sunt cunoscuţi ca perioada „şefului naţiunii”. Tovarăşul de arme al lui Atatürk şi colegul din CLIP, Ismet înonii, a fost mai întâi prim-ministru, apoi preşedinte. Mereu în postură de secund, Ismet înonii a marcat perioada care coincide cu cel de-al Doilea Război Mondial.

Asociată pe veci cu raţiile la alimente şi cu presiunile politice, perioada „şefului naţiunii” s-a încheiat în 1946, când au avut loc primele alegeri pluripartidiste. Reacţia ostilă la modernitatea impusă de stat, la autoritatea partidului unic şi la economia dirijată de stat a fost exprimată de Partidul Democrat, cu simpatii de dreapta. Făcând abstracţie de primele alegeri pluripartid din 1946, care nu au fost tocmai democratice, primele alegeri cu adevărat democratice au avut loc în 1950 şi au adus Partidul Democrat la putere. Sloganul de campanie al Partidului Democrat a fost următoarea frază, scrisă sub o mână care părea să transmită mesajul „stop”: „De ajuns! Poporul îşi va spune cuvântul!”

Momentul semnifică faptul că, după doar 27 de ani de la fondarea republicii, „poporul” şi „statul” s-au separat pentru prima dată, iar Turcia a adoptat sferele înalte ale democraţiei pentru a-şi dovedi maturitatea politică. Imaginea Turciei ca o entitate unică, mergând pe calea deschisă de Atatürk spre ţelurile stabilite în declaraţiile sale, se destrăma în mod oficial pentru prima dată. Oamenii conduceau statul cu unu la zero. Vântul libertăţii începuse să bată. Cu toate acestea, lucrurile nu au mers conform aşteptărilor şi, departe de a-şi ţine promisiunile legate de democratizare, partidul a creat rapid un centru de putere de dreapta. Până la urmă, tradiţia democratică a Turciei nu permitea decât o speranţă, în cel mai bun caz, sau o perioadă de teamă, în cel mai rău caz, cu fiecare partid care se succeda la conducere. În timpul celor 10 ani de putere, Partidul Democrat a făcut ca Turcia să devină

membră a NATO în 1952 şi a sprijinit incidentele de la 6 – 7 septembrie 1955, când minorităţile din Istanbul au fost linşate. Din cauza corupţiei din guvern şi a ascensiunii fanatismului islamic, militarii au organizat lovitura de stat din 1960, îndreptată împotriva administraţiei de dreapta, adică a Partidului Democrat Militarii patrioţi ai lui Atatürk au „redat statul şi democraţia poporului”. Constituţia de după lovitura de stat a extins drepturile şi libertăţile constituţionale. În timp ce decada următoare a adus diseminarea mişcărilor de stânga, mişcările de dreapta au devenit la rândul lor, şi mai puternice datorită sprijinului acordat de administraţiile succesive cu simpatii de dreapta. Prinsă între URSS şi statele membre ale NATO, Turcia a devenit scena pe care Războiul Rece se comprima sau se intensifica. Lovitura de stat din 1971 a fost justificată prin acest haos, însă fiindcă niciun efort oricât de mare ar fi fost nu putea să distragă atenţia maselor de la politică, aşa cum aceştia şi-ar fi dorit, conflictul a continuat în stradă fiindcă nu a avut altă supapă. Evenimentele dintre 1971 şi 1980 au fost un război civil care s-a intensificat. Şi odată cu implicarea denominaţiunilor religioase, au avut loc cele mai sângeroase masacre din istoria Turciei. În masacrul din Maraş din 1978 au fost omorâţi 150 de aleviţi de stânga, alţi 57 în masacrul din Qorum din 1980. Atacurile împotriva studenţilor, profesorilor, muncitorilor sau funcţionarilor socialişti erau atât de frecvente încât, până în 1980, erau omorâţi, în medie, 20 de oameni în fiecare zi. Între 1977 şi 1980 au fost ucişi 5.000 de oameni. Din cauza intensităţii evenimentelor, atât cei care trăiau pe atunci în Turcia, cât şi cei care citeau despre ele ar fi putut să uite faptul că, în 1980, nu trecuseră decât 57 de ani de la fondarea ţării. Consecinţele loviturii de stat din 1980 care, ca şi cele de dinainte, a fost prezentată ca pe o încercare „de a opri războiul dintre fraţi”, au fost următoarele:

S-a cerut pedeapsa cu moartea pentru 7.000 de oameni.

517 au fost condamnaţi la moarte.

259 mandate de execuţie au fost trimise Parlamentului.

49 de oameni au fost executaţi.

650.000 de oameni au fost arestaţi.

1 683.000 de oameni au fost declaraţi indezirabili.

230.000 au fost inculpaţi în 210.000 de procese.

98 404 au fost acuzaţi de crima de „a fi membrii unei organizaţii”.

30.000 au fost concediaţi pentru că erau „inacceptabili”.

388.000 de paşapoarte au fost refuzate.

14.000 de oameni şi-au pierdut cetăţenia.

30.000 au fugit din ţară ca refugiaţi politici.

300.000 de morţi suspecte.

171 de oameni omorâţi prin tortură – crime confirmate de documente.

14 oameni morţi în urma grevei foamei prin care protestau împotriva practicilor reprobabile din închisori.

937 de filme interzise pe motiv că simt „inacceptabile”.

23 667 de asociaţii interzise.

Concedierea a 3 854 de profesori, 120 de universitari şi 47 de judecători.

7 233 de funcţionari de stat exilaţi din regiunile în care locuiau.

9 400 au fost concediaţi din serviciul public sau marginalizaţi.

Ziarişti condamnaţi la un total de 3 315 ani şi 6 luni de închisoare.

La Istanbul apariţia ziarelor a fost suspendată timp de 300 de zile, în total.

303 procese deschise împotriva a 13 ziare importante.

S-au cerut sentinţe cu închisoarea împotriva unor ziarişti, însumând 4.000 de ani.

300 de ziarişti au fost atacaţi şi 3 omorâţi.

49 de tone de ziare, reviste şi cărţi distruse pentru că erau „inacceptabile”.

Deci această lovitură de stat a avut loc la doar 57 de ani de la fondarea republicii… care era, de fapt, problema ei?

Într-un fel sau altul, oricât de mult s-au străduit puterile de dreapta să se adapteze la capitalismul care se dezvoltă cu rapiditate în întreaga lume, Turcia a rămas o economie mixtă până în anii 1980. A existat o rezistenţă naţionalistă şi de stânga împotriva caracterului nemilos al capitalismului. Din această cauză, cu opt luni înainte de lovitura de stat din 12 septembrie 1980, au fost luate celebrele „măsuri economice din 24 ianuarie”.

Economia naţională era supusă unui program de tipul celor ale FMI. Lira turcească devenea convertibilă, se reducea sectorul public prin privatizare, se dezvoltau pieţele financiare şi se înfiinţau pieţele de capital. Reglementările importurilor şi exporturilor erau menite să liberalizeze comerţul cu alte ţări. Capitalul străin era încurajat, dobânzile erau liberalizate şi se implementau politici flexibile pentru rata de schimb. Impozitul pe capital şi plăţile către muncitori erau reduse. Din moment ce nimic din toate acestea nu putea fi pus în practică în prezenţa unei mişcări organizate a muncitorilor de stânga, a trebuit să aibă loc trierea de mai sus. Iată motivul pentru care a fost pusă în scenă lovitura de stat din 12 septembrie 1980.

Peste câteva zeci de ani, când documentele CIA au fost făcute publice, s-a aflat că, imediat după lovitura de stat, şeful centralei CIA din Turcia, Paul Henze, l-a sunat pe Jimmy Carter, preşedintele SUA de la acea dată. Henze, a cărui voce avea să se facă auzită la televiziunile din Turcia peste mulţi ani, spusese atunci: „Băieţii noştri au reuşit!”

Între timp, băieţii şi fetele *noastre* educate, progresiste şi conştiincioase au pierit în camerele de tortură din Turcia. În acelaşi timp, toţi generalii care au

organizat lovitura de stat şi au fost responsabili pentru această situaţie dificilă, chiar şi cei cu funcţii inferioare, s-au pregătit să obţină poziţii de membri în consiliile de administraţie sau, în cel mai rău caz, de consultanţi ai companiilor multinaţionale sau ai conglomeratelor financiare naţionale şi şi-au văzut, în continuare, de vieţile lor.

Dar să vorbim, în sfârşit, şi despre ce s-a întâmplat cu conştiinţa colectivă a Turciei în această perioadă aparent scurtă, însă chinuitor de intensă şi despre câte imagini şi înţelesuri au fost gravate în această conştiinţă odată cu toate aceste schimbări neaşteptate. Poate că atunci am putea fi în stare să ne întoarcem la întrebarea de la începutul acestui capitol şi să-i găsim un răspuns: este oare Turcia un copac care putrezeşte din cauză că nu a fost sădit bine sau se usucă după ce crengile i-au fost în mod constant retezate de atâtea represalii politice sângeroase? Motivul pentru care încercăm să ne aducem aminte de trecut şi să-l povestim este că astfel putem dezgropa evenimentele din trecut care au contribuit la haosul de azi, nu-i aşa? încercăm să înţelegem care ne este locul în această istorie a vendetelor, nu?

TURCIA – ALBUM DE FOTOGRAFII RISIPITE

Cu mintea lui foarte confuză, cu a sa casă dezordonată şi cu povestea neclară, domnul Turcia (cred că suntem cu toţii de acord că este un el) ar vrea să ne arate albumul său de fotografii. Sunt fotografii ale amintirilor şi asocierilor care l-au impresionat, l-au influenţat sau l-au obsedat, deşi nu le poate defini foarte exact. Însă fotografiile nu sunt aranjate într-o ordine, iar în album nu încape un teanc întreg de fotografii.

La fel cum fiecare încercare de a ne organiza propria bibliotecă este întreruptă de o reverie prilejuită de găsirea unei scrisori, a unei cărţi, a unui jurnal sau a unei simple însemnări, şi Turcia a fost întreruptă de fiecare dată când încerca să-şi organizeze albumul personal şi fotografiile din trecut. În partea organizată din album, fotografiile nu

simt însă aranjate cronologic. De ce? Pentru că „ieri” nu stă pe loc acolo unde îl pui. Oscilează între apropiere şi depărtare în politica de azi şi în cazul luptelor, conflictelor şi controverselor sociale şi morale. În timp ce o amintire veche poate părea proaspătă ca o floare, o amintire foarte recentă poate fi privită ca şi cum s-ar fi întâmplat *cu un milion de ani în urmă*. Veţi spune: „Dar nu aşa percepem noi timpul. Nu cumva asta complică lucrurile?” El va răspunde: „E adevărat, complică lucrurile. Aşa şi trebuie să facă!” Veţi spune: „Dacă trecutul este perceput ca o realitate schimbătoare, trebuie să fie uşor să te joci cu amintirile oamenilor”. „Aşa e. Că tot veni vorba, lăsaţi-mă să vă spun o poveste «simbolică» şi «ironică» despre haosul acesta”. Şi vă va spune povestea unui eveniment din aprilie 2012…

„Ce ironie!”, spunea un mesaj de pe Twitter din aprilie 2012. „Pentru a ajunge în sala de judecată pentru a asista la procesul lui Kenan Evreu trebuie să mergi pe bulevardul Kenan Evreu, apoi pe strada Kenan Evreu”. Înaintând pe drumul unei democraţii schilodite, pavat de lovitura de stat militară din 1980, Turcia avea să asiste la primul proces simbolic al foştilor generali Kenan Evreu şi Tahsin Şahinkaya. Cei doi erau singurii responsabili pentru lovitura de stat din 1980 care se mai aflau în viaţă. Amândoi au fost absenţi din cauza stării proaste de sănătate. Absent a fost şi entuziasmul public pentru istoria recentă a Turciei. La 12 septembrie 2010, a treizecea aniversare a loviturii de stat, turcii au fost aşteptaţi la urne pentru a vota la un referendum privind anumite amendamente la constituţie. În timp ce unele dintre cele mai importante amendamente presupuneau schimbarea structurii entităţilor juridice de cel mai înalt nivel în favoarea autorităţii executive, guvernul a prezentat pachetul de schimbări ca fiind „un pas mare pentru democraţie”. Argumentele lor au fost că cei care au organizat lovitura de stat din 1980 aveau să fie judecaţi şi că Turcia trebuia să se reconcilieze cu propriul trecut

recent sângeros. Lovitura de stat din 1980 a fost una dintre cele mai crude din era modernă, cu 650.000 de oameni încarceraţi, 230.000 de acuzări în tribunalele militare şi 300 de morţi în închisori, dintre care 171 din cauza torturii. Au avut loc 49 de execuţii, inclusiv cea a lui Erdal Eren, care nu avea decât 17 ani. Dincolo de statisticile cruzimii, lovitura de stat a modificat economia Turciei şi a stabilit un prag electoral de 10% din numărul total al voturilor pentru ca un partid să acceadă în parlament.

În timpul dezbaterii publice de dinainte de referendum, opoziţia a atras atenţia asupra consecinţelor pe care lovitura de stat le-a avut şi le mai are în sistemul politic şi în economia Turciei. Ei au susţinut ideea că a-i aduce în justiţie pe câţiva ofiţeri de atunci nu era de ajuns pentru a aborda problema loviturii de stat şi a urmărilor ei. Ca răspuns la aceste critici, prim-ministrul Erdogan a hotărât să ţină un discurs emoţionant despre tinerele victime ale loviturii de stat. Discursul a deviat într-un un joc politic îndreptat împotriva contestatarilor, pe care i-a numit apărători ai loviturii de stat. În final, după ce amendamentele au fost aprobate în urma referendumului, exonerarea generalilor a fost abolită după 40 de ani şi Kenan Evreu, paşa, a fost chemat în judecată. A fost un gest plin de simbolism, însă la fel de neimportant. Turcia a aşteptat acest proces magnific mai bine de un an.

La data de 4 aprilie 2012, Kenan Evreu, paşa sângelui şi al lacrimilor, trebuia să fie în sala de judecată. Din cauza unei fracturi la mână şi a altor probleme de sănătate el nu a venit, însă coreclamanţii erau acolo. Unul dintre ei era o femeie de 104 de ani, Berfo, mama lui Cemil Kirbayir, unul dintre cei care au dispărut în timpul loviturii de stat. „Sunt aici”, a spus ea, din ambulanţa în care a sosit, apoi a întrebat: „Unde este Kenan Paşa?”

Victimelor loviturii de stat care îşi purtau durerea din nou în faţa tuturor li s-a permis să fugă după opresorul lor pentru ca apoi să vadă cum le scapă iarăşi printre degete.

Asociaţia Avocaţilor Progresişti s-a retras din caz. Ei au declarat că nu este altceva decât un „proces-spectacol”. Aceeaşi reacţie au avut-o mulţi opozanţi de pe reţelele de socializare, în timpul procesului.

Aproape toată lumea, inclusiv cei mai duri critici ai guvernului, a fost de acord că procesul avea o importanţă simbolică, însă a respins promovarea sa de către guvern drept ultima frontieră a democratizării. Acest fapt se justifică mai ales dacă cineva ia în calcul că astăzi există mii de prizonieri politici încarceraţi sub Legea împotriva terorismului, care este aproape identică cu legile militare din timpul loviturii de stat din 1980. Criticii guvernului au susţinut că „pe atunci eticheta la modă era cea de anarhist, acum este de terorist”.

În timpul procesului, Twitterul a fost invadat de critici. Una a părut, totuşi, să fi ieşit în evidenţă. Özgür Mumcu, conferenţiar universitar şi specialist în drept, a publicat pe Twitter un articol care data din iunie 1981, la aproape un an după lovitura de stat din 1980. Fusese scris de Matthew Rothschild în *Multinaţional Monitor* şi avea titlul „După tancuri vin băncile”. Articolul era, în principal, despre succesul economic miraculos al Turciei de după lovitura de stat:

Turcia este pe locul trei în ceea ce priveşte ajutorul economic şi militar din partea SUA, după Israel şi Egipt. Şi sprijinul Statelor Unite ale Americii creşte, ajutorul economic promis ajungând în acest an fiscal la 350 de milioane de dolari, faţă de 295 de milioane anul trecut. Ajutorul militar va creşte cu 60%. În anul fiscal 1981, SUA au dat Turciei 250 de milioane de dolari în credite pentru vânzările de armament străin şi garanţii de împrumut cu aproximativ patru procente sub dobânda de bază… De ce această infuzie de ajutor din Statele Unite ale Americii? Larry Benedict, responsabilul pentru Turcia al Departamentului de Stat al SUA, spune că „reflectă profundul nostru interes într-o Turcie cu o economie puternica’. Cu a doua armată din NATO după numărul de

efective (500.000 de soldaţi) şi un avanpost în Orientul Mijlociu, Turcia este un aliat crucial în ochii decidenţilor americani. „Priviţi, numai, poziţia geografică a Turciei”, spune Benedict.

Citind acest articol, nu putem să nu observăm similarităţi cu retorica internaţională despre Turcia de azi. Când asociezi mii de deţinuţi politici cu „succesul economic al modelului turcesc”, nu este greu să înţelegi de ce astăzi mai trecem pe bulevardul Kenan Evreu în drum spre un proces simbolic, reprezentativ pentru democratizareatării.

Cel mai semnificativ fapt este că Evreu, organizatorul loviturii de stat, care avea sânge pe mâini, nici măcar nu a trecut pe bulevardul Kenan Evreu pentru a ajunge la sala de judecată.

Mai mult decât atât, chiar înainte de a fi trimis în judecată, declarase: „Mă sinucid în caz că sunt chemat în justiţie”. Kenan Evreu nu s-a sinucis.

Uluit, îl priveşti fix pe domnul Turcia şi îl întrebi: „Chiar aşa s-a întâmplat? Oamenii nu au protestat?” Râde din nou: „Dacă vrei, poţi să-ţi povestesc cum toate crizele din Turcia sunt rezolvate, în aparenţă, printr-un mic artificiu simbolic. Însă ai putea fi derutat dacă îţi spun asta de pe acum. Mai bine să ne mai uităm prin albumul de fotografii. După ce terminăm, mi-ar face plăcere să-ţi spun mai multe despre aceste scamatorii legate de falsele concilieri”. În regulă. Să ne uităm, atunci, în album. Să-l deschidem la întâmplare şi să privim fotografiile cu domnul Turcia.

1. *Cucerirea Istanbulului*: celebrul tablou al lui Fausto Zonaro

Nu vorbeam oare de republica Turcia? Atunci de ce ne întoarcem în timp, în Evul Mediu, şi vorbim despre cucerirea Istanbulului? Pentru că acea dată (permiteţi-mi să o menţionez, este vorba de 29 mai 1453) este una dintre cele mai vii din istoria Turciei. Explicaţia este că astăzi, în Turcia, există oameni simpli care se cred otomani. Pentru

ei, cel mai apropiat „ieri”, cel de care se simt cei mai apropiaţi, este 29 mai. Organizează sărbători măreţe în fiecare an, pe 29 mai. Stadioanele, care erau cândva folosite pentru festivităţile din 29 octombrie, aniversarea fondării republicii, se umplu acum pe 29 mai. În aceste stadioane pline de lume au loc reconstituiri istorice ale cuceririi Istanbulului. Pe gazonul verde, mulţimi de oameni îmbrăcaţi în haine otomane şi care flutură săbii de lemn atacă alţi oameni, îmbrăcaţi în haine bizantine. Deşi în fiecare an există şi răniţi din cauza unor actori mai puţin talentaţi sau din prea mult entuziasm afişat de falşii soldaţi otomani, se consideră că Istanbulul este cucerit atunci când steagul islamic sau otoman este înfipt în suprafaţa de pedeapsă. Privitorii cântă la unison: „Allahu akbar[12]! Allahu akbar!”

Deşi contextul nu este foarte clar, aceste celebrări ale victoriei sunt deseori însoţite de spectacole de judo şi karate menite să fie nişte demonstraţii sportive care să-ţi ia ochii. Pe de altă parte, dorinţa de cuceriri care poate fi observată pe feţele spectatorilor este de necrezut. Deşi cuceresc Istanbulul în fiecare an, în scurt timp le revine apetitul pentru lupte, ca şi cum oraşul nu este niciodată, în întregime, al lor. Istanbulul este un oraş care nu poate fi niciodată cucerit pe deplin. Din acelaşi motiv, drapele turceşti enorme sunt atârnate în diferite locuri din Istanbul. De fapt, nu poţi face nicio fotografie a Bosforului fără ca steagul Turciei să nu intre în cadru. În ciuda tuturor recuceririlor, Istanbulul nu este niciodată îndeajuns de musulman şi de turcesc, nu poate încăpea în uniforma sa turco-sunnită la fel de bine ca Anatolia. Dar cât entuziasm pentru cucerire! Ai crede că oamenii îngrămădiţi pe stadioane sunt ieniceri eroici şi nu simpli cetăţeni care îşi cumpără, de pildă, frigiderul în rate şi care îşi duc viaţa plină de greutăţi în cartierele mici ale marilor oraşe.

*

12 „Allah este mare!” (n. red.).

Şi totuşi, în această pictură din album, Mehmet Cuceritorul, adică personajul istoric care a cucerit Istanbulul, arborând steagul islamic, nu pare deloc agitat, nerăbdător sau pasionat. Nici măcar nu flutură vreo sabie în timp ce călăreşte un cal alb, între zidurile oraşului. Acest tablou poate fi văzut în numeroase cafenele şi birouri din întreaga Turcie.

Mai există însă o imagine care se găseşte într-o grămăjoară, în afara albumului cu fotografii. După cucerire, Mehmet Cuceritorul poartă o conversaţie calmă cu cel care se afla în fruntea Patriarhatului Ortodox din Istanbul la acea dată. Aşa cum se povesteşte în istoria Imperiului Otoman, scrisă de Alphonse de Lamartine,

însuşi sultanul îl conduce pe patriarh către ieşirea din încăpere. Dacă este adevărat ceea ce se spune, atunci sultanul îi vorbeşte patriarhului în limba greacă. Dacă spui acest lucru oamenilor din stadioane care se consideră otomani, nu te cred, fiindcă nu este o poveste potrivită pentru a le satisface zelul pentru cuceriri. Preferă un trecut pe care l-au construit chiar ei, cu săbii de lemn şi ieniceri care mărşăluiesc. Este şi motivul pentru care filmul *Fetih 1453. Cucerirea Constantinopolului*, care a apărut în 2012, este cel mai vizionat film din istoria Turciei. Interesant este că, atunci când Devrim Evin, actorul care a jucat rolul lui Mehmet Cuceritorul, a anunţat pe Twitter că nu va putea ajunge la festivităţile din 2013, dedicate cuceririi Istanbulului, pentru că participa la protestele din parcul Gezi, lumea a considerat că nu merita să joace personajul, aşa că a fost linşat pe reţelele de socializare. Însă nimeni nu a fost mai furios pe actor decât profesorul Ahmet Emre Bilgili, directorul pentru cultură şi turism al provinciei Istanbul, pentru că adusese la o vizionare 500 de studenţi ale căror nume erau Fatih (cuceritor), Sultan şi Mehmet! Totuşi, semnificaţia prenumelui lui Evin, Devrim, nu era cea de cuceritor, ci de *revoluţie*.

Cu toate acestea, unii oameni din Turcia de astăzi cred că nici otomanii nu erau destul de otomani. Este o situaţie similară cu cea în care preşedintele Erdogan a declarat că în serialul despre Suleyman Magnificul femeile din harem erau îmbrăcate prea sumar şi că sultanii trebuiau să fie prezentaţi în timpul campaniilor armate, nu în palatele lor. O fotografie comică a fost preluată de mulţi utilizatori ai reţelelor de socializare, fiind dedicată celor care se simţeau mai otomani decât otomanii. O fotografie care îi prezenta pe membrii din exil ai dinastiei otomane, blonzi, europeni şi foarte bine îmbrăcaţi, pozând unii lângă alţii, era alăturată unor imagini cu „nepoţii otomani” din Anatolia, care au pielea închisă la culoare, aparţin Orientului şi sunt îmbrăcaţi după moda islamică. Titlul era

„Adevăraţii otomani şi cei care se simt otomani” şi dovedeşte faptul că redescoperirea şi revizuirea istoriei nu pot niciodată să prezinte faptele aşa cum s-au petrecut în realitate.

Un Mehmet Cuceritorul care vorbeşte greceşte şi îl conduce pe un preot spre ieşirea din salon? Nici vorbă!

2. Harta Turciei: graniţe foarte fragile

Poetul Nazim Hikmet scrie: „Acest teritoriu, care vine galopând din Orientul îndepărtat şi se întinde până la Marea Mediterană asemenea capului unui armăsar, e al nostru”. El aseamănă forma Anatoliei cu capul unui cal. Este uşor să descrii conturul ţării în versuri, însă când vine vorba de politică încep certurile. Nu sunt sigură dacă elevilor de şcoală primară din alte părţi ale lumii li se cere să deseneze ţara lor din memorie, însă cel puţin generaţia mea a crescut copiind harta Turciei pe foiţele care despărţeau paginile blocurilor de desen de zeci de ori, pentru a o memora cât mai bine. Să nu uiţi de provincia Hatay de lângă graniţa cu Siria! Nu sări peste culmile şi crestele Traciei şi nu lăsa Balcanii să ne fure teritoriile! Nu lăsa grecilor insulele din Marea Egee! Atenţie la Iran, Irak şi Armenia!

De-a lungul istoriei sale, agenda politică a Turciei a fost deseori copleşită de o anumită îngrijorare legată de

contururile hărţii. Titlurile ziarelor prezentau ştiri înfricoşătoare cum ar fi: „Descoperirea unei hărţi greşite”. Într-unul dintre acestea, se spunea că armenii şi-au trecut pe harta lor o parte din teritoriile turceşti, într-altul kurzii făceau acelaşi lucru. O hartă obţinută de ziarele turceşti în timpul unei întâlniri naţionaliste din Grecia arăta că ne pierdusem insulele; printr-o adevărată teorie a conspiraţiei în care era implicată Siria, o parte din ţara noastră de la graniţă dispăruse. Seminţele fricii şi ale îngrijorării au fost plantate în Turcia încă din clipa când au fost trasate graniţele pentru prima dată. După cum spunea şi regizorul Nuri Bilge Ceylan în discursul de acceptare a marelui premiu de la Cannes, copiii „acesteiţări solitare şi frumoase” au crescut auzind un clişeu folosit pentru a descrie harta: „Înconjuraţi de duşmani…”

Alt clişeu folosit mult timp a fost „poziţia strategică a Turciei”, ceea ce constituia un motiv de nelinişte şi, în acelaşi timp, o oportunitate politică. Pentru oamenii care trăiesc lângă graniţă, harta era plină de poveşti tragice, bizare şi pline de culoare. În fiecare an, fără excepţie, o variaţie a aceleiaşi imagini apare în timpul sărbătorilor religioase. Titlul e mereu acelaşi: „Sărbători fericite la graniţă!”

În regiunile de est şi sud-est, oamenii de pe fiecare

parte a gardului îşi aruncă unii altora cadouri şi îşi întind mâinile. Oamenii, aliniaţi de fiecare parte a gardului, întind mese şi schimbă urări de sărbătoare în gura mare. În vest, adică înspre insule, prieteni vorbitori de turcă şi alte rude vin din Grecia pentru a discuta în cafenele. Oamenii vin la piaţă.

Expresia „importanţă strategică” nu are nicio valoare în timpul acestor întâlniri. Este vorba de familii şi prieteni despărţiţi de graniţele ţărilor. În Izmir, în vest, când oamenii beau *raki*, după ce termină al doilea pahar, toţi încep să le ridice spre luminiţele de pe insulele greceşti. Se tot miră: „Ce aproape sunt”. Aceste imagini neoficiale nu sunt în album, bineînţeles. Mai ales sutele de camioane răsturnate pe marginea stâncoasă a drumului care duce de la graniţa cu Iranul spre Turcia nu apar niciodată în albumul oficial. De ce zac acele camioane acolo? Pentru ca aceia care fac contrabandă cu motorină din Iran să poată scoate combustibilul din rezervoare înainte de a ajunge în oraş. Aceste camioane care arată ca şi cum cineva le-ar fi aşezat capetele pe stânci, cuprinse fiind de deznădejde, vorbesc cât o mie de cuvinte despre cât de clare şi, în acelaşi timp, fragile sunt graniţele Turciei.

Şi totuşi, se pare că uneori vecinii cei mai apropiaţi sunt, de fapt, cei mai departe de noi. De fiecare parte a graniţei cu Armenia există tunuri plasate, în mod simbolic, faţă în faţă. Chiar dacă Armenia este plină de mărfuri ieftine din Turcia şi femeile din Armenia lucrează deseori ca bone în Turcia, graniţa este la fel de precisă. Harta Turciei, adică fotografia din paşaportul ţării, este la fel de neclară şi de ternă ca multe dintre fotografiile noastre.

3. Scrisori, pălării, veşminte… modele ale republicii

După ce, pe vremea când eram adolescentă, am citit un articol despre cât de fermecător era Atatürk ca bărbat, m-am întrebat: „Este Atatürk atrăgător?”

Mi-am dat seama că nu ştiam ce să spun. Oricât aş încerca, nu pot să-l privesc pe Atatürk ca pe o persoană, ca pe un bărbat. Există un obstacol în calea percepţiei mele.

Când vezi fotografii ale unei personalităţi atât de des, de dimineaţă până seara, începând cu şcoala primară şi până la universitate, devine aproape imposibil să te gândeşti la el ca la un bărbat, ca la o persoană. Cel puţin generaţia mea şi cele de după l-au văzut pe Atatürk atât de des, încât au uitat că a fost o persoană adevărată. Pe lângă fotografii, mai ales după lovitura de stat din 1980, am văzut atât de multe statui de-ale lui plasate pe piedestale înalte, încât îmi este imposibil să mi-l imaginez având dimensiunile unui om normal. Să alegem trei dintre sutele de imagini pe care le-am reţinut.

Prima este cu Atatürk la tablă, prezentând noul alfabet. Cu o bucată de cretă în mână, el arată ţării literele alfabetului latin.

Cei care au trebuit să înveţe mai întâi alfabetul arab înainte de reforma alfabetului, cum este şi cazul meu, sunt,

fără îndoială, recunoscători lui Atatürk. Este corect să îţi aminteşte de reforma alfabetului cu bucurie şi recunoştinţă din moment ce este probabil cel mai important aspect al revoluţiei culturale care a început odată cu întemeierea republicii, însă tot la fel de adevărat este că o parte a legăturii poporului cu propriul trecut a fost distrusă într-o singură noapte. Mă refer la bunici care nu au mai putut să citească scrisorile propriilor bunici, oameni care nu mai puteau citi testamente sau acte de proprietate asupra pământului care datau din epoca otomană şi care nu mai aveau cum să citească poezii vechi sau chiar scrisori de dragoste găsite în podurile caselor. Aş putea scrie pagini întregi despre acest gol creat în subconştientul colectiv, însă următorul exemplu ar trebui să fie de ajuns.

Pentru a face rost de bani, copiii din Teheran vând poezii vechi scrise pe hârtii roz de dimensiunea unor bilete de autobuz. Poemele de dragoste ale lui Fuzuli, unul dintre poeţii mei preferaţi din epoca otomană, sunt printre cele mai folosite de aceşti copii. Îmi amintesc cum am cumpărat de la un copil din Teheran o poezie scrisă în limba persană, la care mă uitam, fără să înţeleg ceva:

Măreşte frumuseţea iubitei mele

Iar mie sporeşte-mi dragostea arzătoare pentru ea.

Făcându-i-se milă de mine, băiatul de opt ani mi-a citit poezia. Este oare posibil ca un popor care nu îşi poate citi propriile poeme de dragoste să aibă o istorie a dragostei? Mă întreb cum ar fi fost ca un german să nu îl poată citi pe Goethe sau ca un englez să privească sonetele lui Shakespeare fără a le putea înţelege. Este o situaţie similară cu cea a unui turc care nu îl poate citi pe Fuzuli.

O altă fotografie din album, care pare să indice acelaşi entuziasm, este din timpul reformei pălăriei.

Astăzi, obiectul cel mai cumpărat de turiştii care vizitează Marele Bazar din Istanbul este fesul turcesc, însă trebuie spus că acesta nu s-a mai purtat în Turcia din 1925. Fiindcă veni vorba: ceaiul de mere este băut la fel de

rar în Turcia pe cât de rar este purtat şi fesul. Nu ştiu ce geniu al marketingului l-a plantat în minţile turiştilor din Istanbul, însă este clar că fiecare vizitator al ţării noastre devine pe loc dependent de ceai de mere. Cu toate acestea, ceaiul de mere este vândut numai în magazinele de survenire şi în cele duty-free din aeroporturi.

Prezentată de Atatürk pe 27 august 1925 folosind cuvintele: „Acest accesoriu vestimentar de pus pe cap se numeşte pălărie”, pălăria a intrat în viaţa Turciei peste noapte, în timp ce fesurile şi hainele orientale, în general, au fost interzise. Europenii şi-ar putea aduce aminte de acest episod din *Micul Prinţ*, de Saint-Exupéry. Un astronom turc descoperă asteroidul pe care trăieşte Micul Prinţ, B 612. Astronomul îşi prezintă descoperirea la o conferinţă internaţională, însă nu îl ascultă nimeni din cauza faptului că are fes şi haine orientale. Respectând regulile impuse de un dictator turc, care îi obligă pe toţi să poarte haine europene, acelaşi astronom participă la

conferinţă, de data aceasta îmbrăcat cu haine moderne, şi publicul devine receptiv. Acest episod din *Micul Prinţ*, destul de familiar cititorilor europeni, este destul de puţin cunoscut în Turcia. Motivul este că, din cauza acestui fragment care îl ironizează pe Atatürk şi reforma vestimentaţiei, până de curând cititorii turci au trebuit să citească o versiune cenzurată a cărţii.

Atunci, de ce este această fotografie – care a influenţat până şi cartea *Micul Prinţ* – atât de importantă pentru Turcia? De ce am ales această imagine a lui Atatürk arătând spre pălărie în locul unei fotografii cu Războiul de Independenţă, care a salvat poporul nostru?

Iată de ce: pentru că pălăria aceasta este mai importantă decât pare. Asemenea pipei lui René Magritte[13], pălăria pe care o ţine Atatürk în mână în est pas un chapeau”! Este imaginea unei fărâme a spiritului acestei ţări. La fel cum reforma alfabetului ilustrează abandonarea unui trecut bogat în favoarea unui viitor luminos, tot la fel reforma pălăriei reprezintă imaginea separării dintre religie şi stat.

Optsprezece oameni au fost executaţi în diferite părţi ale Turciei pentru că s-au opus Legü Pălăriei, care a intrat în vigoare în 1925, în timp ce mulţi alţii au fost închişi sau exilaţi. Funcţionarii publici, pentru care portul pălăriei era obligatoriu, au primit „prime pentru pălărie” pentru a le putea cumpăra. Pe vremea când prima pentru pălărie era de 80 de lire, o franzelă costa cinci *kuruş*. Cu banii pe o pălărie puteai cumpăra 1 600 de franzele. Poţi auzi mii de poveşti tragice despre revoluţiile culturale din ţările care au fost modernizate cu forţa de guvernele lor. Însă interesant este că în Turcia a existat un efort de a le schimba înfăţişarea celor care şi-au apărat ţara purtând fesuri, turbane şi basmale şi şi-au sacrificat fiii şi fiicele, trimiţându-i la război. Imaginaţi-vă că sunteţi un

13 René Magritte (1898-1967) a fost pictor belgian, reprezentant de seamă al suprarealismului în pictură. în 1928 a pictat o pipă și a scris dedesubt „Ceci n’est pas une pipe” („Aceasta nu este o pipă”) (n. red.).

funcţionar civil prost plătit, apărător al republicii, care se întorsese de la război cu trei ani mai înainte, îmi imaginez că reacţia unui asemenea om la pălărie este la fel de tragică şi de mohorâtă ca povestea despre Gogol şi celebra manta. În acelaşi fel în care se spune că literatura rusă a izvorât din mantaua lui Gogol, tot la fel şi multitudinea de tragedii absurde pe care le trăieşte Turcia azi îşi au originea în această pălărie. Despre o tradiţie care este „redescoperită" sau „reînviată" nu se poate spune că este aceeaşi cu cea care a existat odinioară, ci vine încărcată cu o doză din ce în ce mai vizibilă de resentimente. Tocmai din acest motiv pălăria a revenit în viaţa din Turcia în anii 1990 şi la începutul anilor 2000. De data aceasta, pălăria era simbolul femeilor pro Atatürk, care apărau valorile occidentale în faţa conservatorismului islamic. „Mătuşile laice", a căror prezenţă se face simţită şi astăzi, puteau fi identificate după pălăriile pe care le purtau. În Turcia de astăzi, aceste mătuşi sunt asemenea funcţionarilor pensionaţi care sărbătoresc încă ziua de 1 mai în Rusia de după URSS. Ei simt eroii unui proiect social depăşit care încearcă să arate că încă există.

Turbanul, portul islamic şi, nu în cele din urmă, voalurile, toate interzise de Atatürk, au revenit în forţă începând cu anii 1980. În plus, au devenit cel mai semnificativ simbol al crizei culturale din Turcia. După cum ştiţi, pălăria de fetru a lui Atatürk nu mai este purtată de nimeni, cu excepţia bătrânilor în timpul sărbătorilor. În casele din Turcia în care se face priveghi la moartea unei rude, o pereche de pantofi ai decedatului este pusă în faţa uşii de la intrare. Este un semn al doliului. Dacă mă întrebaţi pe mine, în faţa uşii haosului cultural şi social din Turcia de azi se găseşte o pălărie de fetru.

Iată o fotografie a primei femei din Turcia care a obţinut carnetul de conducere, pe numele său Mevhibe înonii [*foto, a treia din stânga*], mai bine cunoscută drept soţia celui de-al doilea om din republică, „şeful naţiunii", Ismet înonii. Mevhibe *Hanim* a fost o femeie atât de mică

de statură, încât oamenii sunt mereu surprinşi atunci când îi văd hainele expuse în vila ei.

Acum, ca şi în timpul vieţii sale, în Vila Roz din Ankara, unde locuiau Ismet şi Mevhibe înonii, există o expoziţie care prezintă diferitele aspecte ale vieţii lor. Dacă o veţi vizita, veţi vedea pantofii şi rochiile lui Mevhibe *Hanim*, având nişte dimensiuni desprinse parcă din *Alice în Ţara Minunilor*. Sunt lucrate după moda occidentală a acelor vremuri. Cu toate acestea, după cum am aflat din interviul pe care i l-am luat fiicei sale, prima dată când a purtat aceste haine occidentale Mevhibe *Hanim* a găsit că nu erau deloc confortabile. În plus, nici măcar nu a dorit să îşi descopere capul; a acceptat noile haine de abia mai târziu, şi asta doar pentru a-şi împlini datoria de a da un bun exemplu Turciei. Mevhibe *Hanim* nu este nici prima femeie folosită drept manechin din vitrina unui magazin, pe care se aşază nişte haine ca parte a unor proiecte sociale, nici ultima. La drept vorbind, folosirea femeilor ca material din care se modelează diverse proiecte sociale şi politice a fost şi este o practică larg răspândită în lume. Ca un contraexemplu, actuala primă doamnă a Turciei, Emine Erdogan, a declarat într-un interviu (pe care ulterior l-a negat) că fratele ei a bătut-o prima dată când familia sa a obligat-o să poarte voal.

Motivul pentru care ne uităm la fotografiile lui Mevhibe *Hanim* nu este acela de a sublinia caracterul

artificial al modernizării impuse de stat sau de a critica republica pentru aceasta, fapt care a devenit un adevărat clişeu astăzi. Nici măcar nu dorim să arătăm natura dură a opresiunilor care au contracarat reacţia oamenilor la aceste reguli. Chestiunea principală este că problema occidentalizării şi modernizării a fost, încă de la început, sinonimă cu afişarea femeilor în vitrine, adăugându-le sau luându-le haine. Aceste fotografii vechi constituie baza discuţiilor despre întreaga criză de identitate şi a dualităţii fustă mini versus voal de azi. Mai gravă este însă nebunia de a pretinde sau chiar a crede că „tensiunea rezultată din problema fustă mini versus voal" a fost rezolvată. De fapt, republica nu este neprezentată nici de femeile „laice" care poartă pălării, nici de „doamnele" islamice, *nouveau riche*[14], îmbrăcate în Versace sau Gucci, aşa cum vom vedea în secţiunea „Azi" din această carte. Permiteţi-mi să menţionez în treacăt faptul că termenii „femeie" şi „doamnă" indică, la rândul lor, o divergenţă politică în Turcia zilelor noastre. În timp ce cuvântul *femeie* a fost abandonat laicilor ca având o coloratură aproape erotică, statutul de „doamnă" este un privilegiu rezervat exclusiv femeilor care poartă voal. După cum era de aşteptat, există nenumărate atuuri în mâneca unei ţări care foloseşte femeile ca pe nişte jokeri din pachetul de joc al proiectelor sociale. Vom reveni la această problemă.

4. Piramidele făcute din băieţi şi fanfarele fetelor

Acestea sunt primele fotografii ale nou-întemeiatei republici care vor fi repetate sub diverse forme în următoarele decade. Una dintre ele prezintă un turn uman format pe un stadion de câţiva tineri cocoţaţi unul pe umerii celuilalt, într-o zi de 19 mai.

14 Expresie care denumește o persoană care s-a îmbogățit rapid; parvenit (n. red.).

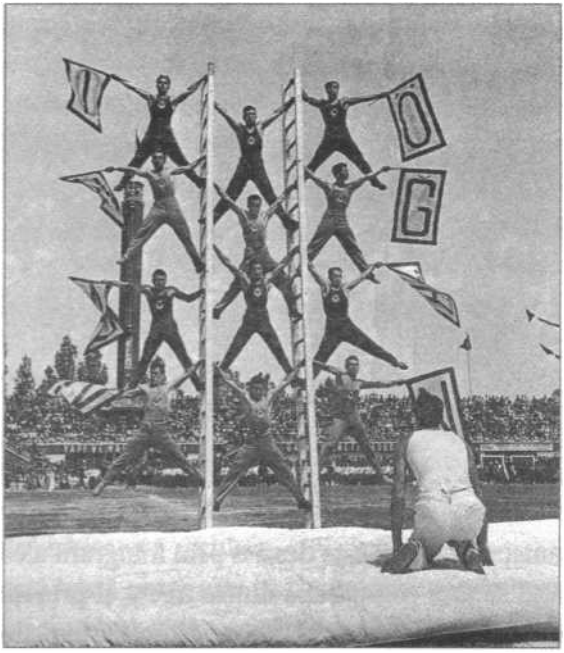

Să lăsăm deoparte faptul că 19 mai, data la care a început Războiul de Independenţă, sărbătorită în fiecare an ca Ziua Tineretului şi a Sportului, este reprezentată de un asemenea simbol falic. Mai degrabă să ne uităm la fete. Ele sunt îmbrăcate în alb şi etalează trompetele în timp ce mărşăluiesc în cadenţă militară pe străzile fiecărui oraş, an de an. Aşa cum a observat Sevgi Soysal, unul dintre cei mai mari scriitori de limbă turcă, într-un articol publicat într-un ziar spre sfârşitul anilor 1960, toţi poartă şi mănuşi de un alb imaculat. Aceşti tineri şi aceste tinere mărşăluiesc cu paşi hotărâţi, în hainele lor imaculate, spre un viitor luminos şi ridică piramide care sfidează gravitaţia. Când stadioanele sunt pline de elevii din toate şcolile, începe spectacolul. Fetele dansează în pantaloni scurţi. Cu corpurile lor, ele formează o imagine uriaşă pe gazonul verde, care reprezintă fie steagul sau harta Turciei, fie semnătura lui Atatürk.

Afghanistanul de azi este descris prin fotografii ale femeilor, atunci când se face comparaţia dintre trecut şi prezent. Imaginile femeilor în burka sunt alăturate celor ale femeilor afghane care purtau fuste mini în anii 1960. Comparaţii similare s-au făcut şi în cazul Iranului în anii 1990. Nu avem cum să ştim cât de reprezentative erau aceste fotografii pentru oamenii obişnuiţi ai zilelor acelea, dacă fustele mini erau un privilegiu doar pentru femeile din clasele superioare, cum este cazul astăzi, însă o comparaţie similară, fie şi imperfectă, poate fi făcută şi în cazul acestor fotografii din 19 mai din anii 1940. Căci, pe măsură ce Turcia devenea din ce în ce mai conservatoare, pantalonii scurţi purtaţi de fete în timpul acestor festivităţi au devenit fuste sub genunchi, apoi pantaloni de tip harem, cu aspect modern. Dintr-o perspectivă externă, lovitura de stat din 1980 a fost echivalentă cu laicizarea, însă a fost primul pas spre reîntoarcerea în trecut, prin hotărârea ca fetele să poarte fuste mai lungi la şcoală. În timp ce omorau studenţi în camerele de tortură, umpleau stadioanele cu aceşti tineri îmbrăcaţi în alb pentru a demonstra „strălucirea eternă a minţii neprihănite”. Considerate la un moment dat o manifestare a celor mai nobile sentimente – cei mai albi/ puri/neprihăniţi tineri şi puterea fizică a republicii – festivităţile de la 19 mai au fost, în scurt timp, considerate anacronice. Pentru a le

reactualiza, le-au transformat în activităţi în timpul cărora se cânta muzică pop pe care fetele făceau mişcări circulare din şold, asemănătoare dansului din buric. Cel mai semnificativ moment al acestei transformări sau regresii a fost atunci când, în anii de început ai escaladării tensiunii dintre laicism şi conservatorism, fetele dansau pe un remix al Marşului de la a Zecea Aniversare, interpretat de o sofistă pop. Cântecul a fost ascultat în cluburi ani de zile după apariţia sa, tinerii turci, albi şi apolitici dând din cap pe ritmul melodiei şi distrându-se, într-o revărsare de sentimente seculare.

Cea mai tristă parte este că tineretului „dezbrăcat de ideologie” nu i s-a lăsat nicio şansă de a adera la acest fel de ritual învechit sau de a-l apăra atunci când au dat piept cu conservatorismul islamic. În acelaşi fel, în anii 2000, partea laică a societăţii nu a mai putut găsi niciun simbol cu ajutorul căruia să îşi apere stilul de viaţă în afara steagului Turciei şi al portretului lui Atatürk. Datorăm, în bună măsură, această retorică laică trunchiată loviturii de stat şi Constituţiei din 1980, care interziceau toate simbolurile şi termenii politici!

4. Fotografia unui bărbat cu barbă care spune: „Este o ruşine, un păcat, o barbarie”.

Avem două imagini. Una prezintă faţa mâhnită a unui bărbat cu barbă lungă, închisă la culoare. Cealaltă, o tânără femeie pilot, cu atitudine triumfătoare. Înainte de a explica de ce sunt alăturate aceste două fotografii din 1937 în albumul nostru, permiteţi-mi să vă vorbesc despre o poezie.

În Turcia, fiecare adolescent şi, într-o oarecare măsură, tot restul populaţiei, cunoaşte aceste versuri, chiar dacă nu îi interesează deloc poezia:

Acum pleci te duci dar ce se va întâmpla cu ochii tăi?

Vor pleca şi ei, fireşte…

Această poezie este scrisă de celebrul „poet al dragostei” Cemal Sureya. Numele lui este deseori scris greşit în limba turcă din cauză că a pierdut unul din cei doi

„y” din numele său, Sureyya, într-un pariu pus cu un prieten poet! Un om hâtru, celebru pentru umorul din poezia sa, care a spus: „Probabil că umorul este ceva care s-a născut în mine din încercarea de a evita obscenitatea. Aşa stau lucrurile, mai ales atunci când mă gândesc la copilăria mea. E dorinţa de a salva lucrurile de la umilinţă. De a face lumină asupra lucrurilor”.

Nici umilinţa, nici acest poem al său nu sunt la fel de cunoscute:

Am deschis ochii într-un vagon de marfa într-un camion în care ne-au încărcat Sub paza a doi soldaţi cu puşti.

Împreună cu cei doi soldaţi ne-au urcat în vagonul de marfă într-un sat ne-au aruncat după un drum de zile întregi în timp ce lătrau câinii preistorici.

N-am uitat niciodată acea călătorie, lătratul, poliţiştii

Probabil că sensibilitatea mea s-a născut din acele amintiri din copilărie

Mama a murit în exil, tata a murit în exil.

Poetul Cemal Sureya este, de fapt, una dintre victimele masacrului şi expulzărilor de la Dersim, care au avut loc în 1937 – 1938. Fotografiile bărbatului cu barbă şi a tinerei femei pilot despre care am vorbit sunt din perioada acestui masacru. Bărbatul cu barbă este Seyit Riza, liderul kurzilor aleviţi, conducătorul revoltei. Republica a ales-o pe Sabiha Gokţen, fiica adoptivă a lui Atatürk, tânăra pilot din fotografie, să conducă bombardamentul asupra populaţiei „răzvrătite” din Dersim.

Ceea ce a rămas în urma uciderii a aproximativ 90.000 de oameni este aeroportul Sabiha Gokţen, din partea anatoliană a Istanbulului şi cuvintele lui Seyit Riza: „Este o ruşine, un păcat, o barbarie”, rostite înainte de a fi spânzurat şi îngropat într-un loc necunoscut. În urma exilului din Dersim, kurzii aleviţi din multe sate s-au mutat din Turcia, plecând spre vest, „din motive necunoscute”.

Seyit Riza, cea mai importantă personalitate care a

refuzat să poarte uniforma turcă sunită impusă de republică, a spus următoarele cuvinte, în legătură cu guvernul din acea vreme: „Nu am putut să accept minciunile voastre, care au fost sursa problemelor mele. Nu am îngenuncheat în faţa voastră şi asta va fi sursa problemelor voastre”.

Sabiha Gokţen, cea care a aruncat prima bombă deasupra Dersimului din avionul ei, a spus într-un interviu pe care l-a dat mulţi ani mai târziu: „Nu simţi nicio milă atunci când arunci bombe spre o ţintă vie. Nu te gândeşti decât că e datoria ta să urmăreşti ţinta şi să o loveşti”.

Ultimele cuvinte ale lui Seyit Riza sunt repetate şi astăzi ca un slogan important împotriva violenţei statului. Este foarte posibil ca această frază să fie cea mai răspândită după omorârea băieţilor din timpul revoltei Gezi: „Este o ruşine, un păcat, o barbarie!”

După moartea lui Seyit Riza şi suprimarea revoltei, numele Dersim a fost schimbat în Tunceli; totuşi, acest lucru nu a împiedicat încarcerarea sau torturarea oamenilor al căror loc de naştere în buletinele de identitate era Tunceli. Astăzi, în Turcia, dacă vorbeşti cu cineva care se declară a fi din Dersim, nu din Tunceli, poţi fi sigur că îl venerează pe Seyit Riza, nu pe Sabiha Gokţen. Deşi subiectul este discutat doar în şoaptă în Turcia, este cât se poate de actual. Într-un articol de ştiri controversat, publicat de ziaristul armean Hrant Dink în ziarul *Agos* chiar înainte de a fi omorât pe 19 ianuarie 2007, a fost susţinută ideea că Sabiha Gokţen făcea parte dintre copiii a căror viaţă a fost cruţată în timpul deportării armenilor. Simt destui cei care cred că această ştire a fost unul din motivele pentru care Hrant a fost omorât. Faptul că un

copil care a fost victimă a unui masacru ajunge la maturitate să bombardeze, adică să ia parte la un nou masacru… da, pura tragedie istorică a situaţiei forţează limitele acceptării adevărului.

5. Un băiat de la ţară care cântă la mandolină în Turcia, nimeni nu mai plânge cu uşurinţă în situaţii nefericite, tulburătoare, oribile. Probabil pentru că suntem atât de obişnuiţi cu asemenea lucruri, încât ni se pare tuturor uşor să nu ne lăsăm pradă emoţiilor. Nu prea suntem luaţi pe nepregătite. Mai degrabă e posibil ca lucrurile frumoase să ne facă să vărsăm lacrimi. De exemplu, această fotografie din 1940, cu un băiat de la ţară, slab, cu pantofi scâlciaţi şi totuşi vesel, care cântă la mandolină.

Cât de concentrat este la instrument, cât de plină de speranţă şi de sinceră este încrederea sa în viaţă. Oare gândul că această speranţă va dispărea în curând şi că noi i-am dezamăgit mereu pe aceşti copii este motivul pentru care ochii ni se umezesc de lacrimi? Anul 1940… tinerii de la ţară slabi, tunşi scurt şi cu ochii mari îşi construiesc, cu trupurile lor firave, şcolile, îşi plantează copacii şi onorează istoria Turciei, producând un miracol care nu va dura, însă, prea mult. În fruntea lor este omul care a făcut cunoştinţă Turciei cu marii clasici ai lumii, ministrul educaţiei Hasan Ali Yücel. Cine este acest om care grăbeşte lucrurile?

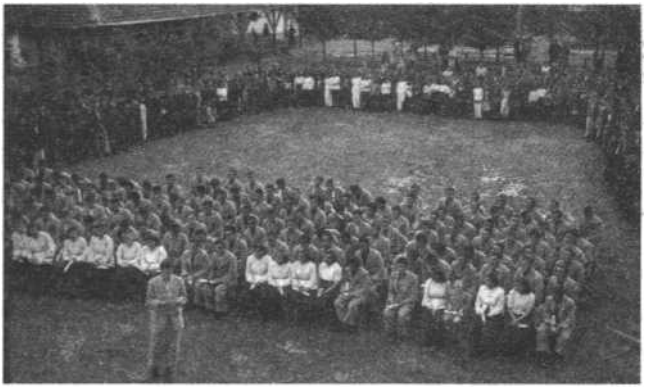

„Imediat ce ajunge, pleacă/ Mereu, mereu, pe fugă”. Iată cum îl descrie Can Yücel, probabil cel mai slobod la gură dintre poeţii de talent ai Turciei, pe tatăl său Hasan Ali Yücel într-o poezie despre acesta. Hasan Ali Yücel a fost fondatorul „institutelor săteşti”, a căror închidere va fi mereu amintită cu tristeţe. Aceste institute, care au făcut minuni în istoria ţării şi care erau menite să ofere cea mai bună educaţie copiilor săraci şi talentaţi de la ţară pentru a deveni, la rândul lor, învăţători în satele lor, au existat doar şase ani. Problema a fost politică. După unii istorici, echilibrul fragil de forţe care a condus la Războiul Rece a făcut ca supravieţuirea acestor şcoli să devină imposibilă, din moment ce promovau „spiritul comunist”. În 1947, fetele au fost separate de băieţi în cadrul acestor institute. În acelaşi an, un ordin oficial dispunea ca traducerile din marii clasici ai lumii să fie retrase şi arse. În 1948, institutele au fost transformate în şcoli normale, pierzându-şi, efectiv, rolul pe care îl aveau. În 1954, în timpul guvernării de dreapta a Partidului Democrat, au fost închise. Totuşi, chiar şi în cei numai şase ani de existenţă, ele şi-au îndeplinit menirea şi au lăsat moştenire Turciei o generaţie unică. Şi astăzi lumea îşi aminteşte cu nostalgie de institutele săteşti.

Dar să trecem mai departe şi să vedem de ce, dintre toţi elevii acestor institute care cântau la vioară, pian, trompetă sau muzicuţă, am ales unul care cânta la mandolină. Este o ironie. Deşi institutele au fost închise,

mandolina şi-a menţinut locul său în educaţia primară din Turcia. Copiii care cântau la mandolină erau nelipsiţi de la sărbătorirea Independenţei şi a Zilei Copiilor pe 23 aprilie. Bineînţeles, până la lovitura de stat din 1980. Lovitura de stat a înlocuit vocile copiilor cu înregistrări, obligându-i pe elevii din şcolile primare din Turcia să folosească acele flaute din plastic. Începând cu generaţia mea, această schimbare a dus la renunţarea la acei copii care cântau la mandolină şi mărşăluiau pe străzile oraşelor. Lovitura de stat ne-a vârât fluiere în gură, instrumente la care aveam să cântăm în anii care au urmat. Mandolinele au fost retrase şi nimeni nu le-a mai văzut niciodată.

6. Cazanul de metal cu steagul Statelor Unite ale Americii, fotografiile de nuntă hollywoodiene şi „năzdrăvănia japonezo-chineză”.

Următoarele fotografii, care în aparenţă nu au nimic în comun, reprezintă transformările care au avut loc în Turcia anilor 1950 şi 1960 şi, de fapt, au multe similitudini. Însă trebuie să spunem de la bun început că întreaga poveste a apărut dintr-un cazan de metal. Inscripţia de pe cazan spune, într-o limbă turcă aproximativă: „Poporului turc, de la poporul american”. Sub inscripţie sunt două mâini care se strâng una pe cealaltă. Totuşi, una dintre ele pare să o strângă pe cealaltă mai tare, ca şi cum ar refuza să-i dea drumul.

După cum scrie şi pe el, recipientul este plin cu „lapte praf integral”. O altă fotografie arată nişte copii, a doua generaţie a republicii, care zâmbesc în timp ce stau în băncile de la şcoală şi beau un amestec din apă şi lapte praf din nişte căni de cupru. Veselia lor se datorează faptului că sunt copiii unei ţări care primeşte ajutor de la americani prin Planul Marshall, ajutor acordat ţărilor ale căror economii au fost devastate de cel de-al Doilea Război Mondial. Aceasta se datorează acrobaţiilor politice ale prim-ministrului Adnan Menderes care a obţinut ajutorul, deşi nu am participat la război.

Ei nu ştiu ce preţ vor avea de plătit şi că, peste 25 de ani, drept recompensă, vor primi „năzdrăvănia japonezo-chineză”, ridicată într-o parte acum uitată a capitalei: Memorialul Luptătorilor din Coreea. Un dar din partea Coreei de Sud în memoria soldaţilor pe care Turcia i-a pierdut în Războiul din Coreea.

Războiul din Coreea, pe care Turcia nu îl menţionează aproape niciodată în ciuda mândriei cu care se raportează la militarismul şi la eroismul său, a fost costul celebrului Plan Marshall, cost pe care nu îl uită generaţia care trebuia să se ţină

de nas pentru a putea bea laptele praf. Soldaţii participanţi la acest război care a durat trei ani, un război

la care Turcia a fost nevoită să participe în calitatea sa de membru NATO, s-au întors suferind de sindromul Vietnam, au devenit alcoolici sau au suferit de depresie şi aproape că nu au mai fost amintiţi în nicio discuţie. Nimeni nu voia să audă despre eroismul soldaţilor răniţi în timp ce luptau într-un război care nu era al lor.

În acele zile, o consecinţă a Planului Marshall a fost oprirea construirii căilor ferate şi începerea construcţiei autostrăzilor, în timp ce toate colţurile Turciei au fost unite destul de repede, drumurile erau deseori folosite pentru a aduce filmele de Hollywood în oraşele din Anatolia, prima generaţie a republicii umplând până la refuz cinematografele nou-construite. Nimeni nu avea timp să-i asculte pe soldaţii veniţi din Coreea pentru că urma să înceapă filmul! în această perioadă a apărut, printre tinerii proaspăt căsătoriţi, moda de a se poza în studiouri îmbrăcaţi ca Greta Garbo şi Humphrey Bogart.

Toată lumea semăna puţin cu domnii şi doamnele din filme. Drumurile pe care s-au adus filmele de Hollywood în oraşele din Anatolia au facilitat şi prima migraţie a republicii din acele oraşe în Istanbul şi Ankara. După ce a luat în mod evident partea Statelor Unite ale Americii în timpul Războiului Rece, Turcia s-a îndepărtat cu paşi rapizi de ţelul de a fi „o ţară pe deplin independentă”, atât din punct de vedere economic, cât şi social. De exemplu, fabrica de avioane din Eskişehir, care era pregătită să înceapă producţia, a fost abandonată în favoarea importurilor din SUA. în ciuda faptului că a consolidat „cererea de libertate” împotriva politicilor opresive ale perioadei partidului unic, Partidul Democrat şi-a construit rapid propria autocraţie prin diferite interdicţii împotriva presei şi a vieţii politice, în general. „Mulţimile” erau acum la putere. În religia islamică, chemările la rugăciune care, de la fondarea republicii, erau făcute în limba turcă, au revenit la limba arabă şi „mulţimile” pline de recunoştinţă s-au reunit cu propria religie, exact aşa cum îşi doreau. Cu toate acestea, aceleaşi mulţimi nu au acceptat faptul că

prim-ministrul populist Adnan Menderes, el însuşi mare latifundiar, a abrogat legea care le permitea ţăranilor să deţină pământ şi a oprit construcţia căii ferate la cererea SUA. Romancierul Kemal Tahir a descris succint transformarea masivă a Turciei din anii 1950 în felul următor: „Oamenii învăţaţi, educaţi i-au condus mereu pe ceilalţi, până în anii 1950”.

Între timp, trebuie spus că fotografiile făcute într-o anumită noapte din anul 1955 sunt printre cele mai bine ascunse din albumul nostru. Ca urmare a provocărilor presei de dreapta, proguvernamentală, casele şi birourile cetăţenilor non-musulmani au fost devastate în noaptea de 6 spre 7 septembrie. Partea tragicomică a fost că aceia care au fost acuzaţi de acest jaf nocturn rasist, organizat de administraţia de dreapta au fost „comuniştii”, ceea ce a dus la arestarea a sute de socialişti începând cu ziua următoare.

„Oamenii învăţaţi, educaţi” aveau să aştepte încă aproape 10 ani pentru a se răzbuna…

8.555K şi pumnul stâng în mai 1950 a apărut un mesaj criptic pe zidurile capitalei Ankara: 555K. Ce înseamnă? Numai tinerii care şi-au cultivat furia în tăcere ştiu răspunsul. Tinerii „învăţaţi, educaţi” se întâlnesc în a cincea zi a celei de-a cincea luni, la ora cinci după-amiază, în Kizilay, pentru a protesta împotriva prim-ministrului Adnan Menderes, ajuns la putere cu promisiuni de

libertate. Ei strigă: „Vrem libertate!”

În acea zi, Menderes îşi scoate, la rându-i, proprii tineri simpatizanţi în piaţă. Versurile unui marş din epoca otomană au fost modificate pentru a fi cântate de protestatari:

Cum se poate una ca asta?

Cum se poate ca fraţii să se omoare unii pe alţii?

Dictatori blestemaţi chiar credeţi că puteţi moşteni lumea?

La 27 mai 1960, după doar 22 de zile de la debutul mişcării tinerilor şi a oamenilor educaţi, câţiva tineri ofiţeri preiau controlul guvernului.

Există o fotografie făcută în 1960, în a cincea zi a celei de-a cincea luni, la cinci după-amiază, în Ankara. În prim-plan se văd doi pumni ridicaţi în aer.

Pare a fi o noutate, însă acest protest face referire la Războiul de Independenţă. Ca şi atunci, *Kuvayi Milliye* (Forţele Naţionale) se ridică din nou pentru a-şi apăra ţara împotriva puterilor imperialiste, conducând mişcarea „oamenilor educaţi ai poporului”. Cel puţin aşa stau lucrurile în imaginaţia oamenilor adunaţi acolo. Însă mai sunt şi cei doi pumni de la mâna stângă… Mulţimile din Turcia începuseră să se familiarizeze cu ideologia de stânga şi cu marxismul. Deşi printre tineri Atatürk şi Războiul de Independenţă încă reprezentau două repere

asociate cu atitudinea antiimperialistă, masele deveneau, în cele din urmă, conştiente de ideologia socialistă. Pe de altă parte, tot în această perioadă, Turcia începe să-şi piardă veneraţia pentru „oamenii învăţaţi, educaţi”. Este vremea în care oamenii încep să spună că „minţile hiperactive nasc idei teribile…”

9. Mâini, pumni şi strângerea interminabilă de mână

Pe 3 iunie 1963, la Moscova, un bărbat a ieşit din apartamentul său de la etajul al doilea, a coborât până la chioşcul de ziare şi a întins mâna spre ziarul pe care îl cumpăra în fiecare zi. Imediat ce a apucat ziarul, a avut o senzaţie de slăbiciune în braţ şi s-a prăbuşit. Nazim Hikmet, mare poet al culturii turce, care fusese închis 12 ani din cauza poeziilor sale, forţat să-şi părăsească ţara în ultimii ani de viaţă şi căruia, în final, îi fusese retrasă cetăţenia, a murit subit şi plin de demnitate, moarte la fel de măreaţă cum i-a fost şi viaţa.

Cu siguranţă că, în acele zile, un tânăr învăţător dintr-un sat din Anatolia care înţelesese puterea literaturii după ce îi citise în şcoală pe marii clasici ai lumii traduşi la ordinul lui Hasan Ali Yiicel, avea să rescrie de mână, la lumina lumânării, poeziile interzise ale lui Nazim Hikmet. Au mai fost şi alţii care au făcut acelaşi lucru. Tinerii care mergeau la universitate în costum şi cravată, tinerele în

ţinute elegante, asistenţii de cercetare mai mereu flămânzi, tinerii avocaţi, tinerii fermieri… prima generaţie de tineri intelectuali patrioţi crescută de republică s-au unit sub ideea libertăţii de exprimare şi de organizare garantată de Constituţia din 1961. Au ridicat cu toţii pumnii cu credinţa sinceră şi curată în primul articol al Constituţiei din 1961, care adusese promisiunea libertăţii: „Prin prezenta, naţiunea turcă adoptă această Constituţie redactată de Adunarea Constituentă a republicii Turcia şi o încredinţează vigilenţei fiilor şi fiicelor ei, devotaţi conceptelor de libertate, justiţie şi integritate, cu convingerea că garanţia ei de bază se află în inimile şi minţile cetăţenilor săi”.

Fiii şi fiicele devotate şi vigilente întreabă: cum se poate forma o naţiune pe deplin independentă cu o economie dependentă de o ţară străină, cu ţărani care nu au pământ şi muncitori care trăiesc în condiţii inumane?

Pumnii de la mâna stângă care se înmulţeau în timp ce mâinile ridicate cereau să se elibereze din strânsura Statelor Unite ale Americii, aşa cum se vede pe cutiile de lapte praf. Ţăranii fără pământ voiau pământ, minerii îşi cereau drepturile şi studenţii doreau ca soldaţii americani staţionaţi în portul Izmir în 1968, mânjiţi de sânge vietnamez, să părăsească teritoriul turc imediat.

Până la sfârşitul anilor 1960, poeziile lui Nazim Hikmet erau publicate şi citite, iar în 1965, piesa lui Haldun Tañer[15] „închid ochii şi îmi fac datoria” era pusă în scenă pentru prima dată. În piesă corul strigă: „Minţile hiperactive nasc idei teribile…”

„Minţile hiperactive”, sub forma ţăranilor conduşi de studenţi, iau în stăpânire pământul de la latifundiari şi asociaţiile studenţeşti devin structuri politice operaţionale, ridicând astfel mâna poetului care se prăbuşise într-o dimineaţă la Moscova, în Turcia, anii 1960 tot la fel de poetici şi de demni de o mitologie proprie precum au fost

15 Haldun Tañer (1915—1986) a fost dramaturg turc și autor de povestiri scurte (n. red.).

şi în restul Europei, exista un viitor şi acesta era luminos… până în clipa în care a apărut fotografia unui tânăr înalt şi frumos, flancat de doi poliţişti.

10. Tarzan, filosofia şi cartea cu găuri

Cu mulţi ani înainte ca Johnny Weissmüller să scoată strigătul bine cunoscut în timp ce sare dintr-un copac în altul în filmul *Tarzan*, un bărbat din oraşul Manisa, în vestul Turciei, trăia în pădure, îmbrăcat cu o pereche de pantaloni scurţi. Nu vorbea cu nimeni, însă participa la fiecare paradă oficială din oraş, purtând la gât un medalion cu Războiul de Independenţă aşezat peste o frunză de palmier, pe piept. Filmele se inspiră din viaţă sau invers?

Locuitorii din Manisa s-au gândit să îl numească Tarzan din Manisa de abia după ce au văzut filmul *Tarzan*, în anii 1950. Ahmet Bedevi, căci acesta era numele bărbatului, însufleţea de unul singur pădurile de lângă Manisa după ce fuseseră distruse de un incendiu în timpul războiului.

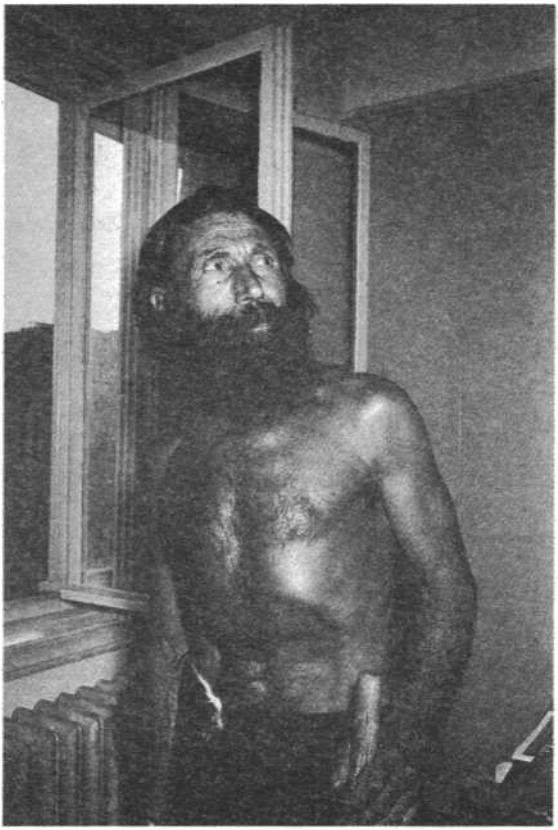

Este de mirare cum era în stare să se caţăre pe munţii din Manisa cu picioarele goale în doar câteva minute şi că în fiecare an, la aniversarea morţii sale, au loc ceremonii la statuia lui din oraş. Totuşi, nimeni nu îşi pune întrebarea: Ce anume a văzut acest om în timpul războiului încât a amuţit pe loc? De ce a fost lăsat singur să aibă în grijă întreaga pădure, fără să primească vreun ajutor? S-ar fi ridicat o statuie în onoarea acestui om cu pielea închisă la culoare dacă nu ar fi existat filmul *Tarzan*? Totuşi, după poemul scris de visătorii realişti şi încăpăţânaţi din Turcia anilor 1960 şi după sfârşitul invaziei filmelor americane, Tarzan moare în 1963 şi începe viaţa adevărată. O viaţă rezumată de această frază: „Triumful omniprezent al proletariatului nu este o utopie, ci o credinţă bazată pe obiectivitate”.

O carte portocalie i-a marcat pe tinerii ţării: *Principiile de bază ale filosofiei*, scrisă de Georges Politzer[16]. Aceasta este cartea sfântă pentru toţi tinerii cu ştiinţă de carte de după 1966. Totuşi, ascensiunea stângii din anii 1960 a fost îngreunată de fiecare nou obstacol ridicat de stat şi a devenit din ce în ce mai fermă pe poziţii. Spre începutul anilor 1970, o nouă carte a ajuns în mâinile tinerilor: Cartea cu trei găuri! Pe coperta cărţii cunoscută în Turcia sub acest nume se afla sloganul „Viva la Revolución”, pe jumătate ascuns de trei urme de glonţ. Aşa că oamenii care o căutau în librării cereau „cartea cu trei găuri!”

Principalul subiect de discuţie printre tineri nu mai este descrierea amănunţită a materialismului dialectic, ci dacă lupta armată revoluţionară va porni dinspre oraşe spre sate sau dinspre sate spre oraşe.

La aproape 50 de ani de la fondarea republicii, „oamenii învăţaţi, educaţi” aveau să încerce revolta armată. Prin memorandumul din 1971, Deniz Gezmiş și cei doi prieteni ai săi, Hüseyin înan şi Yusuf Aslan, sunt spânzuraţi pentru a servi drept exemplu. Iată cine este în fotografia cu tânărul înalt şi frumos flancat de doi poliţişti: Deniz Gezmiş. Peste câţiva ani, ne vom întâlni din nou cu această imagine.

16 Georges Politzer (1903-1942) a fost filosof francez care s-a născut la Oradea. A fost discipol al lui Marx și Lenin, iar critica sa în domeniul psihologiei a influențat filosofi importanță ca Sartre și Merleau-Ponty (n. red.).

Execuţiile acestor tineri reprezintă o piatră de hotar în istoria Turciei. Ştiut fiind faptul că îi arestează şi îi hăituieşte pe oamenii educaţi, pentru prima dată republica spânzură trei tineri prin reprezentanţii ei în Parlament. A făcut acest lucru pentru a oferi un exemplu şi a deschis astfel porţile infernului. Execuţia celor trei tineri care păşiseră pe calea construită de Forţele Naţionale a schimbat imaginea statului în minţile oamenilor, începând cu acea zi, a fi tânăr în Turcia a devenit sinonim cu a fi „un posibil suspect”. Tot începând cu acea zi, asocierea cu Atatürk a împărţit ţara în două: pe de o parte o serie de ideologii uniformizate şi înţepenite împotriva stângii şi apărate de armată şi, pe de altă parte, un patriotism cu tendinţe de stânga, având în centru ideologia „independenţei totale”. Cea din urmă este vizibilă în ultima pledoarie a lui Deniz Gezmiş, înainte de a fi spânzurat.

Procurorul spune: „Aceşti oameni nu vorbesc de Atatürk, ci imită fotografia lui Mustafa Kemal, în care poartă un guler de blană”. Menţionarea gulerului de blană şi folosirea prenumelui său sugerează imaginea de revoluţionar a lui Atatürk, înainte de fondarea statului. Procurorul are dreptate: tinerii spânzuraţi nu folosesc

numele Atatürk care, după fondarea statului, a devenit simbolul regimului opresiv şi a fost însuşit de armată. Aceşti tineri, al căror activism fusese, la început, îndreptat împotriva Flotei a şasea a Marinei SUA, staţionată în acelaşi port în care fusese tras primul foc împotriva forţelor greceşti care asediau Izmirul în timpul Războiului de Independenţă, au acceptat responsabilitatea de a declara război, aşa cum o făcuse şi „Mustafa Kemal”. Pentru ei, diferenţa dintre Che Guevara şi Mustafa Kemal nu era deloc mare. Această fisură sau divergenţă este încă valabilă în Turcia. Marea fractură din conştiinţa colectivă a Turciei s-a produs pe 6 mai 1972, la primele ore ale zilei, în închisoarea Ulucanlar. După spusele avocaţilor, un porumbel şi-a luat zborul din curtea închisorii în ziua în care cei trei tineri au fost spânzuraţi.

11. Corul de copii din Fatsa, logoul Asociaţiei Cărnii şi a Peştelui, document despre vârsta oaselor

Copiii cântă într-un orăşel din regiunea Mării Negre, cu bărbiile ridicate pentru a se face şi mai bine auziţi. Fatsa, mai 1980. Intelectualii veniţi de la Istanbul sunt pe cale să scrie articole elogioase despre viaţa democratică, dreaptă şi corectă din acest orăşel în care aproape totul este la comun şi care este găsit ţap ispăşitor de către guvern. Ascultă râsetele copiilor şi bat din palme în timp ce cântă acest cântec:

M-am dus la piaţă după pâine
Mi-au spus că s-a scumpit, m-am speriat
Ei aveau burţi mari, eu am rămas cu punga goală
Ce să mă fac, unde să mă duc?
Era cel mai ieftin lucru, cu ce să trăiesc?
M-am dus la piaţă după oameni
Suntem la protest, mi-au spus, şi eram încântat
Muncitorii şi ţăranii mărşăluiau în timp ce îi priveam uimit Ce să mă fac, unde să mă duc?
Oamenii mei sunt la protest, trebuie să merg şi eu cu ei.
M-am dus la piaţă cu puşca în mână împreună cu

muncitorii şi cu ţăranii mă uitam după cei cu burţile mari Pungaşii fugeau în timp ce eu îi alungam Ce să mă fac, unde să mă duc?

Pe drumul spre putere trebuie să mergem împreună.

Calea Revoluţionară, cea mai activă organizaţie de stânga din Turcia, prezintă întregii ţari o administraţie de stânga exemplară, formată în jurul primăriei locale. În acelaşi timp, cetăţenii aleviţi cu simpatii de stânga din diferite oraşe ale Anatoliei sunt masacraţi, însă cele mai îngrijorătoare ştiri din ziare sunt despre Fatsa. Motivul este că paşii făcuţi spre stânga, din ce în ce mai mulţi în anii 1970, se simt cel mai mult în acest orăşel. Intelectualii progresişti scriu despre Fatsa cu entuziasm. Unul dintre ei scrie despre oraș și despre locul său în istoria societăţii:

Ceea ce am văzut în Fatsa este o viaţă socială diferită. Se vede cu ochiul liber că oamenii din Fatsa au trăsături şi valori care s-au pierdut sau sunt pe cale să se piardă în procesul de modernizare şi care nu mai pot fi înlocuite. Fatsa reprezintă speranţa că dilemele sociale aparent fără răspuns pot fi soluţionate atunci când oamenilor li se dă dreptul de a-şi exercita liberul arbitru în hotărârile care privesc propria viaţă. În numele epocii în care trăim, aş vrea să le mulţumesc oamenilor din Fatsa.

Cu aceste cuvinte îşi încheie sociologul Ünsal Oskay articolul său şi, după numai o lună, administraţia locală din Fatsa, prima realizare concretă a ascensiunii stângii în ţară, este atacată de forţele guvernamentale pe motivul că „au construit un guvern împotriva guvernului”. Oameni cu cagule pe faţă îi înghesuie pe toţi locuitorii oraşului în sediul Asociaţiei Cărnii şi a Peştelui şi îi torturează. Nu sunt cruţaţi nici măcar membrii Corului Copiilor din Fatsa. Cursul evenimentelor provocate de cele trei execuţii din 1972 confirmase deja exemplele a mii de oameni închişi şi torturaţi. Toată lumea, inclusiv copiii. Este un caz politic. Toate marile oraşe sunt un Beirut. Oraşele sunt divizate cartier după cartier, stradă după stradă. „Comandourile fasciste”, înarmate şi susţinute ostentativ de autorităţile de

dreapta, patrulează străzile în timp ce militanţii de stânga se baricadează şi îşi apără cartierele cu armele pe care le au la îndemână. Legea marţială fusese impusă în mai multe provincii cu ani buni în urmă şi era încă în vigoare. Asasinatele politice urmăresc o anumită aritmetică: „unul de la dreapta, unul de la stânga”. În ultimii doi ani ai deceniului al şaptelea, cetăţenii aleviţi au căzut victime masacrelor, în oraşele în care au avut loc acestea, cu câteva zile înainte de fiecare incident, au fost văzuţi, în mod inexplicabil, vânzători stradali care vindeau lozuri ale loteriei americane! într-un final, cizmele soldaţilor mărşăluiesc pe străzile acestui orăşel de pe coasta Mării Negre.

La câteva luni după „Operaţiunea Punct” din iulie 1980, apare primul semn care prevesteşte lovitura de stat care va avea loc în septembrie şi va lăsa în întuneric următoarea perioadă din istoria Turciei. Scoate în evidenţă cântecul Corului de copil din Fatsa şi începe altul, fără sfârşit: „Republica turcă este un tot indivizibil în jurul ţării şi al poporului… bla-bla-bla… în aceste zile avem nevoie de unitate naţională şi de integritate… bla-bla…”

Un general, a cărui faţă o vom vedea în mod constant în următorii ani, rosteşte aceste cuvinte la televiziunea de stat în dimineaţa zilei de 12 septembrie. Zile în şir, de fiecare dată după ce generalul dispare de pe ecranul

televizoarelor, se aude acelaşi cântec popular:

Din nou defilează calul alb al fruntaşului.

Se pare că a venit vremea să ne îndreptăm spre graniţe.

Să batem tobele *aman aman*.

Ne îndreptăm spre graniţe.

Din vreme în vreme trebuie să pornim la drum, să începem lupta

Când vine toamna, o, cât de mult iubim primăvara.

Fecioarele noastre cu obrajii trandafirii, o, le iubim pe ascuns.

O, soldaţii nu pot decât să plece la luptă.

Cred că menţionarea imaginii vii şi dominante a lui Mehmet Cuceritorul din primele pagini ale albumului cu fotografii a căpătat noi semnificaţii când aţi aflat că acest marş al ienicerilor din epoca otomană era coloana sonoră a loviturii de stat din 12 septembrie. Lecţia care trebuie învăţată din acest cântec popular care a înlocuit melodia Corului copiilor din Fatsa pentru totdeauna este aceasta: „Armata turcă a început lupta, ea nu poate trăi fără luptă. Şi ştie să îşi iubească fecioarele, adică ţara, chiar dacă pe ascuns!”

Un detaliu tragicomic este că s-a spus că artistul care a cântat melodia, Hasan Mutlucan, a murit de supărare pentru că, deşi era socialist, vocea lui a ajuns să fie asociată cu lovitura de stat. În ciuda faptului că, vreme de ani de zile artistul a tot declarat că nu a fost de acord cu lovitura de stat, acest cântec popular, împreună cu vocea lui, au fost ascultate pe coloana sonoră a fiecărui documentar despre lovitura de stat, vreme de generaţii. El a fost unul dintre milioanele de nefericiţi ale căror inimi au fost frânte şi care nu figurează în statisticile încălcărilor drepturilor omului din 1980.

Există însă un om a cărui faţă o ştim cu toţii şi care este, de fapt, faţa tuturor suferinţelor noastre. Un copil care stă într-o sală de judecată. Câţi ani are? Mama lui pretinde că are 17 ani, însă conform unui document

obţinut pe căi ocolite de la Institutul de Medicină Legală de comandantul şef al loviturii de stat, Kenan Evreu, „vârsta oaselor lui este de 18 ani”. Erdal Eren, a cărui „vârstă a oaselor” a fost mărită de cei care au organizat lovitura de stat din 1980 pentru a putea fi spânzurat, este unul din cei 50 de oameni executaţi în timpul evenimentelor.

Copiii sunt împinşi astfel spre porţile iadului care fuseseră deschise de execuţiile prin spânzurătoare ale lui Deniz Gezmiş, Huseyin înan şi Yusuf Aslan.

Se spune că Erdal Eren omorâse un soldat, însă singura dovadă clară împotriva sa a fost că scrijelise iniţialele unei organizaţii ilegale pe un pupitru de lemn de la şcoală. Erdal Eren este dovada uneia dintre cele mai sângeroase manifestări ale ororilor de nedescris din timpul loviturii de stat. Pentru a discuta despre altă oroare trebuie să mergem în alt oraş. Acolo trebuie să examinăm o fotografie care, la prima vedere, nu pare deloc sângeroasă.

12. Joe, câinele simpatic şi lecţiile de limba turcă

Ce scrie pe uşă? „Cel care se pocăieşte de păcatele sale este asemenea celui care nu are păcate”. Profetul Mohamed

Aceste cuvinte sunt scrise pe uşa închisorii din Diyarbakir, în centrul regiunii kurde. Deşi în aparenţă a fost asociată cu laicismul, lovitura de stat a prezentat solidaritatea religioasă ca fiind puterea unificatoare a ţării şi nu ca pe o dublă naţionalitate, aşa cum avea să o numească administraţia AKP ani mai târziu. Şi totuşi, Esat Oktay Yildiran, infamul comandant al şi mai infamei închisori din Diyarbakir, care era plină din cauza loviturii de stat, a strigat la prizonierii kurzi cu simpatii de stânga adunaţi în curtea închisorii: „Allah nu e aici! *Eu* sunt aici!”

Inscripţiile de pe bastoane, cele mai folosite instrumente de tortură, susţineau aceleaşi idei: „Allah nu este aici, a plecat în vacanţă!”

Un alt rezident al închisorii din Diyarbakir, care avea să fie cunoscută ca Auschwitzul loviturii de stat, a fost câinele ciobănesc al lui Yildiran, Joe. Nu numai că prizonierii erau obligaţi să îi spună „domnule comandant”, dar şi familiile prizonierilor care veneau să îi viziteze trebuiau să îi arate respect. Joe a devenit o figură familiară în istoria politică a Turciei şi seminţele mişcării

armate kurde PKK au fost sădite în cumplitele camere de tortură ale acestei închisori teribile. Înainte de a deveni vizibil în anii 1980 şi 1990, PKK şi-a anunţat prezenţa printr-un atac sângeros în 1984. Kurzii care refuzaseră să vorbească sub tortură vorbeau acum, însă nu în limba turcă. Pentru că tocmai asta scria în zona dedicată vizitelor, în închisoarea în care au fost torturaţi ani de zile: „Vorbeşte în turcă, vorbeşte mai mult!”. Neştiind altă limbă decât cea kurdă, mamele prizonierilor nici măcar nu puteau să îşi manifeste afecţiunea pentru copiii lor, pe care îi vedeau în camerele de vizită cu cămăşile însângerate. O poveste de un comic amar din acea vreme a fost cea a arestării lui Musa Arter, cunoscutul scriitor şi gânditor kurd, pe motivul că „fluiera în limba kurdă”.

Pentru curioşi:

Comandantul închisorii din Diyarbakir, Esat Oktay Yildiran, a auzit în 1988 o voce şoptindu-i la ureche: „Bărbatul pe care l-ai omorât prin tortură, Laz Ismail, îţi trimite salutări!” Un singur glonţ, tras în cap, de aproape… Scena era gata pentru sângeroşii ani 1990.

Staţi o clipă! Nu putem să ne simţim şi noi bine?

13. Doi mustăcioşi

Unul dintre mustăcioşi este supraponderal şi are pantaloni scurţi. Turgut Ozal îi salută pe soldaţi, pantalonii săi scurţi scoţându-i în evidenţă burta de prim-ministru instalat în urma loviturii de stat. Fotografia indică faptul că acum suntem liberi. E timpul să ne simţim şi noi bine!

Migraţia din zona rurală în cea urbană, începută în anii 1950, a dat naştere fenomenului *Arabesk*, un amestec de cultură urbană şi rurală, inspirat de melodii de influenţă arabă. Deşi până în anii 1980, cântecele *Arabesk* erau despre auto-compătimire şi sărăcie, acum Ibrahim Tatlises, bărbatul cu mustaţă din ce-a doua fotografie, cânta cu glas subţire şi tânguitor: „Vreau şi eu!”

În definitiv, „savanţii şi intelectualii” poporului erau în închisori, prim-ministrul Özal flutura steagul economiei de piaţă prin toată ţara şi legile morale ale anilor 1970 nu se mai aplicau. O frază care a apărut iniţial în benzile desenate a devenit omniprezentă în viaţa socială: „Oi fi eu ţărănoi, dar am bani!”

Prim-ministrul lăuda şi aproba în faţa tuturor tot ceea ce generaţia din urmă considerase vulgar. În clipul de promovare al celui de-al doilea pod peste Bosfor, care fusese construit la ordinele lui, este filmat traversând podul într-un Mercedes şi spunându-i soţiei: „Semra, de ce nu pui o casetă, să ne simţim şi noi bine!”

În timp ce Turcia se demilitarizează, acum că prim-ministrul poartă pantaloni scurţi, prizonierii din închisorile militare mor în continuare ca urmare a protestului prin greva foamei împotriva faptului că erau forţaţi să cânte Imnul Naţional în fiecare dimineaţă, să se radă în cap şi să poarte uniformă. Cu toate acestea, sunetul torturii este acoperit de muzica pop turcească. Timpurile se schimbă şi cuvintele *vizyon* şi *misyon* intră în limba turcă şi nu aveau să o mai părăsească niciodată. Ştiinţa devine echivalentă cu tehnologia, progresul cu creşterea capitalului, libertatea cu alegerile personale de viaţă şi fericirea, mai mult sau mai puţin, cu dansul din buric.

14. Copilul care plânge

La începutul anilor 1980, o anumită imagine începuse să fie întâlnită în multe case, maşini şi cafenele din toată ţara: un băieţel care plânge. Întreaga Turcie devenise obsesiv de ataşată de acest tablou. Încercând să descifreze misterul acestui aspect al mentalului colectiv, universitarul Murat Belge scria în 1980:

Ce reprezintă această imagine? Primul răspuns care ne vine în minte este că acest băiat este orfan. În Turcia, orfanii sunt priviţi mereu cu milă. Orfanul este un arhetip consacrat al culturii populare.

Turcii sunt un popor care se simte vinovat în faţa copiilor lui. Avem o atitudine paradoxală faţă de copii. Pe de o parte îi iubim. Oamenii iubesc conceptul abstract de copil oricât de ciudat ar părea asta. În societatea noastră, toată lumea iubeşte copiii celuilalt.

Simţim o dragoste concretă doar pentru copiii altora, în timp ce dragostea pentru copiii noştri este abstractă. Societatea noastră are o vină ascunsă faţă de copiii săi.

Dacă un copil care nu are pe nimeni, însă ar putea aparţine oricui (un copil îţi aduce aminte de copilul vecinului şi nu de propriul copil) stă în faţa ta, cu ochii înlăcrimaţi, ar putea trezi sentimente adormite de mult în straturile adânci ale conştiinţei noastre. Este normal ca acest băiat să fie îndrăgit, să-l aducem acasă ca simbol al iertării propriilor noastre ticăloşii, fără să ne învinovăţim în mod direct şi să ne stoarcă lacrimi spontane despre care spunem astfel: „Se întâmplă, doar suntem oameni”.

De-a lungul anilor 1970, când copiii mureau pe străzi în fiecare zi, şi până la lovitura de stat, când tinerii mureau în închisori în fiecare zi, posterul cu băiatul înlăcrimat devenise atât de popular, încât în toate casele oamenilor

din clasa mijlocie exista unul. Totuşi, realitatea din spatele imaginii nu era atât de „sentimentală”.

În Izmirul anilor 1970 trăia un imam care începuse să-şi câştige primii adepţi devotaţi: Fethullah Giilen. Pe măsură ce se apropia lovitura de stat şi ţara ardea mocnit, el predica următorul mesaj: „Nu întrebaţi. Nu vă revoltaţi. Cei care pun prea multe întrebări ajung uneltele diavolului”.

El promova stăpânirea de sine şi pretindea că oamenii nu ar trebui să intre în politică. În opinia sa, trebuia crescută o generaţie care să nu fie prinsă în vâltoarea vremurilor. La sfârşitul anilor 1970 s-au înfiinţat mult lăudatele tabere de vară pentru băieţi, axate pe educaţia religioasă şi sportivă a tinerilor şi, la începutul anilor 1980, acestea produceau adepţi docili şi plini de stăpânire de sine ai culturii comunitare a lui Giilen. Lovitura de stat care a introdus în programa şcolară orele obligatorii de religie, împreună cu referirile la religie pe care le făcea Kenan Evreu în fiecare discurs au fost apreciate de comunitate. Revista *Sizinti* a comunităţii lui Giilen a început astfel să publice articole prin care îi lăuda pe noii „paşi”: „Dacă armata nu venea la putere la timp, noi, ca popor, nu am mai fi putut face nimic decât să vărsăm lacrimi de durere!”

Atunci, băiatul nostru cu ochii înlăcrimaţi a apărut pe prima pagină a revistei *Sizinti*. Articolul ilustrat cu imaginea băiatului pretindea că noua generaţie trebuie „salvată”. O nouă „generaţie de aur” trebuie crescută, una educată, cu înclinaţii fundamentaliste şi misionare. Rezultatul a fost că această comunitate, sau „mişcare” cum o numesc adepţii ei, a fost susţinută de fiecare administraţie de dreapta de după lovitura de stat din 1980 şi a devenit astăzi o forţă economică, socială şi politică supranaţională. Administraţia AKP a fost dependentă de acumulările politice, intelectuale şi economice şi de relaţiile internaţionale ale „generaţiei de aur” pentru a rămâne la putere. Să menţionăm în trecere şi faptul că, de

la lovitura de stat şi până astăzi, structura financiară a comunităţii Giilen nu a fost niciodată monitorizată.

Copilul cu ochii în lacrimi din anii 1980 a crescut şi a ajuns bărbat între două vârste, care se plimbă pe holurile guvernului. Cine ştie? Poate afirmaţia din 2008 a Asociaţiei Clarvăzătorilor din Chile a fost, până la urmă, valabilă: acest tablou pictat de un artist italian a fost, într-adevăr, blestemat!

14. Covorul de rugăciune din plastic şi papucii Mekap

Vorbesc cu proprietarii de afaceri mici sau mijlocii din centrul Anatoliei. Ca mulţi alţii care au fost în spatele boom-ului economic din Asia Mică, şi ei simt cunoscuţi ca „Tigrii Anatoliei”. Ne aflăm la începutul anilor 1990 şi Turcia este cuprinsă de haos, ca de obicei. Însă feţele lor sunt liniştite, iar ei privesc cu încredere spre viitorul luminos. După ce am vizitat câteva zeci de asemenea birouri, am realizat că bibliotecile lor scumpe sunt, în mod invariabil, pline cu volume din *Encyclopaedia Britannica* şi cu covoare de rugăciune din plastic pe raftul de sus, precum cele folosite de oameni atunci când umplu moscheea. Dintre cele mai ieftine! De un prost gust desăvârşit! Interesant este că aceste covoare de rugăciune sunt mereu deasupra cărţilor. De ce puneau covoarele acolo, compromiţând eleganţa şi atmosfera biroului? După ce le-am pus tuturor aceeaşi întrebare, însoţită de acelaşi zâmbet sarcastic, unul dintre ei mi-a răspuns, în final: „Nimeni din ţara asta nu face afaceri cu tine dacă nu ai un covor de rugăciune acolo, sus!”

Verdictul că „a devenit imposibil pentru cei excluşi din comunitate să supravieţuiască în Turcia, din punct de vedere economic”, pe care l-au formulat oamenii de ştiinţă şi sociologii după mai mulţi ani, era deja cât se poate de evident pentru oricine călătorea prin Anatolia în anii 1990. Nu era de ajuns să fie o mişcare evlavioasă, trebuia să fie evidentă pentru ceilalţi, pentru masele populare. Acesta este motivul pentru care, în anii 1990, Turcia s-a bucurat

de o dezvoltare fără precedent, în timp ce moscheile s-au asigurat că enoriaşii care nu mai încăpeau în locaşurile de rugăciune supraaglomerate nu îi deranjau cumva pe cei care treceau prin faţa lor. Când această „supraaglomerare”, datorată faptului că „moscheile erau atât de pline, încât oamenii stăteau până şi în curtea lor”, a devenit, în cele din urmă, o forţă politică şi economică, conflictul dintre laicism şi conservatorismul islamic din Turcia a început să eclipseze celelalte conflicte. Toate celelalte conflicte?

Să spunem că iei cina şi deschizi televizorul pentru a urmări ştirile. Vezi morţi întinşi pe jos. Poartă şalvari şi un fel de tenişi galbeni, murdari. Sunt „teroriştii”! în mod invariabil, sunt „capturaţi morţi” după ce fuseseră urmăriţi până în „peşterile lor”! Vezi că trăiesc în peşteri şi sunt capturaţi morţi, deci nu pot fi oameni. Nu trebuie să îţi pară rău de ei. Poţi să mănânci în continuare. Generaţia mea a fost obişnuită să ia cina în timp ce privea asemenea imagini. Membrii mişcării politice a kurzilor care începuseră să se mobilizeze în anii 1980 erau mereu capturaţi morţi, acuzaţi că „atentau la unitatea şi integritatea statului”. Niciunul dintre ei nu avea nume, nimeni nu le vedea feţele însă, dintr-un motiv anume, aveau toţi tenişi făcuţi de firma Mekap.

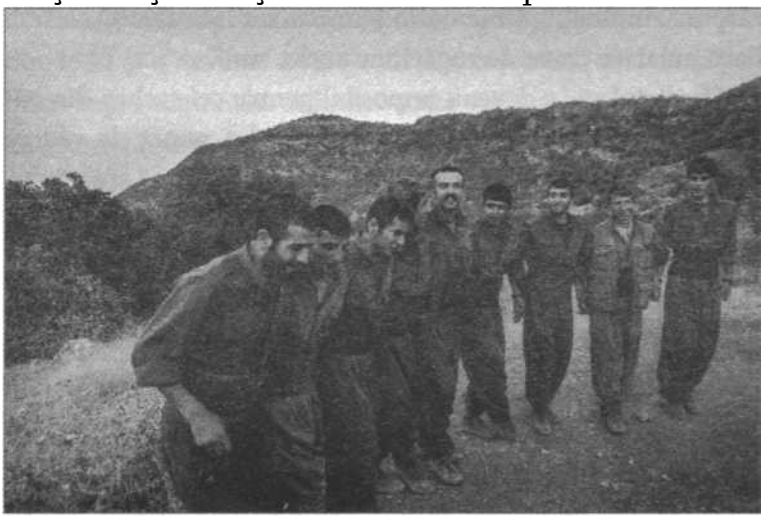

Noi, cei din vest, nu am învăţat niciodată aceste nume pe care kurzii le lăudau şi le idolatrizau. Precum Tigrii Anatoliei cu posterele băiatului care plânge pe perete şi care se lăudau unul altuia cu covoarele lor de rugăciune din plastic, şi ei au crescut din ce în ce mai mult la periferia atenţiei colective a Turciei în anii 1990.

15. Garoafe roşii, cretă, o stâncă, pietre, un Mercedes şi un fluier

Nu-mi prea plac garoafele roşii. Mă îndoiesc că există mulţi turci cărora să le placă. Şi totuşi, garoafele erau, probabil, cele mai vândute flori din Turcia în anii 1990. Motivul este că garoafele roşii sunt florile cele mai populare la slujbele funerare ţinute după asasinatele politice. Avem multe motive să fim deranjaţi la vederea acestei flori.

Anii 1990 vor rămâne în memoria noastră din cauza acestor servicii funerare. În această perioadă nu au fost ucişi doar ziarişti, oameni de ştiinţă şi adepţi ai laicismului. 37 de intelectuali adunaţi în Sivas cu ocazia unui festival au fost arşi de vii într-un hotel, de un grup de extremişti religioşi. Cel mai popular slogan strigat de mulţimi la procesiunile funerare ale acelor zile a fost: „Mullahii[17] să plece în Iran!” Cu toate acestea, nu numai că „mullahii” nu s-au dus în Iran, dar au început să apară şi pe scena politică în calitate de oameni importanţi şi stimaţi. Pe de altă parte, cei care şi-au făcut un stindard din imaginea cu băiatul care plânge nu urmăreau probabil decât „educaţia religioasă” a propriilor copii, pentru că nu i-a interesat de fapt ce s-a întâmplat cu cei 16 copii care şi-au pus amprenta asupra anilor 1990.17 copii care au fost arestaţi pentru că scriseseră „educaţie liberă” cu creta pe un zid din Manisa au fost torturaţi cu sălbăticie, iar strigătul mamei unuia dintre ei s-a gravat permanent în memoria ţării: „Nu îl luaţi! Este prea tânăr!”

În timp ce lumina se scurgea din vieţile copiilor din cauza unei bucăţi de cretă, Tansu Qller, frumoasa doamnă

17 Doctor în drept religios în islamul șiit (n. red.).

care conducea administraţia de dreapta, a reacţionat cât se poate de „bărbăteşte” şi a strigat: „Mai degrabă ne vom da viaţa decât să renunţăm fie şi la o singură piatră!”

În mijlocul frământărilor politice şi a haosului obişnuit din ţară, această doamnă a devenit deodată obsedată de o stâncă din Marea Egee, la fel cum şi Margaret Thatcher devenise deodată interesată de Insulele Falkland, în mod inexplicabil! La fel ca Thatcher, doamna s-a supărat pe militari şi i-a acuzat că „nu sunt destul de curajoşi”. Cuprinşi de aceeaşi nebunie, unii ziarişti au coborât din bărcile de salvare şi s-au căţărat pe stânca de 400 de metri pătraţi, în vârful căreia au înfipt steagul Turciei, sperând astfel că vor atenua efectele nebuniei induse de teroarea din sud-est. În timp ce predicile naţionaliste de dimensiuni epice şi referinţele la religie continuau să se răspândească din ce în ce mai mult, oamenii închişi din vremea loviturii de stat erau eliberaţi în grupuri de doi sau trei. Ajunşi într-o Turcie total diferită, eroii stângii din anii 1970 erau acum, în anii 1990, văzuţi în cel mai bun caz ca nişte „rataţi” caricaturali şi s-au retras în lumea lor, însoţiţi de sunetul muzicii lor triste. Apoi, într-o noapte, în mijlocul acuzelor că în ţară nu mai exista nicio opoziţie adevărată, a avut loc un accident în districtul Susurluk care, până atunci, era cunoscut doar pentru *ayran-vi* local, un iaurt diluat. Toată lumea s-a interesat de pasagerii unui Mercedes care a intrat în coliziune cu un camion: un parlamentar al partidului aflat la putere, un şef al poliţiei şi un fost militant fascist, cu acte false.

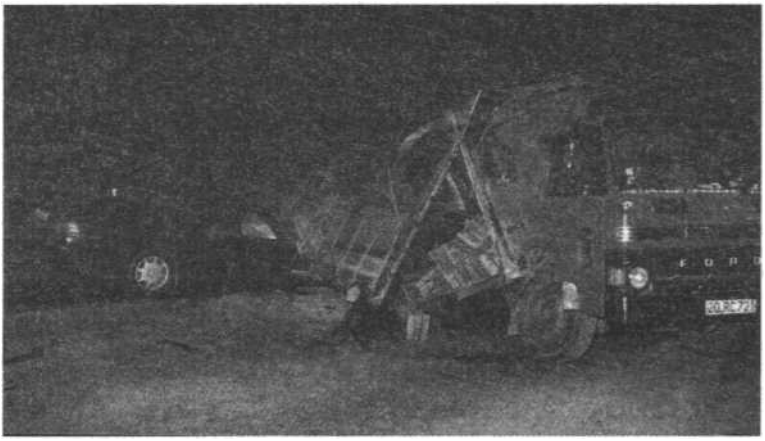

Aşa se face că, vreme de câteva săptămâni, în fiecare oraş mare din Turcia oamenii au început să sufle în fluiere fix la ora nouă seara. Aprinzând şi stingând luminile, ei au cerut dezvăluiri amănunţite şi o investigaţie serioasă în problema relaţiilor „stat-politică-mafia”. Este de la sine înţeles că aşa ceva nu s-a întâmplat. Prim-ministrul, o doamnă frumoasă, a început să strige imediat ce s-a simţit încolţită: „Este onorabil atât să tragi gloanţe pentru stat, cât şi să fii împuşcat pentru el!”

Nu ar trebui să fie surprinzător faptul că tot în această perioadă ceremoniile de rămas-bun ale tinerilor care îşi începeau stagiul militar au devenit adevărate ritualuri isterice. Ţara era într-o stare de mobilizare împotriva „separatiştilor kurzi”. Era interzis să te referi la această stare ca la un război, trebuia să spui „conflict foarte intens”! Era periculos să pronunţi abrevierea PKK ca pe-ke-ke, cum spun kurzii. Dacă vorbeai sau cântai în kurdă îţi puteai pierde viaţa şi ar fi fost o adevărată problemă dacă ai fi avut flori verzi, roşii şi galbene, culorile de pe steagul PKK. Este ca şi cum acest război civil ar fi amuţit toate celelalte conflicte din societare cu o singură apăsare pe buton. Marea „paranoia a separării” a împins celelalte ciocniri politice în planul al doilea. Zeci de tineri îşi pierdeau viaţa ca urmare a grevelor foamei pe care le iniţiaseră pentru a protesta împotriva construirii închisorilor cu celule de o singură persoană. Despre

sindromul Vietnam, care avea să continue să definească viaţa socială în anii următori, se vorbea la fel de puţin ca şi astăzi. Tinerii care se întorceau din armată, după satisfacerea serviciului militar obligatoriu, păreau „puţin duşi” şi când încercau să explice de ce, li se spunea în termeni categorici că „nu era niciun război în Turcia”! Primele crime împotriva femeilor care încă zguduie până în profunzime Turcia zilelor noastre au început să apară în acei ani.

Însă mai există o Turcie. Şi cel mai des discutat subiect al acesteia este dragostea! Toată lumea vorbea atunci de un „boom al muzicii pop”. „Societatea dornică de distracţie” sau „generaţia indiferenţei” cucereşte Turcia cu toată forţa ei. Televiziunile private produc, una după alta, emisiuni care mai de care mai frivole şi codul etic al ţării, care dezaproba ca „să fie cineva sătul cât timp cel de lângă el este flămând”, suferă schimbări radicale. Valorile morale ale modestiei, întrajutorării, înţelegerii, sobrietăţii sau solidarităţii nu mai există. Ele sunt înlocuite de trăsăturile opuse. O reclamă la brânză topită care putea fi văzută la televiziune în anii 1990 poate fi considerată imnul acestei noi atitudini: „Exagerează cât vrei! Numai mănânc-o!”

Cam în acelaşi timp, pe 28 februarie 1997, tancurile armatei încep să înainteze pe asfaltul din Sincain, un cartier al capitalei Ankara. Este evident de ce: trebuie făcută o „ajustare” unei administraţii conservatoare islamice care pare să fi renunţat la orientarea seculară. Rămasă în istorie ca „lovitura de stat post-modernă”, ziua de 28 februarie creează circumstanţele unei lovituri de stat, fără a fi, propriu-zis, o lovitură de stat. Pentru că aşa arată acum scena politică şi socială.

Accidentul de maşină care a marcat întreaga ţară, cunoscut ca incidentul de la Susurluk, avusese loc şi, din moment ce pasagerii Mercedesului care s-a izbit de camion reprezentau triunghiul stat-mafie-politică, oamenii au cerut demascarea acestui tip de colaborare suspectă. Oamenii şi-au aprins şi stins lumina în fiecare seară, la ora

nouă, şi prim-ministrul islamist, Necmettin Erbakan, a ironizat protestele, ignorând, în mod nechibzuit, faptul că luminile se aprindeau şi se stingeau şi în barăcile militarilor.

Tot pe atunci Turcia îi întâlnea, pentru prima dată pe membrii Ajzemende, o sectă islamistă radicală. Cu turbane şi tunici, au apărut mai întâi pe străzi, apoi la televizor, strigând: „Vrem şaria[18]!

Prim-ministrul Erbakan organiza dineuri pentru liderii sectelor şi pentru şeici la reşedinţa sa. Această atitudine era una deplasată din moment ce reşedinţa prim-ministrului este unul din simbolurile republicii laice. În fiecare zi, aceşti oameni prezentaţi ca lideri religioşi (ceea ce este interzis prin lege în republica Turcia) apar pe primele pagini ale tuturor ziarelor. În trecut eşaloanele superioare ale politicii din Turcia colaboraseră cu liderii comunităţilor religioase, chiar şi cu cei mai reacţionari, însă niciodată nu au fost invitaţi la dineuri în inima capitalei! Era ceva fără precedent.

În ianuarie 1997, ofiţeri superiori au o întâlnire la care hotărăsc faptul că „reacţionarismul” reprezintă cea mai mare ameninţare.

O modestă piesă de teatru jucată spre sfârşitul lunii ianuarie în municipalitatea Sincan, un district din Ankara, reprezintă punctul de ruptură. Această piesă de teatru cât se poate de neobişnuită este plină cu propagandă jihadistă, iar unul dintre invitaţi este ambasadorul Iranului. Iată de ce, pe 28 februarie, tancurile intră în Sincan.

Ziua de 28 februarie 1977 a ajuns rapid în vârful preocupărilor sociale şi politice. Figurile în plină ascensiune ale Islamului politic au fost nevoite să dispară de pe scena politică. Unii au fost arestaţi şi aduşi în faţa justiţiei. Cel mai vizibil aspect al acestei tensiuni sociale şi politice a fost interdicţia de a purta turban în interiorul universităţilor. Au fost organizate demonstraţii în faţa

18 Legea islamică, un sistem care a apărut după profetul Mahomed; este „calea” pentru milioane de musulmani (n. red.).

universităţilor. A început un proces prin care se cerea desfiinţarea partidului Refah, partidul conservator islamist aflat la putere. Prim-ministrul Erbakan a demisionat. Partidul social-democrat a format o coaliţie împreună cu partidele conservatoare de dreapta. S-a pus presiune pe gruparea politică islamistă atât din punct de vedere juridic, cât şi politic. Nimeni nu ştia pe atunci că presiunea pusă pe politicienii islamişti de acest curs al evenimentelor avea să alimenteze dorinţa de răzbunare, ducând, ani mai târziu, la vendete fără sfârşit.

În zilele premergătoare loviturii de stat post-modeme din 28 februarie, stând în faţa unei mulţimi de oameni într-un oraş din Anatolia, pe 6 decembrie 1997, un tânăr politician islamist, înalt şi înflăcărat, a început să recite o poezie care avea să schimbe cursul istoriei Turciei pentru totdeauna. Bineînţeles că ţara nu îşi imagina încă toate loviturile pe care avea să le îndure…

16. Edi de la *Big Brother*, steagul turco-islamic Versace

Edi ar putea fi singurul creştin iubit de sute de mii de oameni din Turcia. Primul câştigător al unuia dintre primele *reality-show-uri*, o emisiune care era la modă la intrarea în noul mileniu. Este vorba de *Biri Bizi Gdzetliyor* – varianta Turciei la *Big Brother*. Un tip conflictual, suporter fanatic al echipei de fotbal Fenerbahçe, înalt. Fără îndoială, cel mai controversat personaj al anului 2001. Pentru că toţi am început să urmărim vieţile private ale altora. Schimbam canalele între emisiuni de ştiri despre războaie şi *reality-show-uri*. Între timp, a venit ziua în care alt tânăr înalt, războinic, suporter al lui Fenerbahçe, este eliberat din închisoare. Fusese închis 10 luni pentru că citise o poezie în faţa unei mulţimi de oameni, într-un oraş îndepărtat din Anatolia şi între timp devenise erou politic. Becul, sigla partidului său, este un simbol ridiculizat de mulţi. La alegeri, nimeni nu îl bagă în seamă fiindcă nimeni nu a auzit încă numele Recep Tayyip Erdogan. Însă peste câţiva ani el va deveni atât de prezent

în istorie, încât se va printa poster cu „Obiectiv 2023!”, în timp ce Edi, pe care îl priveam în fiecare seară, avea să dispară în anonimat. Prim-ministrul Recep Tayyip Erdogan – „omul înalt”, „şeful”, „conducătorul” – este reprezentativ pentru Tigrii Anatoliei de odinioară, cu covoarele lor de rugăciune de plastic. Este o forţă a naturii. Vorbeşte despre democraţie, doboară tabuurile legate de kurzi, aduce în discuţie subiectul aleviţilor şi, cel mai important, pretinde că va opri influenţa pe care o are armata în problemele politice. Vorbind fără încetare, tot face referiri subtile la statutul lui de victimă de după acea zi în care a citit o poezie în public.

Cei care uită faptul că poeţii turci cei mai importanţi au făcut închisoare sau au murit noaptea în împrejurări suspecte îl compătimesc pe acest om pentru cât a suferit din cauza unei poezii şi îl privesc cu afecţiune. Nu îi place când oamenii vorbesc de „Islamul moderat”. Răspunde mereu că: „Nu există moderaţie în Islam”. Creşterea economică din timpul mandatului său de prim-ministru, pe care nimeni nu o poate explica, este atât de admirabilă, cuvintele lui despre democraţie atât de plăcute, încât nimeni nu mai aminteşte de poezie. Totuşi, poezia vorbeşte fără menajamente despre ceea ce dorea să facă în anii următori:

Minaretele sunt baionete, domurile coifurile noastre. Moscheea este cazarma noastră, credincioşii, infanteriştii. Armata divină aşteaptă credinţa mea, Allahu Akbar, Allahu Akbar.

Imediat ce grupurile laice din Turcia încep să înţeleagă toate acestea, oamenii pun mâna pe steaguri şi umplu pieţele. Aceste „mitinguri ale republicii" sunt denigrate, acuzate că sunt depăşite, proarmată sau demonstraţii prolovitură de stat, iar cei care protestează sunt ironizaţi. În orice caz, organizatorii acestor demonstraţii sunt aruncaţi în închisori gigantice construite special pentru ei sau li se organizează procese. După 10 ani la putere, cu o opoziţie care se agăţa şi de un pai, s-a format o hegemonie politică şi socială, în timp ce corupţia la scară largă, moartea a nenumăraţi muncitori, întâlnirile umilitoare din politica externă şi orice altceva ne-am putea închipui sunt toate folosite în favoarea administraţiei, spre disperarea disidenţilor. În timp ce orice critică a devenit imposibilă, proprietarii de mici magazine sau de băcănii şi alţi oameni obişnuiţi încep să creadă că telefoanele le sunt ascultate. Societatea este scindată între suporterii şi disidenţii AKP. Ruptura provocată de guvern este adâncită în mod ireversibil. Capitalul trece dintr-o mână într-alta şi Tigrii Anatoliei se mută în vile cu vedere la Bosfor, în Istanbul, în timp ce Erdogan începe să ridice un palat în Parcul şi Grădina Zoologică Atatürk din Ankara. Mulţimile islamice sărbătoresc victoria socială şi politică cu eşarfe Versace pe cap şi cu maşini moderne. Un afacerist pro – AKP face următoarea declaraţie în presă: „Înainte nu vedeai aceste mărci de pantofi în faţa moscheilor. Acum văd Gucci, Armâni. E minunat".

Într-o zi, în timp ce AKP şi Erdogan se îndreaptă cu paşi repezi spre un regim controlat de un singur om, se face un anunţ cum că trei copaci trebuie tăiaţi pentru reamenajarea Pieţei Taksim. Balanţa istoriei este răsturnată în mod neaşteptat din moment ce ţara se ridică în apărarea acelor trei copaci. Ceea ce ne aduce în

prezent…

Pentru că ne apropiem de ultimele pagini ale albumului de fotografii, este timpul să îi reamintim domnului Turcia de o promisiune pe care a făcut-o. Rămăsese să ne spună cum a rezolvat „în mod simbolic” aceste crize din Turcia pocnind din degete. La această cerere, domnul Turcia scoate imediat o nouă fotografie dintr-o grămăjoară de lângă album. Doi copii cu capetele rase. Cine sunt oare? Nimeni. Atunci? Atunci…

Stau pe un rond de iarbă în mijlocul unei intersecţii. Amândoi au cinci ani, cel mult şase. În faţa lor, pe iarbă, au mâncare. Sunt la picnic. E un picnic special. Au în faţă o felie de tort cu o lumânare pe ea şi o cutie de chibrituri. Sărbătoresc ziua cuiva, împreună cu prietenul său de aceeaşi înălţime, Ayvaz îşi serbează ziua pe rondul din mijlocul intersecţiei. E fericit. Privesc amândoi la felia de tort pe care Ayvaz a cumpărat-o cu o liră ca la o minune. Totuşi, din cauza vântului, folosesc întreaga cutie de chibrituri, dar nu pot să aprindă lumânarea. Prin urmare, nu poate sufla în ea. E clar, însă, că se distrează. Aşa că petrecerea continuă, cu sau fără lumânare… urmărim filmarea de pe camerele de supraveghere ale poliţiei la cină, prezentată ca „ştire încurajatoare”, însă nu se termină aici.

Poliţiştii îi văd pe prichindei pe camerele de supraveghere. Se duc în intersecţie. Mai întâi aprind lumânarea. Ayvaz suflă şi o stinge. Cei doi sunt puţin miraţi, însă nu par suspicioşi. Râd şi bat din palme când lumânarea se stinge. Apoi, cum era de aşteptat, vine momentul adevărului. Sunt luaţi de mână şi duşi în dubă. Vor fi duşi acasă. Aventura se termină, însă povestea continuă.

La ştiri auzim: „Petrecere organizată cu ocazia zilei lui Ayvaz”. Vedem imagini din pridvorul casei lui Ayvaz unde, pe o masă, se află un tort extravagant care nu face decât să scoată şi mai mult în evidenţă tristeţea, sărăcia şi mizeria din jur. Ayvaz este în centrul atenţiei, în faţa

tortului! Cu capul ras. Mai întâi îl răseseră în cap. Cadoul statului pentru Ayvaz. Acum arată ca un mic soldat!

Prietenul lui din intersecţie este şi el acolo, şi el posesorul unei tunsori impuse de stat. Se pare că Ayvaz primeşte instrucţiuni de la cineva din spatele camerelor de luat vederi. Zâmbeşte! Trebuie să zâmbeşti! Suflă! Trebuie să sufli în lumânare! Bate din palme! Trebuie să baţi din palme! Pe scena cea veselă organizată de tatăl-stat, ziua de naştere se desfăşoară aşa cum trebuie. Programele de ştiri dezvăluie faptul că familia lui Ayvaz este foarte săracă. Ayvaz pare că zâmbeşte, însă este de fapt încordat şi năucit. Apar în imagini şi alţi copii, pe lângă prietenul său. Devine clar că nu îl cunosc prea bine pe Ayvaz şi că veniseră doar ca să apară şi ei la televizor. Strigă din tot sufletul: „La mulţi ani, *Avazi*”.

Ayvaz se uită la aceşti copii care îl strigă Ayaz şi îi cântă „La mulţi ani!”, adunaţi în jurul unei mese în mijlocul unui cartier atins de sărăcie. Râde pentru că i s-a spus că aşa trebuie. Joacă rolul lui Ayvaz. Priveşte drept în cameră de cele mai multe ori. Nu se mai uită la prietenul său. Niciunul dintre ei nu pare a fi copil. Niciunul nu pare să fie el însuşi. Zâmbetele lor sunt forţate. Sunt pe o scenă amenajată de eforturile unite ale unor politicieni puternici şi ale presei. Şi foarte repede – se vede cu ochiul liber – învaţă să joace teatru.

Erau, totuşi, diferiţi atunci când băteau din palme şi încercau să aprindă lumânarea, nerăbdători, în timpul uimitoarei petreceri pe care o organizaseră pe rondul din mijlocul intersecţiei. În primul rând, aveau păr. În al doilea rând, nu se uitau la nimeni şi nici nu se priveau pe ei înşişi din afară. Nu îşi schimbau mimica în faţa unei camere de filmat şi nici nu erau conştienţi de propria sărăcie până în clipa în care au fost tunşi.

Aşa a rezolvat statul problema aprinderii lumânării la o petrecere privată a unor copii. A înlocuit felia de tort „civil” cu tortul lor, zâmbetele lor spontane cu salutul militar. Acum trebuie să zâmbeşti, zâmbeşte! Acum trebuie

să mănânci tort, mănâncă! Totul parte a unei rutine şi a unei artificialităţi controlate. Allah să ne păzească statul de toate relele!

Aceşti copii raşi în cap fac parte dintr-o întreagă serie de copii raşi în cap. Efortul Turciei de a elimina diferenţele, ca nu cumva să prezinte vreo ameninţare, prin crearea unui popor monotipic, este o poveste care îşi are originile încă de la fondarea ţării. Totuşi, şi ţara a fost apucată de ceafa, tunsă şi forţată să stea în poziţie de drepţi de fiecare dată când a încercat să se aventureze afară din casă şi să-şi trăiască propria viaţă, să se maturizeze, să-şi formeze o conştiinţă adevărată. De pildă, este posibil să ne imaginăm lovitura de stat din 1980 – în a cărei umbră încă suntem – prin intermediul acestui indiciu vizual. Mii de oameni au fost înghesuiţi în închisori, tunşi ca Ayvaz, torturaţi, forţaţi să poarte uniforme şi să mărşăluiască de dimineaţă până seara, ca soldaţii. Nici în afara închisorilor lucrurile nu stau altfel. Acesta este şi motivul pentru care, până de curând, aproape toţi bărbaţii aveau aceeaşi tunsoare. Lovitura de stat a distribuit un prototip al tunsorii pentru funcţionarii guvernamentali către toţi frizerii din ţară şi i-a transformat pe toţi bărbaţii în Ayvaz. Este important să subliniem că această atitudine nu poate fi atribuită doar militarilor şi statului. Militarii sunt militari, însă nu se poate spune că civilii sunt civili. Cei mai mulţi dintre ei au fost păcăliţi la fel ca Ayvaz, obişnuindu-şi trupurile şi sufletele să stea în poziţie de drepţi încă de la o vârstă fragedă. Din moment ce gândirea unui om nu poate fi schimbată, crizele politice din Turcia sunt rezolvate prin uniformizarea exteriorului.

Femeile nu sunt excluse de la această regulă. Să vă dau un exemplu:

Eşarfa de pe capul doamnei Unakitan a evoluat în mod semnificativ în cursul a şase lumi, adaptându-se „stilului modern”. Unakitan, care face eforturi să-şi asorteze turbanul cu ţinutele sale *casual*, a primit aprecieri de la designeri pentru noul său stil. Aceştia au subliniat că

stilul modern al eşarfelor lui Unakitan este „noua modă în materie de eşarfe de pus pe cap”. Deosebit de popular în rândurile tinerilor, acest fel de a purta o eşarfă pe cap înlesneşte formarea unei funde la ceafă, din moment ce este prinsă la spate cu un ac de păr.

Cuvintele pe care tocmai le-aţi citit sunt dintr-un articol din 2003, de pe prima pagină a ziarului *Hurriyet*, cel mai citit cotidian din Turcia, considerat a reprezenta statul şi statu-quo-ul. Purtând titlul „Soţia unui ministru înţelege moda”, ştirea mondenă atrăgea atenţia asupra stilului „agreabil” al soţiei ministrului finanţelor Kemal Unakitan, Ahsen Hanim, şi o lăuda pentru vestimentaţia sa modernă, în timp ce dezaproba celelalte soţii de miniştri care încă îşi acopereau capul după moda cea veche, mustrându-le pentru că nu mai erau la modă. Declarate „un exemplu pentru toţi”, calităţile lui Ahsen Hanim care erau cele ale unei „femei a republicii”, cum ar fi faptul că ştia să cânte la pian sau să joace tenis, erau scoase în evidenţă şi lăudate. Autorul articolului a mers până într-acolo încât a publicat fotografii „înainte şi după” cu ea în ideea: „Uitaţi ce bine s-a adaptat la «noi»!”, pentru a lăuda modernitatea noului stil de a-şi acoperi capul.

Realizând că toată această chestiune a conservatorismului nu se va încheia prea curând, Turcia seculară se străduia să le identifice şi să le dea drept exemplu pe „purtătoarele de eşarfa care erau suficient de moderne”.

Însă ce ne interesează pe noi, mai mult decât orice altceva, este logoul plasat deasupra articolului: „Să fie pace!” Cu alte cuvinte, ce bine ar fi dacă ciocnirea dintre modernitate şi anti-modernitate, adică între două adversare cu o istorie de antagonism în spate, ar putea face pace cu „o fundă la ceafă”. Ceea ce ne anunţă acest articol este că: „Totul s-ar rezolva dacă ţi-ai acoperi capul aşa şi nu altfel!”

În Turcia avem o expresie care nu cred că este folosită în alte culturi decât pentru a încheia o ceartă între

copii: „Hai să ne pupăm şi să ne împăcăm!”

Această falsă reconciliere sau compromis este aplicată după fiecare criză. Turcia „s-a pupat şi s-a împăcat” încă de la fondarea sa, fără să rezolve nici măcar o singură criză. De exemplu, suporterii grupurilor politice adverse care s-au omorât unii pe alţii înainte de 12 septembrie au fost închişi în aceleaşi celule pentru „apropiere şi împăcare”. Apoi s-a scris în ziare despre „cât de bine se înţelegeau!” în acelaşi fel şi problema eşarfei de pe cap a fost rezolvată cu o fundă. La fel cum se presupunea că gândirea oamenilor va deveni aceeaşi odată ce bărbaţii au fost nevoiţi să aibă aceeaşi tunsoare. Sau, cum am menţionat la început, „procesul simbolic al loviturii de stat”. Cu toate acestea, crizele continuă să ardă mocnit. Nimic nu s-a schimbat. Cei care au executat 20 şi ceva de oameni pe 12 martie 1971 şi cei care au executat un tânăr de 17 ani pe 12 septembrie 1980 sunt aceiaşi care l-au rănit la cap pe Berkin Elvan, un băiat de 14 ani, aruncând spre el cu o cutie de gaz lacrimogen, iar apoi l-au declarat terorist în timp ce acesta era pe patul morţii, în 2013.

Cred că am văzut destule fotografii. Să închidem albumul şi să ne concentrăm pe partea „amuzantă”, prezentul.

AZI / DIMINEAŢĂ

„Geografie, ce vrei de la mine?”

Graffiti, 2015

„Bine aţi venit în ţara dependenţilor de stimuli! E în altă parte, nu în lumea noastră!”

Engin Getan.

PROFESOR DE PSIHIATRIE, *LIFE*, 2002

„*Idare et*!”

E oare o coincidenţă că în limba turcă termenul pentru „a conduce” este acelaşi cu cel pentru „a ignora”? Sau este oare posibil ca, în timp, pe măsură ce actul de a conduce a devenit echivalent cu a ignora, acest termen să ajungă să descrie ambele acţiuni? în plus, de ce trebuie să

trec pentru a treia oară prin coşmarul arestării? Jurnalele mele sunt citite cu voce tare în sala de judecată. Ruşine şi furie… cel puţin nu mai cred că simt paranoică. Oricum, ştiu că în ultimii doi ani aceste coşmaruri i-au urmărit pe majoritatea oamenilor. Dacă e paranoia, atunci este una colectivă. Dimineţile mă întâlneam cu prietenii mei şi depănam „amintiri din sala de judecată”, glumind pe seama lor.

„Astăzi” m-am trezit gândindu-mă la toate acestea şi alegând să aplic singura metodă pe care o ştiu care mă poate scăpa de aceste griji: să ies la alergat! Am început să alerg de când Haruki Murakami[19] a scris că, din moment ce scrisul romanelor este o ocupaţie atât de nesănătoasă, este necesar ca scriitorii să ducă vieţi sănătoase şi să facă jogging. Încă nu am văzut mari îmbunătăţiri din punct de vedere fizic, nici măcar nu au crescut vânzările cărţilor mele, însă este destul de amuzant să-mi irit prietenii care sunt, aproape toţi, deprimaţi din cauza situaţiei în care se află ţara. Alerg în partea europeană a Bosforului, pe ţărmul dintre cartierele Ortakdy şi Bebek Drumul duce de la clasa medie la clasele de sus. Este un drum unde micile fast-fooduri care vând *kokoreţ* şi doner chebap lasă locul restaurantelor, bărcile pescarilor iahturilor de lux şi cafenelele tradiţionale barurilor „lounge” de pe malul mării. Prin urmare, nu e nicio problemă dacă port colanţi la alergat. Te gândeşti la asemenea detalii fără să îţi dai seama. Mă întreb cum este afectată sănătatea psihică a unei femei de gândul sau fărâma de anxietate, plasată în subconştient, că i s-ar putea întâmpla ceva dacă poartă colanţi la alergat? Sau, la drept vorbind, capacitatea ei intelectuală? Dacă o femeie din Turcia ar încerca să facă inventarul lucrurilor care o îngrijorează în subconştient, pe care le întoarce pe toate feţele şi la care se tot gândeşte pe parcursul unei zile, lista ar fi probabil la fel de lungă ca

19 Haruki Murakami (n. 1949) este scriitor japonez, a cărui faimă a depășit granițele țării sale. Este pasionat de maraton, a alergat într-o cursă de maraton în Grecia și a scris o carte de memorii ale unui alegător de cursă lungă (n. red.).

şirul de cifre care se înşiră la dreapta numărului *pl*. Auzind acestea, un occidental a cărui experienţă legată de Turcia se rezumă la vacanţele petrecute în costume de baie şi bikini ar putea crede că suntem nişte nebune cu tendinţe paranoice. Şi totuşi, avem motive serioase să ne întristăm din cauza acestor halucinaţii paranoice. Bunăoară, pentru că am auzit povestea unei tinere femei, pe numele său Didem Yaylali. Deşi este reprezentativă pentru Turcia de astăzi şi pentru vieţile multor femei, la prima vedere povestea pare să conţină prea multe detalii. Însă, credeţi-mă, această scurtă întâmplare descrie multe dintre problemele Turciei.

UCIDEREA" NECONDAMNABILĂ" A UNEI FEMEI

„Era o fată drăguţă, încântătoare! Doar că nu a trăit aşa cum ar fi vrut ei să trăiască".

Asta pretindea Evrim în timp ce plângea la telefon. Evrim era cea mai bună prietenă a lui Didem Yaylali, care s-a sinucis în 2013. Tânăra viitoare judecătoare fusese găsită în camera de hotel în care se sinucisese. Cauza morţii femeii, o roşcată plină de viaţă, s-a dovedit a fi „colanţii". Deşi îndeplinise toate criteriile profesionale, înaltul Consiliu al Judecătorilor şi Procurorilor pur şi simplu refuza să o numească în funcţie. Bineînţeles că nu acesta este singurul aspect al „uciderii necondamnabile a unei femei". Să citim povestea aşa cum a fost scrisă într-o scrisoare pe care mi-a trimis-o Evrim, colega de apartament a lui Didem, de profesie ingineră, cea care a plâns la telefon:

Aş vrea să vă spun povestea morţii lui Didem Yaylali, orchestrată de cei din domeniul ei profesional, care au împins-o să se sinucidă. Până anul trecut, când a aflat că nu avea să ajungă niciodată judecătoare, Didem fusese o persoană foarte veselă, plină de energie şi un profesionist adevărat care adora dreptul, urmărea şi cunoştea pe de rost fiecare schimbare din domeniul legislativ. Din momentul în care a aflat că nu avea să fie numită în funcţie, Didem a fost aruncată în mod conştient şi

deliberat într-o lume kafkiană. Nici nu a fost concediată, nici nu i s-a dat numirea. Au încercat să îi altereze percepţia lucrurilor împotriva cărora lupta şi a felului în care o făcea. De fiecare dată când ea le bătea la uşă, plină de speranţă, stimabilii judecătorii noştri (!) din înaltul Consiliu al Judecătorilor şi Procurorilor îi spuneau, indirect, că trebuia să-şi abandoneze principiile şi să le sărute mâinile dacă voia să fie numită în funcţie.

Într-o zi, după ce m-am întors de la muncă, m-a întrebat: „Evrim, ce înseamnă conservator?” Când i-am răspuns: „Înseamnă să fii reacţionar, Didem, de ce întrebi?”, ea mi-a spus: „Un judecător de la ÎCJP mi-a spus că aşa trebuie să fiu şi că de asta mi se întâmplă ce mi se întâmplă”. În ultimele luni de viaţă, într-o încercare disperată de a-şi salva onoarea, Didem plănuise să lucreze ca judecător o singură zi înainte de a-şi da demisia, în cazul în care primea slujba. Însă nu i-au permis acest lucru. Au lăsat-o pe Didem în purgatoriu. Nici măcar nu i-au permis să lucreze ca avocat.

Plănuia ca, atunci când i-ar fi permis, să devină avocat stagiar. Cu toate acestea, din cauză că ei nu îi dădeau voie, nu putea pleca nicăieri. Au legat-o şi nu au lăsat-o să se mai mişte. Au condus-o în mod conştient şi intenţionat spre moarte. Ea mai avea un prieten, Nebi, a cărui cerere de numire avea să fie respinsă, din alte motive, şi care se discuta în acelaşi timp cu cererea ei. Nebi a primit răspunsul negativ luna trecută, însă despre cererea lui Didem nu s-a vorbit nimic. Didem aştepta cu nerăbdare datele la care se comunicau public rezultatele şi de fiecare dată se întorcea acasă dezamăgită. Dacă totuşi nu corespundea cerinţelor, de ce nu o refuzau pur şi simplu? Ei ştiau că dacă o refuzau ar fi însemnat un fel de recompensă pentru ea.

Numai doi dintre colegii săi de clasă au venit la înmormântare. Prietenii ei (judecători şi procurori care primiseră numirile) nu au venit de frică. Ei ştiau versiunea adevărată a poveştii lui Didem, însă voiau să-şi asigure

propriile cariere. Într-o societate conservatoare cuprinsă de panică, voci ca a lui Didem, care îşi cereau, pe bună dreptate, drepturile şi libertăţile, erau amuţite. Didem avusese mulţi prieteni în grupa ei, viitori judecători şi procurori. Beau cu toţii şi spuneau mereu: „Asigură-te că nimeni nu ştie sau nu aude nimic despre asta”. Didem nu putea fi atât de duplicitară.

Pentru că nu i-au lăsat lui Didem altă opţiune în afara sinuciderii, pentru că au omorât cu bună ştiinţă un specialist competent cum era Didem, pentru că au eliminat cuvântul „libertate” din vocabularul lor, am aflat şi noi cine sunt cu adevărat şi că sunt vinovaţi.

Tolga Onur, o prietenă de-a lui Didem şi o altă viitoare judecătoare care nu a fost numită în funcţie pentru că nu era destul de „conservatoare”, a scris următorul text în care povesteşte detaliile uciderii kafkiene a unei tinere femei educate:

Iată procedura: eşti obiectul unei persecuţii constante, în timpul căreia încearcă pe toate căile să îţi găsească defecte. Vor să găsească argumente. Motivul pentru care fac asta este de a crea o atmosferă de teamă. Nu trebuie să aparţii unei tabere sau alteia. Nu au nevoie decât de informaţia că nu faci parte din tabăra lor. Aşa că citesc dosarele lui Didem şi găsesc un raport scris cu câteva luni în urmă. Fusese la spital, suspectă de pneumonie. Raportul avea ştampila spitalului şi însemnările din registru, însă doctorul uitase să îl semneze. Doar pentru acest lucru, hotărâseră să nu îi aprobe avansarea în grad, ca pedeapsă. În schimb, ÎCJP a hotărât să nu o numească în funcţie pe motiv că primise această pedeapsă, cu o săptămână înainte de termenul la care ar fi trebuit să fie numită în funcţie. Se pare că un membru al ÎCJP i-a spus că „trebuie să fie conservatoare”. Când a recunoscut că nu înţelege despre ce este vorba, i-au spus: „Trebuie să fii atentă. O judecătoare nu poartă colanţi”. Didem a fost şocată pentru că nu purta colanţi decât în weekend. Un alt membru al ÎCJP a întrebat-o: „E

posibil să fi făcut pneumonie pentru că te-ai apucat de băut? Ai cumva probleme personale?

Pe scurt, este cât se poate de posibil să ucizi o femeie care poartă colanţi şi să nu laşi nicio urmă – nici măcar nu trebuie să o strangulezi cu ei. Crimele ale căror victime sunt femei au crescut în Turcia în mod dramatic în ultimii 10 ani. După proporţiile fenomenului, ai crede că în Turcia li s-a declarat război femeilor. Cel puţin o astfel de crimă odioasă are loc în fiecare zi, zguduind întreaga naţiune. Să comiţi o asemenea crimă invizibilă! Pentru asta e nevoie de o mică schimbare a Constituţiei. Dar cum?

În 2010, Turcia a decis să propună schimbarea unor părţi din Constituţie care fuseseră introduse după lovitura de stat din 1980. Suna bine: în sfârşit, „Constituţia umbrită de lovitura de stat avea să se schimbe considerabil”. De fapt, aşa a fost prezentat amendamentul de către AKP. Deşi fuseseră aduse multe schimbări Constituţiei din 1982 până în prezent, AKP şi-a construit operaţiunile de propagandă în jurul temei „Turcia devine în sfârşit democratică”. Frântura de adevăr a propagandei era următoarea: liderii loviturii de stat aveau să fie trimişi în judecată, în cele din urmă. Articolul din Constituţie care preciza că nu se poate intenta un proces organizatorilor loviturii de stat avea să fie abolit. După cum ştiţi din capitolul anterior, nimeni nu a fost judecat, însă acest val de neseriozitate a fost încurajat înainte de referendum. Tayyip Erdogan, pe atunci prim-ministru, a luptat din toate puterile pentru un amendament la care celelalte partide s-au opus, declarându-şi scepticismul. A şi plâns în timpul unui miting la care a participat, ceea ce, s-a dovedit mai târziu, avea să devină o stratagemă obişnuită la care avea să apeleze înainte de fiecare alegeri. Partea cea mai proastă a fost că a plâns din cauza unui subiect care îi face să plângă pe toţi cei care au luptat pentru justiţie, egalitate şi libertate în Turcia.

Vă amintiţi numele Erdal Eren? De la tribuna Adunării naţionale, Erdogan le-a prezentat din nou opozanţilor săi, cu mare abilitate, o alegere morală, în timp

ce citea cu ochii înlăcrimaţi scrisoarea lui Erdal Eren, spânzurat la 16 ani după ce evaluarea „vârstei oaselor sale” fusese falsificată, împreună cu scrisorile altor prizonieri care au fost executaţi prin spânzuram în timpul loviturii de stat din 12 septembrie. Nu am vrut şi noi ca organizatorii loviturii de stat să fie aduşi în faţa justiţiei, pentru ca aceia care au torturat oameni să fie demascaţi? Ba da. În schimb, a trebuit să-i dăm domnului Erdogan ceea ce a vrut. Dar ce îşi dorea el? Să îi permitem să schimbe structura Curţii Constituţionale în favoarea administraţiei sale. În plus, trebuia să împiedicăm Consiliul de Stat să se amestece în treburile lui Erdogan. Apoi, dacă era posibil, trebuia să permitem administraţiei să hotărască cine este acceptat în înaltul Consiliu al Judecătorilor şi Procurorilor, care fusese, până atunci, autonom. Cu alte cuvinte, dacă voiam să-i vedem pe ucigaşii lui Erdal Eren în sala de judecată, trebuia să i-o dăm pe Didem Yaylali. Şi i-am dat-o. Ceea ce s-a întâmplat înainte de referendum a fost destul de dezgustător, să fiu sinceră. Cei care au pretins că amendamentul „va compromite principiul separării puterilor” au fost acuzaţi că simt „simpatizanţi ai loviturii de stat”. Intelectualii au fost din nou divizaţi, aşa cum au fost încă din clipa când AKP a ajuns la putere, însă, de această dată, ruptura a fost şi mai vizibilă. De o parte au fost cei care au zâmbit ironic înainte de a-i acuza pe disidenţi că sunt „simpatizanţi ai loviturii de stat” şi de cealaltă parte cei care s-au străduit zadarnic să explice publicului care uitase ce se petrecuse ce anume era ÎCJP şi ce ar însemna schimbarea comitetului. Un slogan a ajuns să fie reprezentativ pentru această perioadă: „Nu-i de ajuns, dar votez da!”

Aceasta însemna: „Deşi această schimbare a Constituţiei nu este suficientă, trebuie totuşi să votăm da”. Era un discurs răspândit de liberalii cu pretenţii, care validau din punct de vedere intelectual administraţia. De una singură, administraţia nu ar fi putut, în mod normal, obţine schimbarea Constituţiei, însă schimbarea a fost

consimţită de referendum datorită acestei metode strălucite de propagandă. Didem Yaylali nu a fost singura care a murit: în scurt timp, oamenii implicaţi în procese – politice sau de altă natură – se sfătuiau unul pe altul la intrarea în sala de judecată: „Dacă nu eşti unul de-al lor, nu vor judeca în favoarea ta chiar dacă ai dreptate”.

Având acum un control total al administraţiei şi al puterii legislative datorită sistemului electoral din Turcia, partidul aflat la putere avea control şi asupra justiţiei, singura putere a statului care mai putea fi considerată independentă. Dacă ai fi întrebat, în calitate de outsider: „Cum e posibil aşa ceva? Cum poţi păcăli o ţară întreagă?”, ai fi aflat că ceea ce a dus la acest lucru este *Gleichschaltung*.

Şi printre intelectuali tot *Gleichschaltung* era regula, ca să zic aşa. Nu şi pentru ceilalţi. Şi nu am uitat asta niciodată. Am părăsit Germania, obsedată fiind de ideea, firește că destul de exagerată: Niciodată! Nu mă voi mai implica niciodată în nicio întreprindere intelectuală.

(Hannah Arendt, *Essays în Understanding, 1930 – 1954*:

Formation, Exile and Totalitarism, 2005)

Gleichschaltung... pentru cei care nu vorbesc limba germană acest cuvânt este imposibil de citit sau de pronunţat. Şi totuşi, este un concept la care, odată definit, mulţi oameni din Turcia ar reacţiona: „A, da! Treaba aia!” Permiteţi-mi să dezvălui explicaţia oferită de editorul lucrării citate mai sus:

„Coordonare politică. Un termen care descrie capitularea masivă în faţa schimbării climatului politic din epoca nazistă cu scopul de a-ţi asigura propria poziţie socială sau de a obţine o slujbă”.

Hannah Arendt, filosof politic şi scriitoare care a cunoscut îndeaproape epoca nazistă, adaugă faptul că această capitulare nu este făcută din cauza constrângerilor administraţiei, ci de bunăvoie. Tocmai această consimţire a făcut-o pe Arendt să spună: „Blestemaţi să fie toţi

intelectualii!” Este genul de capitulare pe care toţi cei cu un minimum de bun-simţ care au cunoscut intelectualitatea din Istanbul în ultimii 10 ani o ştiu foarte bine. Literaţi care ţin discursuri pe care nu le-a cerut nimeni, intelectuali care se conformează cerinţelor fără să fie obligaţi să o facă, „concursurile de preamărire a administraţiei” care i-au uluit până şi pe cei aflaţi la putere. *Gleichschaltung* a devenit un subiect destul de învechit pentru noi din momentul în care hegemonia intelectuală şi politică formată de aceşti „voluntari” a fost eradicată, din fericire, de protestele Gezi. Învechit, însă încă relevant.

Prietenul meu, ziaristul Nick Ashdown, care lucrează în Turcia, mi-a spus într-o zi: „Turcia seamănă cu o închisoare”. Am crezut că îmi va vorbi de oprimare, de încălcarea drepturilor omului sau de alte asemenea lucruri. Mi-a spus însă altceva: „La fel ca în închisoare, trebuie să devii membrul unei găşti politice ca să scapi cu viaţă!”

Perfect adevărat Există, totuşi, şi altă problemă. Cei care cunosc intelectualitatea din Istanbul ştiu despre ce vorbesc. Există o singură gaşcă importantă. Este cea a Oportuniştilor, cei care sunt gata să se urce pe orice val intelectual sau politic la modă. Gaşca lor a luptat din răsputeri încă din prima zi a administraţiei AKP pentru a-i prezenta pe liderii politici ca pe nişte apărători ai democraţiei. După protestele Gezi, ei au pierdut din vizibilitate. Până şi Neil Faulkner, în introducerea ediţiei turceşti a lucrării lui o *istorie marxistă a lumii*, spune: „Turcia nu se va mai întoarce la rutina ei de dinainte de Taksim. A început o nouă epocă a protestului”.

Cu toate acestea, în anii premergători evenimentelor din Gezi, când AKP era atrăgător pentru intelectuali în timp ce mii de oameni erau judecaţi şi închişi ilegal sau ca urmare a unor procese politice, totul era destul de neclar. Mulţi intelectuali, scriitori şi ziarişti se temeau nu de furia elitei aflate la putere, ci de excomunicarea din

intelectualitate. Să fii persoana care strică bucuria altora atunci când toată lumea se conformează este la fel de înfricoşător pentru noi, adulţii, pe cât era şi atunci când eram copii. În această privinţă, ceea ce s-a aflat atunci când Qarşi, un grup de suporteri ai echipei de fotbal Beşiktaș, au fost acuzaţi de tentativă de lovitură de stat din cauza rolului lor activ în mişcarea Gezi s-a dovedit foarte educativ. Cem Yakişkan, proprietar de magazin şi purtător de cuvânt al grupului, a dat dovadă de un curaj care le lipseşte multor intelectuali

Judecător: Eşti acuzat că ai încercat – să organizezi o lovitură de stat. Ce ai de spus?

Cem Yakişkan: Dacă am fi avut noi atâta putere, am fi făcut-o pe Beşiktaș campioană!

Puţini intelectuali au fost în stare să răspundă cu asemenea claritate atunci când ziariştii, membrii de sindicat, avocaţii sau studenţii au fost acuzaţi că au organizat lovituri de stat, folosindu-se împotriva lor dovezi fabricate şi afirmaţii absurde. Numărul celor care erau nerăbdători să se supună era tragic de mare. În plus, nici reacţia internaţională la ascensiunea la putere a AKP nu poate fi ignorată. Intelectualitatea internaţională a fost atât de entuziastă, încât ai fi spus că aşteptau de multă vreme acest moment. Mai ales desemnarea Turciei de către Statele Unite ale Americii ca un model pentru ţările arabe i-a convins pe mulţi intelectuali. Unul dintre aceştia a fost Slavoj Zizek[20]. Când acesta a afirmat că Turcia ar putea fi un model pentru ţările arabe într-un moment în care sute de ziarişti, avocaţi, studenţi, politicieni şi membri de sindicat erau închişi ca urmare a persecuţiilor politice, nu m-am putut abţine să nu scriu următoarea scrisoare:

Dragă domnule Zizek, în calitate de persoană care v-a urmărit îndeaproape opera, mă simt obligată să vă scriu după ce am ascultat comentariile dumneavoastră despre

20 Slavoj Zizek (n. 1949) este un filosof de orientare hegeliană, psihanalist, politolog marxist, teoretician al cinematografiei și critic cultural (n. red.).

Turcia. Vă împărtăşesc admiraţia pentru ţara mea, admiraţie care, cred, v-a făcut să spuneţi: „Dacă lumea arabă are într-adevăr nevoie de un model, acesta nu poate fi decât Turcia” şi totuşi nu pot să mă abţin să repet fraza cu care mi-am încheiat contribuţia la dezbaterile de la Doña de pe 12 ianuarie: „Turcia nu poate fi un model pentru ţările arabe pentru că are ea însăşi destule probleme”. Unul din lucrurile dezgustătoare despre regimurile autoritare, după cum bine ştiţi, este că transformă scriitorii în imbecili, obligându-ne să repetăm evidenţele la nesfârşit: „Jurnaliştii nu ar trebui închişi”, „E un act de cruzime să trimiţi minori kurzi la închisoare”, „Gazele lacrimogene nu ar trebui folosite în mod excesiv, mai ales atunci când cauzează moartea unor oameni”, „Studenţii care poartă o pancartă prin care cer educaţie liberă nu ar trebui închişi ani de zile”, „Nu ar trebui să existe pedepse fără judecată” etc.

Am trăit o scădere intimidantă a propriului mei IQ în ultima vreme, datorită frecvenţei cu care repet faptul că Turcia devine un stat bazat pe frică. Oamenii buni din Turcia sunt deja sătui de sălile de judecată între care aleargă ca urmare a unor procese politice care l-ar face până şi pe Kafka să-şi revizuiască opera.

Iată de ce stimatul mei prieten, ziaristul Ahmet Şik, într-un moment în care s-a apărat de o acuzaţie ridicolă, l-a citat pe Roland Barthes[21] care spunea: „Fascismul nu îi reduce pe oameni la tăcere, ci îi forţează să vorbească”. împreună cu alţi 103 ziarişti, Ahmet a fost închis un an, fără să fi fost judecat. Vă invit să admiraţi ultima modă judiciară din Turcia: acuzaţii neclare, fără dovezi solide, închisoare vreme de luni sau chiar ani de zile. Cu peste 9.000 de dosare deschise la Curtea Europeană a Drepturilor Omului în 2011, Turcia este cel mai mare contravenient în materie de libertate de expresie.

Dacă aceste cifre nu sunt de ajuns, ar trebui să ştiţi

21 Roland Barthes (1915-1980) a fost eseist, critic, filosof francez. A fost unul dintre principalii animatori ai mișcării structuraliste (n. red.).

că acum câteva zile avocatul lui Ahmet, în pledoaria sa, a spus judecătorilor că procurorii l-au ameninţat sub pretextul că în urma acestei pledoarii ar putea fi pus sub acuzare conform legilor împotriva terorismului. Cred că veţi fi de acord cu mine că avocatul are tot dreptul să fie speriat, având în vedere că există precedentul a 40 de avocaţi închişi din cauza aceloraşi legi împotriva terorismului – prin urmare antidemocratice.

Ştiu că nu mai aveţi încredere în Europa, aşa că s-ar putea să nu vă intereseze aceste cifre. Am auzit că încă vă inspiră protestele pentru libertate din piaţa Tahrir. Cred că prietenii noştri comuni din Egipt, Tunisia şi Siria merită ceva mai bun decât viaţa din Turcia. După ce am trăit un an în Beirut, am scris despre poveştile din Tahrir iar acum locuiesc în Tunisia, am ajuns să cred că Turcia ar putea ea însăşi găsi inspiraţie în respectul pentru viaţă din aceste ţări.

Compatrioţii mei care îşi dau foc şi mor nu au fost niciodată la fel de cunoscuţi precum Mohamed Bouazizi[22] în Tunisia. Pe 22 iunie 2010, Erkan Giimuştaş şi-a dat foc pentru a protesta împotriva condiţiilor din închisori. Sunt sigură că nu sunt mulţi cei care îi ştiu numele în Turcia. Moartea lui de abia dacă a ajuns în rapoartele Asociaţiei Turce a Drepturilor Omului, nici gând să ajungă un subiect fierbinte în presă.

Poliţia noastră nu este mai puţin nemiloasă decât SCAF[23] din Egipt. Metin Lokumcu, un învăţător, a murit din cauza unui atac de cord cauzat de folosirea excesivă a gazelor lacrimogene în timpul unui asalt al forţelor de ordine asupra oamenilor care protestau împotriva guvernului pe 31 mai 2011.

Prietenii lui au fost arestaţi din cauza legii împotriva terorismului atunci când au vrut să protesteze împotriva

22 Mohamed Bouazizi (1984-2011) a fost un negustor de zarzavaturi din Tunisia. El s-a auto-incendiat în ziua de 17 decembrie 2010 și a murit la 4 ianuarie 2011 (n. red.).

23 Consiliul Suprem al Forțelor Armate (n. red.).

represaliilor la adresa protestatarilor.

Copiii kurzi care, pentru a câştiga ceva bani, au fost nevoiţi să practice contrabandă cu ţigări în zona frontierei muntoase cu Irakul nu au fost mai norocoşi decât tinerele victime din Siria. Pozele lor nu au ajuns la ştiri atunci când nouă dintre ei au fost omorâţi după un „accident din timpul unei operaţiuni" din Uludere. Guvernul a hotărât să muşamalizeze incidentul şi prim-ministrul a declarat că aceia care critică felul în care a fost rezolvat incidentul sunt nedrepţi cu guvernul. La urma urmei, poate că Turcia are o imagine mai bună şi calificative mai mari de la FMI doar datorită dezvoltării economice. Ultimul lucru pe care l-aş vrea este să devin unul din acei scriitori care nu au nimic altceva de spus despre ţările lor decât să demaşte greşelile care simt comise acolo. Nu este numai nedrept pentru ţara mea, ci şi profund dureros pentru mine. Mai ales atunci când faci toate acestea într-o altă limbă, simţi că răneşti legăturile emoţionale cu ţara pe care o iubeşti. Sunt sigură că înţelegeţi ce vreau să spun. Însă mă face să sufăr felul în care slujiţi scopurilor unui proiect internaţional de marketing spunând că Turcia poate servi drept model lumii arabe. Noi, în calitate de cetăţeni ai Turciei, meritǎm mai mult. La fel şi arabii.

A dumneavoastră.

Ece Temelkuran

Până la urmă, intelectualitatea din ţară şi din străinătate a oferit Turciei calificativul „bon pour 1 Orient", considerând că o brumă de democraţie este de ajuns pentru o ţară din Est. Aceasta a fost lunga poveste a morţii lui Didem Yaylali. Totuşi, discuţia despre faptul că niciunul din prietenii săi nu a venit la înmormântare este ceva mai complicată. Mai bine ar fi să vă povestesc despre asta după ce ne punem celebru colanţi şi facem jogging de-a lungul Bosforului. Aerul curat al Bosforului ar putea să ne limpezească minţile după atâtea discuţii. Mai ales problema „neapartenenţei la grupul lor"… Chiar ar fi de folos să tragem aer în piept înainte de a discuta despre

această chestiune comică.

„NOI” ŞI „EI”.

Ţărmul Bosforului este înţesat de bărci şi, pe măsură ce cartierele devin mai bogate, de iahturi. Unele dintre aceste iahturi sunt amenajate ca nişte palate otomane. Sau orice ar înţelege un proprietar de agenţie de turism prin termenul otoman, orice ar dori să vadă în Turcia turiştii din Golf după ce urmăresc cele mai populare emisiuni de la posturile de televiziune turceşti. Aceasta se traduce printr-un exces de accesorii aurite, mătăsuri şi broderii. Unele bărci au la bord manechine otomane (!) plasate la provă, care i-ar face până şi pe cei mai rezistenţi dintre noi să sufere de greţuri. Se pare că este pe placul turiştilor să facă fotografii lângă manechine de tipul celor întâlnite în vitrinele magazinelor, gătite cu mustaţa, barba şi hainele unui paşă otoman. Dacă te saturi de prostiile legate de „redescoperirea trecutului” de lângă mal, pe faleză sunt instalate nenumărate panouri publicitare. În general, acestea pot fi împărţite în două categorii. Fie fac reclamă unor spectacole sau filme de o importanţă şi frecvenţă a apariţiilor fără precedent în Turcia şi care urmează să fie difuzate la televiziunea naţională sau unor proiecte de tipul „o nouă viaţă”. Vom reveni la reclamele pentru spectacole şi filme. Faptul că descrieri precum „spaţiu de locuit”, „viaţă liniştită” sau „lângă oameni ca tine” simt folosite din ce în ce mai des pentru a face reclamă unor proiecte de construcţii dezvăluie un adevăr naţional evident: străzile cu graffiti şi reclame sunt jurnalul secret al unei ţări. Codurile lor au multe de spus celor care le descifrează şi, din acest punct de vedere, aceste reclame pot fi legate de sinuciderea unei tinere sănătoase din clasa medie care dorea să devină judecătoare, pentru că „nu era ca ei”. Sectorul construcţiilor este colacul de salvare al economiilor subdezvoltate şi da, aceasta este explicaţia pentru explozia exagerată de cartiere de case şi complexe de apartamente. Însă mesajul subînţeles că „trebuie să trăieşti lângă cei care îţi seamănă” pe care îl transmit

aceste reclame reprezintă cu totul altceva.

Pentru a înţelege mai bine, să ne întoarcem la seara de 22 iulie 2007. AKP tocmai a câştigat alegerile şi prim-ministrul se pregăteşte să ţină unul din faimoasele sale discursuri de la balcon. Încă de când AKP a ajuns la putere, discursurile de la balcon din seara alegerilor au ajuns să fie văzute ca un exerciţiu democratic, iar declaraţiile prim-ministrului ca nişte profeţii mai importante decât legile. Agenda naţională este mai dependentă de ceea ce are de spus domnul Erdogan în seara respectivă decât de activităţile partidului său. În acea seară care marca al doilea mandat la putere al AKP, prim-ministrul Tayyip păşește în balcon în uralele mulţimii şi în sunet de marş, marea de oameni fiind în pragul extazului. Acum începe distracţia.

Prim-ministrul se adresează mulţimii: „Să văd steagurile! Ceea ce face un steag să fie steag este sângele de pe el. Să spunem acum întregii Turcii: o ţară, un steag, o patrie, un stat!”

Este posibil ca prim-ministrul să nu îşi dea seama, însă fraza originală sună astfel: „Eine stadt, ein folk, ein Führer!”

Este sloganul celor care îi lasă în viaţă doar pe cei care simt ca ei şi îi anihilează pe toţi ceilalţi. Având în vedere şi mesajul prompt al domnului Erdogan, „Obiectiv 2023!”, venit din partea liderului unui partid al cărui etos este conservatorismul islamic… Vă puteţi imagina restul.

După ce i-a descris pe toţi cei care au votat cu alte partide decât AKP ca fiind „parte din bogăţia noastră” şi a proclamat că jumătatea din ţară care nu este pro – AKP este de fapt „felul de mâncare secundar al ţării”, domnul Erdogan continuă: „AKP ocupă acum locul central al societăţii noastre!”

Scena următoare a fost compusă cu mare efort, pentru a însoţi aceste cuvinte exact în clipa în care le rosteşte: domnul Erdogan, soţia lui Emine Hanim, purtând o eşarfă pe cap, Abdullah Gül şi soţia sa Hayriinnisa Gül,

purtând şi ea eşarfa pe cap.

Mesajul este următorul: iată care este acum „punctul median”, iată ce este „normal”. Altfel spus, dacă nu arăţi ca ei, eşti marginalizat. Nici statul, nici poporul şi nici oamenii nu mai sunt ai tăi, tu eşti acum „celălalt”. În cel mai bun caz eşti un fel de mâncare secundar!

După discursul din noaptea alegerilor, toată lumea se înghesuia la televiziuni să comenteze acelaşi subiect: reconcilierea socială!

Cercurile de afaceri, media şi politicienii care nu simt pro – AKP susţin că AKP trebuie să se reconcilieze cu alte grupuri sociale şi cu celelalte partide. „Sperăm că aşa va fi”, „Asta ne dorim”, spun ei. De fapt este un apel la milă. Ei cer clasei conducătoare să aibă milă. Pentru că nu poţi constrânge un lider cu asemenea putere socială care să îi aducă aproape jumătate din voturi. Poţi doar să faci apel la mila lui. Poţi doar să te rogi să nu îi anihileze pe cei care nu sunt ca el. Şi, după cum ştiţi, numai führerilor li se cere milă.

*

Şi, de fapt, asta s-a şi întâmplat. După alegeri, AKP a renunţat la masca democratică şi civilizată. Acum, în pieţe, prim-ministrul se referea cât se poate de clar la „noi” şi, înainte de a-i admonesta pe cei care nu erau ca el, striga: „Ei!”

Domnul Erdogan era un adevărat pionier când vine vorba de „ei”. Din clipa în care a început să susţină separarea între „noi” şi „ei”, o ţară care era deja nesigură în ceea ce priveşte cultura coeziunii, a fost divizată în două, drept prin mijlocul ei. Se credea că fisura este între laicism şi anti-laicism. Cel puţin aşa a fost în timpul primului mandat al AKP. în ziare apăreau fraze ostentative: „Pentru un stil de viaţă occidental…” Apoi urmau promisiuni legate de cartiere de vile în care să locuiască conservatorii religioşi: „Pentru o viaţă liniştită…”

„Liniştea” era parola conservatorilor. Însemna că „ei” erau cei care stăteau între conservatori şi liniştea lor. De

fapt, spaţiul lor personal a fost invadat de o balcanizare intensă. De fiecare dată când vorbea, prim-ministrul căuta acest tip de retorică: „Am fost victimele lor. Am fost striviţi. Şi totuşi astăzi, chiar dacă avem puterea, îi tolerăm”.

În Turcia avem un proverb destul de vulgar: dacă imamul trage vânturi, credincioşii trebuie să-l depăşească. Din cauza vulgarităţii, oamenii îl formulează uneori astfel: dacă până şi imamul face asta, ce n-ar face credincioşii!

Cu cât mai mult vorbeşte „imamul” de toleranţă şi solidaritate, cu atât şi membrii partidului său – şi, la picioarele lor, soldaţii Švejk[24] şi oamenii de rând care formează capilarele societăţii – încep să facă tot ce le stă în putinţă pentru a-i împinge pe „ei” spre marginile societăţii, având vântul victimizării în spate. Didem Yaylali a fost una din victimele acestui traseu. Articolul „Patologia victimizării sacre” al academicianului Fethi Aţikel ne ajută să înţelegem mai bine problema:

Victoria ideologică [a victimizării sacre] constă în abilitatea sa de a mobiliza energia negativă a maselor („mica Americă”, „măreaţa Turcie”, „lumea turcă de la Adriatică la Marele Zid Chinezesc” etc.) spre un nivel politic mai înalt, de a propaga credinţa optimistă că negativitatea socială îşi va găsi rezolvarea într-o cauză superioară. În abilitatea ei de a amâna „energia negativă disidentă” care îşi are originile în disperarea socială, prin promisiunea unei viitoare victorii… în capacitatea de a transforma energia disidentă îndreptată spre marele ideal într-un vehicul de sublimare negativă… în mobilizarea maselor deposedate în jurul unui *telos* semiautoritar, semiagresiv pe care îl pot internaliza la nivelul spiritual şi care controlează energia socială negativă…

Înainte de venirea sa la putere, dar şi după aceea, prim-ministrul a continuat să se refere la o victimizare istorică şi la o stare de victimizare colectivă. „Ei, spunea el, nu ne-au luat în serios, nu ne-au lăsat să ne manifestăm

241 în 1b. greacă, „ţel”, „scop” (n. red.).

religia, ne-au tras înapoi, ne-au luat drepturile, ne-au tratat cu dispreţ, ne-au umilit”. Ca şi cum Turcia ar fi fost condusă de un regim socialist antireligiös încă de la fondarea sa, iar acum, în sfârşit, „oamenii vor conduce”! Prim-ministrul vorbea de o „nouă Turcie”, de „măreaţa Turcie”. Şi, aşa cum am văzut în articolul de mai sus, el tot amâna acea zi glorioasă: Obiectiv 2023!

Şi în timp ce împovăra masele şi aşa greu încercate prin cele mai sălbatice politici capitaliste, îi impulsiona în timpul mitingurilor cu aceste cuvinte: „Voi sunteţi Tucia! Trebuie să faceţi lucruri măreţe!”

Aşa că iată: cei care puteau vedea „patologia”, refuzau să fie parte din ea şi nu puteau trăi cu acest entuziasm amăgitor erau acum „ei” şi dacă nu se puteau adapta la „noi”, atunci era ca şi cum ar fi fost singuri. Ca Didem Yaylali… Pe de altă parte, „noi” am fost mereu victime. Dintotdeauna. Chiar şi când era acuzat de fraudă, dovedită cu ajutorul unor stenograme, când sute de oameni erau închişi pe motive politice, când nicio voce disidentă nu se putea face auzită în media, când oamenii erau omorâţi în bătaie pentru că nu posteau, când lira turcească s-a prăbuşit în comparaţie cu dolarul sau când 301 mineri au murit într-o singură noapte într-o mină administrată de o firmă apropiată guvernului, guvernul a fost „persecutat şi nedreptăţit” şi totul nu era decât o conspiraţie împotriva lui. Victimizarea sacră valida mereu „înclinaţia spre o compensaţie vindicativă”. Într-o asemenea măsură încât la un moment dat a apărut următorul text care, privind înapoi spre 2012, pare o comedie neagră:

Am auzit că voi aţi fost cei care aţi distribuit laptele stricat. Am hotărât să trecem pe la voi să vedem cine sunteţi. Nu ne înţelegeţi greşit, nu credem că sunteţi singurii care greşesc în afacerea aceasta. Cei care au fost păcăliţi de mustaţa ta moderată, islamică şi de parfumul de ulei de trandafir cu care te dai – adică cei care ţi-au oferit un contract în această industrie a laptelui – ei sunt

adevăraţii vinovaţi.

E normal ca un guvern atât de mizerabil să ne dea lapte stricat.

Nu aveţi unde să fugiţi. Pentru că acum există Redhack!

PS: De fapt nu v-am spart programul. Ceea ce vedeţi e doar o chestiune psihologică.

Acest text a apărut pe site-urile a trei mari companii de lactate. Un grup de hackeri disidenţi anonimi care se autointitulează Redhack a postat acest mesaj pe paginile web ale companiilor, însoţindu-l cu o fotografie-suvenir. În fotografie toţi membrii grupului poată măştile zâmbitoare din *Vdela Vendett*a'.

În urma acestei acţiuni, au fost lăudaţi de mulţi oameni pe platformele de socializare, fiind numiţi „grupul lui Robin Hood din Turcia". Unii ar putea crede că titulatura de „Robin Hood" este o exagerare atunci când vine vorba de spargerea site-urilor a trei mari companii de lactate. În plus, mesajul lor nu era foarte clar pentru oamenii care nu ştiau exact ce se întâmpla în Turcia în acea perioadă. Iată întreaga poveste. Când a început proiectul distribuirii de produse lactate în şcoli, planul era ca milioane de elevi să primească lapte gratuit. Totul a început cu mare entuziasm. În primele ore după demararea proiectului, micile cutii de lapte au adus glorie guvernului.

Apoi au început să apară mai multe ştiri din 12 oraşe diferite. Pe măsură ce trecea timpul, televiziunile nu mai puteau face faţă avalanşei de ştiri despre numărul din ce în ce mai mare de copii spitalizaţi, prezentând simptome de toxiinfecţie alimentară. Când ziariştii au încercat să afle mai multe detalii, câţiva dintre primarii din oraşele mai mari au găsit o explicaţie cât se poate de interesantă: „Copiii nu au nimic. E o chestiune psihologică". Această declaraţie i-a inspirat pe membrii Redhack să spargă site-ul într-un mod „psihologic".

Până la sfârşitul zilei, 1193 de copii au fost spitalizaţi.

În ziua următoare, media aştepta declaraţii despre această problemă sau cel puţin informaţii despre starea fizică a copiilor şi nu doar

1 Film din 2006. Este povestea unei tinere din clasa muncitoare, care este salvată dintr-o situaţie de viaţă şi de moarte de către un om mascat cunoscut doar ca „V” (n. red.).

despre psihologia lor. Aşa că purtătorul de cuvânt al guvernului a luat cuvântul, atât doar că a şocat media şi mai mult. El a spus: „Nu este vorba de toxiinfecţie alimentară. Poate fi, însă, supradoză. În unele situaţii, atunci când copiii beau lapte pentru prima dată, pot apărea asemenea cazuri”. Deşi au fost doar trei fraze, declaraţia a fost atât de bogată în semnificaţii, încât a produs o avalanşă de glume amare şi multă indignare.

Cei mai mulţi oameni discutau despre ce anume era mai scandalos: autorităţile care anunţaseră că acei copii suferiseră de pe urma unei „supradoze” de lapte sau dezvăluirea că mii de copii din Turcia gustaseră pentru prima dată în viaţă lapte în şcoala primară. Şi alţi miniştri au făcut declaraţii similare. Una din explicaţiile posibile date de oficiali pentru spitalizarea copiilor a fost şi „copiilor le era prea foame”. Din moment ce o bună parte din furie a fost exprimată pe reţelele de socializare şi nu în presa tradiţională, autorităţile politice s-au grăbit să condamne „reacţia nedreaptă” la marele lor proiect. Ministrul alimentaţiei, agriculturii şi creşterii animalelor a spus că „guvernul va continua proiectul distribuirii laptelui în şcoli în ciuda tuturor provocărilor”. După această declaraţie, mulţi oameni şi-au dat cu părerea pe reţelele de socializare, sugerând guvernului să-i interogheze pe copiii spitalizaţi pentru că „au uneltit împotriva guvernului, lăsându-se otrăviţi”.

Unii au spus că laptele nu avea nimic şi că de vină au fost copiii. Prin urmare ei ar trebui controlaţi, nu laptele.

A venit şi a doua zi a proiectului de distribuire a laptelui. Ne-am fi aşteptat ca după o asemenea reacţie să

se procedeze cu mai multă grijă, însă nu a fost aşa. Începând de dimineaţă, au apărut nenumărate ştiri: sute de copii spitalizaţi.

Ar fi cât se poate de nedrept şi părtinitor faţă de Islam să pretinzi că guvernul a făcut totul intenţionat. Însă a doua zi a campaniei de distribuire a laptelui în şcoli am aflat că guvernul fusese atacat cu o moţiune în Parlament, privind regulile proiectului de distribuire a laptelui. Partidul Republican al Poporului introdusese moţiunea împotriva guvernului din cauza standardelor pe care guvernul le aplicase acelor companii care vindeau lapte statului. Deloc surprinzător, guvernul nu a răspuns nici atunci şi nici până acum. Niciuna dintre firmele de lactate nu a făcut vreun comentariu.

La întâlnirea aripii de tineret a partidului său, prim-ministrul Erdogan a ţinut un discurs cât se poate de captivant în faţa tinerilor simpatizanţi. Una din frazele sale a fost cu adevărat memorabilă. A spus: „Vreau o tânără generaţie care să ţină la religia ei! Vreau tineri care să nu ierte nedreptăţile!” în mod clar, nu voia o nouă generaţie care să unelteaască împotriva lui lăsându-se otrăviţi!

În timp ce înflorea generaţia care „nu ierta nedreptăţile”, prăpastia dintre „noi” şi „ei” se adâncea. Linia de demarcaţie nu mai era secular/non-secular, ci obedienţa. Dacă nu ar fi fost aşa, Insan Eliaţik, traducătorul Coranului în limba turcă şi personalitate distinsă în cercurile islamice, nu ar fi fost printre *personae non grataie* din acea vreme. A fost o mişcare izvorâtă din furie şi resentiment, pornită cu scopul de a prelua controlul total asupra vieţilor oamenilor. Când Insan Eliaţik, împreună cu alţi câţiva scriitori islamici, au organizat „Cinele Pământeşti” împotriva „lăcomiei şi cruzimii” în luna Ramadamului, a devenit clar că falia din societate avea de-a face cu supunerea în faţa partidului şi nu cu religia. Atunci când Eliaţik şi alţi intelectuali au întrerupt postul în stradă, împreună cu oamenii fără adăpost, au hotărât să o facă în faţa teraselor hotelurilor

de cinci stele în care simpatizanţii şi membrii AKP îşi întrerupeau, la rândul lor, postul, astfel că tinerii AKP care „nu iertau şi ţineau la religia lor” puteau acum să îl denunţe pe teolog ca pe un necredincios, din simplul motiv că a criticat partidul.

Să încheiem alergarea noastră din ce în ce mai sufocantă cu câteva cuvinte legate de clădirile desenate pe panourile publicitare deja menţionate. Aceste clădiri nu sunt doar nişte monumente ridicate în cinstea prăpastiei dintre „noi” şi „ei”, ci şi nişte indicatori ai proiectului „Noua Turcie” al AKP. Pentru că procesul care are loc în Turcia astăzi nu este unul de islamizare, ci de *dubaizare*.

Guvernul turc iubeşte mallurile. Nu le iubeşte doar ca pe nişte indicatori sclipitori ai unei economii prospere. Ei cred că deschiderea de noi malluri reprezintă o soluţie magică la cele mai importante probleme politice şi sociale ale ţării. În ultimii 10 ani de guvernare AKP, întreaga Anatolie s-a umplut de malluri apărute ca ciupercile după ploaie. Cu faţadele lor extravagante pe dinafară şi muzica dată la maximum înăuntru, mallurile sunt locurile sacre de venerare a capitalismului, adevărate inimi ale oraşelor şi mai mult decât atât. Ca alte malluri din alte părţi ale globului, ele dau naştere unui nou stereotip. Omul care se perindă între magazine. O specie care nu consumă neapărat, ci îşi umple timpul, de fapt viaţa, contemplând consumul. Din moment ce majoritatea oamenilor nu îşi permit să cumpere bunurile care se vând în malluri, ei se duc acolo pentru a-i vedea pe alţii cumpărând şi ca „să fie văzuţi” în acele locuri, aproape de căldura prosperităţii. Tinerii, mai ales băieţi şi fete din cartierele sărace ale marilor oraşe, se strâng în grupuri pentru a organiza vizite turistice în timpul cărora să vadă viaţa strălucitoare a claselor superioare. Mallurile nu sunt doar o nouă versiune a Agorei – în această versiune modernă nu poţi vorbi din cauza volumului la care se ascultă muzica şi a ecourilor neîntrerupte – ci au rolul de a oferi vizitatorilor o anume stare de siguranţă într-o comunitate segregată. Pe măsură

ce străzile devin mai conservatoare şi mai nesigure, mallurile par a fi un univers paralel, unde totul este mai curat şi mai puţin tensionat. Le permit oamenilor să se deghizeze în cei bogaţi – incluzându-le aici şi pe vânzătoarele din magazine care sunt plătite cu salariul minim. Având libertatea de a cumpăra sau trăind iluzia consumului, oamenii se simt „liberi”, aşa cum mi s-a spus când am luat interviuri oamenilor sărmani care se plimbau prin malluri. Se naşte o nouă fiinţă care venerează în tăcere produsele din vitrine şi este dependentă de obiecte ostentative. Ca în Dubai.

Oficialii AKP şi prim-ministrul preferă să considere mallul indiciul unei ţări prospere. Dacă nu alegi această viaţă paralelă, dacă nu eşti împăcat cu libertatea de a cumpăra sau cu iluzia consumului, atunci trebuie să fie ceva în neregulă cu tine. În mod automat, înseamnă că eşti exclus din „societate” şi devii un Outsider, ceea ce înseamnă, aşa cum am fost învăţaţi atât de bine, că devii invizibil, într-o zi bună, sau atacat cu gaze lacrimogene, într-o zi mai puţin bună. „Veniţi în propriul nostru Dubai. Ce altceva vreţi, pentru numele lui Allah?”

Dubaizarea societăţii nu este, bineînţeles, o invenţie turcească. Crearea unor vieţi paralele în societăţile conservatoare are loc la o scară monumentală în ţările din Golf. Acum acest fenomen a cuprins Turcia. La prima vedere, invazia de malluri încurajată de guvern pare a fi produsul unei proiecţii sociale limitate. Însă când analizezi mai atent, realizezi că este, de fapt, un proiect social de a transforma individul într-o fiinţă care să care pe umerii săi consumul docil al unei societăţi cu valori conservatoare. Este visul de a deveni „mica Chină musulmană” a unei ţări despre care se credea că va ajunge „mica Americă”.

În plus, dubaizarea a fost un proiect menit să ia lumea din spaţiul public şi să o aducă în interiorul unor clădiri pentru a desfiinţa statutul străzii de spaţiu politic şi social. Prin urmare, nu a fost o coincidenţă că protestele Gezi au fost declanşate de tăierea unor copaci pentru a

facilita construirea unui mall în piaţa Taksim. Revolta Gezi a fost un protest împotriva acestui mare proiect social menit să remodeleze nu doar oraşul, ci şi perspectiva individuală asupra vieţii.

Fiindcă am ajuns la jumătatea traseului pe care alergăm, să vorbim şi despre panourile publicitare de pe marginea drumului care promovează emisiunile televiziunii de stat şi legătura dintre ele şi sinuciderea lui Didem Yaylali, înainte de a ajunge în cartierul Bebek Aşa cum se prezintă situaţia, mai sunt şi alte lucruri de făcut şi de vorbit despre „azi”.

„TRĂIASCĂ PADIŞAHUL NOSTRU!”

Pe panourile publicitare sunt destul de mulţi otomani. Padişahi, paşi, tineri soldaţi cu o atitudine insolentă. Toţi sunt îngrijiţi, toţi au o privire fixă, ca şi cum ar fi posedaţi de o viziune spirituală. Numele spectacolelor şi emisiunilor sunt şi ele ciudate: *învierea*, *Crucea*, *Cuceritorul*… în postere mai apar femei frumoase care se roagă şi femei urâte care nu se roagă. Vulgaritatea lor şi transparenţa cu care transmit anumite idei evidenţiază faptul că scopul lor nu este arta sau divertismentul, ci educaţia. La fel ca filmele de propagandă făcute cu sprijinul Ministerului Culturii, şi ele primesc ajutor de la stat într-un fel în care filmele obişnuite nu îl pot primi. Misiunea lor este de a pregăti din punct de vedere psihologic publicul pentru „noua Turcie”. Fiecare apără estetica conservatorismului rural în faţa stilului de viaţă al clasei medii, urban şi laic. Că veni vorba… să amintim şi de primarul[25] din Ankara, un brand mondial şi adevărată legendă în felul său. A devenit primar în 1994 şi prima lui realizare a fost demolarea unei statui pe motiv că i se vedeau sânii. A rămas în istoria esteticii din Turcia cu un aforism pe care l-a rostit în aceeaşi zi: „Scuip pe asemenea «artă»!”

În 2015 este încă primar. De-a lungul timpului, a înlocuit treptat statuile pe care le-a demolat cu altele. A adăugat la şirul nesfârşit al ciudăţeniilor şi pe aceea de a

25 Este vorba despre Melih Gdkțek (n. red.).

ridica statuia unui robot în centrul capitalei. Văzând că întâmpină proteste vehemente, a făcut următoarea declaraţie: „Voi ordona să fie mutată şi înlocuită cu statuia unui dinozaur!”

Tot el are pasiunea de a împodobi Ankara cu ceasuri. Este ultima etapă a unui lanţ de evenimente pe care le-a organizat, cum ar fi ridicarea în tot oraşul a unor statui de plastic reprezentând sportivi, personaje de desene animate aşezate la intrarea în oraş, statuia unui ceainic, cascade artificiale din ipsos, dale asemănătoare mozaicurilor din băile publice, semafoare cu modele criptice care îi derutează pe oameni, sensul de mers pe bulevarde, pe care îl schimbă noaptea şi multe altele. Permiteţi-mi să adaug că unele ceasuri au forma unora de mână. Mi se pare că Ankara are destul din atmosfera unei „camere cu multe curiozităţi” încât să atragă turişti. Nu am nicio îndoială că nenumăratele tertipuri bizare ale primarului din Ankara se dovedesc mai amuzante pentru turişti decât celebrele formaţiuni stâncoase asemănătoare coşurilor de fum din poveşti. În cel mai rău caz, un asemenea tur ar putea fi o introducere minunată în starea psihologică de neînţeles a Turciei.

Institutul pentru corectarea timpului este una din operele majore ale literaturii turce. În strânsă legătură cu criza modernizării care a avut loc în Turcia la începutul anilor 1950, Ahmet Hamdi Tanpinar îşi imaginează o instituţie al cărei scop este sincronizarea ceasurilor: „Să fii realist nu înseamnă să vezi adevărul aşa cum este. Este o încercare de a crea o relaţie cu adevărul, care să fie benefică pentru noi”.

La fel ca primarul din Ankara, toţi ceilalţi membri AKP şi-au creat o anume „relaţie cu adevărul” şi au înţeles perfect „realitatea” că ceea ce contează este să-l facă fericit pe prim-ministru – „Şeful”, cum îl numesc în context informai. Nu contează nimic altceva. Atâta timp cât se supun, vor putea să pună în practică orice fantezie le-ar veni în minte, oricât de ciudată ar fi. La fel ca mulţimea

pro – AKP care s-a adunat să asculte discursul de la balcon, ţinut după alegerile din 30 mai 2014, ei ştiau, precum ştia şi Goebbels în timpul său, să-şi sincronizeze ceasurile cu cele ale partidului aflat la putere: „Nu am nicio conştiinţă; Führerul este conştiinţa mea!”

Înainte de alegerile respective, care au consimţit victoria AKP, Turcia a fost martora morţii a doi copii. Las la o parte faptul că neglijenţe enorme legate de familia prim-ministrului şi de prietenii săi au fost aduse la cunoştinţa tuturor chiar înainte de alegeri, permiţând AKP să folosească din nou retorica victimizării. În acea seară, prim-ministrul a fost însoţit în balcon de rudele şi de miniştrii care fuseseră acuzaţi de nereguli, pentru a ţine discursul victorios. Să ignorăm faptul ruşinos de a se fi îmbrăţişat ostentativ şi să ne întoarcem la problema celor doi copii.

Ece Su avea cinci ani când s-a urcat pe feribot, în maşina condusă de mama ei. Feribotul a plecat chiar în clipa când ele urcau şi Ece Su s-a înecat. Cei care au discutat despre acest incident sau au atras atenţia asupra lui pe reţelele de socializare au fost atacaţi de utilizatorii Twitter care susţineau guvernul. „Ce urmăreşti de fapt?” speculau unii. „Încerci să ne provoci”, acuzau alţii. Mai erau unii care spuneau: „Avea leucemie, murea oricum”. Toate acestea s-au făcut cu o asemenea intensitate, încât oamenii care doreau identificarea celor responsabili de moartea fetiţei au fost forţaţi să renunţe.

Despre următorul deces a aflat întreaga lume.

Berkin Elvan, im băiat de 14 ani, a suferit o leziune craniană din cauza unui tub cu gaz lacrimogen aruncat în timpul protestelor Gezi şi, după ce a stat în comă câteva luni, a murit la vârsta de 15 ani. Milioane de oameni din întreaga ţară au ieşit în stradă cu mesajul: „Nu vrem să ne mai moară copiii. Opriţi actele violente ale poliţiştilor şi muşamalizarea lor de către administraţie”. Au cunoscut, la rândul lor, violenţa poliţiştilor.

Părinţii băiatului nu au fost lăsaţi să-şi plângă copilul

în linişte, prim-ministrul fiind cel care a încurajat mulţimea să huiduie familia lui Berkin în timpul mitingurilor preelectorale, acuzându-i că simt terorişti.

Aceste două decese au avut loc înainte de alegeri. Au venit apoi alegerile care au culminat cu discursul de la balcon al prim-ministrului, devenit o adevărată instituţie în democraţia noastră.

Declaraţiile prim-ministrului au fost bizare: „Suntem în război cu Siria”, s-a grăbit să anunţe.

Înainte să ne putem manifesta şocul produs de faptul că noi nici măcar nu ştiam acest lucru, a continuat discursul declarând că cei care au „conspirat” împotriva lui vor fi „urmăriţi până în văgăunile în care stau”.

Deşi nu contra Siriei, prim-ministrul a cerut o mobilizare generală… împotriva opozanţilor săi. Susţinătorii lui adunaţi în faţa balconului pentru a asculta discursul învingătorului au punctat fiecare declaraţie plină de ură cu sloganuri aiurite ca: „Trăiască padişahul nostru!”

Acestea se întâmplau în vremurile în care rezultatele alegerilor erau neclare şi acuzaţiile de practici ilegale erau cât se poate de serioase. O parte din opoziţie s-a retras în spatele unei abordări cinice de tipul: „Să nu mai avem alegeri. Nu merită să cheltuim atâţia bani”. Aproape toată lumea înţelegea acum cât se poate de bine afirmaţia lui Stalin: „Nu contează cine votează. Contează cine numără voturile”.

Într-un sistem în care justiţia nu mai prezintă încredere şi nu este imparţială, în care administraţia admite în mod deschis că nu respectă legea, în care puterea legislativă este obstrucţionată de conducători, singura forţă care nu este controlată de stat este strada. Cu condiţia să suporţi gazele lacrimogene.

Pe de altă parte, suporterii militanţi ai AKP, care pentru o anumită perioadă au tăcut în faţa acuzelor de practici ilegale, au prins din nou curaj atunci când prim-ministrul a anunţat victoria în alegeri, deşi scrutinul încă

nu se încheiase. Le-a luat doar două zile să domine atât strada cât şi reţelele de socializare, impunând ideea că orice şi oricine nu era ca ei trebuia distrus.

Întrebarea: „Pregăteşte cineva terenul pentru un război civil?” – care, până atunci, fusese doar o idee, rareori auzită – a început să fie rostită cu o intensitate şi frecvenţă sporrite.

În acest moment, în care un nor negru de disperare s-a abătut asupra Turciei, semnalând anihilarea completă a conştiinţei, a moralităţii, a sistemului de justiţie şi a oricăror interese comune, a apărut pe Twitter o ştire care nu avea nimic de-a face cu politica. Un copil de trei ani şi jumătate, Pamir, a dispărut după somnul de prânz. Comunitatea de pe Twitter a adoptat cauza lui Pamir cu o neliniştite care depăşea limitele normalului. De fapt, Turcia părea să spună: „Nu mai putem tolera încă o înmormântare a unui copil”.

Nu mult după aceasta, sute de oameni care pretindeau că sunt susţinători ai AKP au început să strige „conspiraţie!” pe Twitter. Şi-au însoţit mesajele cu informaţia că Pamir era alevit şi că avea să fie folosit drept catalizator pentru noi demonstraţii şi au încercat să inducă un sentiment de ură faţă de Pamir şi de familia lui. Cealaltă tabără, cea care încerca să-l caute pe băiat, a reacţionat, fireşte, în faţa acestui „răutăţi absolute”.

Au repetat întrebarea pe care o formulaseră la un moment dat Adorno[26], Freud şi Arendt „Cum este posibil ca ei să fie atât de răi?”

Nu era vorba de mita electorală, de acuzaţiile de fraudă electorală sau de procesele politice menite să elimine orice opinie individuală… O întrebare încolţea nu doar în minţile intelectualilor, ci şi a celorlalţi oameni care urmăreau desfăşurarea evenimentelor politice: „Când se vor sfârşi rea-voinţa, ura, alienarea şi încurajarea violenţei?”

Prim-ministrul îi cataloga drept „gunoaiele societăţii”

26 Theodor W. Adorno (1903-1969) a fost filosof german (n. red.).

pe cei pe care îi numise, cu şapte ani în urmă, „felul de mâncare secundar” al societăţii. În plus, le cerea adepţilor săi înfocaţi şi dornici de răzbunare: „Faceţi tot ce vă stă în putere!” Toţi cei care erau martorii furiei nemărginite a mulţimii devotate care striga: „Trăiască padişahul nostru!” au început să înţeleagă cum să îşi sincronizeze ceasurile cât mai bine. Posturile de televiziune, municipalităţile, ziariştii şi oamenii de rând ştiau că nu trebuie să se întrebe: „Care padişah?”, aşa că se uitau la televizor, urmărind emisiunile de ştiri pentru a înţelege mai bine regimul iminent al sultanului. Pe de altă parte, Didem Yaylali şi ai ei se uitau la aceste ceasuri şi ecrane şi se întrebau, cu aceeaşi consternare dureroasă care rămăsese neschimbată încă de la începuturile umanităţii: „Cum este posibil ca ei să fie atât de răi?”

Dacă nu aţi obosit încă, ar fi bine să mai zăbovim puţin asupra expresiei „consternare dureroasă” Pentru că este o realitate pe care ocunoaşte în cu toţii foarte bine, deşi nu am discutat pe marginea ei atât cât ar fi trebuit.

Anul: 1941

Ziua: 22 iunie

Ivan nu s-a luptat cu nimeni în viaţa lui.

(nici măcar cu armeanul Sagamanian, om bun la suflet, însă aprig), nu pentru că îi era frică ci pentru că iubea pacea.

Şi nu dorea rău niciunei ţări.

Ivan avea o singură slăbiciune:

se mira cu mare uşurinţă, asemenea unui copil.

Şi era, în mod ciudat, uimit şi îndurerat din cauza ascensiunii lui Hitler, în Germania. În ciuda trădării social-democratului, naţiunea lui Marx şi Engels, Beethoven şi Schiller, proletariatul, tovarăşii noştri comunişti şi Telman, îl vor da jos cu siguranţă, se gândea Ivan.

Hitler nu a fost dat jos.

Ivan era şi mai mirat, şi mai îndurerat.

(Nazim Hikmet, *Human Landscapes front my*

Country[27])

De-a lungul istoriei umanităţii, mulţi dintre noi au fost tulburaţi de aceeaşi întrebare, formulată în toate limbile pământului, iar consternarea dureroasă produsă de această întrebare va continua să ne înnebunească până când specia noastră va înceta să mai existe: „De ce nu vor oamenii să trăiască într-un sistem mai omenos?”

Această întrebare profund umană se află în centrul discuţiei despre miile de oameni omorâţi şi despre milioanele de vieţi rănite, de la şeicul Bedreddin[28] la Marx, de la Mustafa Suphi[29], prima crimă neelucidată din Turcia, la Berkin Elvan, care a murit la 15 ani după ce a fost lovit de un recipient cu gaz lacrimogen aruncat de „un ofiţer de poliţie neidentificat” în timpul protestelor Gezi. Pare o întrebare copilărească: „Cum pot alege oamenii opresiunea în locul rezistenţei?” sau „Cum pot oamenii să-i adore şi să-i slujească pe tiranii lor?”

Umanitatea aşteaptă de la ea însăşi frumuseţe, dreptate, tot ce este mai uman. Mai ales în vremurile grele. Şi totuşi…

Când oamenii sunt confruntaţi cu nedreptatea şi brutalitatea, copiii lor încep să îşi piardă umanitatea. Atunci când umanitatea trăieşte o epocă brutală, caracterizată de suferinţă, nedreptate şi cruzime, ea devine capabilă de autoanihilare. Să reacţionezi la o lovitură la fel de natural ca atunci când ai fi un obiect, să organizezi o rezistenţă ca reflex natural împotriva opresiunii… O, ce vis frumos! Uman, desăvârşit de uman şi totuşi prea frumos ca să fie adevărat.

O mare responsabilitate cade pe umerii celor care au trăit pentru acest vis. Înseamnă că trebuie să îi convingă

27 Roman în versuri, scris în timpul celui de-al Doilea Război Mondial; este povestea nașterii Turciei moderne, spusă prin ochii oamenilor din toate clasele sociale (n. red.).

28 Teolog musulman, reformator social și religios, care a condus o revoltă împotriva Imperiului Otoman în 1416 (n. red.).

29 Mustafa Suphi (1883-1921) a fost primul președinte al comitetului central al Partidului Comunist din Turcia (n. red.).

pe ceilalţi să viseze la un ideal care nu s-a materializat niciodată, acela de a crea un rai pe pământ! De-a lungul istoriei, cei mai distinşi reprezentanţi ai rasei umane au fost măcelăriţi din cauza acestui vis de către oameni mai puţin stimabili, care erau convinşi că nu era decât un vis. Cei care credeau în semenii lor au fost aproape de fiecare dată declaraţi „duşmani ai poporului" de către cei care adorau puterea. Această acuzaţie a fost mereu cea mai mare şi totuşi cel mai uşor de crezut minciună din lume. Iar ei erau mereu încremeniţi în aceeaşi consternare dureroasă. La fel s-a întâmplat şi în Turcia ultimilor 10 ani în care nu ne-am găsit cuvintele şi ne-am tot pus întrebări despre mersul lucrurilor şi despre cum am ajuns unde am ajuns. Ca în cazul lui Didem Yaylali…

Cum a fost posibil ca prim-ministrul să rămână la fel de puternic şi mereu învingător după toate decesele acestor copii şi după toate acuzaţiile de corupţie? Unul dintre noi, cei care ne-am tot pus întrebări despre această situaţie, Ozan Tuziin, a făcut următoarea descoperire în 2013. Vă invit să analizaţi următorul fragment în cazul în care o persoană care vă conduce doar cu numele vă înnebuneşte. S-ar putea să vă fie util. Tuziin a investigat metodele domnului Erdogan şi a descoperit algoritmul care îi permite să pozeze în nevinovat în ciuda tuturor ororilor pe care le-a făcut şi să convingă oamenii că este o victimă, în ciuda faptului că el deţine puterea:

Tayyip Erdogan are un algoritm pe care l-a perfectat de-a lungul timpului şi la care face apel pentru a răspunde la întrebările care i se pun. În calitate de absolvent de Ştiinţele Comunicării, am încercat să îl analizez.

Algoritmul este format din câţiva paşi pe care, atunci când are destul timp, îi foloseşte integral (de la 1 la 8), iar atunci când este presat de timp, îi foloseşte doar pe unii (în general 1, 3 şi 6).

O să vă explic mai bine ce vreau să spun oferindu-vă un exemplu. Mă voi întoarce în copilăria lui Erdogan şi voi presupune că a spart o vază.

Tayyip este singur acasă. Mama lui se întoarce şi găseşte vaza spartă. îl întreabă: „Tu ai spart vaza?”

Pasul 1: Modifică retorica legată de greşeala făcută, pentru a arăta că nu este ceva rău şi încearcă să o prezinţi ca pe ceva bun.

Nu am spart vaza, doar am dezmembrat-o ca să fie mai uşor de reconstruit.

Exemple ale acestei tehnici desprinse din viaţa reală:

„Nu facem niciun rău copacilor, doar îi scoatem din rădăcini şi îi mutăm”.

„Nu m-am schimbat, m-am perfecţionat”.

„Nu interzicem alcoolul, introducem reguli despre consumul de alcool”.

Pasul 2: Convinge oamenii că tu eşti ultimul om din lume care ar putea încălca legea sau face o greşeală.

De ce să vreau să sparg vaza? Şi eu sunt o vază. Când aţi cumpărat vaza, eu am cărat-o pe umăr, urcând patru etaje, adică, mai precis, 93 de trepte. Eu am fost cel care a spus că trebuie să o punem la adăpost, ca să o ferim de soare. Tot eu am fost cel care a acoperit-o atunci când au venit prietenii mei, pentru ca nimeni să nu fie invidios şi să o deoache. Eu sunt cel mai mare admirator al vazei, aşa că de ce să-i fac eu rău?

Exemple ale acestei tehnici desprinse din viaţa reală:

„De ce să vrem să tăiem copacii când noi am plantat trei cvadrilioane de copaci?”

„De ce să vrem să punem presiune pe justiţie când noi suntem cei care au construit cele mai mari tribunale din Turcia şi le-am oferit cele mai multe facilităţi din istoria republicii?”

Pasul 3: Minimalizează importanţa problemei, prezint-o ca fiind normală şi explică, oferind câteva exemple, că totul putea fi mult mai rău.

În plus, nu înţeleg de ce se face atâta tevatură pentru rearanjarea unei vaze. Vazele sunt obiecte decorative învechite, folosite mai ales în fostele ţări comuniste. Vedeţi cumva vaze în casele oamenilor din America sau din

Anglia? în cel mai bun caz vazele sunt nişte chestii baroce rămase din România lui Ceauşescu sau din oblastiile ucrainene afectate încă de socialism. Au vreun rost în lumea modernă? Nu. Atunci nu înţeleg reacţia voastră. Personal, cred că dezmembrarea vazei trebuia făcută de mult.

Exemple ale acestei tehnici desprinse din viaţa reală:

„Nu suntem singurii care au reglementări legate de alcool. Credeţi că le-am inventat noi? Uitaţi-vă la ţările scandinave, la Franţa, la Anglia, ei au reguli de sute de ori mai stricte. Regulile noastre sunt foarte permisive”.

Pasul 4: Foloseşte-ţi farmecul şi înţelepciunea pentru a-ţi doborî adversarii. Pretinde că nu ai făcut-o când ai avut ocazia.

Veniţi la mine cu aceste acuzaţii când eu aş fi putut să sparg vaza de zeci de ori până acum. Stau în fiecare zi acasă, cu vaza. De ce nu am spart-o înainte, dacă tot credeţi că simt agresiv? Puteam să o sparg, puteam să o fac dispărută pentru totdeauna, însă nu am făcut-o. Nu am făcut-o, deşi eu şi vaza nu vedem mereu lucrurile la fel, pentru că respect părerile celorlalţi. Dreptul oamenilor de a iubi vaza este sfânt pentru mine. Eu iubesc vaza nu pentru că e o vază, ci pentru creatorul ei. Sunt dispus să garantez pentru fiecare vază din această casă.

Exemple ale acestei tehnici desprinse din viaţa reală:

Adevărul este că această tehnică nu este folosită doar de Erdogan, ci şi de ceilalţi membri ai partidului său. Exemple recente: „Puteam să tăiem internetul în timpul evenimentelor Gezi, dar n-am făcut-o”. Sau, ca să-l citäm pe Melih Gdkţek: „Puteam să vă strângem de gât acolo şi atunci şi să dăm naibii democraţia”.

Pasul 5: Nu lăsa niciodată o întrebare fără răspuns. Răspunde în felul următor: „Să presupunem că ceea ce spuneţi este adevărat”. Acceptă posibilitatea şi afişează o atitudine responsabilă în această privinţă.

Să presupunem că este adevărat ce spuneţi. Ceea ce spuneţi că s-a întâmplat cu vaza este adevărat. Înseamnă

asta oare că eu sunt vinovat pentru toate? E posibil s-o fi dărâmat curentul sau o pisică. I-am dat instrucţiunile necesare lui Mustafa, băiatul vecinului, să investigheze problema. El va analiza viteza cu care a bătut vântul, va examina comportamentul pisicii şi îmi va raporta concluziile. Dacă observ vreo neregularitate, eu personal voi pedepsi pisica. Eu voi repara ferestrele. Eu am grijă de fiecare lucru. Fac totul pentru casa noastră, pentru frumuseţea şi bunăstarea vieţii noastre.

Exemple ale acestei tehnici desprinse din viaţa reală:

„Este adevărat că au existat plângeri despre folosirea exagerată de gaze lacrimogene în timpul evenimentelor Gezi. Am dat instrucţiuni părţilor competente ca aceste probleme să fie investigate. Dacă, într-adevăr, acuzaţiile sunt adevărate, vom cerceta şi vom lua măsurile necesare. Nu vrem şi nici nu putem accepta să se petreacă asemenea fapte”.

Pasul 6: Dacă cineva pune la îndoială versiunea ta despre adevăr, îndoieşte-te de sinceritatea lui.

Trebuie să ne gândim şi la alt aspect. Vaza din camera de zi nu este nici pe departe prima vază din lume care a fost dezmembrată. Văd că eşti foarte grijuliu cu vazele. Atunci de ce nu ai avut nicio reacţie când vazele vecinului au fost sparte de fiul său şi asta nu o dată, ci de două ori? Unde erai atunci? De ce nu erai lângă mătuşa Ayşe care lăcrima după ce porţelanurile ei s-au spart? Este oare vaza aceasta specială pentru că are legătură cu mine? Intenţia ta nu este să mănânci struguri, ci să-l ataci pe proprietarul viei. Vaza nu este decât o scuză.

Exemple ale acestei tehnici desprinse din viaţa reală:

„Dacă tot vă plac atât de mult copacii, unde eraţi voi când m-am dat peste cap ca să împiedic construirea unei universităţi într-o zonă împădurită? Unde erau atunci aceste mulţimi?”

„Dacă sunteţi atât de pătimaşi în legătură cu libertatea presei, unde eraţi în jurul datei de 28 februarie?

Pasul 7: Ai scăpat, că ai reuşit să rezolvi totul din

vorbe. Acum foloseşte situaţia în avantajul tău şi atacă-ţi adversarii.

Această întâmplare cu vaza spartă este exact ceea ce ar face Ali, fratele meu mai mic. Asta face el. Cine a spart vitrina bibliotecii anul trecut şi a lovit cu mingea casetofonul tatii când era mic? Ali. Vă spun eu că el este în spatele poveştii. Se apropia momentul când tata decidea cine primeşte bani de buzunar şi cum el nu putea să fie mai bun decât mine la şcoală, a găsit o metodă să iasă în avantaj. Tata ştie foarte bine toate astea. El ia mereu hotărâri corecte, aşa că nu am niciun motiv de îngrijorare. Eu vorbesc cu tata mereu.

Exemple ale acestei tehnici desprinse din viaţa reală:

Toate aceste demonstraţii şi revolte sunt produsul gândirii de tipul CLIP. Ei sunt în spatele lor: se apropie alegerile şi cred că au găsit o cale să iasă în avantaj. Ei organizează grupurile de la marginea societăţii şi încearcă să-i facă pe nişte bandiţi să agite lucrurile. Noi îi cunoaştem pe oameni; oamenii noştri nu pot fi păcăliţi atât de uşor. Poporul vede tot”.

Pasul 8: Problema a fost soluţionată, întrebările au primit răspuns. Direcţionează discursul în aşa fel încât să ieşi în avantaj, lăudându-ţi caracterul şi acţiunile.

Nimic din toate acestea nu contează pentru mine, mamă. Eu îmi văd de treaba mea. Uite, în primii doi ani de gimnaziu am fost primul din clasă. Ies mereu în evidenţă. Mamele celorlalţi copii le spun mereu că ar trebui să fie ca Tayyip. Aşa stau lucrurile. Note de 10 la religie, educaţie fizică, matematică. Acesta-i adevărul, îmi văd de treaba mea, îmi văd de lecţii. Mă străduiesc şi voi continua să mă străduiesc să ajung un fiu vrednic de familia mea şi să îmbunătăţesc imaginea familiei, pentru a deveni cea mai respectată din bloc, aşa cum spune şi tata.

Acest truc politic de comunicare sau algoritm retoric există cu adevărat. Totuşi, motivul din spatele strigătului: „Trăiască padişahul nostru!” poate fi găsit, din păcate, nu în vorbe, ci în foame. Cu alte cuvinte, suveranitatea este

obţinută în primul rând făcând apel la stomacurile oamenilor, nu la creierele lor.

Iată versiunea scurtă a felului în care oamenii sunt educaţi prin foame şi letargie.

După suprimarea eforturilor umanitare prin loviturile de stat militare din 1971 şi 1980, luptele pentru drepturile omului împotriva forţelor paramilitare ale statului din anii 1990 şi protestele legate de sărăcia cauzată de politicile opresive ale FMI din anii 2000, numai AKP a dat pâine săracilor şi promisiunea unei speranţe. Reţeaua creată de comunitatea lui Fethullah Gulen s-a unit cu organizaţiile locale de partid şi „au dat o mână de ajutor săracilor" sub forma ajutoarelor sociale. Provenienţa banilor era neclară şi voturile au fost cumpărate pe faţă cu un pachet de bulgur, făină sau cu o sticlă de ulei. Părerea generală de atunci a fost că drepturile oamenilor erau distribuite cu mare economie, sub formă de ajutoare sociale. S-a format încet o societate dependentă de asemenea pomeni şi, ca în orice societate bazată pe acte de caritate, soarta tuturor depindea de mila celui care dădea ajutoarele. Insan Eliaţik, unul dintre oamenii cei mai puţin agreaţi de administraţie, avea să declare: „După calculele mele, existenţa materială şi spirituală a cel puţin 100.000 de oameni depinde de existenţa domnului Erdogan". De fapt, supravieţuirea a milioane de oameni depindea de rămânerea la putere a AKP. Prin urmare, pentru milioanele care trebuiau să creadă orice le spunea „Şeful" pentru a duce o viaţă liniştită, vorbăria inutilă nu era o opţiune. Într-o societate dependentă de ajutoare sociale, ideea tăierii mâinii care te hrăneşte este o noţiune înspăimântătoare şi cei care doresc acest lucru, care nu fac parte din sistem, merită să fie pedepsiţi. Aşa cum s-a întâmplat cu Didem Yaylali…

Lunga noastră alergare aproape se termină. Dar ce-i asta? Cinci femei merg cu bicicleta. Vin direct spre mine, una în spatele celeilalte, fără să se ferească. Întind braţele şi gesticulez ca şi cum aş spune: Incredibil! Trec în goană pe lângă mine. Mă enervez. Indignată, termin tura de

alergat. Când ajung acasă găsesc un comentariu pe contul meu de Twitter: „Domnişoara Temelkuran a fost iritată că a văzut femei cu capul acoperit cu o eşarfă, care mergeau cu bicicleta în cartierul Bebek!”

Cum m-au recunoscut este o cu totul altă poveste – una care merită spusă, separat, având în vedere evenimentele curente din Turcia – însă să fiu acuzată că am fost iritată la vederea unor femei cu capul acoperit într-un cartier exclusivist precum Bebek… asta chiar e o poveste remarcabilă! Permiteţi-mi să v-o spun…

CEA MAI SÂNGEROASĂ FAŢĂ A PROIECTELOR SOCIALE

— Cu cine voi dialoga în această emisiune?

— Încă nu ştim. Căutăm o scriitoare sau o ziaristă care să poarte eşarfă pe cap.

Nici nu mai ştiu de câte ori am primit acelaşi răspuns la această întrebare legată de emisiunile de televiziune la care am fost invitată începând cu debutul anilor 2000. În timpul celui de-al doilea mandat al AKP, după 2007, întrebarea începuse să fie pusă şi în redacţia ziarelor, pe ascuns: „Avem nevoie de o editorialistă care să poarte capul acoperit. Ce opţiuni avem?”

Ziarele şi televiziunile ştiau că trebuiau să ofere modele de aşezat în vitrină, care să fie în acord perfect cu proiectele sociale ale administraţiei. Cele care corespundeau acestui profil erau selectate cu meticulozitate. În timp ce femeile care aveau înfăţişarea şi hainele potrivite, însă nu erau neapărat supuse, erau date la o parte în tăcere, femei care îşi acopereau capul şi erau selectate cu grijă de partidul aflat la putere şi de susţinătorii săi au început să apară în presa scrisă, la televiziuni şi apoi în Parlament. Ceea ce a dus la acest fapt a fost nu doar demn de milă, ci chiar dezgustător din perspectiva demnităţii umane. Femeile cu capul acoperit erau împinse în prima linie pentru a „dejuca” proiectele sociale moderniste de dinainte. Au început să apară certuri între femeile cu capul acoperit şi cele cu capul descoperit

la televizor şi în ziare. Tuturor le plăcea să vadă două femei certându-se. Oricare ar fi fost conţinutul dezbaterii, imaginea era aceeaşi: „Femeile cu capul acoperit versus femeile cu capul descoperit! Cine va distruge pe cine? Turcia modernă sau «noua Turcie» conservatoare?”

În primul rând, trebuie să mărturisesc faptul că am luat parte la câteva asemenea „spectacole”. Eram foarte căutată pentru aceste „certuri” pentru că fusesem desemnată „cea mai citită editorialistă” timp de câţiva ani la rând. În plus, cred eu, din moment ce susţineam tot ce era neconvenţional, reprezentam şi tot ce trebuia „învins”: eram tânără, feministă, democrat-socialistă, respingeam toate codurile comportamentale tradiţionale atribuite femeilor în spaţiul public, nu aveam o voce suavă (ca doamnele serioase), scriam despre problema kurdă şi despre cea armeană, nu aparţineam niciunei tabere politice, eram critică faţă de administraţie în faţa publicului internaţional etc. etc… Era să uit partea cea mai importantă: nu eram printre scriitorii care au cântat melodia „democraţia a ajuns în sfârşit şi în Turcia” atunci când AKP a ajuns la putere. Prin urmare, fetele care mergeau cu bicicleta pe malul Bosforului aveau destule motive să îşi aducă aminte de faţa mea. Am fost unul din primele personaje din presă care au fost „decapitate” când a fost cazul. Motivul nu a fost că nu îmi acopeream capul. De fapt nu a fost vorba de niciunul din motivele de mai sus. Pur şi simplu am spus ce nu trebuia când nu trebuia. Iată povestea acestei proaste sincronizări.

34 de oameni, dintre care 19 copii, au fost luaţi drept „terorişti” şi ucişi în bombardamentele din Roboski, la graniţa dintre Irak şi Turcia. După acest incident, care a devenit cunoscut ca masacrul Roboski, cabinetul prim-ministrului nu numai că s-a abţinut de la orice comentariu, ci a şi interzis trusturilor media să relateze evenimentul. Aşa că, în ultima zi a anului 2011, am scris următorul articol:

Am înţeles. Vrei să omori copii în linişte şi noi să

stăm liniştiţi, spunând: „Au ei motivele lor”. Vrei să bombardezi oamenii şi noi să-i suim în linişte pe măgari şi să-i ducem la cimitir… Foloseşti bombe care costă miliarde de dolari ca să ne omori şi ne laşi să cărăm pe umeri sicriele morţilor noştri, păşind încet, pe dealurile înzăpezite. Ai vrea să ne alungi în casele noastre înainte să primim condoleanţe sau să ne cântăm durerea, ca să spargem seminţe de floarea-soarelui în timp ce privim actorii de la televizor şi să devenim nişte idioţi sau, şi mai bine, să nu mai existăm, să ne ducem şi noi undeva să murim şi să nu facem niciun zgomot, să nu lăsăm nicio urmă care să te deranjeze.

Am înţeles. Vrei ca atunci când un cutremur ne dărâmă casele şi ne pui în corturi de nailon în frig şi ne spui, rânjind: „O, dar ce palat aveţi voi aici!”, noi să ne plecăm capetele şi să nu mai simţim frigul, să vindem, fără să vărsăm vreo lacrimă, pantofii „nepurtaţi” ai bebeluşilor în timp ce ei mor de frig şi să folosim banii pentru a cumpăra seminţe de floarea-soarelui pe care să le molfăim când ne întoarcem acasă şi ne uităm la actorii de la televizor, să ne transformăm în nişte idioţi, să murim într-o noapte în linişte ca să nu îţi mai pricinuim necazuri şi să nu avem nici măcar o piatră de mormânt care să fie pentru tine o amintire enervantă.

Am înţeles. Vrei ca nimeni să nu se intereseze de treburile celuilalt, ca toată lumea să-şi vadă numai de treaba sa, ca informatorii, copiii nemulţumiţi de starea naţiunii, profesorii furioşi, membrii de sindicat, legiuitorii şi oricine altcineva ar sta în calea ideii tale de a „gândi măreţ” să-şi petreacă restul zilelor la închisoare, fără condei şi hârtie, incapabili să comunice unul cu altul, ca nişte animale. Vrei ca noi să tratăm totul cu indiferenţă, să continuăm să trăim în ignoranţă, ca nişte porci, cu seminţe de floarea-soarelui şi televizoare, în timp ce tu continui să tai panglici la inaugurările „proiectelor” tale. Să fie totul numai panglici, baloane şi seminţe.

Am înţeles. Vrei ca într-o zi să spui ceva şi ziua

următoare altceva, ca unul dintre voi să o spună într-un fel, în timp ce altul o spune altfel, să puteţi vorbi despre pace, apoi despre război, pentru ca în final să vorbiţi iar de pace, apoi iar de război, să discutaţi mereu despre iniţiative, concluzii şi orice altceva vă trece prin minte, în timp ce noi ne „împrospătăm” amintirile în fiecare zi, ne trezim cu faţa la aşternutul alb, ca o oglindă, fără să ne gândim la nimic, iar cuvintele voastre, oricare ar fi ele, să ne fie exemplu în acea zi, iar ultimul vostru cuvânt să fie şi ultimul nostru cuvânt. Vrei ca noi să avem încredere în tine cu încăpăţânare, să-i ignorăm pe toţi ceilalţi, să ai mereu dreptate, apoi să se dovedească din nou adevărul vorbelor tale, astfel încât să părem nişte imbecili şi să spunem: „Dar, stai, urmează discursul de la balcon, trebuie să-l urmăresc”, în timp ce ne uităm după seminţele de floarea-soarelui şi te căutăm din priviri peste tot, ignorând totul din jur.

Am înţeles. Vrei să poţi organiza concursuri cu iluzionişti numai pentru a vedea fum şi oglinzi, să jonglezi cu informaţii secrete şi conspiraţii numai pentru a-i face pe oameni să uite că şi-au îngropat copiii cu o zi în urmă, să nu îţi ceri niciodată iertare, nici vorbă să îţi ceri tu iertare, să-i laşi pe copiii noştri să fie bătaia de joc a copiilor tăi, să urmăreşti ideea ta de a „gândi măreţ” cu orice preţ, să permiţi ca certurile exagerate cu alte ţări, despre chestiuni de prestigiu, să fie mai importante decât furia noastră, să permiţi anihilarea copiilor noştri din cauza unor geamuri sparte în Istanbul. Poţi să-i iei pe copiii care erau nevoiţi să practice contrabandă cu ţigări peste graniţă pentru a câştiga bani şi a merge la şcoală şi care au murit înainte să vadă cum arată vitrinele magazinelor din Istanbul, sunt ai tăi, ia-i, şi când nu poţi să o faci, vrei să vii peste noi, iar noi să stăm liniştiţi, cu piepturile dezgolite, aşteptând să ne calci în picioare.

Am înţeles. Asta ţi-ai dorit. Te-ai asigurat că n-o să mai uităm aceste lucruri niciodată şi îţi mulţumim pentru asta! Acum uită-te în oglindă, domnule comandant. Acesta

eşti tu! Acesta eşti tu, de fapt. Cam atât reprezinţi. Ascultă, domnule comandant slăvit! Noi suntem restul ţării. Te-am înţeles. Ceea ce trebuie tu să înţelegi e următorul lucru: atât vei primi de la noi! Refuzăm! Te înfruntăm! Poţi să dai câte ordine vrei! Vorbeşte singur cât vrei! Noi nu te ascultăm!

Permiteţi-mi să mă exprim astfel: articolul a fost publicat în ultimele zile din 2011 şi în primele zile din 2012 eram deja concediată. Editorul-şef m-a sunat, discuţia durând 30 de secunde: „Ştii de ce”, mi-a spus, la care eu am răspuns „Ştiu”. Nu era o perioadă tocmai potrivită pentru a fi dată afară. Cei care de obicei reacţionau la aceste fapte au tăcut. Mişcarea kurdă era în aşteptare din cauza negocierilor de pace cu guvernul. Stânga era divizată. În plus, presa patriarhală nu reacţiona niciodată atunci când femeile erau sacrificate.

Cu câteva săptămâni în urmă, scrisesem un articol în apărarea lui Banu Guvern, un coleg care fusese concediat din aceleaşi motive politice. La fel, editorialista Nuray Merţ a scris un articol în apărarea mea. Două săptămâni mai târziu şi-a pierdut şi ea slujba. Am ajuns pe coperta unei reviste cu unele din cele mai elegante şi triumfătoare fotografii din trecutul nostru. Privind retrospectiv, pare un lucru amuzant. Cei care nu ştiau povestea nu le-ar fi luat pe aceste trei femei nonşalante drept victime.

Perioada următoare a fost mai grea şi nu doar din cauza faptului că am fost concediată. „Trolii”[30] AKP au început să răspândească minciuni despre mine pe reţelele de socializare. Am fost numită fată bogată, militaristă, snoabă, răsfăţată, ignorantă, mincinoasă. Nu pot spune că în acele zile m-ar fi deranjat dacă măcar primul adjectiv ar fi fost adevărat.

Aşa a început agonia care a durat doi ani. Nimeni nu ştia pe atunci că AKP angaja şi plătea troli pe internet şi

30 în mediul on-line, termenul se referă la o persoană care seamănă discordie, un instigator care vrea să provoace un conflict de idei (n. red.).

nimeni nu mă credea când spuneam acest lucru. Se crea un precedent în urma căruia aveau să fie atacaţi mulţi alţii, un adevărat experiment de „linşare socială”, iar eu eram victima digitală. Îmi amintesc cum mii de oameni m-au ironizat pe reţelele de socializare când am afirmat că aceasta era o armă psihologică de luptă. Am citit la un moment dat că eschimoşii se adună într-un cerc, în jurul unei persoane acuzate că a făcut o greşeală, o arată cu degetul şi râd de ea, drept pedeapsă. Am ajuns să înţeleg îndeaproape ce simţea acel eschimos. Din moment ce „gruparea intelectuală” nu permisese încă apariţia unui curent disident, la acea vreme am fost destul de singură. Şi cel mai dificil lucru a fost că acum, când spun această poveste, la fel ca atunci, când o trăiam, mă simt copleşită de vină. E asemenea vinii şi ruşinii pe care o simt femeile abuzate… Mi-au făcut toate acestea nu doar mie, ci şi unui număr mare de oameni. Din fericire, după protestele Gezi, asemenea linşări nu mai erau doar o sursă de ruşine, ci aproape una de mândrie. Acum nu mai este la fel de uşor să discreditezi persoane publice prin campanii de linşare, aşa cum era în trecut. Totuşi, după cum ştim cu toţii, chiar şi atunci când se rostesc scuze pentru greşeli din trecut, cei care au tăcut şi nu au reacţionat la acele greşeli nu îşi cer niciodată iertare pentru tăcerea lor.

Permiteţi-mi să închei prin a spune că acesta este motivul pentru care biciclistele din Belek ştiau cum arăt. Şi totuşi, adevărul este că nu are nicio legătură cu faţa mea sau cu mine. Problema este că femeile sunt folosite drept came de tun în prima linie a frontului social, care este partea cea mai afectată de redistribuirea capitalului după interesele maselor pro – AKP. Didem Yaylali, judecătoarea în devenire care s-a sinucis, a fost o victimă clară a acestei poveşti. Într-un fel, ea a fost victima „contrafacerii exagerate” a victimizării şi a resentimentelor de către conservatori. Atât de abili au fost conservatorii în revizuirea istoriei populare înainte de venirea la putere a AKP, încât cu siguranţă toţi cei care susţin necondiţionat

astăzi AKP cunosc o istorie bizară. Ei ştiu că până acum Turcia a fost condusă de puteri de stânga. „Oamenii religioşi” au suferit cel mai mult. Cele mai mari victime ale loviturii de stat militare din 12 septembrie 1980 nu au fost miile de tineri de stânga care au fost torturaţi, ci „musulmanii”. Da, au fost bătuţi oameni pentru că nu posteau, însă cum rămâne cu tinerele femei care nu erau lăsate să intre la cursuri, la universitate, pentru că aveau capul acoperit? Şi altele asemenea.

Operând ca un centru de producţie al resentimentului istoric, AKP îşi foloseşte organizaţia extrem de puternică pentru a se asigura că până şi cel mai de jos soldat al său a memorat acest tip de discurs, făcându-i pe susţinătorii săi plini de resentimente şi furioşi să devină adevăraţi infanterişti. O analogie de pe reţelele de socializare descrie perfect această situaţie: „Să ai o discuţie în contradictoriu cu un susţinător al AKP e ca şi cum ai juca şah cu un porumbel. Oricât de bine ai juca, până la urmă porumbelul tot răstoarnă piesele!”

Din nefericire, femeile sunt cei mai vizibili jucători în această ciocnire socială, după cum poartă, sau nu poartă, semnul distinctiv pe cap. E ca şi cum ar fi fost mereu depreciate şi ironizate. Iată de ce, chiar şi atunci când traversează cele mai luxoase cartiere din Istanbul în cele mai elegante maşini şi cele mai scumpe haine, ele sunt deseori transformate în victime. Şi dacă femeile cu capul descoperit le adresează vreun cuvânt negativ sau au o atitudine de respingere faţă de ele, aceasta devine cea mai gravă greşeală politică. O femeie bogată din noua burghezie conservatoare este o „victimă” mai mare decât un profesor pensionar îmbrăcat în haine seculare (ce-o mai fi însemnând şi asta!) care trăieşte la limita sărăciei. De aceea, dacă se întâmplă să le întâlneşti sub forma a cinci bicicliste care se îndreaptă spre tine şi tu, ca membră a „elitei republicane”, porţi colanţi pentru alergat, trebuie să-ţi accepţi locul în lume şi să taci din gură. E posibil să nu poţi tolera femeile cu capul acoperit din cele mai

bogate cartiere ale oraşului? Ai face bine să nu claxonezi o femeie cu capul acoperit care conduce un jeep atunci când încalcă regulile de circulaţie. Nu cumva ai prefera ca femeile cu capul acoperit să nu conducă maşini… şi aşa mai departe. Cel mai dureros este că numărul celor care sunt conştiente că sunt de fapt surori încurajate să intre în competiţie una împotriva celeilalte într-o luptă pentru putere care nu are legătură cu ele este foarte mic, de ambele părţi. Şi astăzi lucrurile stau tot la fel. Cu capul acoperit sau nu, cei care declară că problema e de fapt cea a capitalului care trece de la unii la alţii şi se poartă ca atare lipsesc de la televizor şi din presă pentru că o asemenea abordare ar afecta retorica victimizării exagerate. Cea mai gravă consecinţă a acestei situaţii este exploatarea de către cei avizi de putere a poveştilor tinerelor femei care nu au fost lăsate să intre în universităţi pentru că aveau capul acoperit. Hidayet Şefkatli Tuksal, scriitoare şi academiciană care are păreri clare despre această chestiune, abordează problema astfel:

În ziua de azi, ei se străduiesc să creeze o clasă a musulmanilor bogaţi care să îl susţină pe Erdogan. Administraţia a mărit artificial sectorul contractărilor. Problema „claselor bogate create de administraţie” este o politică evidentă încă din primele zile ale republicii. Ca naţiune, deja trăim consecinţele negative ale acestei politici.

Cred că merită menţionat faptul că autoarea acestor rânduri este o femeie care îşi acoperă capul cu o eşarfă. Trebuie spus şi că a fost, la rândul ei, concediată de un ziar proadministraţie din cauza criticilor pe care le adusese. Am mari dubii că tinerele femei care mergeau cu bicicleta prin Bebek ştiau cine este Hidayet Şefkatli Tuksal.

Însă nu aş dori să las impresia greşită că totul mergea bine în Turcia şi că exista linişte pe plan social înainte ca AKP să vină la putere şi să distrugă totul. Era exact pe dos: aproape totul în Turcia (viaţa socială,

politica, justiţia, Parlamentul, instituţiile statului, drepturile civile) se înrăutăţise atât de mult, încât a fost posibilă apariţia şi apoi acceptarea unei maşinării a răzbunării şi urii cum este AKP. Promisiunea anilor 1980 că se va naşte „o generaţie fără ideologie" se împlinise, însă permisese în final apariţia unei generaţii care „nu iartă", aşa cum îşi dorea prim-ministrul. Consecinţă a loviturii de stat din 1980, din punctul de vedere al economiei politice, eticii politice şi conservatorismului docil, ascensiunea AKP a fost un proces istoric normal şi a dus acest experiment la următorul nivel: intoleranţa absolută resimţită de un grup social faţă de alt grup. Pentru a înţelege acest aspect, trebuie să urmărim ştirile dimineaţa, la micul dejun. Sigur, poţi deschide televizorul sau un ziar, însă niciunul nu ţi-ar fi de mare folos. Pentru a şti ce se întâmplă cu adevărat în Turcia, trebuie să urmăriţi Twitterul. Este, garantat, o experienţă sumbră! însă mai întâi trebuie să învăţaţi cum să trăiţi această experienţă. Nu e un simplu proces de căutare a unor ştiri. Intrăm într-un tunel al groazei, plin de furtuni, aventură, violenţă, lăcomie şi minciună. Sunteţi gata?

ORA DE ŞTIRI ÎN TURCIA: UN FEL DE A PRIVI UN ECRAN ÎMPĂRŢIT ÎN DOUĂ ŞI A ÎNŢELEGE INFORMAŢII CU DOUĂ SENSURI

Ai făcut duş și ai luat deja micul dejun. La televizor stă să înceapă buletinul de ştiri de dimineaţă. Şi totuşi, asta nu te determină să deschizi televizorul. Mai trebuie să ai lângă tine smartphone-ul sau computerul. Numai astfel poţi sparge cifrurile transmise prin intermediul televizorului. A! Sună tata:

— Ece?

— Da?

— Ce înseamnă *hashtag*?

— E semnul pentru note înalte de pe ecranul telefonului, tată. Tastezi hashtag şi un anumit subiect pentru a vedea toate postările despre acel subiect... Spune-mi, ce cauţi de fapt?

— A, am înţeles. Am înţeles… Bine.

Aşa încheie el conversaţiile telefonice. Buf! Nu pentru că are 74 de ani, ci pentru că îl enervează că trebuie să înveţe să folosească noua tehnologie pentru a afla ştiri din ţara lui. Pentru că el, la fel ca mine, de fiecare dată când deschide televizorul vede un bărbat ţipând.

„Ia ascultă, Uniune Europeană!”

Din moment ce ţipa mereu atunci când era prim-ministru, Recep Tayyip Erdogan, acum preşedinte, ţipă în continuare.

„Ia ascultă, Papă!”

Vorbeşte astfel de fiecare dată când trebuie să înfrunte pe cineva din afara ţării: „Ia ascultă!”

Apoi începe să-i admonesteze cât îl ţin plămânii. În final recită o poezie tare, cât îl ţin plămânii. Da, chiar asta face.

Apoi apar aşteptatele reacţii de pe Twitter. Nimeni nu pronunţă nume. Nimeni nu menţionează sexul subiectului datorită pronumelor din turcă, neutre din punctul de vedere al genului: „Iar începe!”, „începe din nou să ţipe!”, „Lasă-ne în pace, omule!”, „Acum la cine mai ţipă?”

Deodată, apar sute, apoi mii de întrebări, răspunsuri şi comentarii despre cuvintele care se aud de la televizor. Nu durează mai mult de un minut ca predica de la televizor să fie ironizată fără milă.

A doua ştire este despre un ministru care promite în mod invariabil „cea mai severă pedeapsă pentru făptaşi”, referindu-se la un caz de abuz sexual asupra unui copil, uciderea brutală a unei femei sau moartea unui grup de muncitori ca urmare a unui accident industrial. Prim-ministrul, miniştrii, autorităţile… se retrag în spatele ecranului şi dispar după minutul alocat fără să răspundă la vreo întrebare şi fără să le fie adresată vreo întrebare importantă.

Între timp, cei de pe Twitter îşi verifică feed-ul despre audieri, la fel cum oamenii care trăiesc într-o ţară normală îşi verifică agendele la începutul unei zile

normale. În fiecare zi există, în mod invariabil, un proces cu mai mulţi acuzaţi. Studenţi reţinuţi pentru câteva luni pentru că au protestat, avocaţi arestaţi ilegal pentru că s-au opus arestării, familii ale muncitorilor care au murit cu zecile, activişti, militari, ziarişti… mereu are loc un proces. Pentru asta simt hashtag-urile, ca să urmăreşti „procesul zilei”.

Despre un cu totul alt subiect (să presupunem că e o ştire despre nişte femei dintr-un sat care protestează împotriva uzinelor hidroelectrice sau împotriva vânzării ilegale a pădurilor către persoane care au legături cu guvernul), alt ministru repetă aceeaşi declaraţie pentru a mia oară: „Nimeni nu este mai atent la aceste evenimente decât suntem noi!”

În fundal se aud vocile femeilor şi bărbaţilor fără nume care se transformă în ţipete în timp ce poliţia îi târăşte, apucându-i de păr. Programele de ştiri consideră că merită să prezinte la televizor oameni înnebuniţi numai după ce au fost aduşi în pragul nebuniei, lăsând deoparte tocmai felul în care au fost înnebuniţi. Pentru o interpretare mai corectă a ceea ce se întâmplă trebuie să urmăreşti un hashtag pe Twitter şi să citeşti ce scrie acolo. Însă există ceva de care trebuie să te fereşti: trolii! Sunt mai inteligenţi, mai agili şi se deghizează mai bine decât ai putea crede. Ai putea să dai de un trol care încearcă să pozeze în victimă ca să te facă să spui ceva despre el. E foarte derutant, însă acesta este un război care durează deja de ceva timp. Voi reveni la această problemă.

Buletinul de ştiri a ajuns la sfârşit. După obişnuita ştire despre un accident de maşină, emisiunea se termină. Din moment ce nu pot introduce atâtea ştiri politice pe câte şi-ar dori (şi asta pentru că posturile de televiziune care se constată că prezintă prea multe ştiri legate de partidele din opoziţie sunt imediat supuse asalturilor angajaţilor de la fisc), ştirea despre trafic devine partea cea mai importantă a emisiunii. Ca o alternativă, unele emisiuni de ştiri folosesc filmuleţe cu animale simpatice de

pe YouTube. Deci, sunt ziariştii laşi? Sunt ziariştii turci prea docili? Este oare asta explicaţia pentru care totul cade pe umerii Twitterului? Nu, lucrurile nu stau aşa. Să aducem la lumină şi o poveste de pe Twitter, dar şi una despre istoria presei. Cu toate acestea, citind printre rândurile acestor două scurte poveşti, vom afla şi a treia poveste, pe o temă mult mai importantă. „Urmaţi-mă, vă rog!”

După cum spuneam, lucrurile nu erau prea grozave nici înainte. Lăsând la o parte evenimentele care au dus la lovitura de stat, trebuie spus că presa din Turcia a fost reorganizată pe baza relaţiilor capital-presă începute în 1980. Odată cu pătrunderea în presă a capitalului marilor companii, s-au format două grupuri media principale. Pe măsură ce valorile societăţii de consum şi moralitatea economiei de piaţă s-au răspândit, a existat o schimbare atât în domeniile de interes ale presei cât şi în ceea ce priveşte poziţia ei. Acum, presa urmărea subiecte la modă, vesele, în timp ce organele de presă se mutau din sediile lor de la marginile oraşelor în zonele centrale. Din locul în care era plasată, presa avea o vedere limitată asupra societăţii. Acum, ziariştii îi mai zăreau pe săraci doar de departe, privindu-i cum se îngrămădesc în autobuzele care îi iau de la casele lor de pe marginea autostrăzilor şi îi duc la serviciu. Sărăcia, nedreptatea şi lupta pentru drepturile civile erau probleme depăşite, „stângiste”. Politica cenzurii care a început în 1980 a ajuns într-un punct critic odată cu problema kurdă, în anii 1990. Ziariştii trebuiau să transmită mesajul statului, să-i apere punctele sensibile şi să calce cu grijă ca nu cumva să fie numiţi trădători. Şi cei care nu se conformau… dacă nu puteai să-ţi găseşti de lucru la niciunul din cele două mari grupuri media, mureai de foame, ceea ce dovedea că regulile erau făcute de magnaţi. Şi totul din cauză că cei care deţineau ziarele şi televiziunile aveau interese şi în alte domenii. Mine, companii petroliere şi de gaze naturale… toţi magnaţii deţineau acţiuni în diferite sectoare ale economiei care

depindeau de aprobările administraţiei. Prin urmare, cei care prezentau ştiri „nepotrivite” puteau fi schimbaţi din posturile lor pentru ca totul să meargă cum trebuie în industria minieră, cea petrolieră şi a gazului natural. Prin amânarea formării sindicatelor şi a unei organizări solide, cei care lucrau în presă au dat dovadă de iresponsabilitate. Cei care lucrau la ziare independente şi nu cedau presiunilor politice erau pur şi simplu ucişi. Printre cei mai importanţi ziarişti care au fost asasinaţi sau ucişi prin tortură în anii 1990 au fost: tetin Emeţ, Ugur Mumcu, Ahmet Taner Kişlali sau Metin Goktepe. Zecile de bombe, răpiri şi crime cu autor necunoscut a căror victimă a fost presa kurdă nu au stârnit interes prea mare. În cea mai mare parte, acestea nici măcar nu au constituit ştiri în presa „turcă”. Până în anii 2000, „jurnalismul disident” era deja un curent periculos şi perimat. Autoritatea politică nu a avut nicio problemă în a-şi crea propriile canale media. Oamenii de afaceri apropiaţi guvernului primeau subvenţii absurde pentru a putea cumpăra cele mai vechi instituţii de presă din Turcia, în timp ce ziarele care nu erau asociate cu guvernul erau forţate să angajeze ziarişti apropiaţi de guvern în urma unor „cereri speciale” venite din partea autorităţilor. În faţa ameninţării de confiscare a capitalului lor din alte domenii, proprietarii de ziare şi televiziuni nu puteau face nimic altceva decât un pas înapoi. Toate acestea au contribuit la actuala stare a lucrurilor: astăzi, când deschizi televizorul, din zecile de posturi de televiziune, numai câteva prezintă ştiri pe care le vor, şi totul cu timiditate şi reţinere. Restul sunt dezbateri religioase sau politice conduse de specialişti de imagine ai administraţiei, în care toată lumea este de acord cu toată lumea. Este extrem de amuzant să urmăreşti aceste emisiuni: din moment ce toată lumea este în consens, nu are loc nicio dezbatere sau discuţie în contradictoriu. Inscripţia afişată pe luneta taxiurilor de ani de zile se dovedeşte a fi exactă: „Liniştea este în Islam!”

În cazul ziarelor lucrurile stau cu totul altfel. Uneori,

comunitatea de pe Twitter îşi ia dimineaţa doza de distracţie ironizând titlurile ziarelor, care sunt identice. În general, titlurile tind să citeze o declaraţie a „şefului”.

În mijlocul acestor evenimente, în octombrie 2011 a avut loc un cutremur important în oraşul Van din estul Turciei, locuit de o populaţie majoritar kurdă. Echipele de televiziune care transmiteau în direct din zonă au început să prezinte ştiri despre cât de ineficiente erau operaţiunile de salvare, din moment ce nu fuseseră instruite „ce să nu spună”. A început astfel adevăratul cutremur. Recep Tayyip Erdogan a cerut ca transmisiunile din zonă să înceteze. În paranteză fie spus, lucrurile se petrec astfel: redactorul-şef al unui ziar sau directorul unei televiziuni primeşte un telefon şi aude o voce care îi spune: „Şeful nu este mulţumit”.

Atât. Redactorul sau directorul ştie cine e „şeful” şi îşi dă seama ce are de făcut. Ziarele şi televiziunile tac. Apoi ce se mai întâmplă, mă întrebaţi? Turcia descoperă pentru prima dată că Twitterul este un mijloc de comunicare. Oamenii prinşi sub dărâmăturile din Van scriu pe Twitter: „Mi se termină bateria”, apoi transmit locul în care se află. Apar apoi mesajele în care oamenii se plâng de organizarea proastă a operaţiunilor de salvare. Deodată, toată Turcia organizează campanii de ajutorare pe Twitter şi scrie mesaje despre incompetenţa administraţiei în această situaţie. Ştirile despre copiii care mor de big în corturile de nailon oferite victimelor cutremurului de pământ apar doar pe Twitter. „Războiul” administraţiei cu Twitterul şi cu folosirea lui ca modalitate de organizare a maselor începe în aceeaşi zi.

Folosit pentru prima dată de oamenii din Turcia în timpul problemelor create de cutremurul din Van, Twitterul va fi utilizat ca armă politică la o scară largă un an mai târziu, în septembrie 2012. Atunci a avut loc procesul unui grup de studenţi. La prima vedere părea unul din procesele împotriva terorismului care aveau loc aproape zilnic. Totuşi, conţinutul procesului era plin de

însemnătate în lumina istoriei recente a Turciei. Pentru că…

Nu cred că regresul colectiv şi treptat al popoarelor spre imoralitate şi depravare sau, ca să mă exprim altfel, legitimizarea imoralităţii şi a depravării va fi vreodată subiectul unor studii ştiinţifice. Ideea că împietrirea sufletească este complicele crimei va rămâne, probabil, între paginile *Cronicii unei morţi anunţate* de Márquez şi va fi considerată, în continuare, o simplă figură de stil. Şi totuşi, aşa trebuie scrisă istoria. Este singura modalitate de a-i face pe oameni să recunoască paşii fascismului, atunci când acesta se apropie de ei. Dacă ar exista un asemenea studiu al istoriei, data când Turcia şi-a pierdut sufletul pentru totdeauna ar fi, probabil, 31 mai 2011.

Locul este Hopa, un orăşel din regiunea Mării Negre. Prim-ministrul întâlneşte un mic grup de protestatari în drumul său prin oraş. Ei nu vor ca acolo să se construiască una din sutele de centrale hidroelectrice din ţară. În ciuda unor decizii ale tribunalului, influenţa de care se bucură sectorul privat a făcut ca acea centrală să se construiască. Prim-ministrul detestă protestatarii. Ştiind asta, poliţia foloseşte, în voie, gaze lacrimogene pentru a-i alunga pe aceştia. Metin Lokumcu, profesor pensionat, suferă un atac de cord din cauza gazului respectiv şi moare pe loc. În următoarele zile, când un ziarist îndrăzneşte să-l întrebe pe prim-ministru despre acest incident, el răspunde: „Da, unul din ei – nu ştiu nimic despre el şi nici nu am chef să mă interesez – a murit de infarct”.

Reţelele de socializare au explodat. Studenţii nu au putut accepta „lipsa de omenie” cu care a fost privită moartea unui profesor pensionat. Drept răspuns, „trolii AKP” i-au atacat pe toţi cei care au avut o opinie pe această temă, folosindu-se de cele mai îngrozitoare acuzaţii. Ideea pe care au repetat-o cei mai mulţi dintre ei a fost: „L-a înfruntat pe prim-ministru, aşa că a meritat să moară!”

Cred că aceasta a fost prima zi în care Turcia a trăit,

în mod colectiv, starea cutremurătoare în care o adusese isteria în masă. Dialogul în direct care a fost apărut la câteva zile după tristul eveniment, între ziaristul Ruşen Qakir şi prim-ministru, a reprezentat o piatră de hotar în istoria imoralităţii:

RQ: Eu… am ceva pe suflet… nu vorbim despre asta, nu punem întrebări… şi totuşi… eu sunt din Hopa, după cum ştiţi. Răposatul, fie-iţ arâna uşoară… Metin Lokumcu este rudă cu mine. Am fost distruşi cu toţii. Toate rudele şi toţi cunoscuţii. Bineînţeles, datorită prezenţei dumneavoastră la evenimentele de acolo, am aflat de la nişte prieteni ce s-a întâmplat. Până la urmă, un om deosebit a murit de o manieră nefericită. Predase ani de zile în oraşul dumneavoastră natal. A murit de o manieră nepotrivită şi prima dumneavoastră… reacţie… ne-a mirat pe toţi. M-a mirat şi pe mine şi pe familia mea şi pe rude. Sunt convins că aţi reconsiderat reacţia de atunci. Aţi dori să spuneţi ceva?

PM: În primul rând, bineînţeles, aş vrea să vă spun condoleanţe, fiind vorba de un membru al familiei. Însă, prieteni, permiteţi-mi, cu voia lui Allah, să vă arăt nişte fotografii şi înregistrări. Când veţi asculta acele înregistrări şi veţi vedea acele fotografii, cred că veţi admite, chiar dacă este vorba de ruda dumneavoastră, că acesta nu este un comportament normal pentru un profesor pensionat.

RQ [pe un ton deznădăjduit şi după câteva secunde de linişte în studio] Dar a murit, domnule.

PM: Nu ştiu. Am spus ce-am avut de spus. Pentru că mi se pare degradant ca un profesor pensionat că spună asemenea lucruri şi nu vreau să văd profesor pensionat cu o piatră în mână. Pentru că eu sunt cel din calea pietrelor şi eu sunt prim-ministrul republicii Turcia.

Niciun post de televiziunea nu a difuzat ştiri despre primele audieri ale studenţilor arestaţi şi închişi patru luni pentru că protestaseră împotriva reacţiei lui şi a morţii lui Metin Lokumcu. Din acest motiv, pe 9 decembrie 2011, în

ziua audierilor, oamenii au folosit pentru prima dată Twitterul pentru a urmări un proces politic. Nu devenise toată lumea lipsită de scrupule, însă cei mai mulţi dintre noi eram consternaţi de numărul oamenilor simpli care renunţaseră la principii. Cei consternaţi comunicau pe Twitter. Audierile, care au durat până târziu în acea seară, împreună cu miile de mesaje de pe Twitter, au fost primele semnale ale revoltei care va începe peste doi ani, într-o dimineaţă ca oricare alta. Până şi tata mă va suna peste doi ani, după ce folosise Twitterul pentru prima dată în acea dimineaţă de iunie din 2013, întrebându-mă: „Simt pe Twitter. Mă vezi?”

Când a început revolta Gezi, milioane de oameni precum tata erau gata să dea glas frustrărilor acumulate în faţa ecranelor, după ani întregi de furie, durere şi tristeţe. Cei invizibili au devenit vizibili, chiar dacă prin porecle şi pictograme multicolore în dreptul profilului. Până la urmă Turcia nu era formată doar din cei care spuneau: „L-a înfruntat pe prim-ministru, aşa că a meritat să moară!”, nu-i aşa? însă ne vedeam unii pe alţii? Cel mai important rol al Twitterului în Turcia a fost tocmai aceasta: oamenii au început să dorească să-şi dovedească unul altuia că ţara nu era complet lipsită de scrupule. Cu siguranţă că nu toţi luau parte la nebunia plină de cruzime din jur, nu? Mai erau printre noi oameni care îşi păstraseră cumpătul şi care credeau că ne aflăm într-o situaţie anormală, nu-i aşa? De fapt, cu toţii ne întrebam unii pe alţii: Mă vezi?

Cred că am avut parte de destule ştiri. Ce ziceţi dacă am ieşi cu prietenii la o cafea, în centrul oraşului? Ca nişte oameni normali într-o ţară normală. Sunteţi gata pentru ceea ce se va întâmpla când vom urca într-un taxi?

O, dacă doriţi să zapaţi puţin înainte de a închide televizorul, vă rog să vă opriţi pe acest post. Da, da, acesta! Unde toată lumea dansează şi cântă, femeile casnice care fac parte din publicul din studio se aruncă în faţa camerelor de filmat şi dansează din buric ca nişte maniace. Postul respectiv se numeşte Flash TV şi pare din

altă lume! Un post de televiziune care ar merita să fie subiectul principal al cărţii lui Milan Kundera[31], *Sărbătoarea neînsemnătăţii*. Pe acest post de televiziune toată lumea dansează din buric de dimineaţa până seara. Orice s-ar întâmpla în ţară. E de necrezut. Poate că ar fi trebuit să ne dăm seama că ţara a înnebunit cu câţiva ani în urmă, atunci când oamenii au început să danseze din buric pe acest canal, 24 de ore din 24. Oricum, să ieşim afară şi să chemăm un taxi.

LA NAIBA!

— Liber?

O faţă inexpresivă. lanărul taximetrist nu se uită la mine, însă pare să dea din cap aprobator.

— Bună dimineaţa!

Dă din nou din cap, gest ceea ce s-ar putea interpreta ca „Da, gata cu vrăjeala!”

— Mergem în Cihangir.

Oftează iritat.

Tânărul de vreo 20 de ani este un exemplu perfect de comportament pasiv-agresiv, însoţit de o privire încruntată şi îmbufnare. Ca să nu mai vorbim de faptul că, deşi nu scoate nicio vorbă, reuşește să mă facă să mă simt responsabilă pentru nefericirea lui. Cu o mişcare nervoasă dă la maximum volumul radioului. Melodia se potriveşte cu situaţia: „Să te ia naiba!”

Furia în cântecele de dragoste nu e ceva nou. Scrise într-o limbă dominată de bărbaţi, versurile de dragoste din turcă par să reia sentimentul exprimat de fraza melodramatică lipită pe partea din spate a camioanelor: „Ori eşti a mea ori te bag în pământ!” Mentalitatea patriarhală a Turciei le acordă bărbaţilor dreptul de a ucide, declarându-se în acelaşi timp cele mai mari victime şi amplificându-şi acest statut tocmai din cauză că acum au omorât pe cineva. Nu trebuie să fie o surpriză că o ţară cu asemenea cântece de dragoste şi sloganuri pe autocolante

31 Milan Kundera (n. 1929) este romancier și eseist francez de origine cehă (n. red.)

are autorităţi care îşi iubesc cetăţenii până la moarte.

A apărut în ultima perioadă o expresie din ce în ce mai vulgară a victimizării şi a furiei îndreptăţite, similară cu cea din cântecul de la radio:

Nimeni nu-mi poate lua ura pe care o simt pentru tine.

Chiar şi în faţa morţii Eu tot te iubesc.

Să te ia naiba!

Fii blestemată!

Orice s-ar spune, ne îndrăgostim în limba maternă. Începând cu anii 1980, limba noastră maternă a devenit un câmp de luptă. A fost o luptă în aceeaşi măsură politică, istorică şi socială. Faptul că până şi relaţiile noastre sunt adevărate câmpuri de luptă are mare legătură cu această realitate. Nu mulţi sunt cei care sunt gata să atribuie tonul deprimant al cântecelor de dragoste unor cauze politice, însă legătura este clară. Turca este o limbă care a fost mutilată pentru ca cetăţenii kurzi să nu poată vorbi kurda, stânga să nu poată vorbi despre ideologie, femeile să nu poată lupta pentru drepturile lor, muncitorii să nu se mai împotrivească şi multe altele. Simt că este de datoria mea să povestesc cum limba turcă a fost sărăcită şi transformată într-o realitate schizofrenică de către guvern. Permiteţi-mi să vă dau un singur exemplu care demonstrează neputinţa profundă în care se zbat politica, filosofia şi relaţiile romantice şi de prietenie ale unui popor care nu îşi mai poate vorbi propria limbă.

După lovitura de stat militară din 1980, sute de cuvinte din limba turcă au fost interzise. Interzise la televiziunea de stat, acestea nu au mai fost folosite, treptat, nici în viaţa cotidiană. Acestea sunt:

activ, activitate, aducere aminte, amintire, anticipare, artificial, auditiv, capodoperă clauză, comparaţie, compus, compromis, conservator, contract, coordonare, critic, a descrie, dinamic, discurs, dovadă, experienţă, experimental, export, de exemplu, femeie modernă, grafică, a hotărî, imaginar, a imagina, import,

internaţional, interviu, întreg, legal, liber, libertate, memorie, mâncare naturală, modern, mişcare, naţiune, naţional, naţionalist, natural, natură, necesitate, obligaţie, obligatoriu, onorific, oportunitate, pace, partizan, poveste, probabilitate, privitor ta, răspuns, relaţie, religios, revoluţie, sculptură, sociologic, spiritual, structural, teorie, vacanţă, vers, viaţă, vizual, vital

Unele dintre aceste cuvinte au fost înlocuite cu echivalentele lor din limba otomană, arabă sau persană care fuseseră folosite înainte de republică. Totuşi, aceste cuvinte fie nu aveau niciun echivalent în imaginaţia oamenilor care vorbeau limba turcă, fie erau, în cel mai bun caz, vagi. Acest moment a marcat începutul formării prăpăstiilor de comunicare între turcii care doreau să vorbească unul cu celălalt. Apoi, au existat cuvinte complet interzise, unul dintre ele având un efect profund asupra istoriei Turciei: rezistenţă!

După ce cuvântul „rezistenţă” a fost interzis la televiziunea de stat, cei mai catolici decât papa au renunţat complet la el. Cei care uită anumite cuvinte uită, cu siguranţă, atât sensurile lor cât şi acţiunile pe care le implică. Aşa stau lucrurile. Acum cântecele de dragoste din Turcia sunt marcate de această sărăcire a limbii.

„Aţi putea să daţi mai încet radioul, vă rog?”

Paf! L-a închis de tot. Dacă eşti femeie şi un taximetrist din Turcia te-a tratat astfel, există un singur lucru pe care nu trebuie să-l faci, însă eu fac mereu această greşeală, din neatenţie: „Nu trebuia să îl închideţi. Ziceam şi eu…”

În timp ce glasul mi se stinge din cauza privirii nimicitoare pe care am surprins-o în oglinda retrovizoare, el răcneşte: „Nu contează!”

Pufăie şi bombăne. E ca un agent secret a cărui misiune din acea dimineaţă este să îţi răpească bucuria de a trăi. E una din armele secrete ale bărbaţilor turci: te fac să te simţi groaznic fără niciun motiv. Al doilea lucru pe care nu trebuie să-l întrebi în această situaţie, deşi este

foarte greu să te abţii, este următorul: „Nu vă supăraţi, s-a întâmplat ceva? Ce motiv de nemulţumire aveţi? Destinaţia? Faptul că v-am rugat să daţi radioul mai încet? Care e problema dumneavoastră?”

Această răbufnire face ca taximetristul să accelereze brusc şi să se angajeze în depăşiri periculoase, din scurt. În timp ce eşti aruncată dintr-o parte într-alta a banchetei din spate, termini apoteotic: „Puteţi, vă rog, să încetiniţi?”

Maşina se opreşte, cu scârţâit de roţi.

— Afară!

— Poftim?

— Ieşi afară, cucoană!

Acest incident cu taxiul nu este neapărat universal, însă este emblematic. În timp, înveţi să nu intri în dispute cu şoferi irascibili. Având în vedere istoria recentă a Turciei, ştii că e lucrul cel mai nimerit. Să zăbovim puţin asupra acestui incident. Ce vârstă are şoferul? Să zicem că are 25 de ani. Înseamnă că s-a născut la începutul anilor 1990. A fost crescut milităreşte în şcoala primară din cauza loviturii de stat şi educat într-o manieră conservatoare, învăţat să nu se exprime niciodată. Toţi profesorii lui erau de partea celor care au organizat lovitura de stat, modele pentru tânărul elev care nu i-au spus niciodată că este înzestrat cu liber arbitru, că ar trebui să-i pese de ceilalţi şi să acţioneze solidar cu ei. Probabil că, după gimnaziu, nu a mai citit nicio carte care să nu fi fost cerută de profesori. Şi, presupunând că această atitudine faţă de femei a fost produsul culturii populare conservatoare… probabil că tot ce a făcut în adolescenţă a fost să stea prin cafenele, ceea ce l-a împiedicat să comunice cu femeile. La 18 ani a fost trimis la armată. Dacă era destul de înalt şi de sănătos, cu siguranţă a fost trimis în sud-est, în zona în care conflictul dintre kurzi şi turci este cel mai intens. Acasă l-a aşteptat şomajul, aşa că a ales, în ultimă instanţă, meseria de taximetrist. Având în vedere că fiecare bărbat din Turcia este obligat să satisfacă serviciul militar, cu mici excepţii,

şi că, în ultimii 40 de ani, acest serviciu implică ideea de a purta mereu un război iară nume, cam ce procent din populaţia Turciei credeţi că suferă de sindromul Vietnam? În plus, ţinând cont de cunoştinţele acestor tineri care suferă de sindromul Vietnam, afectate şi ele, cam ce procent din populaţia noastră credeţi că ar putea reprezenta cazuri de psihiatrie create de acest război fără nume? Aceasta este o statistică despre care nu vom şti niciodată nimic. Ceea ce ştim este că, deşi şoferul de taxi probabil că nu ştie, el ar putea suferi de sindromul Vietnam. El prezintă această agresivitate pasivă pentru că toate cuvintele de care are nevoie pentru a descrie ce simte au fost interzise. Mai mult decât atât, din moment ce pentru el femeile sunt cea mai mare ameninţare din lume, suntem nevoite să ne confruntăm cu asemenea situaţii. Pe lângă asta, chiar dacă ar fi dispus de cuvintele respective şi s-ar fi hotărât să vorbească, mai există o interdicţie: legea împotriva alienării oamenilor din serviciul militar! în Turcia este interzis să critici armata sau serviciul militar obligatoriu şi dacă cineva – în special presa – spune că ai făcut aşa ceva, poţi avea probleme grave. Să citim o clipă Codul Penal din Turcia:

Articolul 318: „Oricine instigă, susţine sau face propagandă care rezultă în descurajarea oamenilor de a satisface serviciul militar va fi condamnat la închisoare de la şase luni la doi ani.

Dacă actul este comis prin intermediul presei sau al publicaţiilor, pedeapsa va fi mărită cu până la jumătate din cea iniţială”.

Aţi fi de acord să urcaţi într-o maşină condusă de un tânăr care a fost transformat într-un ignorant, apoi învăţat să-şi reprime sentimentele, pentru ca, în final, să fi fost redus la tăcere? Nici eu. Să coborâm din taxi. Cu siguranţă vom găsi altul care să ne ducă la întâlnirea cu prietenii, în Cihangir. Să vorbim despre acest loc în timp ce aşteptăm taxiul. E o adevărată nebunie.

Cihangir este Soho-ul Istanbulului. Şi totuşi este unul

din cele mai mici cartiere. Deşi acum 10 ani era cartierul travestiţilor şi al boemilor, a devenit, treptat, burghez-boem. Au apărut cafenele la tot pasul şi s-a transformat într-un cartier bogat din centrul Istanbulului, o zonă preferată de cei care lucrează în domeniul artelor sau în media, aflată la 10 minute de mers pe jos de Taksim, inima Istanbulului. Marea majoritate a apartamentelor nu se află într-o stare prea bună, însă aici sunt cele mai mari chirii din Istanbul. Motivul este simplu: există o cerere imensă. Ne aflăm într-unul din puţinele locuri din Istanbul în care poţi bea, poţi găsi ceva de mâncat în timpul lunii Ramadanului şi, în general, poţi duce o viaţă ceva mai liberă. Iată de ce acest cartier devine din ce în ce mai aglomerat pe măsură ce oamenii se înghesuie aici, încercând să trăiască împreună. Există o criză de spaţiu din moment ce toţi cei cu vederi liberale din întregul oraş încearcă să trăiască în acelaşi cartier. Această zonă aglomerată este locul în care ne vom întâlni cu prietenii.

Ce bine, un taximetrist între două vârste a oprit lângă noi.

— Vă pot ajuta cu ceva, domnişoară?

Şoferul de care aveam nevoie. La radio, ştiri. Pe faţa lui, un zâmbet.

— În Cihangir, vă rog.

— Nicio problemă, *efendim*.

„Efendim” e un cuvânt special. Dacă aţi fost în Egipt, probabil aţi auzit acest cuvânt care a supravieţuit şi acolo încă din vremurile stăpânirii otomane. Acolo înseamnă „stăpânul meu”, însă în Turcia este un semn de bună-cuviinţă, o dovadă că ai maniere. Înseamnă că persoana care ţi se adresează este politicoasă, că relaţia dintre tine şi ea va fi de bun-simţ. În timp ce, în ţările europene, codurile şi regulile sociale sunt, în linii mari, aceleaşi pentru toate păturile societăţii şi sunt acceptate de majoritatea oamenilor, în Turcia numărul celor careţ în cont de aceste coduri sociale scade din ce în ce mai mult. Furia şi ura au cuprins până şi cele mai mărunte aspecte

ale vieţii cotidiene, făcând ca regulile de bază ale convieţuirii să nu mai fie valabile. Cred că aceasta are de-a face cu felul în care oamenii au uitat să înţeleagă legile. Ultima dintre numeroasele elite politice conducătoare care a impus „legea penală pentru pedepsirea duşmanilor" celor care nu erau ca ei, încă de la fondarea ţării, a eradicat superioritatea legii şi, în general, înţelegerea legii de către oameni. Credinţa că mereu are dreptate cel mai puternic se răspândeşte de sus în jos. E un proces de corupere morală care influenţează până şi relaţiile individuale. Este posibil să observăm în relaţiile noastre intime urme ale acestei coruperi declanşate de vătămările suferite de lege. Nu ar trebui să ne surprindă că oamenii nu mai respectă regulile de circulaţie într-o ţară în care judecătorii pot fi arestaţi pentru că nu dau verdictele pe care şi le doreşte guvernul. Cu siguranţă că a rămâne în afara acestei stări a lucrurilor necesită o încredere profundă şi sinceră în moralitate. Iată de ce astăzi, când întâlneşti un şofer de taxi care îţi spune *efendim*, devii sentimental şi bucuros ca şi cum ai fi fost martorul unei dovezi onorabile de rezistenţă personală. Un erou care se luptă, singur, cu zeitgeistul vulgar şi crud. Încercarea de a pune în cuvinte aceste detalii cotidiene pe care le observăm în mod inconştient lasă, în mod inevitabil, o impresie de exagerare. Însă nu exagerez deloc. Poate că aceste sentimente nu vor fi consemnate de istorie, însă ele sunt totuşi prezente în Turcia de azi.

— Pe unde aţi dori să merg?

Inima mi se umple de bucurie datorită atitudinii şoferului. Reacţionez în aşa fel încât să ştie că şi eu fac parte din rezistenţa tăcută.

— Pe unde doriţi.

— Bine, doamnă.

Traficul e groaznic.

— Ce se întâmplă oare? E vreo demonstraţie în piaţa Taksim?

— Nu, doamnă. Au închis strada pentru că trece

maiestatea sa sultanul.

Izbucnesc în râs. *Sultanul* e preşedintele. Încă din timpul mandatului de prim-ministru, Tayyip Erdogan a încercat să mute capitala de la Ankara la Istanbul, capitala Imperiului Otoman. Din moment ce şi-a mutat „biroul” într-unul din palate, traficul este oprit de fiecare dată când vine în Istanbul pentru ca armata de ofiţeri care îi asigură securitatea să-l poată transporta rapid. Pe lângă sediul enorm, cunoscut în toată lumea, al administraţiei prezidenţiale pe care l-a construit în Ankara, el foloseşte şi un palat din Istanbul. Dar să ştiţi că dacă un şofer de taxi îl numeşte „sultan” sau „padişah”, şi el este unul dintre cei mulţi care nutresc resentimente. Din moment ce resentimentul şi furia sunt o realitate omniprezentă în Turcia, el le exprimă prin sarcasm. Cineva care nu vorbeşte limba turcă ar putea crede că subiectul conversaţiei noastre este unul comic, însă eu şi şoferul de taxi vorbim pe scurt despre crime, anarhie şi faptul că, în curând, „vom culege ce am semănat”. Apoi ne uităm în nu. Pe ziduri simt dungi gri de vopsea. Pe fiecare dungă se văd mâzgăleli făcute cu vopsea neagră.

— Hmmm… iar gri?

— Nu se poate să nu fie gri…

— Îmi place griul, se potriveşte cu scrisul meu.

— Nu aţi rămas fără gri până acum?

Eu şi şoferul de taxi ne uităm la aceste ziduri gri şi râdem. De ce râdem?

ZIDURILE GRI DIN ORAŞ: DOVADA PREZENTEI PRIN ABSENTĂ

În ultimii doi ani au început să apară pete gri pe aproape toate zidurile din Istanbul. Te trezeşti dimineaţa şi vezi un desen nou. Treci în fiecare zi prin acel loc şi, câteva zile mai târziu, vezi că cineva a scris pe ele un mesaj ironic. Te gândeşti: „Iar gri. Bravo! Ce creativi simt!”

Stratul gros de vopsea gri este menit să acopere un graffiti (desen sau mesaj scris) făcut în tipul revoltei Gezi

sau după aceea. De fapt, scurta istorie a vopselei gri a început atunci când oamenii au început să picteze scările diferitelor clădiri din oraş în culorile curcubeului. Ajungând cumva la concluzia că scările colorate în aceste culori sunt o manifestare „anarhică”, guvernul a hotărât, peste noapte, să acopere scările cu vopsea gri. A doua zi, disidenţii au acoperit din nou scările în culorile lor şi au înfrânt monotonia griului. Apoi au fost din nou vopsite gri. De fapt, ai putea să înţelegi protestele Gezi prin această metaforă destul de transparentă. „Gezi” şi „după Gezi” sunt alte nume pentru războiul din Turcia dintre culoarea gri şi culorile curcubeului. Chiar şi după ce au rămas fără vopsele cu care să picteze zidurile şi scările, iniţiatorii Gezi continuă să lupte împotriva griului cu umorul lor: „E greu să scrii ceva pe griul ăsta, e foarte lucios!”

Care sunt, deci, culorile pe care autorităţile vor să le acopere cu acest gri? Să-i întrebăm.

Ce a fost Gezi? Pentru a înţelege, trebuie să ne întoarcem în acele zile de iunie din 2013. Trebuie să ieşim în piaţa Taksim.

Un cuplu de tineri proaspăt căsătoriţi, după ce au luat parte la protestele din prima săptămână, au afişat pe cortul lor un banner cu un mesaj special pentru prim-ministru: „Stimate domn, renunţaţi odată ca să putem merge şi noi acasă să facem dragoste!” Trecătorii, în funcţie de simpatiile politice, fie râdeau, fie ridicau din sprâncene. Ambele reacţii derivau din acelaşi fapt: în Turcia nu se cuvine să menţionezi în public ideea de dragoste fizică, cu atât mai puţin să scrii un banner în plin centrul oraşului. Totuşi, în timpul protestelor, o glumă cu conotaţii erotice purta un mesaj cât se poate de politic: prim-ministrul îi ataca pe ocupanţii pieţei făcând apel la moralitatea conservatoare. Insinua, dacă nu cumva o spunea pe faţă, că „bandiţii” care ocupaseră piaţa Taksim „fac lucruri ruşinoase, numai Allah ştie ce!” Bineînţeles că aceasta a fost parte dintr-o acţiune mai amplă de propagandă împotriva protestatarilor. Într-o zi „bandiţii”

au fost acuzaţi că beau într-o moschee, în altă zi că au bătut o femeie care purta capul acoperit. La un moment dat, în media controlată de guvern s-a menţionat faptul că o bombă atomică secretă era fabricată în corturi. Se spunea că ambele incidente au fost surprinse de camere de luat vederi, însă nimeni nu a văzut filmarea. Când imamul moscheii în cauză a mărturisit că protestatarii încercaseră să găsească adăpost răniţilor şi nu băuseră alcool, a fost luat la întrebări pentru că vorbise cu presa şi exilat la o moschee de la marginea oraşului.

Prin urmare, a fost un act de curaj din partea cuplului, în mijlocul acestei stigmatizări generale, să anunţe că nu puteau face dragoste din cauza atacurilor cu gaze lacrimogene şi a violenţei forţelor de poliţie şi că nu voiau să facă dragoste decât după ce poliţia se retrage din parcul Taksim Gezi.

Această glumă lipsită de importanţă s-a pierdut printre milioanele de glume din timpul zilelor tumultuoase care au început ca protest împotriva planului de dezvoltare al parcului Gezi şi s-au dezvoltat, ajungând să includă cereri precum libertatea presei şi libera exprimare şi proteste împotriva injustiţiei, a inegalităţii şi a conservatorismului din Turcia. Mi se pare că gluma este una notabilă, din punctul de vedere al limitelor nesupunerii. Există trei mari tipuri de reguli care sunt încălcate: legile scrise, regulile morale ale societăţii şi codul de comportament. În Turcia este foarte uşor să încalci oricare dintre acestea.

Iată ce uşor este să faci un act de nesupunere civică în Turcia. Nu e nevoie să protestezi împotriva brutalităţii forţelor de ordine sau a moralităţii sexuale impuse. Este de ajuns să porţi colanţi.

Uneori nesupunerea nu este intenţionată, e mai degrabă ceva ce ţi se întâmplă decât o alegere personală. Cel mai tânăr ziarist căruia i s-a intentat vreodată un proces, Sami Menteş, îşi făcea meseria (lua interviuri activiştilor de stânga, imediat după revolta Taksim) şi a

ajuns în închisoare, unde a aşteptat începutul procesului timp de nouă luni. Menteş a fost eliberat după prima audiere şi singura probă împotriva lui a fost adusă de un „martor secret”. „Martorul secret” a devenit o sursă de informaţie destul de populară în ultimii 10 ani, mai ales în cadrul proceselor deschise împotriva ziariştilor, politicienilor şi activiştilor. Din moment ce mărturia coincide de obicei cu acuzaţiile procurorului, ne-am putea întreba dacă aceşti martori secreţi există cu adevărat. Turcia are cel mai mare număr de ziarişti închişi din întreaga lume – ca să nu vorbim de miile de activişti politici, politicieni şi alţii.

Şi totuşi, nu acesta este subiectul discuţiei noastre. Pe noi ne interesează nesupunerea civică împotriva codului general de comportament. E o formă mai subtilă, mai rafinată de nesupunere (deşi uneori este pedepsită la fel de dur) care a reprezentat o parte importantă a revoltei Gezi. Ar putea părea o definiţie prea largă pentru un act de nesupunere civică, sau o zonă foarte gri, însă eu numesc această formă de rebeliune pur şi simplu „purtare frumoasă”. De fapt, chiar este o formă curajoasă de nesupunere dacă eşti la curent cu esenţa vieţii cotidiene din Turcia de azi.

Precum cei ca ei din Tahrir, Sol şi Kasbah, oamenii care s-au adunat în piaţa Taksim nu puteau spune foarte clar de ce nu voiau să elibereze zona, chiar şi atunci când nu mai erau în aşa număr mare ca la început. Răspundeau cu fraze neclare ca: „Era prea frumos ca să plecăm” sau „în ciuda gazului lacrimogen şi a bătăilor, acelea au fost zilele cele mai frumoase din viaţa mea”. Şi, de cele mai multe ori, singura explicaţie pe care o găseau era o variaţie pe aceeaşi temă: „Oamenii de aici sunt atât de amabili!” Probabil că nu realizau că, rostind aceste cuvinte frumoase, deveneau şi ei parte a unei forme subtile, dar puternice de nesupunere.

Turcia este o ţară dură. Un turc obişnuit care ar vizita Anglia ar rămâne şocat de timpul pe care britanicii îl

petrec cerându-şi scuze unii faţă de alţii sau mulţumind. Ca să nu mai vorbim de timpul pierdut atunci când aşteaptă la cozi. În afara câtorva oameni hotărâţi să fie politicoşi în ciuda curentului general, noi nu ne mai cerem scuze unii de la alţii. Şi nu mă refer aici la „scuze" politice către armenii şi kurzii masacraţi şi torturaţi. Vorbesc de „scuze" normale, de zi cu zi, pe care i le adresezi cuiva pe care îl împingi fără să vrei pe o stradă aglomerată. Scuzele sunt considerate un semn de slăbiciune într-o ţară în care pretindem că lucrurile rele nu s-au întâmplat niciodată. S-ar putea să nu existe o legătură directă între vorbele de politeţe şi sentimentul mai larg al compasiunii, însă niciunde nu sunt apreciate într-o Turcie în care, potrivit statisticilor Baroului din Istanbul, o femeie este ucisă la fiecare două zile. Poate că este vorba de o manifestare a stresului post-traumatic suferit de bărbaţii obligaţi să facă serviciul militar sau a tensiunii din societate. Oricare ar fi motivul, între 2002 şi 2009, numărul femeilor ucise a crescut cu 1 400%.

În acest context, este remarcabil că una dintre cele mai populare mărturii legate de protestele Gezi a fost următoarea: „Ştii ce? Oamenii din piaţă sunt extraordinari! Chiar şi când sunt atacaţi cu gaze lacrimogene sau bătuţi de poliţie, ei nu încetează să-şi ceară scuze atunci când dau peste tine! Fac asta chiar şi atunci când viaţa le este în pericol! Nemaipomenit!" în Gezi, această politeţe stăruitoare era semnul unei filosofii mai largi: că alţii contează la fel de mult ca tine şi că această compasiune pentru ceilalţi nu este un semn de slăbiciune.

Marginalizarea fiecăruia dintre cei care deviază de la curentul dominant din societate este o temă majoră în viaţa din Turcia modernă. Să fii prea brunetă, să fii kurd, să nu fii musulman sunnit, să nu posteşti în luna sfântă a Ramadanului, să fii celibatar, să fii o studentă care are colegi de apartament bărbaţi, să fii femeie şi să râzi mai mult – oricare dintre acestea pot fi considerate o „ciudăţenie" şi pedepsite dur de societate. Oricine duce o

viaţă diferită de standardul bărbatului sunnit, războinic, de origine turcă, interesat doar de profit poate suferi diferite forme de „corecţie”, de la excomunicare la bătăi în public.

Vinovăţii acestei tendinţe de constrângere culturală pot fi conservatorismul în creştere, războiul din ultimii 40 de ani care a făcut ca întreaga ţară să sufere de TSPT (tulburare de stres post-traumatic), serviciul militar obligatoriu care i-a înăsprit pe bărbaţi, condiţiile economice neoliberale grele sau realitatea culturală. Oricare ar fi motivele, Turcia este un loc în care acceptarea diferenţei devine din ce în ce mai rară.

Cu toate acestea, în piaţa Taksim şi în alte asemenea pieţe în care oamenii au protestat în marile oraşe din Turcia, diversitatea a fost celebrată şi oamenii au dovedit că pot coexista în ciuda condiţiilor vitrege. Socialiştii laici ţineau umbrelele pentru islamiştii anticapitalism care se rugau în ploaie; o tânără femeie, simpatizantă a stângii naţionaliste, s-a ţinut de mână cu un activist kurd. Aceste conexiuni personale, oricât de minore şi de trecătoare ar fi, păreau imposibile înainte de Gezi. O tânără în fustă mini colaborând cu un activist islamist pentru a procura provizii pentru comunitatea din Taksim ar putea părea un vis romantic, însă s-a întâmplat cu adevărat.

Oamenii au fost surprinşi unii de alţii atunci când au devenit adevărate gherile urbane în doar câteva zile, însă au fost, probabil, şi mai surprinşi de faptul că erau liberi să fie amabili fără să le fie teamă că ceilalţi îi vor considera slabi. Când eşti înconjurat de o cultură a violenţei extreme şi alegi să respingi această mentalitate încercând să fii politicos, acesta devine un act de rezistenţă. Într-un alt context, în care puterea cere ca oamenii să fie politicoşi, o atitudine fermă devine un act de nesupunere. Poate că suntem mai obişnuiţi să ne gândim la revoluţii în aceşti termeni. Însă să fii „amabil” poate fi un gest revoluţionar atunci când eşti încurajat sau chiar forţat să faci opusul. În Tahrir (din Cairo) şi Kasbah (din Tunis) a fost la fel: amabilitatea voită şi neclintită a demonstranţilor unul faţă

de celălalt a părut o încercare de a restaura propria lor încredere în umanitate, care fusese rănită profund de cruzimile regimurilor politice.

Cel mai demn de admiraţie exemplu de amabilitate revoluţionară pe care l-am văzut a fost dat de mama unui copil de trei ani, pe care am întâlnit-o într-o tabără de refugiaţi de la graniţa dintre Tunisia şi Libia. În mijlocul deşertului, fără trecut şi fără un viitor clar în faţă, mama din Somalia a săpat o mică grădină, cu margini în formă de inimă făcute din sticle de plastic pe jumătate îngropate în nisip. Cu seminţele împrumutate de la beduinii care treceau pe acolo, a reuşit să crească legume. Când i-am dat o bomboană fetiţei sale, în ciuda nisipului care înghiţea orice urmă de speranţă şi de civilitate, ea a îndemnat-o pe cea mică să-mi spună „Mulţumesc!” Am stat acolo pentru a primi acest gest de politeţe. A durat câteva minute până ce fetiţa a putut pronunţa cuvântul în limba engleză. Mama ei nu doar că încerca să îşi păstreze demnitatea în ciuda condiţiilor vitrege, ci făcea un adevărat act de rezistenţă împotriva lumii din jur care o deposedase de multe din avantajele vieţii civilizate. Poate că ea „nu se supunea” nici măcar aşteptării mele legate de starea ei de amorţeală. După părerea mea, oamenii care au participat la revoltele Gezi acţionau în acelaşi fel, refuzând amorţeala care fusese impusă cu ajutorul forţei şi a violenţei.

Supravieţuirea în Turcia necesită o doză de amorţeală, la fel ca şi în alte zone de război sau în ţări polarizate din punct de vedere politic în care cetăţenilor li se ordonă: „iubeşte-ne sau pleacă”. În piaţa Taksim, câţiva cetăţeni turci care refuzau să se conformeze au respins nu doar noţiunea că ar trebui „să plece” ci şi amorţeala; ei au respins tiparul ostilităţii, violenţei, durităţii şi grosolăniei. Printre norii de gaz lacrimogen, ei au creat lumea pe care şi-o doreau: un neverosimil *Neverland*. Copiii desenau; s-a creat o bibliotecă comună; au fost construite scene pe care să urce artiştii; oamenii aduceau mâncare pe care o împărţeau cu alţii; mamele au format cordoane umane

pentru a-şi proteja copiii. Totul era la comun. Îmi amintesc un copil al străzii care îi implora pe ocupanţii pieţei să nu plece pentru că, în acţiunile lor, „văzuse umanitatea pentru prima dată”. Abuzaţi atât de multă vreme, savuram, iarăşi şi iarăşi, gustul întâlnirilor cu celălalt şi al amabilităţii.

1 Ţara de Nicăieri este un loc imaginar îndepărtat, unde Peter Pan, Clopoţica şi alte creaturi şi fiinţe locuiesc. Este adesea folosit ca metaforă pentru copilăria veşnică, nemurire şi fuga de realitate (n. red.).

Într-o ţară în care procesele politice durează ani de zile, fără să aibă loc audieri, în care se construiesc închisori gigantice pentru a-i primi pe disidenţi, în care mentalitatea de tipul „câştigătorul ia totul” domneşte fără să fie contestată, în care uniformizarea vieţii şi a gândirii oamenilor este cumplită, oamenii din rezistenţa Gezi îşi imaginau o domnie a legii diferită şi o moralitate mai umană.

Unii ar putea crede să toate acestea sună a Woodstock[32] – chestii hippy, flower power. Şi probabil că aşa şi era în timpul zilei, însă după apusul soarelui, totul semăna mai mult cu Fâşia Gaza decât cu celebrul festival de muzică. După apus, oamenii care păreau naivi în timpul zilei, erau obligaţi să se transforme în războinici pentru a se apăra de violenţele poliţiştilor. Şi după fiecare noapte, când răsărea soarele, era din nou timpul să fie „amabili” ca act de rezistenţă. Să nu renunţe la politeţe era un act de nesupunere făcut intenţionat şi uneori, trebuie s-o spun, cu încăpăţânare.

Unul dintre cele mai populare sloganuri ale vremii era: „Taksim este peste tot! Rezistenţa este peste tot!” Protestatarii visau să lărgească graniţele pieţei, să extindă noua cultură care se născuse în tot restul ţării.

Privind retrospectiv, am ajuns să cred că protestatarii din piaţa Taksim încercau să restaureze principiul dreptăţii într-o ţară în care încrederea în aceasta fusese complet distrusă. Nesupunerea este de cele mai multe ori asociată

32 Festival de muzică ținut pe terenul (2,4 km2) unui fermier, în apro

cu răsturnarea unui sistem sau cu încălcarea legilor, însă esenţa rezistenţei Gezi a fost exact opusul. Oamenii creau, sistematizau şi puneau în practică, zi de zi, un nou cod de comportament. Şi era frumos… foarte frumos.

Iată de ce eu şi taximetristul mai în vârstă zâmbim în timp ce privim zidurile vopsite în gri. Zâmbim mulţumiţi, ştiind că textele scrise pe aceste ziduri sunt un semn de rezistenţă, similar cu folosirea cuvântului *efendim*.

FASCINANTA VULGARITATE

„Ce a însemnat Gezi?” este o interogaţie care, în lumina naturii haotice a evenimentelor din iunie 2013, reduce şi limitează posibilitatea unui răspuns. Pentru un răspuns mai cuprinzător, cred că întrebarea ar trebui să fie: „Împotriva cui protestau oamenii din Gezi?” După cum aţi dedus din rândurile de mai sus, Gezi a fost împotriva moralităţii sociale şi politice care degenera constant. Furia care a facilitat Gezi se datorează, în parte, ignoranţei şi uimitoarei, fascinantei îndrăzneli a oamenilor, dar şi faptului că această îndrăzneală s-a răspândit de la eşaloanele superioare ale puterii până la baza societăţii. Una dintre cele mai bune descrieri ale situaţiei a fost publicată într-o revistă satirică. Când vorbim de Turcia, trebuie să înţelegeţi că revistele satirice nu sunt exemple de amuzament frivol, ci singurul mijloc de comunicare prin intermediul căruia poţi urmări agenda politică fără să-ţi pierzi minţile. Într-o ţară în care jurnalismul sincer este interzis, revistele satirice de ştiri s-au dovedit a avea, de multă vreme, cele mai serioase atitudini politice. De exemplu, următorul fragment poate fi cât se poate de grăitor în legătură cu motivele pentru care a existat revolta Gezi. Permiteţi-mi să-l citez pe Umut Sarikaya de la revista *Uykusuz*:

Totuşi nu înţeleg cum noi, ca ţară, am ajuns de la: „Să nu ştii nu e ruşinos, să nu înveţi este” la: „Crezi că eşti mai bun decât mine pentru că ai fost la şcoală şi ai învăţat ceva, nesimţit elitist? Psihopat iacobin!” Când eram copil, să înveţi şi să cunoşti erau lucruri de care să fii mândru.

Apoi, deodată, întreaga ţară spune: „Nu vezi unde te duce educaţia? Ca şi cum învăţătura ar fi ajutat vreodată pe cineva!” Şi, în final: „Ce pot să ne înveţe pe noi cei care ştiu x?” Am auzit chiar şi o frază de genul: „Ce să ne înveţe pe noi sociologii despre sociologie?!” îmi este sincer teamă că pasul următor este ca aceia care cunosc lucruri şi studiază să fie bătuţi pe loc. Aşa că sfatul meu pentru toată lumea este să vă prefaceţi că nu ştiţi nimic, ca să fiţi siguri că nu păţiţi nimic. Cunoştinţele voastre într-un domeniu pe care îl stăpâniţi pot fi ofensatoare pentru alţii”.

Fireşte, intelectualii acestei ţări au fost constrânşi să se ruşineze de cunoştinţele lor din cauza hegemoniei totale a AKP, în cei 10 ani de când este la putere. Şi totul pentru că întrebarea: „Ce să ne înveţe pe noi oamenii de ştiinţă, despre ştiinţă?” a început să fie repetată des de oamenii ignoranţi de la putere. Persoana menţionată mai sus, care nu are încredere că sociologii o pot învăţa ceva despre sociologie este, bineînţeles, Recep Tayyip Erdogan, prim-ministrul de la acea dată. În timpul mandatului său, animozitatea faţă de intelectuali, care devenise exagerată, s-a transformat în animozitate faţă de cunoaştere. Cei care îşi justificau ignoranţa cu o vulgaritate fără limite se ascundeau în spatele unei înţelegeri rudimentare a egalităţii, atunci când spuneau că nu au nevoie de părerile profesioniştilor. Barajele cedau, clădirile se prăbuşeau, trenurile deraiau, minele explodau şi multe alte dezastre aveau loc, însă niciun profesionist nu era consultat în legătură cu aceste probleme. Şi atunci când vorbeau, erau acuzaţi de guvern că sunt „aroganţi” şi că „s-au înstrăinat de oameni”. La revolta Gezi au luat parte „oamenii intelectuali” care au început, în sfârşit, să vorbească. Partea educată a societăţii a devenit pasivă la „delictul aroganţei” de care o acuzase guvernul, acceptând toate insultele pe care acesta i le adresase. Umorul a devenit nu doar scutul discursiv al rezistenţei Gezi, ci şi factorul care a intensificat-o.

După atacul forţelor de poliţie asupra celor câtorva

zeci de tineri care protestau împotriva proiectului urban din Taksim de pe 31 mai, mai întâi sute, apoi mii de oameni s-au solidarizat cu protestul. În primele trei zile protestul a avut loc doar în Istanbul, apoi au urmat Izmir, Ankara şi alte oraşe mari. După o săptămână, revolta cuprindea întreaga ţară. Oamenii nu au avut timp să formuleze clar motivele pentru care protestau. Atacurile cu gaze lacrimogene nu încetau şi fiecare acţiune a poliţiei adăuga un nou motiv pentru a „rezista”. Cel mai supărător aspect a fost tăcerea intenţionată şi jignitoare a mediei tradiţionale în ceea ce priveşte actele de violenţă. În mai puţin de 10 zile, spre mirarea tuturor, chiar şi burghezii boemi neimplicaţi politic, cunoscuţi ca Bobo, au devenit experţi în tehnici de gherilă. Întrebaţi pe oricine din Turcia cum poţi opri un TOMA (vehicul de poliţie care foloseşte tunuri cu apă şi gaz lacrimogen) sau cel mai bun remediu pentru a elimina efectele gazului lacrimogen. Oricine îţi poate vorbi din experienţa personală. Timp de două săptămâni, adrenalina a atins cote uriaşe. Pentru acei „inadaptaţi” care, înainte de proteste, căutau o ţară în care să emigreze, Turcia a devenit singurul loc în care puteau lua parte la revoltă. În ceea ce-i priveşte pe cei care luau deja parte la evenimente, ei îşi spuneau deseori unul altuia că se simţeau vinovaţi atunci când dormeau, fie şi pentru câteva ore, pentru că pierdeau acţiunea. Diaspora turcă striga pe reţelele de socializare: „Am vrea să fi fost cu voi!” Deşi unii mureau, alţii orbeau şi erau sute de răniţi, mii de oameni erau încă dornici să se alăture

„Rezistenţei”. Pentru mulţi, motivul era pur şi simplu bucuria solidarităţii şi încântarea de a afla că eşti puternic în faţa cruzimii celor aflaţi la putere.

Pentru umorul politic şi pentru artă a fost ca şi cum ar fi existat un baraj care le-a oprit cursul în ultimii 10 ani şi acum, deodată, râurile de umor de calitate şi arta de rezistenţă erau libere să curgă. (Verificaţi canalul YouTube Turkiye Direniyor şi căutaţi „Direniş şarkilaru” pentru a vedea exemple.) în timpul celor mai dure ciocniri, oamenii

găseau cumva o clipă sau două pentru a face glume despre poliţie, guvern şi mai ales despre prim-ministrul Tayyip Erdogan. Din moment ce interzicerea alcoolului a coincis cu rezistenţa, pentru protestatarii care consumau alcool fiecare zi se încheia cu urarea: „Noroc, Tayyip!” (*Şerefine Tayyip.*).

Până acum, cred că acesta a fost cel mai bun mod de a scoate masca discursului „tolerant” despre o legătură perfectă între democraţie şi Islamul moderat. Cu fiecare glumă, autoritatea se înfuria tot mai tare şi îşi afişa latura întunecată – care exista de multă vreme, numai că rămăsese invizibilă pentru mulţi până atunci.

Umorul din Taksim, ca şi cel din Tahrir şi Kasbah, nu poate fi tradus, însă mecanismul care a creat acest umor şi a făcut posibilă rezistenţă poate fi explicat.

Ceea ce a determinat dărâmarea barajului, eliberând astfel fluxul umoristic, şi a făcut rezistenţa mai atractivă pentru mulţi a fost o mică schimbare a discursului opoziţiei din Turcia. Vreme de 10 ani, guvernul a acuzat opoziţia că era împotriva democraţiei, că erau terorişti, că avea legături cu alte ţări, că era duşman al religiei, elitişti care îi umileau pe „adevăraţii locuitori ai Turciei” şi aşa mai departe. După 10 ani de hărţuire politică şi psihologică din partea guvernului şi a consilierilor de imagine, opoziţia părea înfrântă pe toate planurile. Îşi consuma întreaga energie în încercarea de a dovedi că nu reprezenta toate aceste lucruri, ci critic autentic al guvernului. Ceea ce, că veni vorba, este imposibil conform ideilor fundamentale ale logicii, pentru că nu poţi dovedi că ceva nu există. Prin discursul politic dominant, opoziţia a fost nevoită să-şi dovedească sinceritatea în faţa guvernului. Prin urmare, puterea avea dreptul să decidă dacă intenţiile opoziţiei erau bune sau rele. Vreme de 10 ani opoziţia a trebuit să se lupte cu această mentalitate complet eronată. Cu toate acestea, într-o zi, mai precis în a treia zi a revoltei, când prim-ministrul i-a numit pe protestatari *ţapulcu* (bandiţi), toată lumea a ajuns în punctul „până aici!” şi a spus: „Aşa

este, suntem *ţapulcu*!” Focul s-a înteţit. Protestatarii au îmbrăţişat umilinţa şi au exagerat-o până în punctul în care nu mai însemna nimic. Pe Wikipedia a apărut definiţia termenului „*ţapulcu*”, iar oamenii au inventat variante ale verbului în germană (*chapuliert*), franceză (*chapulere*) şi engleză (*chapulling*). Începând cu acest moment ei au devenit tot ceea ce îi acuzase prim-ministrul că erau în timpul protestului: alcoolici, spioni CIA şi chiar terorişti. Însă apogeul umilinţelor a venit odată cu „lobby-ul intergalactic pentru o lovitură de stat”! Printre numeroasele „teorii ale conspiraţiei internaţionale” pe care le-a avansat guvernul pentru a-i învinui pe protestatari, unii politicieni s-au referit chiar la un atac cibernetic asupra Turciei. Consilierii lui Erdogan au mers până acolo încât au spus: „Există oameni care încearcă să-l ucidă pe prim-ministru prin telekinezie”. A fost momentul când oamenii au început să „recunoască” faptul că, de fapt, primeau ordine din Gondor[33]. În acest lobby secret a fost inclus şi Darth Vader[34]. Oamenii scriau pe ziduri: „Suntem soldaţii lui Gandalf!”

Imaginaţi-vă nenumăratele glume derivate din această nebunie. Prin urmare, umorul şi implicit rezistenţa au reprezentat discursul dominant. A fost o schimbare de la un răspuns deprimant şi obositor de tipul: „Nu, nu suntem aşa!” la un răspuns vesel şi plin de energie: „Da, aşa suntem!” De aici încolo, atitudinea a fost de tipul: „Ia să vă văd!” Frica de autorităţi a fost disipată de prima glumă şi umorul a continuat să lovească autoritatea acolo unde o durea cel mai mult, uneori, trebuie spus, fără niciun menajament. Este important să precizăm şi că „bucuria” fără limite a fost, de fapt, un indicator al fricii de autoritate care o precedase şi era, mai mult sau mai puţin, proporţională cu aceasta. S-ar putea spune că lipsa de

33 Tărâm imaginar care apare în a treia parte din Stăpânul inelelor. Gandalf este unul dintre personajele principale din această trilogie (n. red.).

34 Personaj din Războiul stelelor (n. red.).

limite a umorului provenea din frica nemărginită de autoritate, pe care o crease guvernul.

Între timp, revolta a fost prezentată în mediile tradiţionale internaţionale cu atitudinea „Allah ştie de ce se întâmplă aşa ceva”. Tinerii implicaţi erau lăudaţi de CNN pentru că erau „liberi de orice ideologie”, iar protestele erau prezentate ca fiind „spontane”. Revolta a fost descrisă drept „o confruntare între laicism şi non-laicism” sau ca un război cultural. Niciuna dintre variante nu era adevărată. Revolta nu s-a născut spontan, din nimic, nici nu era neutră din punct de vedere ideologic. Nici măcar nu era neutră din punct de vedere al organizaţiilor politice. A avut loc pentru că frica faţă de autoritate se răspândise de mulţi ani şi datorită hotărârii oamenilor de a arăta că nu sunt o mulţime de copii, ci adulţi liberi să se exprime. În ciuda legitimităţii guvernului turc, format în urma unor alegeri democratice, autoritarismul în ascensiune scădea importanţa disidenţilor. Gezi a fost un prim pas care a arătat celor de la putere că opoziţia exista. Nu a fost un conflict între laicism şi non-laicism, ci unul între autoritatea arogantă şi contestatarii ei. Iată de ce disidenţii din piaţa Taksim, cei care proveneau din diverse facţiuni politice şi din mai toate clasele sociale, au luptat împreună. Cei care voiau să se omoare între ei cu o săptămână înainte de proteste se ţineau acum de mână, în timp ce erau atacaţi cu gaze lacrimogene. Gazul avea puteri magice: dizolva ura dintre diferitele facţiuni politice şi o transforma într-o energie îndreptată împotriva puterii.

Gezi a fost, în acelaşi timp, şi o sărbătoare a încrederii, împotriva polarizării politice şi sociale, adâncită de cei aflaţi la putere. Diferitele facţiuni ale societăţii, care înainte fuseseră învrăjbite una împotriva celeilalte, refuzau acum ura încurajată de clasele dominante şi ofereau spectacolul coabitării.

Cu o polarizare politică extremă, o prăpastie între diferitele pături ale societăţii, un război civil intermitent în ultimii 30 de ani şi multe alte probleme, Turcia este un loc

în care oamenii nu se plac prea mult unii pe alţii. Fiindcă aproape că nu mai există lucruri comune între oameni, toţi vrem să trăim doar cu cei care ne plac. Poate că totul în jur pare o nebunie, dar se pare că astăzi majoritatea lumii se îndreaptă, mai mult sau mai puţin, în aceeaşi direcţie. Facem tot ce ne stă în putere să ne protejăm de „celălalt”. Lumea ne învaţă: „să nu ai încredere în nimeni!” în timp ce ne vorbeşte despre siguranţă. Siguranţa banilor, a informaţiilor, a relaţiilor umane, a sănătăţii, a copiilor şi altele. Organizând totul după acelaşi model şi depinzând de informaţii pentru anticiparea viitorului, lumea încearcă să elimine nevoia de siguranţă. Din ce în ce mai mult, profilurile noastre de Facebook încep să semene cu lista de informaţii pe care o dăm companiei de asigurări sau băncilor care vor să afle despre noi aceleaşi lucruri care îi interesează şi pe potenţialii noştri iubiţi. Pentru a rezolva, o dată pentru totdeauna, problema securităţii, ne transformăm într-o declaraţie oficială despre noi înşine.

În răstimp, o fantomă pluteşte deasupra lumii, fantoma securităţii.

„Nu merge pe strada aia! Are loc un atac al poliţiei! Mergi pe strada asta!”

Într-o asemenea situaţie, desprinsă parcă dintr-un război, în timp ce fugi pentru a-ţi salva viaţa, cineva de pe Twitter, cu o identitate falsă, o persoană despre care nu îţi aminteşti dacă o urmăreşti sau din ce motiv anume o faci, îţi oferă o informaţie şi tu ai încredere în ea. Decizi să o crezi. Alegi să crezi că interlocutorul tău este la fel ca tine. Cred că a numi Primăvara Arabă o revoluţie este exagerare. Totuşi, cred cu toată convingerea că a fost o revoluţie a încrederii, de la Tahrir la Gezi. În ciuda zecilor de ziare sau televiziuni care investesc milioane de dolari ca să ne câştige încrederea, am început să ne încredem în profiluri de Twitter cu poze comice. Din instinct sau din propriile noastre experienţe, am ales să avem încredere în oameni şi nu în instituţii. În Egipt sau în Turcia, oamenii cu feţele luminate de ecranele telefoanelor erau ca nişte

licurici şi doar ei ne mai luminau calea. Niciun post de televiziune sau ziar nu ne oferea informaţii de încredere aşa cum o făceau necunoscuţii din jur. Ceea ce a rămas din acele zile în viaţa politică este o chestiune de dezbătut, însă ţările în care a avut loc o asemenea revoltă au cunoscut schimbări majore în relaţiile interumane, mai ales în ceea ce priveşte încrederea în semeni. În Turcia de azi, oamenii care au participat la Gezi nu au încredere în cei care nu au luat parte la proteste. Oamenii încarcă fotografii cu ei înşişi participând la rezistenţa Gezi pe site-urile matrimoniale. O prietenă de-a mea a recunoscut deschis zilele trecute că „a divorţat de soţul ei pentru că nu a luat parte la proteste”: „Nu mai pot avea încredere în el”.

În ţările în care au avut loc aceste mişcări, ceea ce oamenii au subliniat sau au dorit să sublinieze a fost următorul aspect: suntem cu toţii foarte diferiţi unul de celălalt, însă avem încredere în dorinţa celuilalt de libertate, egalitate şi dreptate. Putem fi diferiţi din punct de vedere etnic sau religios, însă avem încredere în conştiinţa, sentimentul dreptăţii şi umanitatea fiecăruia. În timpul acestor mişcări, fotografiile cu oameni diferiţi care coexistă au fost cele mai lăudate şi apreciate. Fotografiile din Egipt şi Tunisia înfăţişându-i pe tinerii din Frăţia Musulmană ţinându-se de mână cu tinerii liberali sau umbrelele pe care le ţineau tinerii de stânga pentru a-i feri de ploaie pe protestatarii musulmani în timp ce aceştia se rugau… toate acestea păreau că spun: „Aceştia suntem noi!” Dărâmau cu toţii gardurile fricii care le înconjurau casele şi declarau că se putea trăi fără ziduri, că îşi doreau să trăiască astfel, având încredere unul în celălalt. O fantomă care apăra fraternitatea şi încrederea în celălalt plutea deasupra oraşelor noastre, într-o lume care ne-a învăţat să ne fie frică, pentru a putea arăta apoi că se ocupă de securitatea noastră. Poate că tot ce a mai rămas astăzi sunt fotografiile noastre „cool” de pe Facebook, cu măştile de gaze pe faţă, însă cu toţii am văzut fantoma!

Prin urmare, nimeni nu ar mai crede că cineva e nebun doar pentru că „are încredere în oameni”. Şi asta pentru că vreme de câteva săptămâni, toată lumea avea încredere că toţi ceilalţi erau la fel ca ei sau, chiar dacă erau diferiţi, erau totuşi oameni buni. Ei au ales să creadă şi să aibă încredere. Au învins nu doar frica de autorităţi, ci şi teama de diferenţele celuilalt. Am dărâmat zidul şi am respirat aer curat. Acea senzaţie de prospeţime a fost motivul pentru care, în ciuda gazelor lacrimogene folosite de poliţie, toată lumea se simţea ca şi cum ar fi respirat adânc aer curat. Nimic nu duhneşte mai urât decât frica. În plus, am învăţat că securitatea şi încrederea sunt invers proporţionale. Sentimentul de încredere a crescut, în ciuda făptuim că atacurile poliţiei alungau sentimentul de securitate. Aveam încredere atât în cei din jur, cât şi în noi înşine, într-un fel, a fost ca un refuz al sentimentului de securitate care ne fusese vândut şi schimbarea lui cu sentimentul încrederii. Şi toată lumea spunea cu amabilitate: „Păstraţi restul!”

Oamenii care lucrează în multinaţionale, în clădiri de birouri, sunt „expuşi” la unele programe de orientare. Unul dintre acestea este workshop-ul „căderea liberă”, organizat pentru a întări sentimentul de încredere în grup. Trebuie să te laşi să cazi pe spate pentru a fi prins de cineva din echipă care stă în spatele tău. În acest fel, o idee ridicolă despre învăţatul încrederii este vândută companiilor, care le-o impun angajaţilor. Sistemul se aşteaptă ca noi să fim nişte copii naivi şi veseli şi, în acelaşi timp, rivali răutăcioşi şi fără scrupule. Crede cineva cu adevărat în această înşelătorie? Eu nu cred şi nici nu vreau să cred aşa ceva. Însă ştim că sistemul se pricepe foarte bine cum să creeze o nevoie, pentru ca apoi să ne-o vândă. Reuşește să ne ofere un sentiment fals al siguranţei, care să compenseze lipsa de siguranţă pe care o naşte în noi, ca şi cum nu tocmai sistemul ne face să fim rivali şi să ne întoarcem unul împotriva celuilalt. Noi, lumea, ne-am săturat de această situaţie. Vrem să avem

încredere. Vrem să schimbăm farsa aceasta a siguranţei cu sentimentul încrederii.

Gezi a fost o revoltă împotriva uitării. Vă rugasem să reţineţi un nume. Deniz Gezmiş. Unul dintre cei trei tineri executaţi în 1972. În 2013, adică după 40 de ani, cu câteva zile înainte de debutul revoltei Gezi, imaginea feţei frumoase a revoltei, pe care două lovituri de stat şi nenumărate administraţii de dreapta încercaseră să o şteargă din memoria ţării, acoperea faţada unei clădiri, pe cel mai mare banner din piaţa Taksim. Lângă ea, pe un banner similar, erau cuvintele: „Să nu îţi pleci capul!”

Multe cuvinte au ieşit din nou la suprafaţă după 30 de ani de uitare, însă cel mai important a fost „rezistenţă”!

Acest cuvânt, scos mai întâi din vocabularul statului, apoi şi din memoria publică, a devenit, probabil, cel mai folosit cuvânt din limba turcă în perioada protestelor Gezi. Chiar şi cei care nu au luat parte la mişcare erau obligaţi să îl folosească. Refuzul de a rosti „rezistenţă” echivala cu păcatul. O generaţie născută după ce cuvântul fusese uitat l-a reintrodus în limba turcă. De această dată, pentru totdeauna. Tot astfel, cuvântul „organizaţie” a fost şi el reinventat de revolta Gezi. Şi cuvântul „solidaritate” a revenit în vocabular, nu ca o vorbă învechită a vechilor stângişti, ci ca un cuvânt nou. Toate aceste cuvinte au revenit la sensul lor iniţial, firește.

Gezi a fost şi o rezistenţă împotriva coruperii sensului cuvintelor. A fost o încercare de a îndrepta lucrurile după un deceniu care deformase conceptele de bun-rău, drept-nedrept, frumos-urât. Ignoranţa era rea, cunoaşterea bună, nu invers. Era bine să te opui autorităţii şi rău să cooperezi cu ea, nu invers. Clădirile acoperite cu sticlă erau urâte, copacii erau frumoşi, nu invers. Turcia îşi redesena harta sensurilor cuvintelor, îndreptându-le.

Ce a mai rămas astăzi din aceste schimbări?

După ce undele seismice provocate de Gezi s-au calmat, a rămas în urmă o stare de spirit ciudată, o tăcere care amintea de o retragere în tranşee, un sentiment

general de amorţeală, o apatie profundă, o indiferenţă, o nepăsare faţă de lucrurile din jur care aveau dimensiuni patologice.

Bineînţeles că exista un motiv pentru care devenisem astfel. Suntem precum câinii bătuţi des. Am suferit prea multe „agresiuni emoţionale”. Este de ajuns să dau un exemplu dintre multe altele: lovit în cap de o cutie de gaz lacrimogen, Berkin Elvan, în vârstă de 14 ani, moare la spital un an mai târziu, la 15 ani, şi o femeie între două vârste ia parte la mitingul în timpul căruia familia lui Berkin Elvan este numită teroristă şi este huiduită, declarându-şi dragostea pentru Tayyip Erdogan, prim-ministru la acea vreme, spunându-i: „Nu m-ar deranja să fiu părul din fundul tău!” şi asta în direct, la televizor. După sute de asemenea „agresiuni emoţionale”, sufletul vrea să se ascundă, să doarmă şi să se conserve. Însă care sunt motivele? Sau singurul motiv?

„Suntem astfel pentru că suferim de pe urma agresiunilor emoţionale” pare o explicaţie destul de simplistă. E adevărat că am ameţit după atâtea lovituri, însă ne-a derutat şi faptul că ne-am eschivat atunci când am vorbit despre ceea ce căutam de fapt. Din moment ce nu ne-am hotărât în ce direcţie să alergăm şi am fugit, prin urmare, în toate direcţiile, am obosit. Poate că dacă am îndrăzni să ne punem întrebarea: „Ce vrem de fapt?” o întrebare foarte des auzită în timpul protestelor Gezi, am putea avea şansa de a schimba situaţia în care ne aflăm acum.

Este clar că ne dorim ceva greu de înfăptuit. Dacă ar trebui să facem o listă cu lucrurile pe care le vrem, aceasta ar arăta astfel:

O mişcare care să nu fie o organizaţie
O forţă care să nu fie o autoritate
O cooperare fără ierarhii
O prezenţă care preferă să rămână nenumită
Acţiuni nepremeditate
Indivizi unici care tânjesc după afinităţi cu ceilalţi

Un limbaj şi o retorică rezistentă care să nu consolideze conceptele importante

Furia care să ia, în mod obligatoriu, forma unei sărbători

Părerea mea este că facem parte dintr-o generaţie care nu este încă înfrântă, ci este reticentă să spună pe ce cal pariază, tocmai pentru că ne este frică de eşec. Noi suntem cei care tac pentru că nu am vorbit deschis despre propria noastră listă cu revendicări. Tăcem nu din cauza vântului rece care ne suflă în faţă sau de frica unei noi rafale de vânt care s-ar putea stârni, ci pentru că nu ştim exact ce să spunem.

Acum, pe măsură ce ne apropiem de Cihangir, eu şi taximetristul ne cufundăm în tăcere. Taxiul este înconjurat de copii din Siria. Cerşesc, vorbind în arabă, desculţi. Sunt mulţi. Mulţi… flămânzi… Aproape toată lumea pretinde că nu îi observă, însă e clar că un oraş invizibil se dezvoltă în Turcia; fără limbă, fără nimic. Ar trebui să spunem câteva cuvinte şi despre acest aspect, înainte de vorbi despre lucrurile amuzante care ne aşteaptă.

COPIII POLITICII „ZERO PROBLEME”: OPORTUNUL ŞI INOPORTUNUL

Copiii din Siria au început să umple străzile din Turcia câte 10, câte 100 şi, în final, cu miile. Desculţi, murdari, flămânzi, tăcuţi. Cerşesc folosind cele câteva cuvinte turceşti pe care le-au învăţat şi, când acestea nu sunt de ajuns, vorbesc în arabă. Cuvântul pe care îl repetă cel mai des este „Siria! Siria!” Ştiu că acesta este o dovadă a dramei lor de netăgăduit. Aşteaptă ca traficul să se blocheze pentru a veni în dreptul geamurilor maşinilor, imediat ce acestea se opresc. Unii au cel mult cinci ani. Învaţă limba turcă folosind vocabularul cerşetorilor. Sunt prea mici să ştie că sunt victimele unei politici externe ambiţioase, amăgitoare şi extrem de instabilă. Însă vor creşte în curând şi vor afla că povestea care i-a făcut să se împingă unii pe alţii în mijlocul maşinilor îşi are, de fapt, începuturile cu mulţi ani în urmă…

Totul a început cu avionul care s-a izbit de turn. Recep Tayyip Erdogan este probabil cea mai norocoasă persoană care a adoptat atitudinea „eşti cu noi sau eşti duşmanul nostru” care a cuprins lumea după 11 septembrie 2001. Întâmplarea face că el era tânărul lider musulman al unei ţări democratice care, se preciza mereu, era în marea sa majoritate musulmană. El era omul potrivit care să stea în spatele conceptului de securitate care a dominat lumea de după 11 septembrie, fiind liderul din regiune cel mai deschis la colaborare în ceea ce priveşte politica neoliberală şi încercând să îşi facă un nume pe scena lumii ca exemplul bun în dihotomia musulman bun/musulman rău, născută la Washington. Americanii au fost încântaţi să descopere un exemplu mai bun în lupta cu „teroriştii musulmani” decât saudiţii. Înfăţişarea lui de intelectual a fost primită cu aprobări nu doar la Casa Albă, ci şi în cele mai respectate universităţi europene. Turcia, ţară NATO musulmană, a devenit în Occident imaginea elevului silitor din Orient. Chiar dacă în legătură cu problemele interne, Erdogan spusese: „Nu există nicio măsură în Islam, Islamul e unul singur”, el a fost mulţumit cu imaginea lui de „nou lider al Islamului moderat”, creată de media internaţională şi cu ajutorul căreia a ajuns pe coperta revistei *Time*. În această perioadă, relaţiile comunităţii Fethullah Giilen din Washington au fost folosite la maximum, organizaţia având deja o experienţă bogată în relaţiile internaţionale. Rapoartele de la *think* tanfc-urile internaţionale se înghesuiau să laude democraţia din Turcia. O, ce zile minunate! apoi a intervenit problema invaziei Irakului şi Tayyip Erdogan a organizat multe mitinguri la care a strigat în favoarea includerii armatei turce în forţa de intervenţie internaţională. Acest lucru a fost împiedicat graţie eforturilor platformei antirăzboi, care cuprindea sute de mii de oameni, eu fiind unul din cei doi purtători de cuvânt, aşa că Parlamentul şi-a folosit dreptul de veto pentru a opri intrarea armatei turce în Irak. Fie vorba între noi, administraţia a avut destule

motive să fie furioasă pe mine. Însă, deşi prim-ministrul era furios pe unii ca mine, a reuşit cumva să folosească decizia Parlamentului în favoarea sa, deşi nu jucase niciun rol în această decizie. De fapt, în Liban, unde eram corespondent extern la acea vreme, am văzut cu ochii mei un afiş enorm într-o fortăreaţă Hezbollah. Chavez şi Erdogan stăteau unul lângă celălalt, doi lideri care se opuneau ocupaţiei Irakului, iar dedesubt scria: „Unde sunt bărbaţii arabi?”

Era supărat pe mine şi pe oameni ca mine pentru că împiedicam Turcia să joace un rol activ în ocuparea Irakului, însă prim-ministrul era aclamat pe străzile Arabiei ca un erou care înfrunta Statele Unite ale Americii. În următoarele discursuri a reuşit să se poarte ca şi cum ar fi fost decizia lui să nu participe la ocuparea Irakului. Acum, că aveţi idee despre manevrele politice ale AKP şi ale prim-ministrului Erdogan, ar trebui să nu vă miraţi prea mult de aceste situaţii bizare. Această situaţie a continuat să-i exaspereze pe cei care şi-au adus aminte de adevăr vreme de mulţi ani şi Erdogan a continuat să ţină discursuri care să condamne ocuparea Irakului. Ce pot să spun? A fost interesant!

În orice caz, imediat după acest moment a început perioada încântătoare a politicii externe a administraţiei AKP. „Fraţii noştri din Orientul Mijlociu”, spunea prim-ministrul. „Apropiere culturală”, adăuga el. Apoi, într-un final, i-a scăpat porumbelul: Iniţiativa Orientul Mijlociu!

Orientul Mijlociu, evitat din punct de vedere cultural şi ţinut la distanţă din punct de vedere politic încă de la fondarea republicii turce, însemna acum ţări pe care le puteam vizita fără viză. În plus, s-au liberalizat schimburile economice, iar liderii, pentru a-şi afişa relaţiile cordiale cu vecinii, au început să se tot viziteze. Cu puţin timp înainte de începutul revoltei din Siria, Tayyip Erdogan s-a referit la Bashar Assad[35] ca la un „frate”. Un detaliu comic: numele respectiv, care în limba turcă devenise *Esad*

35 Actualul președinte al Siriei (n. red.).

(„prieten”), când Siria era o ţară prietenă, a devenit *Esed* („duşman”), după ce prim-ministrul a început să implementeze politicile sale împotriva regimului. Din moment ce Esad era un nume des întâlnit în Turcia, un om care era acum duşmanul nostru trebuia să primească un nume „străin”. Imediat ce prim-ministrul a schimbat numele Esad în Esed, presa s-a grăbit să schimbe numele pe care îl folosiseră mulţi ani. Acum era interzis să-l numeşti pe Esad Esad! Totuşi, înainte de a analiza această perioadă de duşmănie, trebuie examinate circumstanţele în care Turcia a devenit deodată Tânărul Turc al politicii internaţionale. Iată ce spune profesorul Soli Ozel, expert în politică externă, pentru a înţelege ascensiunea bruscă a unei stele regionale:

Ascensiunea profilului politicii externe a Turciei a avut loc într-un context regional şi internaţional special. Elementele care au definit această conjunctură au fost atacurile de la 11 septembrie (2001), războiul din Irak (2003) şi noua balanţă a puterilor în regiune.

Incapacitatea Statelor Unite ale Americii de a controla consecinţele războiului din Irak a dus la o adevărată spirală a violenţei în Irak. Una din consecinţele regionale ale războiului a fost că Iranul, redescoperindu-şi influenţa în zonă, a devenit o forţă care se întindea din Siria şi Liban, prin Hezbollah, până în estul Mediteranei, în Palestina, prin Hamas. Odată cu intervenţia americană în urma căreia regimul lui Saddam Hussein a fost răsturnat, balanţa puterilor în Irak, care de secole fusese de partea sunniţilor, a fost şi ea modificată, Iranul începând să aibă un cuvânt de spus în regiune, pentru prima dată după aproape trei secole.

Noile realităţi regionale create de războiul din Irak au fost tot atât de utile pentru Turcia cât şi pentru Iran. Ankara a fost implicată îndeaproape în evoluţia evenimentelor din Irak Avantajul ei de a fi capabilă să comunice cu toate grupurile i-a permis să devină, pentru o vreme, un actor influent. În ciuda tuturor presiunilor

venite din partea SUA, nu a întrerupt relaţiile cu Iran şi cu Siria. Dimpotrivă, a întărit legăturile economice cu ambele ţări şi cu alţi actori din regiune. S-a străduit să devină un mediator între Iran şi Occident. Având ca obiectiv un tratat de pace între Siria şi Israel, a făcut mai mulţi paşi spre acest deznodământ până în clipa în care intervenţia Israelului în Gaza, din 2009, a rezultat într-o disociere a celor două tabere.

Trebuie să intervin şi să ofer nişte explicaţii. Sloganul cel mai mediatizat al politicii externe turce din acea vreme era: „Zero probleme cu vecinii!”

Profesorul Ahmet Davutoglu, care avea să devină prim-ministru, a fost cel care l-a inventat. El este autorul unei cărţi intitulate *Strateyk Derinlik* („Profunzime strategică”), despre care experţii au spus că nu are nicio profunzime. Să fim sinceri, ideea lipsei de probleme cu vecinii suna foarte bine din moment ce, încă de la fondarea sa, Turcia a fost oţ ară solitară care se credea „înconjurată de duşmani”. În sfârşit, strigoii de dincolo de graniţe aveau să dispară şi noi urma să avem relaţii normale cu Armenia, Iran, Irak, Siria şi cu alte ţări din jur. Cel puţin, acesta era planul. În plus, la acea vreme, totul părea să meargă foarte bine. Să revenim la Soli Ozel pentru a vedea ce s-a întâmplat în continuare:

În conformitate cu principiul *zero probleme cu vecinii*, Turcia a făcut primii paşi pentru integrarea economică. Comerţul s-a liberalizat după ce obligativitatea vizelor pentru mai multe ţări a fost eliminată. Ca urmare a succesului pe care serialele de televiziune turceşti l-au avut şi a vizitelor reciproce mai dese, stilul de viaţă turcesc, democraţia, prosperitatea şi conceptul de *soft power*[36] care fusese alimentat de procesul de aderare la Uniunea Europeană, proces despre care se credea că ajutase Turcia să obţină toate aceste avantaje, au

36 Ansamblu de măsuri, idei, concepte care sunt folosite de către un stat pentru a-și maximiza influența și imaginea în rândul propriilor locuitori, dar și în rândul altor state, fără a fi folosită forța militară sau economică (n. red.).

transformat ţara într-un punct de atracţie.

Abordarea fundamentală a politicii din această perioadă a fost că Turcia era *ţara centrală* pentru regiunile din jurul ei. Odată cu acest concept, „dorinţa de a progresa singură”, care a reprezentat o tradiţie înrădăcinată în politica externă a Turciei, a revenit în prim-plan. Ca parte a profilului său din ce în ce mai important şi graţie acumulărilor istorice, politice şi strategice, se presupunea că Turcia va adopta o politică independentă şi autonomă…

Mutarea centrului strategic al lumii către Est şi vidul de putere din zonele din jurul Turciei au permis Ankarei să beneficieze de spaţiu de manevră. Acest avantaj structural, dublat de caracteristicile unice ale Turciei (ca ţară musulmană membră NATO, seculară, democratică şi capitalistă) a înlesnit Turciei atingerea scopului final.

Punctul slab al politicilor din acea vreme care sprijineau conceptul de *soft power* a fost aspectul securităţii. Deşi şi-a definit politica externă prin cele mai complicate concepte şi s-a străduit să transforme regiunea şi vecinii săi cu ajutorul *soft power*, Turcia nu a avut o politică de securitate extinsă. Prin comparaţie, aşa cum a dovedit exemplul sirian, nu a avut aproape nicio oportunitate de a-şi descuraja opozanţii.

După revoltele din ţările arabe care au început în 2011, climatul din jurul Turciei s-a schimbat din nou, într-o manieră imposibil de prevăzut. Transformarea dorită de cea mai mare parte a maselor urbane care au protestat, cerând democraţie, nu s-a materializat. Cu excepţia Tunisiei, nicio ţară în care a avut loc „primăvara arabă” nu a adoptat un mecanism democratic funcţional. Cu contribuţia valurilor contrarevoluţionare originare din Golf, a avut loc în Egipt lovitura de stat din iulie 2013 şi ţara a revenit la vechiul regim. Violenţa a ajuns la un punct critic şi în Libia, odată cu prăbuşirea guvernului. Pentru că nu a fost lăsată să-şi decidă politicile, Siria s-a transformat în scena sângeroasă, inumană şi condamnabilă a luptei de putere regională (Iran-Arabia Saudită-Turcia) şi globală

(SUA-Rusia/China).

După Primăvara Arabă, Turcia a atras în mod natural atenţia lumii. I-a fost atribuit chiar şi un rol de model datorită conceptului de *soft power*. cu alte cuvinte, era o ţară musulmană în interiorul sistemului occidental. Abordarea corectă şi etică a politicilor din această perioadă a fost să sprijine revoltele oamenilor împotriva regimurilor despotice. Cu toate acestea, Ankara nu a fost capabilă să interpreteze corect balanţa puterilor din Orientul Mijlociu. În ciuda faptului că toate ţările erau musulmane, nu au fost capabili să imprime o direcţie comună politicilor ţărilor din regiune, care aveau ţeluri foarte diferite. Mai ironică a fost realizarea faptului că, după ce trupele americane au părăsit ţara, prezenţa SUA în Irak a extins, de fapt, libertatea de mişcare a Turciei.

Dincolo de acest fapt, după părerea mea, Ankara a făcut două mari greşeli:

1. A abandonat politica sa supraconfesională la care aderase până la începutul rebeliunii din Siria, în martie 2011, pentru că nu a fost capabilă să convingă regimul Baas să găsească o soluţie paşnică. A jucat un rol important în războiul civil din Siria şi a permis opoziţiei să-i folosească graniţele. La sfârşitul acestor trei ani, se întipărise în întreaga lume ideea că Turcia era unul dintre susţinătorii facţiunilor jihadiste sunite.

2. Datorită proximităţii sale ideologice, AKP a fost asociată cu administraţia Frăţiei Musulmane din Egipt. Drept rezultat, atitudinea de incriminare a loviturii de stat, care a fost corectă din punct de vedere etic şi politic, a provocat o retorică prea dură şi relaţiile cu Egiptul au fost întrerupte. În plus, a creat o prăpastie între Turcia şi ţările din Golf grupate în jurul Arabiei Saudite şi a adăugat un element negativ în relaţiile cu Occidentul.

Pe de altă parte, protestul din parcul Gezi care a avut loc în iunie 2013, la scurt timp după lovitura de stat din Egipt, a afectat în mod decisiv imaginea democratică pe care Turcia se străduise să o construiască în ultimii 10 ani.

Răspunsul administraţiei AKP la demonstraţiile din parcul Gezi, violenţa poliţiei şi susţinerea acesteia de către guvern, împreună cu retorica folosită în timpul acestor incidente, au anulat şansele Turciei de a fi un model democratic sau chiar liberal pentru Orientul Mijlociu.

Dovedind o adevărată incompetenţă în domeniul politicii externe, au fost făcute încercări de a sublima această stare de fapt folosind un concept numit „preţioasa singurătate”. Totuşi, această nesiguranţă nu a schimbat realitatea că politica externă a intrat într-o perioadă sumbră marcată de incertitudine şi s-a concentrat pe salvarea propriei imagini.

După acest rezumat clar al ultimilor 10 ani, trebuie spus că, odată cu incertitudinile politicii externe, în mod ciudat, cei care au plătit preţul au fost copiii. Să vă explic…

Masacrul Rabaa a avut loc pe 14 august 2013. Forţele armate egiptene şi poliţia, sub comanda prim-ministrului provizoriu al loviturii de stat din Egipt, generalul Abdel Fattah el-Sisi, au deschis focul asupra simpatizanţilor Frăţiei Musulmane. Printre zecile de victime ale masacrului a fost şi Esma, un tânăr de 17 ani. Prim-ministrul Erdogan a fost atât de afectat de acest incident, încât a plâns pentru Esma în direct, la o emisiune televizată. Simpatizanţii AKP începuseră deja să demonstreze pentru Esma şi pentru celelalte victime ale masacrului Rabaa. Posturile de televiziune şi ziarele pro – AKP au afişat imediat o mână cu patru degete ridicate lângă logourile lor. Acesta era un semn care sugera cuvântul „arba’a”, care în arabă înseamnă patru. Acestea ar fi putut fi interpretate ca reacţii umane şi sensibile, numai că în acelaşi timp violenţele poliţiei din Turcia cauzau moartea a şase tineri! Prim-ministrul Erdogan, care nu a scos nicio vorbă despre tinerii ucişi de poliţie în timpul protestelor Gezi, ca să nu mai vorbim de plâns în public pentru ei, nu se mai oprea din vorbit despre Esma. Se pare că acesta era mai avantajos din punct de vedere

politic decât tinerii din Gezi.

Furia multor oameni a ajuns la cote alarmante din cauza acestei lipse de remuşcare. Printre aceştia s-au numărat şi

Sezgin Tanrikulu şi Riza Türmen, doi parlamentari ai partidului de opoziţie CLIP. Conform raportului redactat de cei doi parlamentari, lipsa de remuşcare a administraţiei faţă de copii nu era un lucru nou. Iată ce spunea raportul:

În perioada care a trecut între uciderea lui Ugur Kaymaz, în vârstă de 12 ani, în faţa casei sale, în 2004, şi cea a lui Berkin Elvan, de 14 ani, în timpul protestelor Gezi, atunci când acesta plecase de acasă pentru a cumpăra pâine, nu am observat nicio schimbare în politica AKP de vânare a copiilor. Toate cazurile de copii ucişi, dintre care cel mai notabil este Ugur Kaymaz, au rămas fie nerezolvate fie finalizate cu sentinţe care semănau mai mult cu premii. În 2006 au fost omorâţi 18 copii, trei în 2007, unul în 2008, 12 în 2009, 14 în 2010 şi 31 în 2011. Dintre cele 34 de victime din Roboski, din 2011, 22 au fost copii. În 2012 au fost omorâţi 10 copii, unul în 2013 şi trei în 2014. Dintre cei şase oameni care şi-au pierdut viaţa în Cizre, în timpul evenimentelor din prima lună a anului 2015, patru erau copii.

În ciuda acestor lucruri, cred că administraţia AKP va rămâne în istorie sub denumirea Pozanţi în ceea ce priveşte copul. Trebuie să vă avertizez încă de pe acum că povestea pe care urmează să v-o spun nu are un final fericit.

În februarie 2012, următoarea ştire a apărut pe Agenţia de ştiri Diele, un site de ştiri independent din Turcia, care urmăreşte îndeaproape problema kurdă. Ştirea era veche de un an. Era despre un orăşel numit Pozanţi, din Adana, în sudul Turciei. Se presupune că evenimentele descrise avuseseră loc într-o închisoare pentru minori în care marea majoritate a copiilor închişi erau kurzi. Îngrozitoarea poveste a fost verificată acum un an de Asociaţia pentru drepturile omului (HRA). Această

organizaţie a oferit descrieri detaliate ale torturii la care au fost supuşi unii copii în timpul detenţiei. Şapte copii au oferit mărturii scrise despre felul în care personalul închisorii şi alţi oameni din închisoare i-au violat, hărţuit sexual şi torturat. Unii dintre aceşti copii erau închişi din cauza legii împotriva terorismului care tratează minorii ca adulţi.

După raporturile iniţiale din iunie 2011, Fundaţia pentru drepturile omului (HRF) a pregătit alt raport despre opt copii care acuzau administraţia închisorii de aceleaşi fapte, în iulie 2011, HRA şi HRF au prezentat Ministerului Justiţiei din Turcia mărturiile şi rapoartele medicale a 21 de copii, în aceste documente, copiii mărturiseau că fuseseră violaţi de deţinuţi adulţi, soldaţi şi gardieni. Unii dintre copii nici măcar nu au fost în stare să descrie prin ce au trecut. Una dintre mărturii se încheia astfel: „Mi-a trecut prin minte să mă sinucid, dar m-am gândit la mama şi nu am mai făcut-o”. împotriva acestor copii nu s-au comis doar infracţiuni sexuale. Tratamentul oribil la care au fost supuşi a constat în bătăi din partea gardienilor, umilinţe pe criterii etnice, muncă forţată şi *baştinado* (o formă veche şi foarte populară de tortură denumită „falaka” în limba turcă, constând în bătăi la tălpi). În plus, li se interzicea orice ajutor medical şi, ca altă formă de tortură, erau spânzuraţi de un coş de baschet până începeau să se sufoce. Ştirea despre copiii din închisoarea Pozanţi nu a prezentat interes pentru presa tradiţională. Era o problemă a kurzilor şi presa ştia deja că guvernul nu voia să audă despre aşa ceva. Tăcerea a fost insuportabilă, aşa că oamenii au început o campanie pe Twitter pentru a deveni purtătorii de cuvânt ai copiilor din Pozanţi. Simţindu-se presată, presa a trebuit să renunţe la frica de guvern şi a început să publice ştiri despre închisoare. La aproape un an de la primele ştiri despre tortura din închisoare, ministrul justiţiei a făcut o declaraţie despre acest incident.

Soluţia pe care au găsit-o a fost „genială”. Aveau de

gând să mute copiii în altă închisoare şi, de această dată, avea să fie văruită! Ministerul a făcut un adevărat spectacol media despre noua închisoare din Sincain, Ankara, din centrul Anatoliei. Zidurile au fost văruite cu verde. Pe pereţi erau imagini ridicole cu delfini şi flori, menite să îi înveselească pe copiii torturaţi. În plus, de data aceasta trebuiau să stea în celule separate, monitorizate video, fiecare copil fiind închis singur.

Acesta a fost tratamentul delicat pe care Ministerul Justiţiei l-a considerat potrivit pentru copiii violaţi şi torturaţi. Într-o zi de marţi de la începutul lunii martie, 218 copii din Pozanţi au fost transferaţi la Sincain, la o distanţă de opt ore cu maşina de Adana, unde locuiau familiile copiilor.

Dacă întreaga poveste se încheia aici, ar fi fost doar o nouă poveste extrem de neplăcută despre copiii kurzi. Însă de mulţi ani cuvântul „neplăcut" avea, în Turcia, cu totul alt sens. Prin urmare, am aflat dintr-un raport redactat de principalul partid de opoziţie, CLIP, că administratorul închisorii Pozanţi fusese deja transferat la închisoarea Sincan de Ministerul Justiţiei. Prin urmare, el era deja acolo, aşteptându-i pe copiii să sosească. Cel de-al doilea administrator de la Pozanţi, pe care copiii îl pomeniseră cel mai des în mărturiile lor, a fost transferat în alt oraş kurd, Van, pentru a-şi continua cariera promiţătoare, sub forma unei avansări, desigur. Şi totuşi asta nu a fost tot. În aceeaşi zi de marţi, o acţiune a poliţiei a fost îndreptată împotriva agenţiei de ştiri Dicle. Cei trei corespondenţi care scriseseră articolele despre copiii din Pozanţi au fost închişi, fiind acuzaţi că erau membri ai KCK[37], presupusă aripă urbană a mişcării armate kurde PKK.

Nu s-a terminat aici. S-a răspândit ştirea că un tânăr, cunoscut ca TT, unul din foştii deţinuţi din Pozanţi, a fost reţinut şi el. Era sursa care îi informase pe corespondenţii agenţiei de ştiri Dicle despre cazul respectiv. Prin urmare, toţi cei care au vorbit despre Pozanţi erau acum la

37 Uniunea Comunităților din Kurdistan (n. red.).

închisoare. Cu siguranţă că şi copiii se bucurau de celulele lor cu pereţii verzi şi cu desene cu delfini. Sau cel puţin aşa se credea, până a fost publicată o scrisoare de la ţagdaş Ersez pe sendika.org, un site de ştiri stângist. El era urmărit în justiţie, într-un proces care dura de câteva luni pentru că protestase împotriva turbinelor hidroelectrice şi, în scrisoarea sa, descria şederea de două luni în închisoarea Sincain. Deşi de la Sincain se auzeau aceleaşi poveşti despre violuri şi torturi, închisoarea era faimoasă pentru cea mai originală invenţie: camera izolată fonic. După mărturia lui ţagdaş, toată lumea din închisoare, inclusiv medicii, ştiau de această cameră. Din moment ce tinerii sub 18 ani nu pot fi pedepsiţi prin interzicerea scrisorilor de la vizitatori, gardienii îi pedepseau în felul lor în această cameră aşa-zis secretă. Bătăile, loviturile la tălpi, dezbrăcarea deţinuţilor şi ţinerea lor în frig au fost câteva dintre numeroasele metode de tortură, ţagdaş spune că, în ziua în care a ajuns acolo, un copil s-a sinucis în celula sa şi altul a fost violat de un deţinut mai mare. Aşa că ştim cel puţin că, acum, copiii din Pozanţi se odihnesc în celulele lor verzi, cu imagini cu delfini, în care visează la vizitele în camera antifonată.

Ştiţi şi voi scenariile care apar după ce se termină filme de acest gen. Spun, de pildă: „Oamenii responsabili pentru ororile de la Pozanţi au fost găsiţi vinovaţi şi condamnaţi la atâţia ani de închisoare”. Apoi, pe măsură ce povestea continuă, găseşti o oarecare alinare. Apoi apare pe ecran textul: „Copiii au fost eliberaţi şi au primit tratament psihologic”. Acum poţi să te duci la culcare liniştit. Nu poţi dormi până nu afli că umanitatea triumfa şi că binele învinge răul. Aceasta este natura umană. În Turcia, însă, dormi oricum. Dormi ca să mai treacă o zi şi să vezi cât se mai poate continua aşa şi presupui că, odată şi odată, trebuie să se termine cumva. Dar nu se termină – şi nu s-a terminat nici în cazul Pozanţi.

Unul dintre copiii violaţi la 12 septembrie 2012 a

încercat să se sinucidă de două ori. A fost salvat cu mare greutate, după tratamente îndelungate. Imediat după aceea, a fost arestat şi trimis în judecată, primind o sentinţă de 40 de ani. Victimele incidentului din 24 noiembrie 2014 au fost trimise în judecată pentru „vătămare corporală, constrângere, calomnie, distrugere de proprietate şi împotrivire la arestare”. Patru copii sunt judecaţi, riscând condamnări pe viaţă.

Să spunem că incidentul te tulbură şi că vrei să cauţi pe internet, să vezi ce s-a întâmplat şi ce se va întâmpla cu aceşti copii. Nu îţi bate capul. Numeroasele site-uri care au prezentat ştiri despre acest subiect au fost toate interzise.

Prim-ministrul nu a plâns pentru ei, pentru că nu erau copii ca Esma, utili pentru interesele politice ale AKP. La fel ca miile de copii sirieni care umblă pe străzi, cerşind şi fără viitor. Copiii sirieni, cei din Pozanţi, nu sunt copiii pe care ţi-i doreşti. Dar ce copii îţi doreşti? Să vă dau un exemplu. În timpul revoltei Gezi, prim-ministrul a organizat o serie de mitinguri ca replică. Uneori organiza trei mitinguri într-o singură zi, într-atât era de supărat. Unul dintre copiii care a luat parte la aceste mitinguri era Serra Zeynep sau, ca să parafrazăm pancarta pe care o ţinea, „micuţa Serra Zeynep”. Pe pancarta care a apărut în toate ziarele erau următoarele cuvinte, spuse cică de fetiţa de şase sau şapte ani: „Vrem soţi credincioşi, nu alcoolici sau bandiţi”.

Zeynep nu s-ar fi căsătorit cu un protestatar din Gezi şi presa pro AKP a decis că e o întâmplare drăguţă şi importantă, care trebuie să ajungă pe prima pagină a ziarelor.

Dacă inima vă dă semne de epuizare şi stomacul vi s-a întors pe dos, atunci să mergem în Cihangir şi să vorbim despre lucruri mai frumoase. Însă s-ar putea să vă vină mai uşor să înţelegeţi emoţiile pe care Gezi le evocă oamenilor dacă vedeţi inscripţiile de pe zidurile de pe dealul care duce spre Cihangir, rămase de pe vremea protestelor şi

neatinse de vopseaua gri: „Luaţi-ne naibii vieţile! Şi aşa murim!”. Dedesubt, o vorbă de duh specifică protestatarilor Gezi: „Domnilor, el spune adevărul!”

CHIFTELELE CU CARNE ALE” OAMENILOR NOŞTRI” ÎL OMOARĂ PE MACBETH

Deşi cartierul Cihangir este Soho-ul Istanbulului şi o zonă destul de înstărită, drumurile sunt groaznice, pline de gropi. Părerea în zonă este că municipalitatea AKP refuză să le repare pentru a pedepsi comunitatea de aici care a fost atât de activă în timpul protestelor Gezi. Este foarte posibil să fie aşa, pentru că în timpul ultimei vizite în acest cartier primarul AKP a fost insultat şi nu a fost lăsat să intre în zonă. Partea aceasta a oraşului este cunoscută pentru nenumăratele cafenele şi numeroşii străini care s-au stabilit aici, alături de burghezii boemi (Bobo) ai Turciei, iar unul dintre locurile cele mai cunoscute este cafeneaua de sub moscheea din centru. Atunci cine frecventează această cafenea? „Aceşti oameni”. Cine sunt „aceşti oameni”? Să-l lăsăm pe prim-ministru să răspundă. Practic el este cel care a folosit această frază.

La 8 martie 2012, în Kahramanmaraş, fortăreaţa politicii naţionalismului de dreapta, Recep Tayyip Erdogan îi provoca pe cei din mulţime să se înfurie peste măsură deşi nu cunoşteau sensurile unora dintre cuvintele pe care el le folosea. Tipul de discurs pe care îl veţi citi a fost o alegere bună pentru Maraş. Primind titlul de „kahraman” (eroic) din partea unei administraţii de dreapta, în 1973, oraşul este cunoscut pentru masacrul aleviţilor din 1977. Erdogan şi-a ales special locul în care să vorbească despre artiştii, intelectualii şi ziariştii din Istanbul:

Dragii mei fraţi şi surori, aceşti oameni fac artă de dragul artei. Aceşti oameni nu fac artă pentru popor… aceşti oameni sunt elitişti. Aceşti oameni sunt iacobini. Aceşti oameni nu le permit altora să intre în sistemul lor de caste… Numai aceşti oameni ştiu ce este teatrul. Numai aceşti oameni ştiu despre filme, muzică, sculptură, pictură, literatură. Aceşti oameni se uită de sus la oameni, la

sudoarea şi sângele poporului, la cultura şi la alegerile noastre. De ani de zile i-au denigrat pe oamenii noştri în caricaturi. De ani de zile i-au denigrat în paginile ziarelor şi pe ecrane. De ani de zile i-au denigrat pe adevăraţii slujitori ai neamului – imamii…

Ce spunem noi acum despre toate astea? Ceea ce spunem, frate, este: vreţi să faceţi teatru? Fiţi liberi, faceţi teatre pentru voi, să fie afacerile voastre private… Bineînţeles că vom construi noi scenele şi dacă ne va plăcea piesa, comitetul nostru de evaluare o va sponsoriza, putem face şi asta. Însă mentalitatea care v-a adus în acest punct nu va mai exista. Teşiţi afară, mişcaţi-vă în voie, fiţi liberi, fiţi independenţi, fiţi discreţi, însă de acum încolo statul se spală pe mâini de teatru. N-aveţi decât să staţi pe scena voastră!

Acest discurs este un exemplu perfect de discurs folosit de Erdogan ani la rând şi i-a făcut practic pe simpatizanţii săi să îl înveţe pe de rost. Privatizarea teatrelor de stat a fost parte a efortului de a crea artă şi cultură conservatoare, odată cu discursul politic conservator. Acest discurs, la fel ca alte sute de discursuri asemănătoare, se referă la „aceşti oameni”. În limba turcă, adjectivul demonstrativ „aceşti” este insultător şi se foloseşte, de cele mai multe ori, cu referire la obiecte sau animale, însă este folosit de Tayyip Erdogan şi de susţinătorii săi pentru a viza acelaşi grup social. Şi totuşi, deşi acest grup era la început restrâns, s-a mărit treptat, pe măsură ce Erdogan acapara puterea. Referindu-se la susţinătorii „supravegherii militare” din timpul primului mandat, treptat termenul a început să fie folosit pentru cei care criticau AKP pentru că devenea un partid autoritar, apoi pentru toţi cei care nu erau de partea lor. Expresia „aceşti oameni” a devenit insultătoare la adresa oamenilor de stânga, intelectualităţii, artiştilor şi aproape tuturor oamenilor educaţi. De fiecare dată când Erdogan rostea „aceşti oameni” în discursurile sale, mulţimea huiduia, declanşând astfel ura faţă de intelectualitate care era deja

latentă. Fiecare discurs a contribuit la planul statului de a persecuta, ignora şi ostraciza intelectualitatea. „Poporul” era sublimat prin discursul victimizării şi era, în esenţă, invitat să se răzbune pe „aceşti oameni”. După acest discurs şi altele asemenea, s-a întâmplat, în mod invariabil, acelaşi lucru pe durata mandatului AKP la putere. Să vă dau câteva exemple.

În 2013, Ministerul Culturii a început să evalueze subvenţiile către teatrele private după criteriul: „corespunzător în ceea ce priveşte decenţa”. Această constrângere a venit din partea TUSAK (Asociaţia Artistică din Turcia) şi a fost prezentată într-un anunţ care susţinea ajutorul asociaţiilor artistice afiliate statului. În acest fel, se instituia fundamentul legal pentru cenzura impusă de stat. Pentru evaluarea cererilor de finanţare venite din partea companiilor private de teatru şi adresate Ministerului Culturii a fost introdusă obligativitatea trimiterii prealabile a scenariului piesei de teatru.

În 2014, piesa *Macbeth* de Shakespeare a fost scoasă din repertoriul Teatrului de Stat. În decembrie 2014, Şevket Demirkaya, care deţinuse diverse poziţii, cum ar fi arbitru de wrestling şi şef al poliţiei municipale, a fost numit director al Companiei de Teatru a Municipalităţii Metropolitane Istanbul.

În 2013, Ministerul Culturii a tăiat fondurile companiei lui Genco Erkal, unul dintre cei mai importanţi actori din Turcia, pentru că susţinuse protestele Gezi.

În octombrie 2014 Directoratul General al Operei şi Baletului de Stat a interzis anumite articole de îmbrăcăminte, cum ar fi colanţii.

Bineînţeles că teatrul nu a fost singurul lucru pe care Erdogan a vrut să-l schimbe. A fost foarte pasionat şi de sculptură. Pe 8 ianuarie 2011, în timp ce se pregăteau alegerile din Kars (loc pe care îl cunoaşte toată lumea datorită romanului *Zăpada* a lui Orhan Pamuk), el a strigat din nou: „Monstruozitate!”

Monstruozitatea la care se referea era o statuie

monumentală. Primarul, membru al partidului său, ordonase ridicarea unei statui a păcii în oraşul de lângă graniţa cu Armenia, statuie care să poată fi văzută de la Erevan. Lucrarea, opera unuia dintre cei mai cunoscuţi sculptori din Turcia, Mehmet Aksoy, tocmai fusese terminată şi s-a dovedit a nu fi pe placul lui Erdogan. La câteva luni după ce Erdogan a evaluat lucrarea drept o „monstruozitate”, aceasta a fost demolată în ciuda deciziilor tribunalului şi cu nişte costuri substanţiale. Cel mai deprimant aspect al incidentului a fost strigătul „poporului” în timpul distrugerii statuii: „Allahu akbar!”

Probabil că intelectualii care au fost deranjaţi de faptul că am sugerat că, uneori, Turcia a fost un Afghanistan cu o vitrină mai frumoasă şi care au considerat că am făcut o remarcă „elitistă şi iacobină” mi-au împărtăşit îngrijorarea în ziua în care au asistat la acest act de distrugere, sălbatic şi absurd.

Erdogan s-a interesat şi de muzică. Din această cauză, lucrările lui Fazii Say, compozitor şi pianist de renume mondial, critic al administraţiei AKP, au fost imediat scoase din repertoriul Orchestrei Simfonice Prezidenţiale.

Probabil că persecuţiile cele mai sinistre din ultimii ani au venit în decembrie 2011 din partea Ministerului Afacerilor Interne. Ministrul a declarat:

Anticamera terorismului, cu ocolişuri, şi această anticameră poate fi Istanbulul, poate fi Izmirul, Bursa, Viena, Germania, Londra, oriunde, poate fi podiumul unei universităţi, asociaţii, organizaţii non-guvernamentale… Pare că ei cântă, însă între cântece spun lucruri spectatorilor, câteva cuvinte fermecătoare. Rămâi cu ce vrei din ele, înţelegi ce vrei. Fac artă pe scenă. Ce poţi face? Nu suntem împotriva artei, însă îi vom smulge ca pe nişte buruieni, cu precizia unui chirurg.

Îi urez mult succes translatorului care va fi nevoit să traducă aceste cuvinte. Sper, de asemenea, că şi cititorii îşi vor putea păstra concentrarea după atâtea dovezi de

exprimare sărăcăcioasă venite din partea guvernului.

În urma acestor declaraţii care au anunţat un nou asalt violent şi o nouă persecuţie, artiştii au înaintat o cerere ironică: „Interziceţi arta! Consideraţi arta o activitate teroristă!”

Am spus că dintre nenumăratele cafenele din Cihandir mai aglomerată este cea de sub moscheea Firuzaga. Este o cafenea tradiţională, în care clienţii trebuie, în mod ironic, să privească spre catafalcul de piatră pe care se aşază sicriele la înmormântări. Când începe chemarea la rugăciune şi oamenii nu se mai pot auzi unii cu ceilalţi, se opresc din vorbit şi îşi beau ceaiul. În restul zilei discută despre ce vorbesc de obicei artiştii, actorii şi intelectualii din orice altă metropolă a lumii. Locul acesta este cunoscut printre artiştii din Istanbul ca „Piaţa muncii” pentru că toţi actorii de teatru şi de televiziune sunt aici aproape întreaga zi. Întrebaţi pe oricine din această cafenea despre reacţia „acestor oameni”, aşa cum îi numeşte Erdogan, la toate acestea şi mai mult ca sigur că va fi una de furie. Însă dacă îi întrebi pe „aceşti oameni”: „Ce pot face oamenii pe care îi «luaţi în râs»?”, atunci veţi avea parte de distracţie.

Să vedem ce pot face „oamenii noştri”.

În cazul sculpturii, de exemplu, „oamenii noştri” au de ales între două modele dominante. Pretutindeni în Turcia, veţi vedea statuile lui Atatürk. Acestea s-au înmulţit într-un ritm ameţitor în special după 1980. Atatürk călare pe un cal, arătând cu degetul spre trupele sale, Atatürk arătându-le tinerilor drumul de urmat sau Atatürk stând în picioare, nearătând nimănui nimic. Unele statui sunt cât se poate de bizare. Într-un oraş din Anatolia, Atatürk are o postură asemănătoare cu cea a lui Dracula, acoperind un tânăr cu mantia sa. Singurul alt tip de sculptură care întrerupe hegemonia indiscutabilă a statuilor, busturilor şi basoreliefurilor care îl înfăţişează pe Atatürk poate fi numit „produsul celebru al oraşului”. Acesta se găseşte sub forma unei sculpturi a produselor

reprezentative din provincia respectivă. În Malatya este vorba de piersică, în Diyarbakir de pepene, în Inegol este o chiftea de carne înfiptă într-o furculiţă. Puteţi vedea aceste sculpturi reprezentând alimente sau animale în aproape fiecare oraş mare. Cea mai înfiorătoare dintre acestea, de obicei situată în centrul oraşelor sau la una din intrări, este, după părerea mea, statuia pisicii Van din Van. O pisică gigantică te priveşte cu o căutătură cruntă în timp ce te apropii de oraş. Influenţaţi de apropierea de lumea arabă – din motive religioase, această proximitate influenţează şi alegerile estetice, în ultimul timp „poporul” a început să îndrăgească palmierii de plastic. Datorită a ceea ce pare a fi un fel de competiţie între municipalităţile controlate de AKP, palmierii s-au înmulţit peste măsură în diferite oraşe din întreaga ţară.

Cele mai importante preferinţe ale oamenilor noştri în privinţa artei interpretative sunt pentru spectacole în care se spun glumele cele mai grosolane şi mai vulgare şi în care cea mai mare atracţie este umilirea altor oameni. În general, acestea sunt atât de primitive, încât ei fac concursul de dans din filmul *şi caii se împuşcă, nu-i aşa*?[38] să pară a fi de nivelul baletului Teatrului Balşoi.

La toate acestea trebuie adăugat şi un mic pont despre Turcia: în mai toate tavernele, mai ales în Anatolia, există pe pereţi fotografii cu Atatürk în timp ce bea, Atatürk în timp ce dansează sau un simplu portret de-al lui Atatürk. Aceste reprezentări ale lui Atatürk sunt afişate la loc de cinste, ca nişte icoane care legitimează consumul de raki la scară largă şi subliniază caracterul laic al localului.

Administraţia, de fapt Erdogan în persoană, s-a ocupat şi de interesul oamenilor pentru poezie, Erdogan luându-şi responsabilitatea de a recita în gura mare un poem naţionalist, conservator, în timpul unei reclame de la televizor, cu ocazia evenimentelor comemorative legate de

38 Film celebru din 1969, în regia lui Sydney Pollack. în perioada marii crize economice, doi actori se înscriu la una dintre atracțiile vremii: maratoanele de dans (n. red.).

bătălia de la Gallipoli.

S-a pus şi problema preferinţelor cinematografice ale oamenilor, guvernul finanţând filme cu bugete enorme. Filmul *Nume de cod*: *K.O.Z.*, în mod special, reprezintă un exemplu notabil. „Reluând" conflictul dintre Comunitatea Fethullah Giilen şi susţinătorii lui Erdogan de la nivelul administraţiei şi „documentând" trădarea susţinătorilor lui Giilen, filmul nu a fost apreciat de „oamenii noştri", deşi a rulat gratuit, şi a fost scos din programul cinematografelor pentru că nimeni nu venea să-l vadă.

Pe de altă parte, literatura reprezintă altă situaţie delicată. Cu precădere în ultimii cinci ani, scriitori conservatori destul de puţin cunoscuţi au fost trimişi la festivaluri de literatură din străinătate să-i reprezinte pe „oamenii noştri". Spre deosebire de aceştia, scriitorii şi satiriştii vizaţi în mod direct de Erdogan au fost numiţi „trădători" atunci când au ţinut discursuri în străinătate şi au fost puşi la punct. A fost adoptată o nouă lege despre subvenţiile pentru traduceri oferite scriitorilor ale căror cărţi erau publicate în străinătate şi numai scriitorii agreaţi de administraţie „au fost selectaţi cu precizia unui chirurg". În cele din urmă, chiftelele cu carne ale „oamenilor noştri" au ajuns să îl omoare pe Macbeth şi „oamenii noştri" au fost încurajaţi să huiduie la înmormântarea lui.

Toţi artiştii, actorii, intelectualii, scriitorii şi ziariştii care trăiesc în Cihangir discută despre aceste lucruri. După ce le trece furia încep să râdă. Nu au prea multe lucruri care să îi entuziasmeze în afară de micile companii independente de teatru şi de revistele satirice care apar în fiecare zi… Cu toate acestea, unii dintre noi plătim un preţ important pentru că Erdogan îi ia în vizor pe toţi cei care nu sunt conservatori, sunniţi, bărbaţi şi „asemenea lui", numindu-i în mod constant „aceşti oameni". Incidentul de mai jos a avut loc în noaptea de 18 februarie 2015, în Kadiköy…

Nuh Koklii, un prieten, ziarist şi el, şi-a pierdut slujba

după protestele Gezi, la fel ca alţi zeci de ziarişti. A avut soarta celor care doriseră să facă reportaje nepărtinitoare. Nuh era membru activ al unui comitet local de solidaritate care a fost înfiinţat după protestele Gezi. Obişnuia să cumpere mâncare de la o alimentară aflată lângă locul în care se ţineau întâlnirile comitetului şi o dădea animalelor de pe străzi care ar fi murit de foame în nopţile friguroase de iarnă. La 46 de ani, Nuh era un socialist cu plete care nu „alesese sărăcia”, aşa cum anunţase postul de televiziune de la care fusese concediat atunci când dăduse ştirea morţii lui. Era doar un ziarist dat afară. În timp ce se întorcea acasă într-o noapte, târziu, după ce în acea seară protestase, împreună cu prietena sa şi alţi prieteni, împotriva Legii Securităţii Interne, care ar fi acordat autoritate nelimitată poliţiei, au început să se bată cu bulgări de zăpadă. Un bulgăre a lovit vitrina alimentarei de unde cumpăra mâncarea pentru animale. Vânzătorul a ieşit afară şi l-a înjunghiat pe Nuh Koklii, omorându-l. Pedepsirea „acestor oameni” era o chestiune de timp! Ultimele cuvinte ale lui Nuh au îndurerat sufletele tuturor celor care l-au cunoscut şi care ştiau ce om bun era: „Sper să fie un vis!”

Sloganul de partid cel mai ridiculizat al AKP în ultimii ani a fost: „Era un vis, însă a devenit realitate”. Da, faptul că cineva a omorât un ziarist care se bătea cu zăpadă pentru că un bulgăre i-a spart vitrina nu poate să fie decât un coşmar, doar că a devenit realitate. Oamenii au declarat în mod deschis că nu se vor da în lături de la nimic pentru a-i pedepsi pe „aceşti oameni”, îngrijoraţi pe bună dreptate de faptul că aceste „crime motivate de ură” se pot înmulţi, miile de oameni care au mers în spatele sicriului, la înmormântarea lui Nuh Koklii, erau conştienţi că acelaşi lucru li se putea întâmpla şi lor într-o bună zi.

Incidentul cu omul de zăpadă – scuze, femeia de zăpadă – care a avut loc la o lună distanţă nu a fost amuzant. Elevii care au făcut o femeie de zăpadă în loc de un om de zăpadă în curtea unei şcolii au chemat o

profesoară pentru a se fotografia cu toţii. A fost deschisă o anchetă împotriva acesteia pentru „comportament care intră în contradicţie cu valorile societăţii”. Hegemonia care cuprindea întreaga ţară nu permitea existenţa oamenilor de zăpadă care ieşeau din tipar. Măslinele care reprezentau sfârcurile femeii de zăpadă puteau corupe în mod iremediabil valorile morale ale societăţii! „Aceşti oameni” trebuiau arestaţi, oriunde s-ar fi aflat!

Se lasă noaptea. Să mergem în Taksim, în inima Istanbulului? Să încheiem această zi lungă? Dar ce fac copiii aceia? Cei cu faţa măslinie care fug prin mulţimea de turişti arabi din ţările din Golf şi le arată semnul victoriei turiştilor din Occident… La ce victorie au contribuit aceşti copii săraci care lustruiesc pantofii oamenilor? De ce fac semnul păcii cei mai săraci şi mai negri la faţă copii ai ţării? Şi de ce, atunci când văd poliţişti, îşi ascund mâinile cu care făceau semnul şi o iau la fugă?

ÎNŢELESURI OPUSE ALE SEMNULUI PĂCII: KURZII ŞI TURCII

Pe 16 noiembrie 2014, oameni şi copii din toată lumea postau bucuroşi pe Twitter selfie-uri cu ei făcând semnul victoriei. Pentru a-şi arăta sprijinul pentru organizaţia kurdă YGP[39] şi a-i încuraja, utilizatorul de Twitter JessicaGG25 a folosit tag-ul Show Yourv4YPG şi a cerut prietenilor ei să îl răspândească. Purtând titlul: „Vă rog să vă alăturaţi şi/ sau *să retweet* campania care îi susţine pe bravii YPG împotriva ISIS”, campania începută de JessicaGG25 a făcut valuri pe Twitter. Militantele YPG erau deja frumoase, curajoase şi sigure pe victorie, nu doar pe Twitter, ci şi în presa internaţională, încât au participat şi la o şedinţă foto pentru revista *Marie Claire* din Franţa. În aceste zile în care semnul victoriei şi militanţii şi militantele YPG erau atât de îndrăgiţi, ceva cu totul diferit s-a întâmplat în Erzurum. Echipa feminină de

39 Unitățile de Apărare a Poporului (în kurdă: Yekîneyen Parastina Gel) reprezintă principala organizație militară a Comitetului Suprem Kurd, guvernul Rojavei; sunt alcătuite în principal din kurzi, dar sunt recrutați și arabi sau occidentali (n. red.).

fotbal din Diyarbakir, considerat capitala prezumtivă a regiunii kurde, a jucat împotriva echipei Samsun în Erzurum, cunoscut ca un oraş naţionalist şi de dreapta, câştigând cu memorabilul scor de 24-O. Fotbalistele kurde au fost supuse unor investigaţii disciplinare pentru că au făcut semnul victoriei în timp ce alergau în jurul terenului la sfârşitul meciului, sărbătorind victoria zdrobitoare. Cam tot pe atunci a început să circule o ştire despre o femeie care făcuse semnul victoriei la un miting la care participase prim-ministrul, în Agn, o provincie kurdă, şi care fusese dusă cu forţa în sediul AKP şi bătută. Imediat după aceea, în oraşul Batman, tot o provincie kurdă, altă femeie care a făcut semnul păcii în faţa autocarului preşedintelui Erdogan în timpul unui miting a fost arestată. Semnul gherilelor kurde care luptau împotriva organizaţiei ISIS la graniţa turco-siriană, ultima frontieră a Occidentului, era, probabil, îndrăgit şi acceptat la vest de Istanbul, însă între graniţele Turciei reprezenta o tabără anume, din alt război. Până şi copiii care făceau semnul păcii în faţa poliţiştilor din piaţa Taksim ştiau instinctiv că povestea acestui semn reprezintă de fapt istoria poporului kurd.

Pentru restul lumii, menţionarea semnului păcii duce cu gândul la Winston Churchill. În ţara noastră, însă, când vorbeşti de semnul păcii, naţionaliştii turci te vor privi furios şi kurzii vor zâmbi pentru că „este semnul kurzilor”. Mai exact, „semnul PKK”. Ideea aceasta îşi are originea în anii 1980. Tucii au văzut deseori la televizor şi în ziare acest gest făcut de militanţii kurzi cu mâna dreaptă în timp ce îşi acopereau faţa cu mâna stângă pentru a nu fi recunoscuţi. Imaginea aceasta a fost atât de cunoscută încât îmi amintesc că, în anii 1990, de fiecare dată când tinerii făceau o poză de grup, copiau şi ei acelaşi gest, în spirit de glumă. Atitudinea ironică era deseori însoţită de fraza pe care o foloseau militanţii din anii 1980: „Activităţile noastre vor continua!”

Ca tânără care şi-a petrecut adolescenţa în vestul

Turciei, în anii 1990, lăsaţi-mă să vă spun că era o adevărată boală socială pe seama căreia glumeam, fiind atât de insensibili la soarta acelor tineri pe care îi înţelegeam mai mult sau mai puţin şi care erau aruncaţi în închisoare şi torturaţi. Eram un popor îmbolnăvit pentru că aceia care au copilărit în anii 1980 şi au crescut în anii 1990, în fiecare seară, la cină, vedeam ştiri din sud-estul Turciei, care arătau cadavrele militanţilor kurzi prinşi în zona de munte. În limbajul specific emisiunilor de ştiri eram informaţi că „teroriştii care se ascundeau în peşteri au murit în timp ce erau arestaţi” şi noi continuam să mâncăm. Nu le vedeam niciodată faţa acestor oameni şi nu mai exista altă ştire despre acele regiuni. Nu ştiam decât despre aceşti oameni fără chip care umblau prin munţi şi „ne atacau ţara”. Aceasta era doar una din metodele de dezumanizare a duşmanului. Nici măcar nu ne întrebam cine erau aceşti oameni dezumanizaţi, de ce erau omorâţi sau de ce umblau prin munţi de la bun început. Îmi amintesc o seară în care, după o asemenea ştire, tata, care predase în tinereţe la o şcoală primară din regiunea kurdă, mi-a spus la cină următoarea poveste din anii 1960:

Când am ajuns acolo mi-am dat seama că acei copii nu vorbeau turca. Nu ni se spusese asta dinainte. Nimeni nu ne atenţionase că oamenii aceia erau kurzi şi că limba lor era kurda. Am scris la minister şi am cerut recomandări de cărţi pentru a putea preda limba turcă acestor copii. În schimb, am fost chemat în capitală. „Ai fost indus în eroare, acei oameni nu sunt kurzi, nu există kurzi”, mi-au spus.

Tata mi-a spus că după acest incident a trebuit să renunţe la predat şi, cuprins de melancolie, a încercat să ne înveţe câte ceva din bruma de kurdă pe care o învăţase acolo. Mi-a luat ani de zile să îmi dau seama că această amintire neînsemnată şi vagă din copilărie explica, de fapt, originea poveştii oamenilor care mureau la televizor. Aş îndrăzni să spun că în multe case din vestul Turciei se spuneau poveşti asemănătoare, fie şi în şoaptă. Mulţi ştiau,

mai mult sau mai puţin, de ce se răzvrătiseră kurzii, de ce erau dezumanizaţi de stat, de ce erau omorâţi aceşti oameni, însă alegeau să tacă în faţa „duşmanului comun al ţării”. Sau să vorbească în şoaptă…

„Statul acesta ne-a băgat cu forţa în cap ideea că suntem kurzi!”

Ani mai târziu, după ce am aflat cu adevărat ce însemna problema kurdă, purtam o conversaţie cu dr. Mahmut Ortakaya într-o cafenea mică din Diyarbakir când mi-a spus aceste cuvinte, cu vocea lui ciudată de om în vârstă, marcată de o inflexiune kurdă veselă. Doctorul, socialist convins şi fondatorul asociaţiei neguvernamentale Adunarea Cetăţenească Helsinki, a trăit pe pielea lui istoria politică recentă a kurzilor. El a fost unul dintre cei care mi-au vorbit despre personajele secundare aflate în centrul inimii kurde, despre care nu ştiam mai nimic, în timpul unei vizite la Diyarbakir.

Ei spuneau lucruri precum: Cruzimea nu provoacă rebeliune. Răbdarea unui om este mai mare decât el însuşi. Însă cruzimea îl face pe om să-şi piardă umanitatea. Când o persoană este martora ticăloşiei cuiva, acea persoană se ruşinează şi devine incapabilă de a mai suporta nu cruzimea, ci ruşinea. Rebeliunea începe atunci când toate drumurile care duc departe de ruşine s-au blocat, niciodată mai devreme. Mulţimile venerează nu liderii, ci caracterul de nesuportat al ruşinii. Muncitorii, oamenii săraci, popoarele sau naţiunile aflate sub ocupaţie se revoltă pentru a stăvili ruşinea.

Când cei oprimaţi se revoltă, primul lucru pe care îl învaţă este că trebuie să fie tot atât de duri precum opresorii. Pentru a da sens luptei lor, ei trebuie să-şi scrie propriile poeme şi legende. Oamenii sunt tulburaţi de cuvinte. Legendele, eroii, miturile şi diferitele culturi se adună în timp. Rezistenţa devine o parte din viaţă. Cei lăsaţi pe dinafară fac parte din ruşine, nu din popor. Roţile sunt puse în mişcare şi prind viteză pe măsură ce autorităţile diabolizează orice rezistenţă. Un copil născut

în Diyarbakir nu prea are de ales dacă să devină sau nu membru al unei „gherile”...

Este prea târziu să vorbim despre ce s-a întâmplat. E mereu prea târziu pentru a spune povestea veche care a cauzat mobilizarea. Povestea unei femei kurde începe cu tăcere. În timp ce îşi spune trista poveste, la un moment dat se opreşte şi spune: „Nu are nicio importanţă...” I se pare că nu mai eşti în stare să asculţi restul poveştii. Este o tradiţie din Orientul Mijlociu să încerci să râzi în timp ce povesteşti lucrurile cele mai îngrozitoare, ca să-l faci şi pe celălalt să râdă. Fiindcă dacă cineva este doborât, nimeni nu mai poate să îl pună pe picioare, în Diyarbakir există nenumărate poveşti spuse printre glume. Oamenii nu îşi mai spun unul altuia aceste poveşti, pentru că au trăit cu toţii aceleaşi lucruri. Şi din moment ce niciun străin nu-i întreabă despre trecut... ei bine, povestea rămâne nespusă.

După: „Nu are nicio importanţă...” vine următoarea parte a poveştii. De ce atunci când se spune că părul liderului PKK Abdullah Ocalan a fost tăiat cu forţa în închisoare, copiii de 12 ani au ieşit în stradă să protesteze şi au fost închişi 20 de ani? De ce tinerii dispar şi fug în munţi imediat ce termină liceul său, uneori, înainte de a-l termina? De ce aceşti oameni invadează străzile cu ocazia fiecărui Nevruz, sărbătoarea care marchează începutul primăverii? De ce dau oamenii foc la anvelope de maşină în ghetourile marilor noastre oraşe? De ce vocea unui om de afaceri kurd, atât de „asimilat” încât deţine zgârie-nori, este gâtuită de emoţii atunci când vorbeşte despre experienţele din copilărie? în sfârşit, de ce parlamentarii kurzi trebuie să fie condamnaţi la închisoare pe viaţă pentru că au depus jurământul în limba kurdă de la pupitrul Parlamentului? Oamenii despre care vom vorbi acum reprezintă starea celor răniţi înainte de a se fi transformat în furie şi mobilizare. Ei sunt inima.

Dintre milioanele de oameni care au văzut la televizor gherile, foarte puţini ştiu cum cresc copiii kurzi

sau cum rănile din copilărie duc fie la muţenie completă, fie la ţipete. Oare poate cineva care nu este kurd să înţeleagă toate acestea?

Ceea ce vă voi spune acum este o incursiune în răspunsul complex la această întrebare.

Diyarbakir… şase tineri avocaţi râd. Subiectul îl constituie amintirile lor din şcoala primară. Un baston făcut dintr-o „ramură verde de migdal”, cu care au fost bătuţi trei ani pentru că nu puteau pronunţa „baie” în limba turcă… loviturile cu rigla peste degetele de la mână pe care le primeau pentru fiecare cuvânt kurd care le scăpa în clasă pentru că limba kurdă era interzisă… zilele în care erau nevoiţi să-şi spioneze părinţii, ca nu cumva să spună acasă vreun cuvânt în limba kurdă…

Discut cu ei:

— Nici nu ştiu cum am ajuns să avem joburi normale, spune Mashuni. Uneori mă minunez şi eu.

— În vestul Turciei nimeni nu ştie cum creşte un copil kurd, spun eu. Povesteşte-mi.

Ahmet se înfurie:

— După tot ce am trăit. După tot ce au trăit părinţii şi fraţii mei… Acum trebuie să şi vorbesc despre asta, nu? Este oare: era mai umilitor decât atât? Trebuie să mai şi dovedeşti că ai suferit.

Tinerii avocaţi vorbesc despre cum sunt „prinşi” între două puteri regionale. Despre profesorii lor iubiţi care au fost ucişi de PKK, apoi despre bătaia luată de la armata turcă în încercarea de a-i face să vorbească despre împrejurările morţii profesorilor. De fiecare dată când vocea unuia devine gravă, altul se simte obligat să spună ceva comic (!): „Într-o zi au legat câinii. «După informaţiile noastre, câinii nu latră la membrii gherilelor, ci la soldaţi». Normal că toţi oamenii din sat au fost bătuţi!”

Altă poveste amuzantă (!):

— Mă întorceam în sat, cu autobuzul. Ne opresc nişte soldaţi. Bătrânul de lângă mine îşi scoate imediat buletinul. Eu mă înfurii pe el pentru că şi-a scos buletinul

fără să-i fi cerut nimeni asta. „Băiete, îmi spune, ştii povestea cu boul cel bătrân? Cineva duce un bou bătrân la târg. Toată lumea îi inspectează dinţii. Până la urmă boul a început să rânjească de fiecare dată când se apropia cineva de el. În asta ne-au transformat”. Ce pot să spun? Armele unei generaţii vechi şi tăcute şi armele noii generaţii…

Printre reprizele de râs, poveştile pe care le uitaseră, ca un mecanism de apărare, evocă alte amintiri:

— Ţi-l aduci aminte pe Feyzo? Pregăteau tot satul pentru o nouă bătaie. Venise rândul lui Feyzo. Soldaţii îl întreabă: Tu eşti Feyzo? Acesta strigă în gura mare: „Nici vorbă, domnule comandant!”

Printre hohotele de râs se aude o frază dezarmantă:

— În final îţi este prea teamă să mai spui: „Eu sunt. Nu are nicio importanţă…”

Pentru cineva din vest, lucrul cel mai greu de înţeles despre kurzi este loialitatea lor pentru Abdullah „Apo” Ocalan. De fapt, aceiaşi oameni care râd atunci când spun o poveste sângeroasă nu spun nicio glumă despre el. Într-un fel, el este sacrosanct. De ce?

Nebahat Akkoţ, care a fondat Centrul pentru Femei din Diyarbakir şi a fost pe lista ziarului *The Times* a celor 100 de eroi ai anului, cu câţiva ani în urmă, este o figură importantă atât în comunitatea kurdă cât şi în mişcările feministe. Având deseori o atitudine critică faţă de PKK, Nebahat îmi spune:

Numele unei fete din Sason era Dişan. La o şedinţă, sunt criticaţi atât organizaţia cât şi Ocalan. Fata se ridică în picioare şi strigă:

Nu vă permit să-l vorbiţi de rău pe Ocalan. Nimeni nu ne-a luat în serios până la el.

Li s-a indus ideea că fuseseră trataţi cu seriozitate numai datorită lui.

Fiindcă el era acceptat ca simbol al unităţii şi rezistenţei şi nu al supunerii izolate, pentru că a te izola din nou ar însemna anihilarea totală… îi întreb pe avocaţi

ce cred despre Abdullah Ocalan sau, ca să folosesc cuvintele lor, „conducerea” lui. „Trebuie să ne întrebi asta în privat, cu altă ocazie”, îmi răspund ei.

Sunt reţinuţi unul faţă de celălalt când trebuie să vorbească despre Apo. Nu e uşor. Respect? Frică? Cei trei zâmbesc forţat. „N-are nicio importanţă, spun ei, să nu vorbim despre asta”.

Pun aceeaşi întrebare uneia dintre cele mai respectate personalităţi din politica kurdă, care doreşte să rămână anonimă. Îmi explică: „Fără Apo ar fi fost 10 PKK, nu unul. Kurzii ar trage şi în turci şi unii în alţii. Prezenţa lui este crucială pentru ca ei să rămână uniţi în orice situaţie”.

În Diyarbakir, doctorul septiiagenar Mahmut Ortakaya a început să râdă atunci când mi-a deschis uşa din faţă a maşinii pentru a mă lăsa să intru în autoturismul lui: „Din moment ce transportul motorizat de pe aici a început cu camioanele şi în spate mergeau oamenii şi animalele, scaunul din faţă încă este pentru kurzi un loc de întâlnire. Urcă!”

Doctorul Ortakaya are în spate o lungă carieră politică care merge de la fondarea Partidului Muncitorilor din Turcia până la asocierea lui cu Adunarea Cetăţenească Helsinki. Tot ce s-a întâmplat în această regiune i s-a întâmplat şi lui. Ar trebui să vorbim despre el ca despre un doctor care se ridică deasupra istoriei pentru a privi evenimentele cu detaşarea valorilor universale, o personalitate de prim rang a kurzilor. Are „elocvenţa încărcată de tristeţe” a cuiva întărit de durerea de a fi trebuit să le spună soldaţilor care îi forţau peţ aranii din Yeşilyurt în anii 1990 să-şi mănânce propriile fecale: „Dacă îi faceţi pe aceşti oameni să-şi mănânce fecalele, cum o să-i mai învăţăm să se spele pe mâini după ce se duc la toaletă?” El ştie şi că necunoscutele despre kurzi nu sunt limitate la subtilităţile convenţiilor: „Cel mai important lucru pe care nu îl ştiu turcii sunt încercările prin care au trecut kurzii în procesul de turcificare”.

Râde din nou: „Nici măcar nu vrei să mănânci un castravete modificat genetic. Cum vrei să glumeşti atunci cu moştenirea genetică a kurzilor?”

Cu toată veselia asta ne vine greu să ne întoarcem la povestea noastră, însă o facem şi revenim în anii 1940. Mahmut Ortakaya continuă:

Un prieten de-al meu mă gâdila în timp ce era intonat imnul Turciei. Profesorii aveau bice făcute din intestine de oaie. Ce chelfăneală am luat! Să-ţi spun ceva: pe atunci nici nu ştiam că sunt kurd. *Ei* ştiau că noi eram kurzi. De abia acum am înţeles asta. Şi, în timp, ne-au băgat cu forţa în cap ideea că eram kurzi. Nu avem dreptul de a-i face pe copii rasişti şi nu poţi impune copiilor tiparul: „Eu sunt kurd, onest şi muncitor”.

Se referă aici la jurământul pe care copiii de şcoală primară din Turcia trebuie să îl recite în fiecare dimineaţă. Acesta începe cu: „Sunt turc, onest şi muncitor…” şi se termină cu „îmi voi dedica întreaga viaţă existenţei Turciei”.

Doctorul Ortakaya îmi povesteşte cum copilăria lui a urmat un tipar:

După revoluţia din 1960, au făcut o listă. „În satul acesta sunt prea multe arme, dacă nu le luăm armele…”. Când nu au făcut-o, i-au dezbrăcat în pielea goală pe bărbaţii din sat şi i-au închis undeva. Apoi au adus femeile. Când i-au eliberat pe bărbaţi… Ne-au făcut actori în multe asemenea piese de teatru. După cum a spus Seyit Riza în timpul masacrului Dersim: „Este o ruşine, un păcat, o barbarie”. Oricum, ar trebui să scrii despre asta… n-are nicio importanţă. Turcii sunt prietenii cei mai buni ai kurzilor. Însă o prietenie trebuie să se bazeze pe onoare.

O pauză tristă.

Conştiinţa, mila… acestea sunt trăsăturile umanităţii. Nu trebuie să fii neapărat educat. O fiinţă umană trebuie să înţeleagă, dacă ar şti cât de multe am îndurat… O fiinţă umană ar trebui să înţeleagă.

Dar să plecăm din Diyarbakir şi să ne întoarcem la

Istanbul… Un kurd într-un zgârie-nori din Istanbul, fără nicio grijă. Cu un trabuc într-o mână şi statul de plată în cealaltă. Ce griji să aibă? El îmi spune:

Îţi ţii gura. Exact în timpul unei discuţii despre afaceri de milioane cu oamenii de sus, vezi o ştire la televizor. Unul dintre ei îi trimite pe kurzi la dracu' şi îţi ţii gura. Ca să eviţi orice neplăcere. Sau… n-are nicio importanţă. Adică „ţi se face frică să spui *eu sunti*" fie că eşti un bătrân slăbănog de 70 de ani dintr-un sat sau un barosan din vârful unui zgârie-nori.

„Ciudat, spune Nebahat Akkoţ în Diyarbakir. Am învăţat limba turcă cu forţa. Acum scriem şi facem politică în această limbă. Cine ştie, poate că n-o să ne înţelegem niciodată propriile răni".

Soţul lui Nebahat Akkoţ, de meserie profesor, a fost aruncat în închisoarea Diyarbakir în anii 1980 şi a fost victima unei crime cu autor necunoscut în 1993. Ea şi-a crescut cei doi copii singură şi a fost arestată şi torturată de nenumărate ori. Altfel spus, a dus viaţa „normală" a cuiva care trăieşte în regiunea kurdă şi se ţine la distanţă egală de PKK şi de stat.

„Care este cea mai mare dezamăgire pentru tine, pe care turcii nu o ştiu?", o întreb. „Ceea ce era înainte de PKK. Ei cred că totul a început cu PKK, răspunde ea. Deşi de fapt…"

Şi aşa ne întoarcem în copilăria lui Nebahat, în anii 1960.

Suntem în oraşul Silvan. Nebahat e mică. Soldaţii au venit în inspecţie. Au confundat-o pe sora ei, care avea părul scurt, cu un băiat, aşa că percheziţionează casa. În timp ce ei pleacă, Nebahat îi urmăreşte împreună cu alţi copii. Se ascund undeva, de unde pot vedea piaţa din centrul satului. Acolo soldaţii au adunat toţi bărbaţii din sat, târându-i cu forţa, apoi i-au bătut. Nebahat îmi spune:

Un copil kurd a fost de zeci de ori martorul unor asemenea întâmplări până la maturitate. Tatăl bătut, mama înjurată. Toate acestea nu au nicio legătură cu PKK.

De acolo vine furia. Sunt uimită de copiii mei. De cum au reuşit să crească mari, să aibă slujbe şi o viaţă normală.

De ce?

Ne aflăm în anii 1990. Copiii ei se pregătesc pentru examenul de admitere la facultate, învăţând toată noaptea. Nebahat cumpără cele mai groase draperii negre pe care le găseşte pentru ca poliţia să nu vadă luminile, să creadă că nu e nimeni acasă şi să plece. Totul pentru că a apelat la Curtea Europeană a Drepturilor Omului în legătură cu crima neelucidată a cărei victimă a fost soţul ei. Este arestată şi torturată în mod repetat...

„Eram torturată de fiecare dată. Ca să nu-şi dea seama copiii de starea în care eram, de fiecare dată când veneam acasă... N-are nicio importanţă..."

Kurzii nu au avut niciodată ocazia de a spune ce urma după „n-are nicio importanţă", dar nici turcii nu au vrut vreodată să-i asculte. Aşa a apărut un război de aproape 35 de ani, care s-a intensificat între 1980 şi 2016.

Acestea au fost doar câteva din amintirile kurzilor, însă cum rămâne cu amintirile statului, adică a vestului Turciei, despre turci? Aceasta este o cu totul altă poveste. Cele două poveşti complet diferite, scrise pe aceleaşi meleaguri, constituie motivul pentru care războiul încă durează... Semnul păcii declanşează două reacţii diferite, bazate pe două istorii diferite, în minţile oamenilor care îl văd. Pentru kurzi, semnul semnifică speranţă. Pentru turcii *proestabilishment*, ură. Să privim mai îndeaproape istoria *establishment-ului* din spatele semnului păcii pentru a înţelege de ce continuă războiul.

MEMORIA OFICIALĂ VERSUS MEMORIA REALĂ

[Pe vremea Imperiului Otoman, la sfârşitul secolului al XIX-lea], „mişcările de trezire naţională" şi rebeliunile s-au înmulţit, din Macedonia spre est, ducând la numeroase răscoale în zonă. Prima mişcare naţională din est a fost cea a armenilor. Deşi nu era atât de răspândit precum cel al armenilor, în această perioadă s-a născut şi un ideal naţional puternic printre intelectualii kurzi şi arabi.

1 Termen folosit pentru a se referi la grupul vizibil dominant care deţine puterea sau autoritatea într-o naţiune sau organizaţie. Termenul sugerează un grup social închis care-şi selectează membrii (n. red.).

Găsind de cuviinţă că era necesară o anumită precauţie din cauza situaţiilor complicate din est, sultanul Abdul Hamid a sperat să-i aducă pe bei, marii moşieri, mai aproape de stat, oferindu-le unele distincţii speciale şi concesii. Aşa cum cerea noua politică, sultanul a luat copiii unor bei kurzi în palatul său pentru a-i educa, onorându-i pe conducătorii triburilor cu propria lui prezenţă şi prietenie. Datorită stabilirii acestor relaţii directe, sultanul a reuşit să recâştige încrederea kurzilor şi să controleze frontiera răsăriteană. Mai mult decât atât, politica panislamică adoptată de sultanul Abdul Hamid în faţa imperialismului occidental şi-a găsit mulţi susţinători printre kurzi. În această perioadă, sultanul a format Trupele Hamidiye [compuse din luptători kurzi şi folosite în timpul marelui exil al armenilor] pentru a suprima o potenţială revoltă a armenilor. În plus, a înfiinţat instituţii de învăţământ cu titulatura de Şcoli Imperiale Tribale, prin care a fost oferit kurzilor acces la educaţie, ca modalitate de a-i ţine sub control. Graţie politicii sale, sultanul Abdul Hamid a câştigat încrederea kurzilor şi a primit titlul „Bave Kurdan”, ceea ce înseamnă „tată al kurzilor”.

Politologul Hiiseyin Yayman, „Amintirile Turciei despre problema kurdă”, 2011

Dacă se întreabă cineva de ce a trebuit să ne întoarcem până la sfârşitul secolului al XIX-lea pentru a înţelege sensul semnului păcii făcut de copiii din Taksim în faţa poliţiştilor, înainte de a o lua la goană, permiteţi-mi să vă explic.

Concepţia statului turc şi a autorităţilor sale politice asupra problemei kurde este aproape aceeaşi în anii 2000 cum era şi la sfârşitul secolului al XIX-lea!

După cum spunea politologul Hiiseyin Yayman, care în timpul cercetării sale despre problema kurdă a adunat

într-o carte cele aproape 40 de rapoarte despre această problemă care au fost redactate de la fondarea republicii, politica turcă despre kurzi a fost, în linii mari, împărţită în cinci etape:

Prima este din 1918 până în 1925, ani în care a avut loc lupta pentru independenţă şi în care existenţa kurzilor a fost acceptată. A doua a fost perioada „negare şi asimilare”, dintre 1925 şi 1960, timp în care statul şi-a dezvoltat principalele sale păreri oficiale. A treia perioadă, care a început odată cu administraţia de dreapta a Partidului Democrat şi a continuat până în anii 1970, a fost una de „expectativă”. Cea de-a patra, dintre 1970 şi 1980, este perioada de „conştientizare”. A cincea şi ultima perioadă a început odată cu venirea la putere a PKK.

Cele 40 de rapoarte oferă indicaţii despre cum vor sta lucrurile. Acei oficiali ai statului care se informează despre situaţie călătorind în regiunea kurdă fie sugerează o rezolvare a problemei de o manieră fascistă şi militaristă, fie le dau dreptate kurzilor, chiar dacă nu recunosc, cerând tratamente egale din partea statului pentru toţi cetăţenii săi. Rapoartele exprimând ultimul punct de vedere sunt mereu ignorate, însă cele care susţin ideea folosirii forţei sunt imediat acceptate.

Singura realitate pe care aceste rapoarte o recunosc într-un fel sau altul este subdezvoltarea – impusă – economică şi socială a regiunii.

Este important să notăm că regiunea kurdă, care cuprinde Anatolia de est şi de sud-est, a trăit în mod oficial sub legea marţială din 1978 până în 2002 şi continuă şi acum să ducă o existenţă neobişnuită. Vorbim despre o regiune care, deşi a trăit în condiţii de război încă de la sfârşitul anilor 1970, nu a fost niciodată recunoscută de stat ca aflându-se în stare de război. Fraza pe care a inventat-o statul pentru a descrie această situaţie a fost aceeaşi în ultimii zeci de ani: conflict de mare intensitate. Cei care numeau această stare de fapt „război” erau imediat trataţi ca reprezentanţi „ai duşmanului”.

Un detaliu tragicomic: deşi în limba turcă consoanele sunt pronunţate cu un – eh la final, a spune „peh-keh-keh” te poate pune în situaţia de a fi tratat drept reprezentant „al duşmanului”. Ar trebui să spui „pei-ka-ka”, pronunţie inventată de stat.

Încă de la fondarea republicii, au existat două puncte de vedere dominante în legătură cu regiunea kurdă:

1. Nu există kurzi sau regiune kurdă. „Kurd” este o onomatopee derivată din sunetul făcut de cineva care merge prin zăpadă la munte. Kurzii sunt, de fapt, turci.

2. Kurzii există, însă singurele lor probleme sunt sărăcia şi lipsa de educaţie.

Aceste două puncte de vedere, fiecare implicând diferite grade de violenţă, i-au făcut pe conducători să adopte politici cum ar fi cea a sultanului Abdul Hamid: negocierea cu marii proprietari de pământ.

Fiindcă „reforma pământului” sugerată de mişcarea şi de partidele de stânga de-a lungul anilor 1970 a fost respinsă de fiecare dată, statul nu a fost capabil să „rezolve” problema kurdă decât apelând la marii bei feudali. Mai puţin libertatea acordată de educaţia kurzilor, garantată de Adbul Hamid. Cooperarea statului cu lorzii feudali a continuat până în anii 1980. Coşmarul care a schimbat totul a fost închisoarea Diyarbakir. După lovitura de stat militară din 1980 toate închisorile au devenit camere de tortură. Însă oricine a trăit în acele timpuri ştie şi recunoaşte că suferinţa kurzilor în Diyarbakir a fost ceva nemaivăzut. Torturile de nedescris la care au fost supuşi kurzii în această perioadă sunt subiectul unei cercetări a istoriei orale greu de parcurs. Nu pot enumera aici întreaga listă, pentru că nu reuşesc să găsesc în sinea mea cuvintele potrivite pentru a le descrie. Ziilfikar Tak, care a fost şi el deţinut în închisoarea Diyarbakir, a pus în cuvinte torturile aplicate de soldaţi cu bastoanele inscripţionate „Allah nu este aici, profetul a plecat în vacanţă!” Simpla menţionare a acestor torturi îţi răneşte sufletul.

Momentul când patru prizonieri şi-au dat foc în semn

de protest faţă de tortura la care erau supuşi în închisoarea Diyarbakir a reprezentat scânteia rebeliunii. PKK s-a născut din cruzimile fără limite din închisoarea Diyarbakir. Odată cu primul atentat pe care l-au organizat în 1984, organizaţia a devenit cel mai util duşman, mai întâi al juntei fascistei, apoi al administraţiei civile care i-a succedat în anii 1980 şi 1990. Cele mai importante aspecte ale problemei kurde care au marcat anii 1990 au fost crimele cu autor necunoscut comise de aparatul ilegal de stat. Au fost ucişi sau au dispărut ziarişti, oameni de afaceri, politicieni, intelectuali şi scriitori. Lumea a început să vorbească despre torturile aplicate în închisoarea Diyarbakir în anii 1980 şi în zilele întunecate ale anilor 1990. Însă abia în anii 2000, din cauza războiului care continua, nici torturile nici crimele nu au fost percepute ca ruşine naţională. Mulţi au crezut că mărturiile au fost „fabricate de teroriştiˮ. Interesate de investigarea istoriei orale erau doar cercurile de stânga. Mamele care şi-au pierdut copiii în urma unor crime cu autor necunoscut şi încercarea lor de a descoperi rămăşiţele pământeşti ale acestora nu au fost niciodată respectate. Planul de înăbuşire a suferinţei a fost atât de bine organizat, încât până şi suferinţa unei mame kurde care purta la gât oasele propriului copil pe care le găsise după lungi căutări putea fi considerată „propagandă pentru o organizaţie ilegalăˮ.

Cu cât era mai negată existenţa kurzilor, cu cât mai grave şi mai numeroase erau violările drepturilor omului în regiune, cu atât mai mult a crescut şi s-a dezvoltat PKK în anii 1980 şi 1990. Organizaţia a format nu doar militanţi cu arme, ci şi studenţi din universităţi care făceau politică. A făcut parte din fiecare asociaţie civilă şi, mai important, a reuşit să se adreseze opiniei publice din Europa şi a intrat în legătură cu organismele internaţionale. Ca rezultat al acestei expansiuni şi consolidări, lorzii feudali nu au mai fost singurul mijloc prin care kurzii aveau acces la puterea politică. Gruparea armată a fost tot o mişcare de modernizare a regiunii. PKK a adus viziunea de stânga

într-o regiune cunoscută pentru reacţionismul religios. Deşi aripa sa de stânga a rămas în umbra cererilor naţionaliste după anii 1990, organizaţia a întrerupt hegemonia liderilor feudali şi religioşi din regiune cu care statul se familiarizase. Deşi relaţiile de proprietate nu s-au schimbat pe deplin, puterea morală şi politică, dar şi agresorul înarmat al statului din regiune erau acum PKK. Într-un fel, aşa cum fascismul din Turcia a primit noi sensuri odată cu fraza: „Fiecare turc este născut soldat”, tot la fel şi un număr din ce în ce mai mare de kurzi din regiune s-au născut membri ai gherilelor.

Sfârşitul anilor 1990 şi începutul anilor 2000 au fost marcate de lupta politicienilor şi intelectualilor kurzi de a-şi explica punctul de vedere în faţa intelectualilor occidentali. Ca persoană care a participat la majoritatea acestor întâlniri, aş vrea să remarc un detaliu interesant pentru că simt că reflectă rasismul infiltrat în minţile celor mai sensibili, educaţi şi deschişi oameni din Turcia. Unele dintre aceste întâlniri au fost ţinute în Istanbul, însă au fost urmate de altele organizate în provinciile kurde. Majoritatea intelectualilor şi ziariştilor care au luat parte la aceste întâlniri în Diyarbakir sau în alte regiuni kurde erau îmbrăcaţi cu haine potrivite pentru un safari. Femei care de obicei purtau fuste şi tocuri erau acum îmbrăcate în pantaloni de camuflaj şi tenişi. Şi bărbaţii purtau haine de zi, în locul costumelor elegante. Pe de altă parte, participanţii kurzi care ne însoţeau erau îmbrăcaţi mult mai formal. Nu cred că am fost singura iritată de acest comportament de tipul „mergem în zona de război” sau „mergem într-o zonă rurală subdezvoltată”. Premisa obligatorie a egalităţii nu era ceva uşor de adoptat nici măcar de cei care îşi doreau asta.

Din punctul de vedere al problemei kurde, anii 2000 au fost marcaţi de „politica iniţiativei” a AKP. Metoda AKP a fost o copie fidelă a politicii lui Abdul Hamid. Haideţi să susţinem educaţia kurdă, să implementăm o politică panislamică şi astfel să formăm o alianţă cu „fraţii noştri

kurzi”, cum îi numea Tayyip Erdogan. Televiziunea de stat a început să prezinte emisiuni în kurdă pentru prima dată. Evident că o administraţie care a folosit politicile sultanului Abdul Hamid nu putea transmite, în general, decât emisiuni religioase pe acest post. Bineînţeles că intelectualii aleşi de AKP pentru a legitima această politică a iniţiativei erau personaje agreate de puterea politică. Cei care criticau administraţia nu erau, prin urmare, invitaţi la aceste întâlniri. Politica numită în presă „iniţiativa kurdă” a fost imediat corectată de AKP de frica unei reacţii naţionaliste: Proiectul unitate naţională şi frăţie!

Politica iniţiativei, prezentată ca un proiect de democratizare în timpul primului mandat al AKP a fost modificată în 2007, când AKP a câştig al cel de-al doilea mandat. Acum Erdogan declara: „După cum arată aceste rezultate, cel mai puternic reprezentant al kurzilor în Turcia este AKP. Noi suntem adevăraţii reprezentanţi ai kurzilor; rezultatele acestor alegeri dovedesc acest lucru. Cetăţenii noştri de origine kurdă au preferat AKP oricărui alt partid”.

În ciuda „negocierilor de pace” pe care statul a continuat să le organizeze începând cu 2007 cu liderul PKK Abdullah Ocalan care era şi încă este deţinut în închisoarea Intrali, preşedintele Recep Tayyip Erdogan a ajuns în punctul în care a declarat că: „Nu există nicio problemă kurdă. Sunt doar nişte cetăţeni kurzi care au probleme”. Inconsecvenţa de la nivelul puterii politice şi-a făcut loc şi în presă şi în rândul intelectualilor. Iată de ce, dacă mă întrebaţi astăzi: „E cumva interzis să vorbeşti despre problema kurzilor în Turcia?”, singurul meu răspuns este: „Depinde de dispoziţia domnului Erdogan!”

Vreme de zeci de ani, pe măsură ce kurzii îşi scriau istoria în estul ţării, guvernul din vest ne-a învăţat altă istorie. Este o provocare majoră ca astăzi două popoare să poată face pace în adevăratul sens al cuvântului, în timp ce straturile succesive ale memoriei le înstrăinează şi mai mult. Dacă ai vorbi despre „a trăi ca fraţii” în est, ţi s-ar

răspunde, aşa cum este şi normal: „Nu vrem să fim fraţi, vrem să fim prieteni”. Dacă mă întrebaţi pe mine, lucrul de care are nevoie ţara cu adevărat nu este o iniţiativă kurdă, ci o „iniţiativă turcă”. Toate familiile din Turcia care şi-au trimis fiii în armată pentru a lupta în acest război de 35 de ani protestează în parte, însă perfect justificat, faţă de această schimbare bruscă de politică. Ei se întreabă: „Atunci de ce au luptat fiii noştri? De ce au murit?” Autorităţile politice nu pot da un răspuns pentru devalorizarea bruscă a conceptului „martiriu în lupta împotriva PKK”, concept consfinţit vreme de 35 de ani. Nu pot spune: „Îmi pare rău! I-am trimis pe fiii voştri la moarte din cauza unei politici de opresiune crudă şi fără niciun scop!”

Cred că am vorbit destul despre kurzi. După părerea mea, poporul kurd merită să fie parte a viitorului Turciei şi nu doar a prezentului.

MÂINE

„CE SE VA ÎNTÂMPLA CU PODUL ACESTA AL NOSTRU?”

„*Cât durează ziua de mâine*? *O eternitate şi încă o zi*”.

Eternitatea şi încă o zi, film regizat de Theo Angelopoulos

„Atunci ce înseamnă patria-mamă? De ce îţi este dor?”

Am pus această întrebare într-o seară din vara lui 2010, în Tunisia, în timp ce islamiştii radicali înconjurau Cartagina, arzând torţe, strigând „Allahu Akbar” şi ameninţând să dea foc unui cartier în care trăiau oameni bogaţi şi nereligioşi. Pe atunci locuiam acolo, lucrând la un roman. De ce? Pentru că:

1. Fusesem concediată în urma unui telefon care a durat ceva mai mult de un minut:

— Ece, ştii de ce.

— Da.

— Îmi pare rău.

— Mulţumesc.

Conversaţie prea scurtă ca să fie şi tragică!

2. Trolii de pe reţelele de socializare care lucrau pentru partidul de la putere şi care erau plătiţi (deşi nimeni nu ştia încă acest aspect) au început un atac împotriva mea pornit din mii de conturi şi sub identităţi false (suporter AKP, liberal, kurd, socialist şi orice altceva le trecea prin cap). Coalizându-se cu toţii, au creat o nouă identitate a mea: femeie ignorantă, proastă, răsfăţată, demnă de milă, răuvoitoare, care face pe victima! Părea că toată lumea mă ura.

Erau atât de mulţi, încât am ajuns să cred că întreaga ţară gândea aceste lucruri despre mine. Şi alţii au crezut la fel. Este posibil să fi fost printre primii din ţara mea care au aflat pe propria piele ce uşor este să creezi o realitate virtuală falsă şi urâtă unei persoane. Îmi amintesc ziua când, luni de zile mai târziu, mi-am revenit cu adevărat şi am scris pe Twitter că defăimarea figurilor publice este o armă a războiului psihologic. „Măi să fie! Tu chiar te iei în serios. Biată fiinţă paranoică!” Bătaia de joc a fost atât de groaznică, încât m-am lăsat influenţată de ameninţările cu moartea şi cu violul pe care le-am primit.

Prin urmare, de ce ţi-ar fi dor de o ţară în care crezi că toată lumea te urăşte? Aceasta este singura întrebare care îmi tot stăruie în minte încă de pe atunci, întrebarea „ce este o patrie?” pe care o adresam în timp ce eram ameninţată atât de fantome din ţara mea aflate în căutare de sânge, cât şi de umbrele din ţara străină în care mă aflam şi care erau înarmate cu torţe. Care este patria după care tânjeşti în această clipă?

În acele zile descrisesem patria la fel cum Angelopoulos descrisese conceptul de „mâine” în filmul său. Mi se pare că definiţia este valabilă şi astăzi.

Patria este, de fapt, o masă! Una în jurul căreia stai împreună cu cei dragi, glumind, dar şi vidul etern care o înconjoară. Patria este la fel de concretă şi definită precum clipa în care râzi împreună cu cei dragi, şi la fel de

abstractă şi de infinită precum vidul care o înconjoară.

După acea seară, pentru mine patria a devenit altceva, schimbându-şi sensul de bucată de pământ şi de concept la care m-am tot gândit şi despre care am scris articole de ziar în ultimii 20 de ani. Într-un final încetezi să mai fi furioasă şi plină de resentimente faţă de un iubit care te-a rănit adânc. Nu mai poţi să ţipi. În sinea ta se adânceşte un spaţiu al unei tăceri profunde, întunecat şi perfect închis. Acesta este locul care s-a format în sufletul meu în legătură cu patria mea. Fiindcă îmi era teamă ca nu cumva, dacă zgândăresc rana, să nu se mai oprească sângerarea, am lăsat-o în pace. Nu am mai scris niciodată despre patria mea. A fost ca şi cum nu aş fi folosit un membru rănit ca să nu simt durerea. În prezent tot nu îl folosesc. Iată de ce m-am retras din realitatea zilnică şi am căutat refugiu în adevărul literaturii. Tocmai de pe ţărmul acestui adevăr am încercat să scriu această carte.

Motivul pentru care menţionez această problemă cât se poate de personală este următorul: veţi citi despre „mâine”, cel mai frumos cuvânt dintr-o limbă, în fraze compuse de o minte la fel de zdruncinată. Însă această scriitoare zdruncinată este cineva care ştie că ar fi o dovadă incredibilă de aroganţă (şi, în aceeaşi măsură, şi de ignoranţă) să creadă că adevărul este limitat la propria ei perspectivă. Sper că pot scrie fără să dau dovadă de nedreptate faţă de patria mea şi faţă de mine.

Întrebarea „Ce se va întâmpla cu Turcia?” naşte, în mod firesc, răspunsuri care implică unele consecinţe personale. Nu are consecinţe politice şi juridice doar la nivel naţional. Răspunsurile la întrebările: „Ce fel de persoană voi fi?” şi „Ce fel de viaţă voi duce?” privesc, în egală măsură, viitorul ţării. De-a lungul carierei mele de ziaristă, am întâlnit mulţi oameni, din nenumărate ţări, care au ales sau au fost forţaţi să îşi părăsească ţările de origine, care au fugit din acele ţări sau care pur şi simplu au rămas fără ţară. Pentru cei care au avut destule cuvinte pentru a-şi spune poveştile, oral sau în scris, nu au existat

prea multe opţiuni pentru a trăi. Unii din aceşti oameni şi-au transpus dezamăgirea faţă de patria lor şi durerea pierderii ei în furie şi şi-au construit existenţa pe resentimentele lor împotriva celor care conduceau ţara respectivă. Resentimentul faţă de propria patrie a devenit adevăratul scop al existenţei lor. Acest tip de resentiment şi de retorică sau de literatură a victimizării are o reţea de clienţi în toată lumea, iar cei care trăiesc din această retorică îşi pot petrece viaţa spunând aceleaşi lucruri publicului lor, la nesfârşit.

Am întâlnit şi oameni prea mândri pentru a-şi exprima furia care au decis să tacă. Trăiau în derivă, ca nişte fantome. Ar trebui inventat un concept în dreptul internaţional care să descrie tristeţea acestora, astfel încât demoralizarea lor să poată fi compensată. Însă aşa ceva nu există.

În ultimă instanţă, pe cât de greu este să îţi iubeşti ţara fără ruşine, dar şi fără mândrie, pe atât de greu este şi să descrii suferinţa cuiva rupt de ţara sa şi aflat pe meleaguri străine, fără să simţi furie sau un entuziasm absurd.

Slavă Cerului, încă îmi descriu ţara precum cineva din interior. De aceea cititorii acestei cărţi nu vor fi doar „străinii” care ştiu puţine despre patria mea ci şi „umbrele” care trăiesc în ea. Este un lucru destul de înfricoşător pentru că există o distanţă considerabilă între ce îi spui unui străin despre ţara ta şi ce îi spui unui concetăţean, oricât de mult ai încerca să micşorezi această distanţă. Cu cât încerci mai mult să micşorezi această distanţă, cu atât mai mult ţi se pare că trădezi adevărul, dacă nu cumva şi propria ţară.

Am ales să scriu această carte ca şi cum nu aş fi vorbit nici unui străin, nici unui concetăţean, ci unui prieten apropiat care se află la mare distanţă. Mi-am imaginat un cititor dispus să asculte răspunsul elaborat, trist, interesant şi complicat la întrebarea: „De unde eşti?” La rândul meu, îmi doresc să îl fac pe cititor să accepte o

provocare. Aceasta este să-şi deschidă inima. Îmi imaginez cum vizitezi Istanbul, Cappadocia sau Antalya, înaintând nu cu pasul liniştit al turistului, ci cu inima grea a milioanelor care se întreabă: „Ce se va alege cu ţara noastră?” Această durere, această apăsare este un „reper” care nu apare în ghidurile turistice, un „parametru” care nu este niciodată menţionat în analizele politice. Este singura modalitate de a pricepe de ce turcii încearcă mereu să înţeleagă viitorul ţării lor, punându-şi o întrebare stereotipică: „Ce se va alege cu ţara aceasta a noastră?”

Este timpul să răspundem la întrebarea pe care oamenii şi-o pun cu tristeţe sau râzând atunci când s-au săturat de tristeţe: „Ce se va alege cu ţara aceasta a noastră?”

Este foarte greu pentru orice analist politic să prezică viitorul politicii din Turcia, dacă nu îl deranjează atâtea previziuni care nu se împlinesc. După ce s-a bucurat de un oarecare sprijin la alegerile din 7 iunie 2015, opoziţia turcă şi kurdă a suferit o cădere, de data aceasta mult mai gravă decât cea de dinainte de revoltele Gezi. Rezultatul a fost o coaliţie, însă acest fapt nu l-a mulţumit pe preşedintele Erdogan, aşa că a forţat repetarea alegerilor şi a reuşit. Preşedintele Erdogan a făcut atunci celebra sa declaraţie: „Turcia va fi instabilă dacă nu va fi condusă de un singur partid”. Între prima şi cea de-a doua serie de alegeri ţara a devenit o adevărată baie de sânge din cauza atacurilor teroriste. Conducerea unică a partidului AKP a reuşit să ridice imunitatea parlamentărilor, ceea ce a deschis drumul pentru arestarea parlamentărilor kurzi, acuzaţi de „terorism”. În perioada în care mă documentam pentru această carte, Turcia era martora unuia dintre cele mai grave derapaje de la democraţie.

Din moment ce este aproape imposibil să facem previziuni în ceea ce priveşte politica reală, să privim dincolo de acest aspect, către o imagine mai încurajatoare.

SĂRĂCIE ŞI SPERANŢĂ

„Complexitatea psihologică a personajelor literare: pe canapea cu personajele romanului *Time of the Mute Swans*”.

După cum ştiţi, cu cât este mai lung titlul unei prelegeri, cu atât mai dezinteresaţi vor fi oamenii. Iată de ce am anticipat că numărul celor care vor lua parte la discuţia pe tema ultimului meu roman va fi 30 sau 40. Sau cel mult 50 sau 60, incluzându-i aici şi pe eventualii curioşi. Când am intrat în sala în care urma să aibă loc discuţia, erau în faţa mea 1.000 de oameni, socotindu-i şi pe cei care s-au îngrămădit în sala alăturată pentru a urmări discuţia pe ecranele instalate.

În cadrul întrebărilor care au urmat scurta mea prelegere referinţele au mers de la Marx la Lacan[40], de la Foucault[41] la Zizek. Publicul era extrem de bine informat, implicat şi energic. Ochii mi s-au umplut de lacrimi, nu doar datorită aplauzelor, ci şi pentru că mi-am putut imagina ce copilărie au avut cei 1.000 de oameni din faţa mea…

Universitatea Mersin se află în sudul Turciei, Mersin fiind un oraş de pe coasta Mediteranei. Este o universitate preferată de tinerii kurzi din Anatolia de est şi de sud-est, fiind cel mai bun lucru la care pot spera din cauza inegalităţii din educaţie.

Tinerii din faţa mea erau născuţi la sfârşitul anilor 1990, copii crescuţi în timpul celei mai sângeroase perioade a războiului civil, în marea lor majoritate provenind din familii forţate să se mute în oraşe în timpul marii migraţii cauzate de război.

Au crescut sub ameninţarea bombelor, incendiilor, sărăciei, avioanelor militare şi a armelor automate. Şi-au început viaţa în sate şi provincii uitate de lume. Cu toţii puteau recunoaşte modelul avionului de luptă după

40 Jacques Lacan (1901-1981) a fost psihanalist și psihiatru francez, cu contribuții remarcabile în psihanaliză, filosofic și teoria literară (n. red).

41 Michel Foucault (1926-1984) a fost filosof și istoric francez a cărui operă a avut puternice ecouri în filosofia și istoria științei, psihanaliză, sociologie (n. red.).

zgomotul pe care îl face. Este aproape un miracol că sunt studenţi aici şi nu membrii unor gherile, undeva prin munţi. Probabil că acesta este motivul pentru care studiază, citesc şi trăiesc cu disciplina unor mişcări de gherilă. Ei se maturizează ca fiii şi fiicele unui popor oprimat dar, şi acesta este un aspect şi mai important, organizat. În timp ce colegii lor din vest au şansa unor experienţe diferite, ei iau viaţa în serios aşa cum numai un individ organizat poate să o facă, exact ca o chestiune de viaţă şi de moarte. Dar să luăm o mică pauză.

JOS! JOS! JOS! JOS!

Cu câteva zile înainte de alegerile de pe 7 iunie 2015, în Diyarbakir, conform părerii generale capitala politică putativă a regiunii kurde, a explodat o bombă în timpul unui miting de amploare. Transmisă în direct în toate colţurile Turciei, explozia a provocat o reacţie neobişnuită în mulţime. Mii de oameni pur şi simplu s-au aşezat pe jos. Nimeni nu a fugit. S-au aruncaţi cu toţii pe jos, acolo unde erau. Aproape toţi strigau la unison: „Jos! Jos! Jos! Jos!”

Era o imagine bizară şi, în acelaşi timp, tragică pentru că dovedea cât de mult erau cu toţii obişnuiţi cu războiul. Ştiau că era posibil să se tragă în ei din toate părţile imediat după explozia bombei. Nu a fost nevoie să se gândească prea mult, nu a fost nevoie să se orienteze sau să se atenţioneze unul pe altul. Mii de oameni s-au aruncat la pământ în câteva clipe. După această tentativă de provocare, Selahattin Demirtaş, liderul partidului kurd HDP, a spus: „Noi formăm o societate organizată”. Acest fapt nu reprezenta o noutate pentru cei care cunoşteau regiunea şi mişcarea kurdă, însă oamenii din restul Turciei au fost şocaţi de felul în care acei oameni erau obişnuiţi cu războiul, de fapt cu cea mai josnică formă de război, aceea în care este atacată populaţia civilă. Da, kurzii formează o societate organizată. Ei sunt organizaţi încă de la naştere, din cap până în picioare.

În Turcia anilor 1980, în timpul colapsului care afectase toate organizaţiile politice, s-a născut organizaţia

politică a kurzilor. Aşa cum am mai spus, în anii 1990 organizaţia s-a extins şi în oraşele din vest. Kurzii au crescut o generaţie de tineri educaţi în locul celei care s-a sacrificat pentru război. Este o generaţie în pas cu lumea, care a trebuit să-şi explice problemele în faţa tuturor. Au disciplina unei organizaţii deschise lumii, care nu uită însă de unde vine. Selahattin Demirtaş este, de fapt, unul din pionierii acestei generaţii. Alţii îi vor urma. Aceşti tineri, moştenirea generaţiilor care au avut de suferit, sunt plini de speranţă, devotaţi, pregătiţi şi plini de zelul şi încrederea care vine odată cu ascensiunea lor pe scena politică.

Vorbesc despre o mişcare politică legitimă şi cunoscută pe planul dinamicii internaţionale. Acum este posibil să-i urmăreşti în presa internaţională pe militanţii YPG care se luptă cu ISIS, în special militantele kurde. Până şi posturile de televiziune din Turcia folosesc în cadrul ştirilor numele organizaţiei şi nu apelativul „terorişti”, aşa cum făceau în trecut. O ironie a sorţii: „teroriştii kurzi” împotriva cărora luptam pentru a ne apăra graniţele sunt cei care apără acum graniţele Turciei împotriva ISIS.

Din această perspectivă, previziunea mea este că în Turcia şi în zonele din jur, următoarea decadă va aparţine kurzilor, nu doar din punct de vedere politic, ci şi cultural. Dacă partidele aflate la putere vor fi în stare să explice această situaţie mamelor din Turcia care şi-au pierdut fiii într-un război de peste 30 de ani şi cum anume o vor face este cu totul altă problemă, însă este evident că cetăţenii kurzi vor fi vizibili pe scena lumii în feluri noi. Acest fapt va avea, cu siguranţă, un efect important asupra situaţiei Turciei. Vom vedea. Să nu uităm că vorbim de puterea politică a unei organizaţii armate care a luptat 30 de ani împotriva celei de-a doua armate din NATO, ca număr de soldaţi. Probabil că posibilitatea de a începe să te asemeni propriului duşman trebuie luată şi ea în consideraţie. Este, totuşi, prea devreme să facem asemenea previziuni.

MAI ÎNTÂI FEMEILE ŞI COPIII!

În filme, când are loc un incendiu sau când se scufundă un vapor, cineva strigă mereu: „Mai întâi femeile şi copiii!”

În Turcia, sensul frazei este distorsionat, ca şi cum femeile şi copiii ar trebui să fie primii aruncaţi în foc sau în mare. Pentru femeile şi copiii din Turcia urmează o decadă întunecată. Dacă mă întrebaţi pe mine, femeile vor trebui să ia măsuri pentru a fi în siguranţă. Vom vedea din ce în ce mai multe organizaţii neguvernamentale cu acest scop. Numai anul trecut, 28 de femei aflate sub protecţia guvernului au fost omorâte. Guvernul nostru nu protejează femeile. Cred că în următorii 10 ani acestea vor reveni în prim-plan în organizaţii civile pentru că vor fi obligate să se apere astfel.

Conform unui sondaj din iunie 2015 privind Indicele Global al Păcii, Turcia este pe locul 135 din 165 de ţări. Altfel spus, Turcia nu este un loc paşnic. Relaţiile din societate, care sunt o consecinţă a polarizării politice, eradicarea ultimelor rămăşiţe ale statului social prin inegalitatea creată de distribuţia veniturilor, ciocnirile de la graniţa cu Siria şi faptul că militanţii islamişti radicali umblă liberi prin Turcia… acestea sunt primele cauze care îmi vin în minte. Însă mai există un factor care va influenţa următoarea decadă: haosul în care se găseşte sistemul de educaţie.

În ultimii 30 de ani şi cu precădere în ultimii 10 ani, sistemul de educaţie a trecut prin numeroase transformări. Educaţia primită în Turcia diferă enorm nu doar de la o generaţie la alta, ci şi între cei despărţiţi de numai cinci ani. Se pare că acest fapt ar putea elimina codul social comun, care este, oricum, problematic, aşa cum este el. Copiii primesc educaţii complet distincte nu doar în interiorul diferitelor clase sociale, din motive economice, ci şi în interiorul aceleiaşi clase, din motive politice şi religioase. Declinul dramatic al calităţii educaţiei este o problemă care va defini viitorul. Estimez că eliminarea

treptată a orelor de ştiinţă şi de filosofie din şcolile publice va crea o generaţie de nerecunoscut.

ORIENTAREA SPRE ORIENTUL MIJLOCIU ŞI ÎNTREBAREA „AR TREBUI SĂ PLECĂM?”

De-a lungul ultimilor 10 ani, oamenii au vorbit din ce în ce mai mult despre plecarea din ţară. Deşi se pare că acest fapt s-a mai schimbat după protestele Gezi, orientalizarea vieţii de zi cu zi îi obligă pe oamenii educaţi din clasa medie sau din clasa de sus să ia în calcul varianta plecării. Prin orientarea spre Orientul Mijlociu nu înţeleg doar asumarea consecinţelor ocupaţiilor din Siria şi Irak, ci faptul că viaţa politică şi socială au devenit la fel de imprevizibile ca şi cele din Orientul Mijlociu. Acest lucru face ca vieţile noastre să fie foarte tumultuoase. Ţi se poate întâmpla ceva chiar şi atunci când nu faci nimic, iată ce înseamnă să gândeşti precum cineva din Orientul Mijlociu. Din ce în ce mai des, ne găsim cu toţii prinşi într-o furtună. Iată de ce, cred eu, este posibil ca în viitor să vedeţi mai mulţi imigranţi turci din clasele de mijloc sau clasa de mijloc superioară în marile oraşe europene.

În ultimii 10 ani, mulţi analişti provenind din tradiţia seculară de stânga au spus că Turcia, aşa cum o cunoaştem noi (stat social, secular, parlamentar, constituţional), va muri odată cu expansiunea rapidă a conservatorismului islamic aflat mână în mână cu neoliberalismul. Aceste observaţii îşi au originea în dominaţia de necontestat a AKP şi în felul în care manipulează oamenii din punct de vedere social. Astăzi, acest punct de vedere şi-a mai pierdut din vizibilitate. Atât dinamica regională, cât şi cea naţională se schimbă cu rapiditate. Un singur lucru rămâne neschimbat: poziţia geografică a Turciei şi supapa de siguranţă pe care se pare că nu o putem găsi.

„SUPAPA DE SIGURANŢĂ” CARE NU POATE FI GĂSITĂ

La începutul anilor 1990, când mi-am început cariera în jurnalism, la vârsta de 19 ani, îi luam interviu unuia

dintre cei mai experimentaţi politicieni din Turcia, când am întrebat, probabil din prea mult avânt: „Deci, ce se va întâmpla cu Turcia?”

Politicianul, un bărbat în vârstă, a râs, expresia feţei lui amintindu-mi că eram destul de tânără să-i fiu nepoată: „Dragă domnişoară, această ţară are o supapă de siguranţă pe care nimeni nu pare să o găsească. Ţara va fi bine. Îşi va reveni mereu, în ultima clipă!”

M-am tot gândit, în ultimul timp, la toată povestea aceasta legată de supapa de siguranţă. Poate că ea chiar există şi noi depindem, fără să ştim, de ea.

PODURI DĂRÂMATE, PODURI NOI

În această perioadă, în ciuda unor critici dure şi a unei opoziţii ferme, se construieşte al treilea pod peste Bosfor[42], care să unească Asia cu Europa. Cât de ironic. În timp ce legăturile dintre est şi vest sunt mai tensionate pe zi ce trece şi Turcia pare să îşi asume rolul de ultimă graniţă a civilizaţiei, aşa cum este ea definită de Occident, construcţia acestui pod înaintează cu paşi de melc. Podurile se înmulţesc, însă ele nu ajută deloc starea de a fi „suspendat”.

Această ţară care părea podul dinspre Orient spre Occident a fost definită de Occident încă de la formarea sa. Deşi sub conducerea AKP este posibil ca această orientare să se fi îndreptat în mod ireversibil către Orient, podul rămâne în picioare. Cei de pe pod privesc acum în ambele direcţii. Aşteaptă cuvântul care să-i facă să se întoarcă sau acea zi eternă, numită mâine, care să înceapă înainte ca ei să descrie noua lor orientare. Cred că, deşi nu o spun cu voce tare, ei au încredere că acea supapă de siguranţă există pe undeva.

Ce pot să spun? Povestea noastră se încheie aici. Sper că am fost în stare să descriu ţara mea iubită îndeajuns de bine pentru ca şi cititorul acestei cărţi să poată purta discuţii amicale cu cei care se îngrijorează şi

42 Afirmația a fost făcută la momentul scrierii cărții. Podul a fost inaugurat în august 2016 (n. red.).

se întreabă: „Ce se va alege cu ţara aceasta a noastră?”, stând la o masă, cândva, în Turcia.

Index

Aţikel, Fethi, 150
Adorno, T.W., 162
Adunarea Cetăţenească Helsinki, 246, 251
Afghanistan, 82, 237.
Agenţia de ştiri Diele, 228, 230, 231
Ajzemende, 120
Akkoţ, Nebahat, 249, 250, 252
AKP, 18 – 28, 108, 114, 124, 125, 138 – 142, 147 – 149, 154 – 156, 159 – 162, 171 – 173, 177 – 180, 208, 221, 222, 226 – 228, 232 – 235, 237, 239, 241, 243, 260, 261, 269, 275, 276
Aksoy, Mehmet, 237
aleviţi, 18, 23, 41, 58, 85, 103, 104, 123, 234
Anatolia, 25, 39, 44, 46, 67, 70, 92, 93, 97, 103, 114, 115, 122, 155, 230, 238, 239, 256, 270
Angelopoulos, Theo, 263
Ankara, 27, 41, 45, 79, 93 – 85, 120, 121, 124, 158, 209, 223, 226, 230
Arendt, Hannah, 140, 162
Argentina, 42
Armenia, 22, 71, 73, 224, 236
Arter, Musa, 109
Ashdown, Nick, 141
Aslan, Yusuf, 47, 55, 100, 107
Asociaţia Avocaţilor Progresişti, 64
Asociaţia Clarvăzătorilor din Chile, 114
Asociaţia Turcă a Drepturilor Omului, 144
Assad, Bashar, 222
Atatürk, Mustafa Kemal, 14, 15, 18, 27, 39, 41, 56 – 58, 73, 74, 76 – 78, 82, 84, 85, 96, 101, 102, 238, 239
Atay, Oguz, 35, 48
Ayvaz, 125 – 128
Barthes, Roland, 143
baştinado („falaka”), 229

Bedevi, Ahmet, 98
Bedreddin, 164
Beirut, 104, 144
Beige, Murat, 112
Benedict, Larry, 65
Bilgili, Ahmet Emre, 69.
Biri Bizi Gözetliyor, 122
Bosfor, 67, 111, 124, 134, 146, 173, 276
Bouazizi, Mohamed, 144
Qakir, Ruşen, 188
Qarşi, 141
„Cartea cu trei găuri”, 100
Qiller, Tansu, 117
Carter, Jimmy, 60
Ceylan, Nuri Bilge, 71
Chavez, Hugo, 221
CLIP (Partidul Republican al Poporului), 23, 56, 170, 228, 230 Churchill, Winston, 244
Cizre, 228
CNN International, 212
Coran, 17, 154
Coreea de Sud, 91
Qorum, masacrul din, 58
Curtea Europeană a Drepturilor Omului, 143
Davutoglu, Ahmet, 223
de Lamartine, Alphonse, 68
Demirel, Suleyman, 37, 46, 47, 51, 53, 55
Demirkaya, Şevket, 236
Demirtaş, Selahattin, 272
Denizler, 54
Dersim, 41, 85 – 87, 252
Dink, Hrant, 24, 88
Diyarbakir, 39, 108, 109, 243, 245 – 250, 252, 253, 257 – 260, 271
Dubai, 156
efendim, 196, 197, 207
Egipt, 32, 65, 144, 196, 214, 215, 225 – 227

Eliaqk, thsan, 154, 171
Elvan, Berkin, 130, 160, 164, 218, 228
Eme –, Qetin, 185
Erbakan, Necmettin, 120
Erdogan, Emine, 80
Erdogan, Recep Tayyip, 18, 19, 23 – 27, 63, 69, 122 – 125, 138, 139, 147 – 149, 154, 165, 168, 171, 180, 182, 186, 198, 208, 210, 211, 218 – 222, 227, 234 – 243, 260, 261, 269
Eren, Erdal, 63, 107, 138, 139
Erkal, Genco, 236
Ersöz, Qagda§, 231
Erzurum, 243
Esma, 227, 232
Evin, Devrim, 69
Evreu, Kenan, 51, 62, 63 – 66, 106, 113
Fatsa, 102 – 106
Faulkner, Neil, 141
Fethiye, 40
fesul turcesc, 75 – 78
Freud, Sigmund, 162
Fuzuli, 75
Gaza, 223
Gectan, Engin, 131
Gezi, 26, 27, 32, 69, 87, 141, 142, 157, 160, 164, 168, 177, 189, 199 – 209, 213 – 218, 226 – 228, 232, 233, 236, 241, 269, 274
Gezmi§, Deniz, 47, 54, 55, 100, 101, 107, 216
Gleichschaltung, 140, 141 Gök-en, Sabiha, 85 – 88
Göktepe, Metin, 185
Gogol, Nikolai, 78
Gök-ek, Melih, 168
Gürbilek, Nurdan, 41
Guevara, Che, 102
Gül, Abdullah, 21, 148
Gül, Hayrünnisa, 148
Gülen, Fethullah, 113, 171, 221, 240

Gümü? taş, Erkan, 144
Güven, Banu, 176
Hamas, 223
Hamid, Abdul, 255, 257, 260
HDP, partid politic al kurzilor, 272
Henze, Paul, 60
Hikmet, Nazim, 70, 96 – 98, 163
Hürriyet, 128
Hussein, Saddam, 223
Imperiul Otoman, 16, 22, 68, 198, 254
Inan, Hüseyin, 47, 55, 100, 107 tnönü, Ismet, 56, 79, tnönü, Mevhibe, 79, 80
Iran, 71, 72, 83, 117, 121, 223 – 225
ISIS, 243, 272, 273
Ismail, Laz, 109
Istanbul, 13, 31, 42, 57, 59, 66 – 69, 75, 76, 85, 93, 102, 124, 140, 141, 175, 176, 179, 195, 196, 198, 202, 209, 233, 234, 237, 238, 242, 244, 252, 260, 269
Izmir, 43 – 45, 72, 97, 102, 113, 209, 237
Kahramanmara? 234
Kars, 22, 236
Kasbah, 201, 204, 210
Kayakoy, 45
Kaymaz, Ugur, 228
KCK, 231
Khaldun, Ibn, 35
Kirbayir, Cemil, 64
Kigali, Ahmet Taner, 185
Kizilay, 94
Köklü, Nuh, 241, 242
Liban, 221, 223
Libia, 204, 225
Lokumcu, Metin, 144, 187 – 189
Macedonia, 254
Madrid, 31, 32
Manisa, 98, 99, 117
Mara? masacrul din, 58, 234

Márquez, Gabriel García, 187
Marx, Karl, 164, 270 marxism, 95
Mehmet Cuceritorul, 67 – 70, 106
Menderes, Adnan, 55, 91, 93, 94
Mente? Sami, 201
Merţ, Nuray, 176
Mumcu, Özgür, 64
Mumcu, Ugur, 185
Murakami, Haruki, 133
Mutlucan, Hasan, 106
NAT0,58, 65, 92, 220, 225, 273
Niemöller, Martin, 31
Öcalan, Abdullah („Apo”), 249, 250, 261
Özal, Turgut, 110
Özel, Soli, 223, 224
Özlü, Tezer, 30
„Obiectiv 2023!”, 27, 28, 31, 122, 147, 150
Onur, Tolga, 136
Ortakaya, Mahmut, 245, 250 – 252
Oskay, Ünsal, 97
Pamir, 161, 162
Pamuk, Orhan, 236
PKK, 24, 109, 119, 231, 244, 247, 248, 250, 253, 256, 258 – 262
Polatkan, Hasan, 55
Politzer, Georges, 100
Ramadam, 154
Rabaa, masacrul din, 227
Războiul Rece, 20, 32, 58, 89, 93
Redhack, 151, 152
Riza, Seyit, 85, 87, 252
Roboski, masacrul din, 174, 228
Rothschild, Matthew, 65
Săi kaya, Umut, 207
Say, Fazil, 237
SCAF, Egipt, 147
Siria, 29, 71, 144, 145, 160, 219, 222 – 226, 243, 274,

275
Sizinti, 113
Soysal, Sevgi, 82
Stalin, I.V., 161
Statele Unite ale Americii, 19, 60, 65, 91, 93, 97, 142, 221, 223, 225, 226
Süreya, Cemal, 84, 85
Su, Ece, 159
Suphi, Mustafa, 164
Susurluk, 118, 120
Tahir, Kemal, 93
Tak, Zulfikar, 258
Taksim, piaţa, 31, 125, 141, 157, 196, 197, 199, 200, 201, 203 – 206, 209, 213, 217, 242, 244, 255
Tanpinar, Ahmet Hamdi, 159
Tanrikulu, Sezgin, 228
Tatlises, Ibrahim, 110
Thatcher, Margaret, 117
Tigrii Anatoliei, 21, 114, 116, 123, 124
Tuksal, Hidayet Şefkatli, 180
Tunceli, 87
Tunisia, 144, 204, 215, 265
Türmen, Riza, 228
Tüzün, Ozan, 165
Twitter, 62, 64, 69, 160 – 162, 181 – 184, 186 – 189, 214, 229, 242, 243, 266
Unakitan, Ahsen, 128
Unakitan, Kemal, 128
Uykusuz, 207
Yakişkan, Cem, 142
Yaylali, Didem, 134, 135, 139, 145, 150, 151, 157, 163, 165, 171, 178
Yayman, Hüseyin, 255
Yildiran, Esat Oktay, 108, 109
YPG, 243, 272
Yücel, Hasan Ali, 89, 97
Zizek, Slavoj, 142, 270

Zorlu, Reü, 55

Cuprins

TURCIA 1

1 Bătălia de la Gallipoli a fost o campanie a Primului Război Mondial care s-a desfăşurat între 25 aprilie 1915 şi 9 ianuarie 1916 în Peninsula Gallipoli (Gelibolu în Turcia modernă) din Imperiul Otoman. În

1 Aluzie la soldatul Švejk, personajul principal din romanul *Peripeţiile bravului soldat Švejk*, scris de Jaroslav Hašek. Soldat aparent fraier, însă foarte inteligent, Švejk este un tip căruia toate lucrurile par să îi iasă anapoda (n. red.).

pierea cătunului White Lake, în oraşul Bethel, statul New York (n. red.).